

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

ANKARA MİLLİ KÜTÜPHANE 'DE BULUNAN
06 MİL YZ CÖNK 16 NUMARALI CÖNK
İNCELEME- METİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Şeyma ARGİN

Danışman
Prof. Dr. Aktan Müge YILMAZ

2021
Kırıkkale

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK HALK EDEBİYATI BİLİM DALI

ANKARA MİLLİ KÜTÜPHANE 'DE BULUNAN
06 MİL YZ CÖNK 16 NUMARALI CÖNK
İNCELEME- METİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Şeyma ARGİN

Danışman
Prof. Dr. Aktan Müge YILMAZ

2021
Kırıkkale

KABUL ONAY

Prof. Dr. Aktan Müge Yılmaz danışmanlığında *Şeyma Argin* tarafından hazırlanan “*Ankara Milli Kütüphane’de Bulunan 06 MİL YZ CÖNK 16 Numaralı Cönk İnceleme-Metin*” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında Yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

13/ 01/ 2021

(Başkan)

Prof. Dr. Aktan Müge YILMAZ

Prof. Dr. Ahmet DOĞAN

Dr. Öğr. Üyesi Cavit GÜZEL

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Doç.Dr. Abdussamed YEŞİLDAĞ

KİŞİSEL KABUL

Yüksek Lisans Tezi Dönem Projesi olarak sunduğum ‘‘Ankara Milli Kütüphane ‘de Bulunan 06 MİL YZ CÖNK 16 Numaralı Cönk İnceleme- Metin’’ adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

13/ 01 / 2021

Şeyma ARGİN

İmza

ÖN SÖZ

İnsanoğlu; dünyada var olan diğer canlılardan farklı olarak düşünen, konuşan ve diğer insanlarla dil aracılığı ile iletişim kuran bir varlıktır. Dil ise dinleme, konuşma, okuma ve yazma olarak adlandırılan dört temel becerisi sayesinde hayatımızı önemli ölçüde kolaylaştırır. Dinleme ve konuşma insanlara doğuştan yüklenen özelliklerken okuma ve yazma becerileri sonradan edinilir. Yazının icadı insanlık tarihinin en önemli dönüm noktasıdır. Çağ açıp kapatan bu icat geçmişe ışık tutan en büyük meşaledir.

Sözlü edebiyat döneminde kültür aktarımı konuşma ve akılda tutma metodu ile sağlandığından bilgilerin orijinalliğinden uzaklaşması, varyantlaşması kaçınılmaz bir sonudur. Aktarımlar, yıllar boyu nesilden nesle kulaktan kulağa sağlandığı için de aktarılan ürünün mucidinin kim olduğu zamanla unutulur. ‘Anonim’ kavramının ortaya çıkması bu durumun en önemli ispatıdır. Ayrıca akılda tutulabilir olması açısından sözlü kültür ürünlerinin daha kısa, net, açık ve anlaşılır olması gerektiğinden büyük hacimli, yoğun edebi sanatlarla harmanlanmış eserlerin varlığı aktarıcının işini zorlaştıracağı gibi unutulmaya da mahkumdur. Yazının icadı ve kullanımının yaygınlaşması sonucu edebiyatımızda sözlü dönem yerini yazılı döneme bırakmıştır. Cönkler de halkın ürettiği kıymetli hazineleri zamandan koruyup günümüze taşıyan, halk edebiyatının en önemli yazılı kaynaklarıdır. Her ne kadar gerek sayfa düzeni gerek içerik düzeni gerekse imla kuralları açısından belli bir düzene sahip olmasalar da geçmişe ayna olmak görevini başarı ile tamamlamışlardır.

Okuma yazma konusunda yeterli donanımı olmayan kişilerce kaleme alındığı düşünülen bu eserler, içlerinde halk edebiyatına, âşık edebiyatına, tekke- tasavvuf edebiyatına ait zengin örnekler barındırırlar. Bunun yanı sıra cönklerin içerisinde divan edebiyatına ait örnekler ve cöngün müstensihine ait bilgilerle de karşılaşmak mümkündür.

Cönklerin önemine istinaden, edebiyatımıza bir cönk daha kazandırmak ve halk edebiyatına ufak da olsa bir katkı sağlamak maksadıyla bu çalışmanın konusu cönk olarak belirlenmiştir.

“Ankara Milli Kütüphane 'de Bulunan 06 Mil Yz Cönk 16 Numaralı Cönk İnceleme-Metin” adını taşıyan bu çalışma için öncelikle Ankara Milli Kütüphane 'de bulunan dijital kütüphanede kayıtlı tüm cönkler taranmıştır. İçeriğinin zenginliği, metnlerinin okunurluğu ve varak sayısının uygunluğu da göz önünde bulundurularak çalışmaya “06 Mil Yz Cönk 16” isimli cönkle devam edilmiştir.

Öncelikle bu cöngün dijital kütüphanede kayıtlı olan fotoğrafları DVD formatında teslim alınmıştır. Ardından çeviriye başlandıktan sonra kayıtlı olan fotoğraflardan bir kısmının okunulmayacak derecede kusurlu olduğu fark edilmiştir. Bu sorunun giderilmesi için de tarafımızca Milli Kütüphane' ye cöngün orijinalini görmek, fotoğraflarını bizzat çekmek üzere başvuruda bulunulmuştur. Başvuru onaylandıktan sonra cöngün, görevlinin kontrolünde tarafımızca fotoğrafları çekilmiş ve çeviriye bu fotoğraflarla devam edilmiştir.

66 varaktan oluşan cönkte bulunan metinlerin öncelikle transkripsiyonu yapılmış ardından bu metinler tahlil edilerek ortaya kapsamlı bir çalışma çıkarılmıştır.

Çalışma sürecinde; öncelikle on sekiz yıllık eğitim hayatımda benden bir an olsun desteğini esirgemeyen sevgili aileme; bu zorlu yüksek lisans ve tez sürecinde rehberliği ile yol gösterip aynı zamanda yoluma her zaman ışık tutan değerli danışmanım Aktan Müge Yılmaz'a; metin çevirisi yaparken takıldığım noktalarda elimden tutan saygıdeğer hocalarım Aysun Sungurhan 'a ve İbrahim Said Yılmaz'a yürekten teşekkür ederim.

Şeyma ARGİN
Ocak 2021

ÖZET

Bu çalışma, cönklerin önemine istinaden, edebiyatımıza bir cönk çevirisi daha kazandırmak ve halk edebiyatına ufak da olsa bir katkı sağlamak maksadıyla hazırlanmıştır.

Tez, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm öncesinde “Ön Söz”, “Özet”, “Tablolar” ve “Giriş” bölümleri sırasıyla yer almaktadır.

Birinci bölümde üç başlık bulunmaktadır. Bu bölümde ilk olarak cönklerin genel özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra çalışmaya konu olan ‘06 Mil Yz Cönk 16’ isimli cönk tanıtılmış ve cönkte şiirleri yer alan şairler hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde, cönkte yer alan metinler Cemal Kurnaz’ın *Hayali Bey Divanının Tahlili* isimli eserindeki inceleme metodu referans alınarak tahlil edilmiştir.

Üçüncü bölümde, bu çalışmada kullanılan cönkte yer alan metinlerin varak numaralarını gösteren içindikiler kısmına ve cönkteki metinlerin çevirilerine yer verilmiştir. Bu metinler arasında yer alan dört adet Arapça hutbe metninin de günümüz Türkçesine aktarımı yapılmıştır.

Cönkte yer alan şiirlerin; konularına, ölçülerine, nazım birimlerine ve şairlerine göre tasnifi ile Osmanlı Türkçesi transkripsiyon alfabesi tablolar halinde verilmiştir.

Sonuç bölümünde tez ile alakalı genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Kaynakça kısmında tezde yararlanılan eserlerin künyeleri verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 06 Mil Yz Cönk 16, Cönk, Tahlil

SUMMARY

This study has been prepared in order to bring another junk translation to our literature and to make a small contribution to the folk literature, based on the importance of the junks.

The thesis consists of three parts. Before the first chapter, "Preface", "Summary", "Tables" and "Introduction" sections are respectively.

There are three titles in the first chapter. In this section, first of all, information about the general features of the donuts is given. Later, the cönk named '06 Mil Yz Cönk 16 'was introduced and information was given about the poets whose poems were included in the study.

In the second part, the texts in the cönk have been analyzed by reference to the method of analysis in *Cemal Kurnaz's work entitled Hayali Bey Divanının Tahlili*.

In the third chapter, the contents part of the cöng used in this study and the translations of the texts in the cönk are included. Among these texts, four Arabic sermons were translated into modern Turkish.

The poems in junk; Ottoman Turkish transcription alphabet has been given in tables with classification according to their subjects, measures, poetry units and poets.

In the conclusion part, a general evaluation about the thesis has been made.

In the bibliography part, the tags of the works used in the thesis are given.

Keywords: 06 Mil Yz Cönk 16, Junk, Assay

TABLÖLAR

<i>TABLO 1: Cönkte Yer Alan Şiirlerin Konularına Göre Tasnifi.....</i>	<i>277</i>
<i>TABLO 2: Cönkte Yer Alan Şiirlerin Ölçülerine Göre Tasnifi.....</i>	<i>279</i>
<i>TABLO 3: Cönkte Yer Alan Şiirlerin Nazım Birimlerine Göre Tasnifi.....</i>	<i>280</i>
<i>TABLO 4: Cönkte Yer Alan Şiirlerin Şairlerine Göre Tasnifi.....</i>	<i>282</i>
<i>TABLO 5: Osmanlı Türkçesi Transkripsiyon Alfabetesi.....</i>	<i>283</i>

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	I
ÖZET.....	III
SUMMARY.....	IV
TABLolar.....	V
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

CÖNK NEDİR?

1. 1. Cönklerin Genel Özellikleri.....	2
1. 2. 06 Mil Yz Cönk 16 Numaralı Cöngün Özellikleri.....	4
1. 3. 06 Mil Yz Cönk 16 Numaralı Cönkte Şiirleri Bulunan Şairler.....	5
1. 3. 1. ‘Āşık ‘Ālī.....	5
1. 3. 2. ‘Āşık ‘Ömer.....	5
1. 3. 3. Gevherī.....	7
1. 3. 4. Ḥayātī.....	7
1. 3. 5. Kuloğlu.....	8
1. 3. 6. Māilī.....	8
1. 3. 7. Maḫsūnī.....	8
1. 3. 8. Muştafa.....	9
1. 3. 9. Neşātī.....	9
1. 3. 10. Öksüz ‘Āşık.....	10
1. 3. 11. Şādıkī.....	10
1. 3. 12. Seydī.....	11
1. 3. 13. Siyāhī.....	11
1. 3. 14. Süleymān.....	11
1. 3. 15. Şerīfī.....	12
1. 3. 16. Ża‘fī.....	12

İKİNCİ BÖLÜM
CÖNKTE YER ALAN METİNLERİN TAHLİLİ

2. 1. Atasözleri ve Deyimler.....	13
2. 1. 1. Atasözleri.....	13
2. 1. 2. Deyimler.....	15
2. 2. Din – Tasavvuf.....	27
2. 2. 1. Din.....	27
2. 2. 1. 1. Allah.....	27
2. 2. 1. 1. 1. Allah'ın Sıfatları.....	31
2. 2. 1. 1. 1. 1. Subûti Sıfatları.....	32
2. 2. 1. 1. 1. 2. Zâtî Sıfatları.....	33
2. 2. 1. 2. Melekler (Melâik).....	33
2. 2. 1. 3. Kitaplar.....	34
2. 2. 1. 3. 1. İncil.....	35
2. 2. 1. 3. 2. Kur'an-ı Kerim.....	35
2. 2. 1. 3. 3. Tevrat.....	35
2. 2. 1. 3. 4. Zebur.....	35
2. 2. 1. 3. 5. Sahifeler.....	36
2. 2. 1. 4. Ayetler ve Hadisler.....	36
2. 2. 1. 4. 1. Ayetler.....	36
2. 2. 1. 4. 2. Hadisler.....	37
2. 2. 1. 5. Peygamberler.....	38
2. 2. 1. 5. 1. Âdem.....	38
2. 2. 1. 5. 2. Davut.....	39
2. 2. 1. 5. 3. Eyüp.....	39
2. 2. 1. 5. 4. İbrahim.....	39
2. 2. 1. 5. 5. İdris.....	40
2. 2. 1. 5. 6. İlyas.....	40
2. 2. 1. 5. 7. İsmail.....	40
2. 2. 1. 5. 8. Muhammet.....	41
2. 2. 1. 5. 8. 1. Medhiye-i Resûl.....	43
2. 2. 1. 5. 8. 2. Mûcizât-ı Resûl.....	44
2. 2. 1. 5. 8. 3. Salavat.....	45

2. 2. 1. 5. 8. 4. Şefaât.....	46
2. 2. 1. 5. 9. Musa.....	46
2. 2. 1. 5. 10. Nuh.....	47
2. 2. 1. 5. 11. Şit.....	47
2. 2. 1. 5. 12. Peygamberlerin Sıfatları.....	48
2. 2. 1. 6. Dört Halife (Çâr-Yâr).....	48
2. 2. 1. 7. Âl-i Mustafa, Âl-i Abâ.....	49
2. 2. 1. 8. Sahabeler (Ashâb).....	50
2. 2. 1. 9. Kaza ve Kader.....	50
2. 2. 1. 10. Ahiret ve İlgili Mefhumlar.....	51
2. 2. 1. 10. 1. Ahiret.....	51
2. 2. 1. 10. 1. 1. Ahiret.....	51
2. 2. 1. 10. 1. 2. Kabir/ Kabir Azabı.....	52
2. 2. 1. 10. 1. 3. Mahşer (Haşr, Kıyamet).....	53
2. 2. 1. 10. 1. 4. Âhir Zaman.....	54
2. 2. 1. 10. 1. 5. Fani Dünya.....	54
2. 2. 1. 10. 1. 6. Sırat Köprüsü.....	54
2. 2. 1. 10. 2. Cennet.....	55
2. 2. 1. 10. 3. Cehennem.....	55
2. 2. 1. 10. 4. Diğer İtikadi Mefhumlar.....	57
2. 2. 1. 10. 4. 1. Ölüm, Ecel.....	57
2. 2. 1. 10. 4. 2. Rûh.....	59
2. 2. 1. 10. 4. 3. Peri.....	59
2. 2. 1. 10. 4. 4. Şeytan (İblis).....	60
2. 2. 1. 11. Çeşitli Dinler ile İlgili Mefhumlar.....	61
2. 2. 1. 11. 1. Din, İman, Şeriat, Mümin, Müslüman, Ümmet.....	61
2. 2. 1. 11. 1. 1. Abdest, Namaz.....	62
2. 2. 1. 11. 1. 1. 1. Cami, Mescid.....	65
2. 2. 1. 11. 1. 1. 2. Ezan, Hutbe, Vaaz, Dua.....	65
2. 2. 1. 11. 1. 1. 3. Kible, Kiblegâh.....	69
2. 2. 1. 11. 1. 1. 4. İmam, Mukri.....	69
2. 2. 1. 11. 1. 1. 5. Minare, Mihrap, Kürsü, Minber.....	70
2. 2. 1. 11. 1. 2. Gazâ.....	70
2. 2. 1. 11. 1. 3. Günah, Tevbe.....	70

2. 2. 1. 11. 1. 4. Hac.....	73
2. 2. 1. 11. 1. 5. Haram.....	73
2. 2. 1. 11. 1. 6. Helal.....	74
2. 2. 1. 11. 1. 7. Helallik.....	74
2. 2. 1. 11. 1. 8. İmanını/ Dinini Muhafaza Etmek.....	74
2. 2. 1. 11. 1. 9. İslam'ın Şartları.....	75
2. 2. 1. 11. 1. 10. Kâbe ile İlgili Mefhumlar.....	75
2. 2. 1. 11. 1. 11. Kurban.....	75
2. 2. 1. 11. 1. 12. Mekruh.....	76
2. 2. 1. 11. 1. 13. Mezhep.....	77
2. 2. 1. 11. 1. 14. Nûr.....	77
2. 2. 1. 11. 1. 15. Oruç.....	77
2. 2. 1. 11. 1. 16. Şükür.....	78
2. 2. 1. 11. 1. 17. Zekât.....	78
2. 2. 1. 11. 2. Küfr, Kafir, Ateşperest, Dinden Çıkmak, Diğer Dinler.....	78
2. 2. 2. Tasavvuf.....	80
2. 2. 2. 1. Tarikat ve İlgili Mefhumlar.....	80
2. 2. 2. 1. 1. El Almak/ Mürşide Uymak.....	80
2. 2. 2. 1. 2. Gülbenk.....	81
2. 2. 2. 1. 3. Sima'.....	81
2. 2. 2. 1. 4. Şeyh.....	81
2. 2. 2. 1. 5. Yüz Sürmek.....	81
2. 2. 2. 2. Nefs.....	82
2. 3. Cemiyet.....	83
2. 3. 1. Şahıslar.....	83
2. 3. 1. 1. Tarihi Şahsiyetler.....	83
2. 3. 1. 1. 1. Hükümdarlar, Şehzadeler, Devlet Adamları.....	83
2. 3. 1. 1. 2. Osmanlı Sahası Dışındaki Padişah ve Devlet Adamları.....	83
2. 3. 1. 1. 3. Şairler.....	83
2. 3. 1. 1. 4. Harfler.....	85
2. 3. 1. 2. Tarihi-Efsanevî Şahsiyetler.....	85
2. 3. 1. 3. Dînî Şahsiyetler.....	86
2. 3. 2. Irklar.....	87
2. 3. 3. Kavimler.....	88

2. 3. 4. Ülkeler ve Şehirler.....	88
2. 3. 5. Nehirler, Dağlar ve Denizler.....	91
2. 3. 6. İçtimaî Hayat.....	92
2. 3. 6. 1. Rezm.....	92
2. 3. 6. 2. Av.....	93
2. 3. 6. 3. Bezm.....	94
2. 3. 6. 4. Musiki.....	96
2. 3. 6. 5. Süslenme.....	96
2. 3. 6. 5. 1. Kıymetli Madenler ve Taşlar.....	96
2. 3. 6. 5. 6. Giyim- Kuşam.....	97
2. 3. 6. 5. 7. Sofra ve Yiyecek/ İçecekler.....	100
2. 3. 6. 5. 8. Mimarî.....	101
2. 3. 6. 5. 9. Tabâbet.....	101
2. 3. 6. 5. 10. Alışveriş.....	102
2. 3. 6. 5. 11. Sihir, Efsun, Tılsım.....	102
2. 3. 6. 5. 12. Bazı Tipler ve Meslek Erbabı.....	103
2. 3. 6. 5. 13. Âdet ve Gelenekler.....	105
2. 3. 6. 5. 13. 1. Kız Alıp Vermek.....	105
2. 3. 6. 5. 13. 2. Köle/ Hizmetçi Almak/ Satmak/ Azad Etmek.....	105
2. 3. 6. 5. 13. 3. Sosyal Kabuller.....	106
2. 3. 6. 5. 14. Diğer Eşyalar.....	106
2. 4. İnsan.....	107
2. 4. 1. İnsan ile İlgili Benzetmeler.....	107
2. 4. 2. Güzellik.....	107
2. 4. 2. 1. Umumi Olarak Güzellik.....	107
2. 4. 3. Sevgili.....	108
2. 4. 3. 1. Umumi Olarak Sevgili.....	109
2. 4. 3. 2. Sevgili ile İlgili Benzetmeler.....	113
2. 4. 3. 3. Sevgilide Güzellik Unsurları.....	114
2. 4. 3. 3. 1. Ağız, Dudak.....	114
2. 4. 3. 3. 2. Baş, El, Tırnak, Dil, Koku.....	116
2. 4. 3. 3. 3. Bel.....	116
2. 4. 3. 3. 4. Ben.....	117
2. 4. 3. 3. 5. Boy.....	118

2. 4. 3. 3. 6. Boyun.....	118
2. 4. 3. 3. 7. Buse.....	118
2. 4. 3. 3. 8. Cisim, Ten, Beden.....	118
2. 4. 3. 3. 9. Diş.....	119
2. 4. 3. 3. 10. Eşik, Kapı, Ev.....	119
2. 4. 3. 3. 11. Gamze.....	120
2. 4. 3. 3. 12. Göz.....	120
2. 4. 3. 3. 13. Kaş.....	122
2. 4. 3. 3. 14. Kirpik.....	123
2. 4. 3. 3. 15. Kulak.....	124
2. 4. 3. 3. 16. Kûy-i Yâr.....	124
2. 4. 3. 3. 17. Naz.....	124
2. 4. 3. 3. 18. Saç.....	125
2. 4. 3. 3. 19. Sevgilinin Ayağı Toprağı.....	125
2. 4. 3. 3. 20. Sine, Gerdan, Koyun.....	126
2. 4. 3. 3. 21. Söz.....	127
2. 4. 3. 3. 22. Yürüyüş.....	127
2. 4. 3. 3. 23. Yüz ve Yanak.....	128
2. 4. 3. 3. 24. Zülûf.....	130
2. 4. 4. Seven (Âşık).....	130
2. 4. 4. 1. Umumi Olarak Âşık.....	131
2. 4. 4. 2. Âşık ile İlgili Benzetmeler.....	132
2. 4. 4. 3. Âşığa Ait Vücut Aksamı ve Unsurları.....	133
2. 4. 4. 3. 1. Baş.....	133
2. 4. 4. 3. 2. Boy.....	133
2. 4. 4. 3. 3. Boyun.....	134
2. 4. 4. 3. 4. Can.....	134
2. 4. 4. 3. 5. Ciğer.....	134
2. 4. 4. 3. 6. El.....	135
2. 4. 4. 3. 7. Göz.....	135
2. 4. 4. 3. 8. Gözyaşı.....	136
2. 4. 4. 3. 9. Sine.....	136
2. 4. 4. 3. 10. Vücut.....	137
2. 4. 4. 3. 11. Yüz, Yanak.....	137

2. 4. 5. Gönül.....	138
2. 4. 6. Maddi ve Manevi Haller.....	139
2. 4. 6. 1. Âh, Feryâd, Figân, Nâle.....	139
2. 4. 6. 2. Aşk.....	140
2. 4. 6. 3. Ayrılık.....	141
2. 4. 6. 4. Cevr, Cefâ, Kahr, Gazab.....	142
2. 4. 6. 5. Delirmek.....	143
2. 4. 6. 6. Gam, Gussa, Dert, Bela, Elem.....	143
2. 4. 6. 7. Hasret/ Özlem.....	143
2. 4. 6. 8. Kan.....	144
2. 4. 6. 9. Şad Olmak.....	145
2. 4. 6. 10. Yara.....	145
2. 4. 7. Rakib.....	145
2. 5. Tabiat.....	146
2. 5. 1. Kozmik Âlem.....	146
2. 5. 1. 1. Gökyüzü.....	146
2. 5. 1. 2. Yıldızlar.....	146
2. 5. 1. 3. Bazı Yıldızlar ve Yıldız Kümeleri.....	147
2. 5. 1. 4. Seyyareler.....	147
2. 5. 1. 4. 1. Ay.....	147
2. 5. 1. 4. 2. Güneş.....	147
2. 5. 2. Zaman ve Zamanla İlgili Mefhumlar.....	147
2. 5. 2. 1. Zaman.....	147
2. 5. 2. 2. Yıl.....	148
2. 5. 2. 3. Mevsimler.....	148
2. 5. 2. 4. Aylar.....	149
2. 5. 2. 5. Gün.....	149
2. 5. 2. 6. Akşam, Gece.....	150
2. 5. 3. Dört Unsur (Anâsır-ı Erbaa).....	151
2. 5. 3. 1. Su.....	151
2. 5. 3. 1. 1. Bulut.....	151
2. 5. 3. 1. 2. Deniz.....	152
2. 5. 3. 1. 3. Göl/ Çay.....	152
2. 5. 3. 1. 4. Yağmur.....	152

2. 5. 3. 2. Toprak.....	152
2. 5. 3. 3. Ateş.....	153
2. 5. 3. 4. Hava.....	153
2. 5. 3. 4. 1. Rüzgâr.....	153
2. 5. 4. Hayvanlar.....	154
2. 5. 4. 1. Kuşlar.....	154
2. 5. 4. 2. Dört Ayaklı Hayvanlar.....	155
2. 5. 4. 3. Sürüngenler, Balık ve Böcekler.....	156
2. 5. 5. Bağ, Çemen, Çiçeklik ve İlgili Unsurlar.....	156
2. 5. 6. Bitkiler.....	157
2. 5. 6. 1. Ağaçlar.....	158
2. 5. 6. 2. Çiçekler.....	158
2. 5. 7. Meyveler.....	160

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM CÖNKTEKİ METİNLERİN ÇEVİRİ METİNLERİ

3. 1. İçindekiler (Cönkte Yer Alan Metinlere Ait).....	161
3. 2. Cönkteki Metinlerin Çeviri Metinleri.....	163

TABLolar.....	276
SONUÇ.....	284
KAYNAKÇA.....	286

EK 1: ORJİNAL METİNLER (DVD FORMATINDA)

GİRİŞ

Türk halk edebiyatının en kıymetli yazılı kaynaklarından biri olan cönklerin bulunması, incelenmesi, okunması ve edebiyat dünyasına kazandırılması, edebiyatımıza katkı sağlayacak önemli adımlardandır. Bunun bilincinde olan araştırmacılarca ülkemizde cönklerle alakalı birçok çalışma ve araştırma yapılmıştır. Cönklerle alakalı çalışmalar meydana getiren isimlere; Dursun Kaya, Mehmet Fatih Köksal, Müjgan Cunbur, Şükrü Elçin örnek olarak verilebilir. Ayrıca, Meltem Yılmaz “Cönkler Üzerine Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası” adlı çalışmasıyla 2016 yılına kadar cönklerle alakalı yapılmış olan tüm çalışmaları derleyerek Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi’nde yayımlamıştır.

Cönkler üzerine yapılan inceleme ve araştırmalar neticesinde pek çok karanlık nokta aydınlanmış, zaten bilinen şeyler de tasdik edilmiştir. Okuma yazma konusunda yeterli donanımı olmayan kişilerce kaleme alındığı düşünülen (Aça, 2015: 118) bu eserler içlerinde; şiir, dua, dini bilgiler, kıssa, hikâye, vefk, tılsım, büyü, fal, cıfr, reml, alacak- verecek hesapları, tarih kayıtları, halk edebiyatına, âşık edebiyatına, tekke- tasavvuf edebiyatına ait zengin örnekler barındırırlar. Bunun yanı sıra cönklerde divan edebiyatına ait şiirler ile cöngün müstensihine ait bilgilere de rastlanabilir.

Çalışmanın konusu; Ankara Milli Kütüphane 'de Bulunan 06 Mil Yz Cönk 16 numaralı cönkteki metinlerin Arap harflerinden Latin harflerine aktarılması, cönkte bulunan kültür ürünlerinin gün yüzüne çıkartılması ve cönkteki metinlerin tahlil edilmesidir. Cönkteki metinler Cemal Kurnaz’ın *Hayali Bey Divanının Tahlili* isimli eserindeki inceleme metodu referans alınarak tahlil edilmiştir.

Tahlil sonucunda elde edilen veriler yazılırken yapılan fişleme örn: (12A/ 1) şeklindedir. 12A, metin çevirisinde kelimenin bulunduğu varak numarası, 1 ise kelimenin geçtiği satırdır. Bir terim, aynı manaya gelecek şekilde cönkte birden fazla kullanılmışsa terimin kullanıldığı tüm beyitler verilmemiş bunun yerine örnek bir beyit yazılarak, diğer beyitlerin künyeleri ilgili terime örnek verilen beytin altında parantez içinde verilmiştir.

1. 1. CÖNKLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Kitaplar, insanlığın gelişmişlik tarihinin en önemli yapı taşlarından biridir. Bu değerli yapı taşları, kişiler arasında duygu, düşünce, bilgi gibi unsurları yayıp sanat ve bilimde üretilen nesnelerin tüm dünya ile paylaşılmasını sağlar. Günümüzde bilgi edinilecek kaynakların artıp çeşitlenmesi sonucu eski önemini kaybetmiş gibi görünen kitaplar, tüm gelişmelere ve değişimlere rağmen bilgiyi üretip koruma ve gelecek nesillere aktarma konusunda en önemli araç olma konumunu muhafaza etmektedir. Geçmişten geleni koruyup yeniyi sunan, her iki durumda da bilgiyi ve güzellikleri taşıyan, öğreten, zevk veren, yeni olanı sezdirip yeni ufuklar açan kitaplar birer kültür taşıyıcılarıdır.

Bazı kimselerin kütüphanelerinde, ellerinde onlara geçmişten kalmış olan, yazarı genelde belli olmayan, el yazması bazı eserler bulunmaktadır. Arap harfleri ile yazılan ve yazılırken herhangi bir düzene uyulmayan bu eserlerin sağdan sola yahut soldan sağa doğru açılanlarına mecmua, aşağıdan yukarıya açılanlarına ise cönk adı verilir (Elçin, 1959: 22).

Cönk, boyuna dar enine geniş olan, uzunlamasına açılan el yazması bir kitaptır. Günümüzün bloknotlarına benzeyen bu kitaplara; şekil olarak benzerlik göstermesi sebebiyle halk arasında sığır dili de denilir (Köksal, 2016: 34).

Entelektüel çevreler tarafından, uzunlamasına açılan ve albüm şeklinde olan bu ciltlere Sefine-Kâri isminin verildiği bilinmektedir (Cunbur, Kaya ve Ünver, 2002: III).

Belli bir tertip içerisinde yazılmadığından yer yer araştırmacıların aldanmalarına sebep olmuş olsalar da bünyelerinde barındırdıkları halk edebiyatı ürünleri açısından çok kıymetlidirler (Aça, 2015: 118).

Cönklerin dış yüzeyi genellikle siyah, kahverengi tonlarında ve seyrek de olsa kırmızı deri ile kaplıdır. Genellikle iyi eğitilmemiş olan bu ciltlerde mukavva ve süslemeler yer almaz. Bir kısım cönklerde kaba cetveller, yıldız şeklinde motifler veya kafese benzeyen geometrik çizimler yer alır. Bunlara halk ciltçiliğinin mahsulleri diyebiliriz. Cönkler arasında az da olsa şems motifli, ince bezemeli, ustaca yapılmış ciltleri olanlar vardır. Cönklerin ebatları ise çeşit çeşittir. Beşe on veya on beşe yirmi üç santimetre ebadında olan cönkler vardır. Cönklerin sayfa sayıları ise otuz ile üç yüz arasında değişir. On altıncı ve on yedinci yüzyılda kaleme alınan cönklerin yazıldığı kâğıtlar daha pak ve iyi muhafaza edilmiştir ve cilalıdır. On sekizinci ve on dokuzuncu

yüzyıldan kalan cönklerin yaprakları kirli, kalın ve iri filigranlara sahiptir. Özellikle son yüzyıla ait cönklerin kâğıtlarıysa pembe, krem, sarı, turuncu, mavi, mor renklerde. Daha eski yıllara ait cönkler ise aharlı kâğıtlardan meydana gelir. Cönkler genelde yaldızsızdır fakat bir kısmında iri nakışlar, eğik bükük cetvel ve satır çizgileri görülür. Çok az da olsa bazı cönklerde halk usulü resim, şekil ve motiflerle karşılaşılır (Cunbur, Kaya ve Ünver, 2002: IV).

Cönklerin belli bir sayfa sıralaması mevcut değildir. Buna ancak cöngün sahibi karar verebilir. Cönk içerisinden boş sayfalarla karşılaşılabilir. İmlası çok kusurlu olduğundan, cönklerde bir kelimenin birden farklı yazımı karşımıza çıkabilir. Bununla beraber bir hattat yazmışçasına güzel ve özenli olan cönkler de mevcuttur (Aça, 2015: 119).

Çoğu zaman âşıkların ve nadiren divan edebiyatı şairlerinin şiirlerini içeren cönklerde her türden örnek bulmak (çeşitli şiirler, hastalıklar ve ilaçları/ tedavi yöntemleri, dualar, büyüler, doğum ve ölüm tarihleri...) mümkündür (Gökyay, 1995: 74).

Cönkler “folklor ürünlerinin bulunabileceği başlıca kaynak” konumundadır (Cunbur 1974: 69).

Bir cöngün birden fazla sahibi, müstensihî olabilir, cönkler evden eve, elden elde dolaştırılabilir. Bunun en büyük delili bir sayfada yahut cönk genelinde birden fazla isim veya yazı stili, imla kuralı ile karşılaşılıyor olmamızdır (Gökyay, 1995: 87).

Sözlüklere göz atıldığında; Çinliler tarafından icat edilen, tabanı düz, baş ve arka tarafları yüksek olan, güç bela manevra yapabilen yüklü gemilere bu ismin koyulduğu görülür. Bu gemiler; dikdörtgen şeklinde, adetleri bir ile beş arasında olan, bambu sütunlarla desteklenen yelkenlere sahiptir. Çinlilerin Conk adını verdiği bu gemileri İngilizler Junk diye isimlendirmişlerdir. Steingass'a ait olan Persian-English Dictionary isimli lugatte bu sözcük, büyük gemi ve üç ile dört yaşındaki deve yavrusu olarak adlandırılır. Burhan-ı Kâtı isimli eserde cöngün tanımı; söz, kelâm, kuşun yem düşürmesi ve büyük gemi şeklinde yapılmaktadır. Eser-i Şevket’ de Çunk kelimesinin anlamı sefain-i kebire, kalyon ve gemi şeklindedir. Büyük Türk Lügatı’ nda djunq ve cunkun, büyük yelkenli kayık ve gemi manasıyla Çağatay Türkçesinde yer aldığı, Batı Türkçesinde de djonk ve conkun, halk şairlerinin şiirlerini havi mecmua anlamlarında kullandığı kayıtlıdır. Buharalı Süleyman Efendi’nin eseri olan Lügat-ı Çağatay’da; büyük barkeş deve, gemi, sefine, mecmua, koy, yün, kıl manasında verilmiştir. Uygur Sözlüğü’nde, İbn Mühenna Lugatı’nda ve Kitabu'l-İdrak’ta da bu kelime yer almıştır.

Cönklerle alakalı sağlam araştırmaları ile bilinen Mehmet şakir Ülkütaşır, 14. yüzyılın Arap gezginlerinden olan İbn Batuta'nın eserinde Çinlilerin, bu adı verdikleri gemileri ile ilgili bilgiler yer aldığını, kelimenin Arapça çoğulunun "Cunuk" olduğunu belirtmektedir (Cunbur, Kaya ve Ünver, 2002: III-VI).

Cönklerin mecmualardan farklı olan temel yönü ciltlenme şeklidir. Mecmualar, soldan sağı açılır ve belli tek bir konuda düzenlenirler. Bunun yanı sıra cönkler, dikey açılır ve bünyesinde her konuyu, türü ve şekli barındırabilir. Üstelik cönklerde kullanılan kâğıt türü Alikurna isimli sağlam bir kâğıttır. Cönk varlıklı birine aitse eğer Âbâdî kâğıt (Uraz, 1977: 8058) kullanılır.

On sekizinci asır sonrası da Avrupaî de dahil olmak üzere her çeşit kâğıt cönklerde kullanılır (Yavuz, 1988: 119).

Yazım yönünden mukayese edilecek olursa mecmualardaki imla kusurları cönklere kıyasla daha az rastlanır seviyededir. Bunun asıl nedeni de cönk yazan kişilerin çoğunun eğitim görmemiş, kısmen okur yazar bireyler olmalarıdır (Yavuz, 1988: 130).

On yedinci yüzyıl divan edebiyatı şairlerinden olan Nev'i-zâde Ataî, hamsesinde cönkler ile alakalı şöyle bir beyte yer vermiştir:

***Çıkarup cöngünü bir ehli sühan
şah-ı gül gibi heman koynundan***

Yukardaki satırlara bakıldığında insanların, cönkleri yalnızca kol yeni içerisinde değil koyunlarında da sakladığı görölmektedir. Ayrıca bu beyit cönk kelimesinin yalnız saz şairleri ve tasavvufî halk şairleri tarafından kullanılmadığını, divan edebiyatı şairlerince de kullanıldığını da bir delildir.

Netice itibariyle şunu söylemek mümkündür: Cönkler eski zamanların sözlü halkbilim ürünlerinin yazıya aktarılan numunelerini bünyelerinde barındıran en kıymetli başvuru kaynaklarıdır. (Cunbur, Kaya ve Ünver, 2002: III-VI).

1. 2. 06 MİL YZ CÖNK 16 NUMARALI CÖNGÜN ÖZELLİKLERİ

Milli Kütüphane müdürlüğünce "06 Mil Yz Cönk 16" olarak isimlendirilmiş olan bu cönk, Molla Hasan'ın el yazısıyla (rik'a hattıyla) Türkçe yazılmıştır. Cönk, 205x102 milimetre kitap boyutunda, eserdeki sayfaların yazı alanı farklı ebatlarda, cönkte yer alan metinlerin satır sayıları birbirinden farklı adetlerdedir. Bu cönk, 66 varaktan oluşur. Cönk, 1197 (1783) senesinde taç filigranlı kâğıda yazılmıştır. Cöngün, cilt kapakları kopmuştur. Bu cönk, Ali Koçak Esen'den belli bir ücret

karşılığında tahsil edilmiştir. Cöngün ilk ve son yaprakları eksiktir. (Cunbur, Kaya ve Ünver, 2002: 12).

1. 3. 06 MİL YZ CÖNK 16 NUMARALI CÖNKTE ŞİİRLERİ BULUNAN ŞAİRLER

1. 3. 1. ‘ĀŞİK ‘ĀLĪ

Āşığın, cönkte bir adet epik şiiri vardır. Aydın’ın Güzelhisar ilçesinde, Vali Osman’ın oğlu olan Nasuh Paşa’nın 1714 yılında bir isyan sonucu katledilmesiyle alakalı yazmış olduğu bir destandan âşığın yaşadığı yüzyılı belirleyebiliyoruz. Nasuh Paşa tarafından görevlendirildiği anlaşılan bu âşığın yazmış olduğu şiirler sözlü geleneğe ait ürünlerdir (Öcal, 1997: 6).

1. 3. 2. ‘ĀŞİK ‘ÖMER

Cönkte on yedi adet şiirine yer verilen ve cönkte en fazla şiiri bulunan âşıktır. On yedinci yüz yıl saz şairi olan Ömer, yalnızca yaşadığı yüz yılda değil günümüzde de ününü koruyan ve saz şairleri arasında en bilinen isimdir desek yanılmış olmayız.

Yaşamıyla alakalı elimizdeki eserlerde net bilgiler olmayan Ömer ile ilgili en çok tartışılan konu onun doğum yeri ve tarihidir. Başta Mehmet Fuat Köprülü, Şükrü Elçin Sadettin Nüzhet Ergun, olmak kaydıyla birçok isim onun doğduğu tarihin net bir şekilde belirlenemeyeceğini dile getirmekle beraber on yedinci yüz yıl olabileceğini ifade etmişlerdir. Konuyla alakalı; şairin, bir manzumesinin kaleme alındığı tarihi hicrî 1061/ milâdî 1651 yılı olarak yazan Mehmet Fuat Köprülü buna binaen Ömer’ in on yedinci yüz yılın ilk yarısının son zamanlarında doğduğunun düşünülebileceğini söyler (Ergun 1936: 8; Köprülü 1962: 254; Elçin 1987: 3).

Doğduğu yer ile alakalı varsayımlar arasında doğru olma ihtimali en yüksek olan, Gezleve (Konya/ Hadım) köyünde doğmuş olduğudur (Karahan, 1991: 1).

Āşık Ömer, Kenceoğlu Abdullah ile Şerife’nin çocuğudur. Geçimini kürk ticareti yaparak sağlayan Abdullah ile Şerife’ nin birkaç kızlarının da olduğu rivayetler arasındadır (Elçin, 1987: 3).

Āşık Ömer’in öldüğü yer ve mezarı konusunda da çelişkili bilgiler söz konusudur. Şairin, Yemiş İskelesi’nde (İstanbul) bir türbede metfun olduğu, onun divanının taş basım nüshalarında yer alan simgesel bir türbe resminin altında bulunmaktadır (Ergun 1936: 13). Kırımdaki söylentilere göreyse Āşık Ömer altmış

yaşından sonra Gözleve'ye gidip 1707 yılında 86 yaşında Gözleve'de vefat etmiştir. Eşref Şemizade tarafından Kırmılı yaşlı insanlardan edinilen bilgilere göre; Ömer'in on dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar Kalentir Burnu'nda (Kırım) ermiş türbesi gibi insanların ziyaret ettiği bir çeşmesi ve mezarı vardı (2000: 17, 27-29). Şükrü Elçin de onun mezarı konusunda Kalentir Burnu'nu yalnızca bir seçenek olarak değerlendirir (1987: 98).

Ömer' in, şiirlerinde kullandığı mahlaslar Adlî, Ömer, Vehbî ve Âşık Ömer' dir. Onun şiirlerinin konularına, kullandığı manzumelere, aruzu kullanma becerisine bakılarak azımsanmayacak derecede medrese eğitimi aldığı anlaşılır. Yine şiirlerinden hareketle onun mana, mantık, nahiv, sarf ilimlerini, Arapça' yı, Farsça' yı bildiği söylenebilir (Karasoy ve Yavuz, 2015: 27).

Gevheri, Karacaoğlan ve Âşık Ömer on yedinci yüz yılın önemli Türk saz şairlerindedir. Âşık Ömer dönemindeki saz şairlerine kıyasla daha çok tanınıp benimsenmiş daha geniş halk kitlelerince sevilmiştir (Karahana, 1991: 1).

Kayıkçı Kul Mustafa, Gazi Âşık Hasan, Kâtibî, Gevherî, Kuloğlu Âşık Ömer'in, etkisinde kaldığı saz şairlerindedir. Ömer'den sonraki dönemlerde yetişen şairler de onu üstat kabul ederler. Aşkî Âşık Hasan, Levnî, Gevherî, Siyahî, Rûhî, Sevdayî, Sinanî gibi âşıkların birçoğu, Ömer'e methiyeler düzmüş nazireler söylemiştir. Yaklaşık bin beş yüz tane şiiri olduğu düşünülen Âşık Ömer'in şiirlerinin konusu hem aşk, ölüm, gurbet gibi belli başlı temalarken hem de tarihsel, dinî ve tasavvufî olaylar da onun şiirlerine konu olmuştur. Ömer'den, ordu şairi olarak da bahsetmek mümkündür. Âşık Ömer, şiirlerinde dönemin padişahlarından olan II. Ahmet'ten saygıyla söz eder. Birtakım askerî sınıflarla alakalı şiirleri, Cehrin Kalesinin fethi, Rus, Avusturya ve Venedik savaşlarına dair manzumeleri hem onun yaşadığı yüz yılı gözler önüne serer hem de edebi yönünü ortaya çıkarır. Âşık Ömer hem sınırlarda askerlerle bir arada olduğundan hem de seyyahlığı hasebiyle birçok yer gezip görmüş ve bu yerlerden şiirlerinde bahsetmiştir. Kili, Bursa, Tunca, Varna, Sinop, Bağdat, İstanbul gibi pek çok yere ayak basan şair, İstanbul ve semtlerini konu edindiği bir destan meydana getirmiştir (URL 5).

Hemen hemen her cönkte ve mecmuada şiirleriyle karşılaşılması mümkün olan şairin divanlarının kütüphanelerde bulunan altı adet nüshası mevcuttur. Bu nüshalar şunlardır: Mevlâna Müzesi Kütüphanesi Nüshası, Süleymaniye Nüshası, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Nüshası, The British Library Nüshası, Fahri Bilge Nüshası, Abdullah Öztemiz Nüshası (Karasoy ve Yavuz, 2015: 28- 31).

1. 3. 3. GEVHERİ

İncelediğimiz cönkte iki tane aşk şiiriyle karşılaştığımız, Türk saz şairlerinden olan Gevherî'nin doğum yer ve tarihi belirsiz olmakla birlikte iki konuda da farklı görüşler öne çıkar. Mehmet Fuad Kırımlı, Şükrü Elçin ve Saim Sakaoglu ise İstanbullu olduğunu ileri sürer. Gevherî, on yedinci yüz yılın ikinci yarısında ünlenen bir şair olduğundan aynı yüzyılın ilk yarısında doğduğu yaygın bir kabuldür (Albayrak, 1996:43-44).

Kaynaklarda Gevherî 'nin gerçek ismi Ali, Mustafa ve Mehmet (Kendime kefilim Ali'dir ismim- Levh-i mahfuzda yazılmış resmim/ Gevherî tâbirdir Mustafa ismim- Bir katre meniden halk oldu cismim/ Çektiğim hicrâna yoktur ebed -Bir garib kulundur kemter Mehemmed) olarak geçmektedir (Yavuz, 1983: 146; Köprülü, 1929: 191, Elçin, 1984: 11).

Gevherî'nin vefat ettiği yıl ve yer de onunla ilgili silik bilgiler arasındadır. Öldüğü yerin İstanbul olduğu ve ömrünün yüz yılı aştığı henüz yalnızca tahminler ve rivayetlerden ibarettir (URL 1).

Gevherî' nin şiirlerinden hareketle; onun evlenmediğini, özgür fikirli ve bağımsızlık etmeyen bir dindar olduğunu, Bektaşî' liğe karşı sempati beslediğini, medrese tahsili aldığını ve divan edebiyatımıza hâkim olduğunu söylemek mümkündür (Elçin, 1987: 7-10).

Bir aşk şairi olan Gevherî' nin şiirlerinde; sevgilisinin peşinden koştuğu, onun hasretiyle hasta olduğu, mecalinin tükendiği, aşk hastalığına yakalanmış olduğu, aşka ihtiyaç duyduğu, ıstırap çektiği, ümitsiz ve çileli olduğu, yalnızca sevgili aşkından değil ilahî aşktan da bahsettiği ayrıca vatan sevgisini de iliklerine kadar hissettiği görülür (Kaçar, 1994: 5-7).

Gevherî'nin şiirleri konusunda Mehmet Fuat Köprülü, Mehmet Halit Bayrı, Sadettin Nüzhet Ergun başta olmak üzere pek çok derleyici çalışmış bunun neticesinde Gevherî'nin sayfalarca şiiri gün yüzüne çıkarılmıştır. Şükrü Elçin Gevherî'yle alakalı en kapsamlı çalışmayı yapan kişidir. Araştırma sonuçlarını Gevherî Divânı-İnceleme Metin-Dizin-Bibliyografya ismiyle yayınladı (Albayrak, 1996:43-44).

1. 3. 4. HAYATI

II. Bayezid döneminde yaşayan şairlerden Abdülhay Çelebi'nin mahlası Hayatî'dir. Yapılan araştırmalar sonucunda ona atfedilen hamsede yer alan mesneviler Ahmed Rıdvan'a aittir. Hayatî'ye ait olan şiirler de Ahmet Rıdvan'ın şiirleri ile büyük

ölçüde benzerlik gösterirler (Ünver, 1989:123). İncelediğimiz cönkte âşığın bir adet aşk konulu şiiri yer almaktadır.

1. 3. 5. KULOĞLU

Cönkte bir adet dinî muhtevalı şiirine yer verilen Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas, on yedinci asrın başlarında yaşamını sürdürmüştür. Doğum yeri ve tarihi net olarak bilinmemekle birlikte Gelibolu çevresinde yaşadığı tahmin edilir. Bâğ- 1 Behişt isimli yapıtına bakılarak onun hiç evlenmemiş olduğu ayrıca şiirlerinden hareketle iyi bir tahsil gördüğü söylenebilir. Şeyhlik görevinde bulunmuştur (Âlim Sinan Efendi'nin halifesi olarak). Eserlerinde hac vazifesini yerine getirdiği ve adının İlyas olduğu görülen şair 1068/ 1658 senesinde hayata gözlerini yummuştur. Şairin bugün bilinen altı eseri vardır ve hepsinin içeriği din ve tasavvuftur. Onun eserlerinde öne çıkan özelliği yirmi beyitten oluşan kasidelerle şiirler meydana getirmesidir. Eserleri şunlardır: Dîvân-ı Mesâbîh, Bâğ-1 Behişt, Dîvân-ı Hümâyûn, Etvâr-ı Seb'a, Mevlid- i Nebî, Silsile-nâme (Taş, 2013: 1- 13).

1. 3. 6. MÂİLİ

Cönkte bir adet şiirine yer verilen âşığın gerçek ismi Mustafa Ağa Krp-zade'dir. Mostar'da dünyaya gelmiştir. On yedinci yüzyılın sonlarında, on sekizinci yüzyılın başlarında yaşamıştır. Yaşamı hakkında kesin olarak bilinen tek şey Bosna divanında, 1712 senesinde mukabelecilik yaptığıdır. Mâili' ye ait bir adet mersiye ve birkaç tane gazel Şarkiyat Enstitüsü (Sarayevo) kitaplığında mevcuttur (URL 7).

“Bosna-Hersek 1463'te Fâtiş Sultan Mehmed tarafından fethedildikten sonra Osmanlı Türkçesi'nin kültür alanına giren bölgede birleştirici unsur olan İslâm'ın etkisiyle Türkçe ortak dil olarak kullanılmıştır. XVIII. yüzyılda Abdullah Mâhir, Sâbit ve Mehmed Reşid, Safî, Hürremî, Ledünnî, Bülbulî, Ebûbekir, Muhlisî, Şehdî, Ahmed Hatem, Kudsî, **Mâilî**, Meylî, Gurbî, Abdullah Kantemir, Nazarî, Rahmî, Cûdî, İlhâmî, Vehbî önemli şairlerdir.” (Şanlı, 2012: 519).

1. 3. 7. MAKSÜNİ

Şair Eminî tarafından yazılan “Eminî'yim Ben” adlı şairnamede yer alan “Ne bir Mahsunî'yim ne de İhsânî” (4.dörtlük) mısradaki şairin adı geçer. Hayatı ve edebi kişiliği ile ilgili elimizdeki kaynaklarda bilgi yoktur. Onun hayatı ve eserleri, cönk ve mecmualar taranarak gerçekleştirilecek araştırmalarla gün yüzüne çıkarılabilir (URL

10). Çalışmamızın konusunu oluşturan cönkte de güzelleri övmüş olduğu bir adet şiirine yer verilmiştir.

1. 3. 8. MUŞTAF A

Cönkte Genç Osman Destanı' nın bir varyantına yer verilen şairin asıl ismi Mustafa iken mahlası Kul (Elçin 1997: 49) veya Kayıkçı (Köprülü 2004: 119)' dır.

On yedinci yüzyıl Türk saz şairlerinden olan Mustafa' nın yaşamıyla alakalı elimizde yeteri kadar bilgi mevcut değildir. Doğum tarihi ve yeri bilinmeyen şairin vefat tarihinin 1068 (1658) yılından sonra olabileceği düşünülür. Kayıkçı lakabını, delikanlılık yıllarında Cezayir Garp ocaklarında Murat Reis 'in yanında çalıştığı için aldığından söz edilir. Şair, ilerleyen yıllarda İstanbul'a gelerek Yeniçeri Ocağı'na katılıp ve pek çok savaşa girmiştir. Mustafa'nın şiirlerinden hareketle Halep'e, Adana' ya ve Şam'a gittiğini söylemek mümkündür. Saz şairleri içerisinde önemli bir konuma sahip olma sebebi; girdiği savaşlarda yaşadıklarını, hissettiklerini ve savaşlarla alakalı fikirlerini, dönemin sosyal ve tarihi olaylarını şiirleri aracılığıyla anlatmasıdır (Albayrak, 2002:78).

Mustafa' nın en bilinen şiiri Genç Osman için söylediği destanıdır. Bu destan Anadolu genelinde az bir zamanda yayılıp ciddi bir şöhrete kavuşmuştur (Bilgin 2012: 16). Günümüz düğün törenlerinde dahi "Genç Osman" destanının sözleri ile oyun havaları söylenir, halk bu oyun havaları eşliğinde oynar. Bu durum, onun şiirinin Anadolu' daki etkisinin hâlâ devam ettiğinin göstergesidir. Pertev Naili Boratav, onun destan metinlerini yayımlamıştır (2000: 98-100). Ayrıca bir adet aşk konulu şiiri de cönkte mevcuttur.

1. 3. 9. NEŞĀTĪ

İncelediğimiz cönkte enfiyenin zararlarını anlattığı bir şiirine yer verilen Neşâtî' nin on yedinci yüzyılın başlarında dünyaya geldiği tahmin edilir. Edirneli olan şairin ismi Ahmet' tir. Onu Nişancı Ahmed Dede ve Neşâtî Süleyman Dede diye zikredenler de mevcuttur. Neşâtî; Sakıp Dede'den öğrendiğimiz kadarı ile soylu bir aileden olan, erken yaşta birçok ilim tahsil eden, Ağazâde Mehmed Dede'den çok bilgiler alan biridir (Kaya, 2007:18-19).

Sebk-i Hindî' nin önde gelen isimlerinden olan Neşâtî, gazel konusunda üstat denilebilecek bir şairdir. Kaside yazmış olsa da ona asıl ün kazandıran, gazelleridir. Mevlevî şeyhi olan şairin eserlerinde tarikat ve tasavvuf hakkında belirgin söyleyişler

mevcut değildir yani klasik mutasavvıf şairlerden biri değildir. Âşıkane tarzda yazan şairin şiirleri içten ve hislidir. Şiir konusunda usta olması hasebiyle kendinden sonra gelen büyük şairleri etkilemiştir (Mengi, 2004: 189-190).

Neşatî' nin eserleri ise şunlardır: Edirne Şehrengizi, Hilye-i Enbiyâ, Kavâid-i Deriyye, Mektup, Şerh-i Müşkilât-ı Örfî, Tuĥfetü'l- 'uşşâk, Divan (Kaya, 2007:18-19).

1. 3. 10. ÖKSÜZ 'ÂŞIK

İncelediğimiz cönkte sevgiliye hitaben yazmış olduğu bir şiiri bulunmaktadır.

Farklı kaynaklarda Öksüz Dede, Öksüz, Öksüz Ali, Öksüz Âşık isimleriyle zikredilen şairler vardır ve bunların tek bir kişi olup olmadığı bilinmemektedir. Konuyla alakalı bilgi ve görüşleri olan araştırmacıların düşünceleri göz önünde bulundurularak bir değerlendirme yapılabilir. Öksüz Âşık'ın yaşamıyla alakalı elimizde bir bilgi mevcut değildir. Onun yaşadığı yüzyıl şiirlerinden çıkarılabilir. Kuvvetle muhtemeldir ki Öksüz mahlaslı bütün şiirler, yaşamıyla alakalı bir bilgiye sahip olmadığımız bu şaire (Öksüz Âşık' a) aittir. Gerçek isminin Ali olduğu varsayılan Öksüz Âşık, on yedinci asırda hayattadır. Elimizde mevcut olan yazma mecmualar ve cönklerde on yedinci asır eserleri arasında birçok şiiri yer alır. Öksüz Dede'yi ise, Ferhat Paşa komutanlığında gerçekleşen Türk-İran muharebesine yönelik söylediği şiir ile tanımaktayız (URL 3).

1. 3. 11. ŞÂDIKÎ

Sâdıkî' nin bir tanesi aşk dört tanesi din muhtevalı olmak üzere beş adet şiiri incelediğimiz cönkte yer almaktadır. Şeyh Mustafa, Âşık-ı Hakîkî, Baba Sâdıkî olarak da yad edilen şairin asıl adı Mustafa' dır. Ahmed Nazif, Sâdıkî Baba'dan "ilm ile ameli, zâhidlikle takvâyı, tarîkatle şeyhliği şahsında toplamış bir zât-ı velî" şeklinde bahseder. On sekizinci yüzyılda yaşadığı bilinen şairin hayatı veya ölüm tarihi ile alakalı elimizde herhangi bir bilgi mevcut değildir.

Ahmet Nazif; şairin, ârifâne beyitlerinin, âşıkâne şiirlerinin yüksek zümrelerin dilinden düşmediğini, kendi döneminde çok meşhur olduğunu söyler. Ayrıca şairin bir mecmuasının Rasim Deniz Özel Kütüphanesi'nde 179 numarada bulunduğundan bahseder. Mehmet Fatih Köksal Özel kütüphanesinde ise bu mecmuanın hacimli bir nüshası diğer bir ifadeyle Sadikî'ye ait gayri müretteb bir divan Yz. 96/8-Mec.46 numarasıyla kayıtlı 130 yaprak tutarında Risaleler Mecmuası'nın 195-205 ve 242-367 sayfaları arasında yer alır. Bilindiği kadarı ile bu divanın başka bir nüshası yoktur.

Sâdıkî' nin şiirlerinin konusu genelde din, tasavvuf ve ahlak üzerinedir. Şiirlerin içeriğinde ise naat, tevhid, dünyanın geçiciliği, ibadet ve takva ehli olmanın önemi, iyi amel sahibi olmanın faydaları anlatılır. Manzumelerinin bir kısmı ise tütünün zararları, toplumsal meseleler gibi sosyal içeriğe sahiptir (URL 9).

1. 3. 12. SEYDÎ

Seydî Bey'in hayatı ile alakalı elimizdeki biyografik kaynaklarda yer alan bilgiler ne yazık ki çok azdır. On altıncı yüz yılda kaleme alınan tezkire niteliğindeki bir şiir mecmuasında yer alan Sultân Süleymân Hazretlerinin evâ'ilinde nişancı begi olan Seydî Beg fermâyed cümlesiyle Seydî'ye ait olduğu bilinen Pervane Bey Nazire Mecmuası'nda da bulunan ve Necâtî'nin gazeline nazire olan bir gazel mevcuttur. Mecmuaya bakıldığında Seydî'nin Kanuni Sultan Süleyman'ın ilk görev dönemlerinde nişancılık yaptığı görülür. Şairden bahseden ikinci eserse Mehmed Süreyyâ'nın kaleme aldığı Sicill-i Osmânî isimli yapıttır. BU esere göre Seydî, önce divan hizmetlerinde görev almış ardından nişancı olmuş ve 941 (1534) yılında vefat etmiştir (URL 8). Üzerinde çalıştığımız cönkte âşığın kahramanlık konulu bir adet şiirine yer verilmiştir.

1. 3. 13. SİYÂHÎ

Cönkte bir tane aşk konulu şiiri bulunan Siyahî' nin yaşamı ve eserleri konusunda elimizde henüz hiçbir bilgi mevcut değildir. Yalnızca Noksânî'nin, Münâcaat isimli yapıtında (16. dördlük) Siyâhî ismi karşımıza çıkar. Onun hayatı ve şairliği ile alakalı karanlıklar ancak cönk ve mecmualar üzerinde yapılacak çalışmalarla aydınlatılabilir (URL 6).

1. 3. 14. SÜLEYMÂN

On sekizinci yüz yılda yaşayan şairin hem asıl adı hem de mahlası Süleyman'dır. Bağdatlı olduğu yahut Bağdat'ta yaşadığı düşünülen şairin hayatı hakkında elimizde çok fazla bilgi mevcut değildir. Süleyman hakkındaki ilk bilgiler Mehmet Fuat Köprülü'nün Saz Şairleri isimli yapıtında karşımıza çıkar. Bunun yanı sıra Vasfi Mahir Kocatürk, Refik Ahmet Sevensil, Ali Çelik ve Cahit Öztelli yazdıkları antolojilerde şairin şiirlerine yer vermişlerdir. Âşık tarzı şiir geleneğine bağlı şiirler söyleyen şairin Karacaoğlan'ı örnek aldığı tahmin edilir. Süleyman'ın şiirlerinde kullandığı dil sadedir ve gurbet kavramına sıklıkla yer vermiştir (Güvenç, 2013:1).

İncelediğimiz cönkte yer alan şiiri ise ayrılığın acısından bahsettiği şiirdir. Cönkte yalnızca bir adet şiirine yer verilmiştir.

1. 3. 15. ŞERİFİ

Çalışmamızın konusunu oluşturan cönkte bir tane aşk muhtevalı şiirine yer verilen Şerîfi; on yedinci yüzyılın ikinci yarısında hayatını sürdüren, Âşık Ömer'in ustası olan şairdir. Âşık Ömer, Şairname'sinde "Şerifi değil mi cümleye üstad/Ol değil mi bizi eyleyen irşad" dizelerine yer vermiştir. Şerîfi'nin on sekizinci yüzyıl ortalarında kaleme alınan bir dergide şiirleri mevcuttur. Hece ve aruz ölçüsüyle şiirler söylemiş olan şairin kullandığı dil sadedir. Şiirlerinden hareketle yetenekli bir âşık olduğu zaten aşikâr olan Şerîfi'nin üstatlığının en büyük delili Âşık Ömer gibi değerli bir şairi yetiştirip edebiyatımıza kazandırmış olmasıdır (URL 2).

1. 3. 16. ZÂ'FÎ

Hayatı hakkında çok fazla bilgi bulunmayan Zafî Dede, 17. asırda yaşamış mutasavvıf şairlerdendir. Esrar Dede Tezkiresi'nde belirtildiğine göre Zafî Dede, İbrahim Gülşeni'nin halifelerindendir. Daha sonra Mevleviliğe intisap etmiş, Şahidî Dede yanında yetişmiştir. Şuhûdî, Günâhî ve Tireli Arşî dedelerle münasebeti vardır. Çoğu şiirleri bunlara naziredir. Aynı tezkirede bir gazeli vardır (URL 4).

Esas metninin Erzurumlu İbrahim Hakkı' ya mı Gaybî Sun'ullah'a mı ait olduğu tartışılan ardından yapılan incelemeler ve mukayeseler sonucunda Gaybî Sun'ullah'a ait olduğu netleştirilen (Güler, 1995: 97) Hudâ Rabbim Risalesi'nin bir varyantı cönkte yer alır. Cönkte yer alan varyantta isim/ mahlas olarak Zâ'fî kullanılmıştır. Gaybî Sun'ullah tarafından yazılmış olan Hudâ Rabbim Risalesi elli iki beyitten (Güler, 1995: 98, 99) meydana gelir. Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Marifetnâmesi 'nde bulunan varyantı 501-506 (2018) sayfaları arasında 'Dördüncü Nevi, itikadı düzeltme ve ehli sünnet ve cemaat mezhebine uydurmayı bildirir' başlığıyla yer alır ve yüz on beş beyitten meydana gelir. Cönkte yer alan metnin ise başlığı yoktur ve yetmiş yedi dizeden oluşur.

CÖNKTE YER ALAN METİNLERİN TAHLİLİ

2. 1. ATASÖZLERİ ve DEYİMLER

İrsâl-i mesel yahut îrâd-ı mesel olarak adlandırılan şey, ifade edilen bir düşünceye, karşı tarafı inandırmak ve düşünceyi tahkim etmek maksadıyla söze bir atasözü ya da atasözü değerinde bir cümle eklemektir. Kullanılan bu sözler Türkçe, Farsça veya Arapça bir atasözü olabileceği gibi ünlü bir söz veya özdeyiş de olabilir (Dilçin, 2013: 464).

Ömer Asım Aksoy'un da kaydettiği üzere (2015: I/13), "Tüm dillerde var olan atasözleri ve deyimler, sosyoloji, psikoloji, ekonomi, felsefe, tarih, ahlâk, folklor vb. gibi birçok yönlerden inceleme konusu edilmeye değer millî söz varlıklarımızdır. Bunlar aynı zamanda deyiş güzelliği, anlatım gücü ve kavram zenginliği bakımından da son derece önemli dil yapılarıdır."

Atasözü kelimesi darb-ı meselleri de kapsayan genel bir isimdir. Farklı şekilleriyle karşımıza çıkan darb-ı mesellerde, bir yargı mevcuttur. Bir olay ya da durumun daha önce de aynısının veya benzerinin başka bir insanın/ insanların da başından geçtiği düşünülerek bu hale uğrayan, uğrama olasılığı olan bireye öğüt verir, onu teselli eder (Türk Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü, 1992: I/6).

Deyimlere bakacak olursak, onlar da bir kelimeyi veya bir olayı, durumu etkileyici bir söyleyişle yahut özel bir yapı içerisinde belirten ve büyük kısmının aslı manalarından farklı anlamları olan kalıplaşmış sözcük gruplarıdır. Çoğunlukla iki veya daha fazla sözcük, bazen tam bazen eksilteli bir tümceyle amacını dile getirmeyi sağlayan; mecaz, istiare, kinaye, teşbih öğeleriyle bir durumu, bir olayı betimlemek ve ifade etmek için kullanılan, asıl manaları haricinde kullanılmak şartıyla yeni bir mana ifade eden deyimler, bununla beraber lisanın zenginlik ve canlılığını gösterir (Yelten, 1989: 180).

Cönkteki şiiirlerde kullanılan atasözleri ve deyimler ya aynen kullanılmış ya da vezne veya genel manaya uygun hale getirilmek maksadıyla birtakım değişikliklere uğramışlardır. Bu değişikliklere; atasözüne veya deyime kelime ekleme, onlardan kelime çıkarma, kelimeler arası yer değişikliği yapma örnek olarak verilebilir.

2. 1. 1. ATASÖZLERİ

Yârim ile ikimizi bir dösege

Baňa kaç kac *datlı dillerin* yeter (7B/ 4)

Tatlı dilin, hoş üslubun önemini anlatmak için ‘İnsanın eti yenmez, derisi giyilmez; tatlı dilinden başka nesi var?’, ‘Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır.’ atasözleri kullanılır. Bu beyitte de âşık, sevgilisinin tatlı dilinin kendisine yeteceğini söyler.

Ölmez vardır dönmez yokdur

Cân fedâdır islâm dînimiz hâkdır (18B/ 5)

Metinde kullanılan ‘ölmez vardır dönmez yokdur’ atasözü ile kastedilen şey, sonucu her ne olursa olsun kişinin yapacağı işten dönmeyeceğidir. Zaten şair bir alt dizede de can fedadır diyerek kullandığı atasözünü ve kararlılığını tasdik eder. Bu atasözü günümüzde “Ölmek var, dönmek yok!” şeklinde kullanılır

Zor ile olmaz güzellik sevmedi cânım seni

Olsa ‘âlem bir yaña ben bir saña küstüm saña (22B/ 11)

‘Zorla güzellik olmaz’ atasözü mana ve şekil olarak değişmemiştir. Beyitten de anlaşılacağı üzere bu atasözünüle sevgi de dahil olmak üzere hiçbir şeyin hiç kimseye zorla yaptırılmayacağı anlatılır.

‘Ömrün ideçek zen dünyâ

Mecnûn işidüb didi *el-leyletü'l-Hublâ* (27B/ 2)

‘Gece gebedir’ manasına gelen bu Arapça atasözü, dilimizde kullanılan ‘gün doğmadan neler doğar’ atasözü ile eş anlamlıdır.

Bugün buldum bugün yerim hâk ğafurdur yârına

Kısmetim viren hudâdır kula minnet eylemem (58B/ 12)

Rızkımı veren Hudâ’ dır, kula minnet eylemem şekline evrilerek dilimize pelesenk olmuş olan ‘Allah kulunu kısmeti ile yaratır’ atasözü; kulun, yaratıcısından başka kimseye ihtiyacının olmadığını bu sebeple kula kul olmamak gerektiğini öğütler.

Eyü söyle yavruçaklarıma benim incitme gel

Egri bakma kuzularıma ***saña kalmaz bu cihân*** (60B/ 8)

İnsan ne kadar güçlü, zengin, üstün olursa olsun bu dünyadan göçüp gidecektir. Koskoca Süleyman’a bile kalmayan bu dünya, küçük çocuklara ters bakan, onları inciten üvey anneye de kalmayacaktır elbet. Şiirde ‘sana kalmaz bu cihan’ sözü akıllara ‘dünya Süleyman’a bile kalmamış’ atasözünü getirir.

Dost uyur düşmān uyumāz

Sen o zaman vir ālmayı (64B/ 16)

Kişi düşmanlarına karşı her zaman tetikte olmalıdır çünkü her zaman yanımızda olacağından emin olduğumuz, sevdiğimiz, güvendiğimiz dostlarımız her zaman yanımızda olmayabilir ama düşman her zaman tetiktedir, açığımızı yoklar, her fırsatı değerlendirir. Sonuçta boşuna dememiş atalarımız ‘su uyur düşman uyumaz’ diye.

2. 1. 2. DEYİMLER

06 Mil Yz Cönk 16 isimli cönkte yer alan şiirlerde çok sayıda deyim kullanılmıştır. Deyimler; anlatıma güzellik, canlılık, çekicilik kattığından şairlerce tercih edilmişlerdir. Aynı zamanda atasözü ve deyim kullanımının sıklığı bu eserin halkın ürünü olduğunu, şairlerin de şiirlerinin de halkın bağrından kopmuş olduğunu gözler önüne serer.

Çayın öte yakasında bir evim var

Niçe ideyim ***göñül düşdi*** yārim var (7A/ 2)

‘Gönül vermek, gönlün düşmesi’ deyimi âşık olmak, sevmek manasında kullanılır.

Gider gider bir ārdına bakmaz

Cān degil mi gördüğünden ***çekmez*** (7A/ 10)

İnsanlara; genelde kendilerinde olmayan, kendilerine uzak hatta bazen imkânsız olan şeyler cazip, çekici gelir. İnsanın, gördüğü şeyi canı çekmez.

Elif Allah için olsun yār baña ***nāz eyleme*** (8A/ 1)

(17A/ 6)

İstekli olduğu halde isteksizmiş gibi davranan insanların durumunu anlatmak için ‘kendini naza çekmek’ deyimi kullanılır. Fakat fazla naz da âşık usandırır. Bu sebeple şair, sevdiğine naz etmemesi için yalvarır.

Be bene bir kez ***tenezzül eyleyüb*** gülsen ne vār (8A/ 2)

Şımarık sevgili, âşığın aşkına karşılık vermek bir yana dursun âşığa güler yüz dahi göstermez. Bu duruma içerleyen âşık da ‘Bana bir kez gülsen ne olur ki?’ diyerek sevgilisine sitem eder.

Zel zelâletlik çekmişim '*aşkına düşeli* ben (8A/ 9)

Aşk; âşığı üzen, yakan, perişan eden, ona cefalar çektiren bir duygudur. Şair, sevgilisinin aşkına düştüğünden beri hor görülüp aşağılanmıştır.

Şın şifâsız *derde düşdüm* çâresini bulamam (8A/ 13)

Derde düşmek her ne kadar bir sorunla karşılaşmak anlamına gelse de hastalanmak manasında da kullanılır. Şair öyle bir derde düşmüştür ki ne devası vardır ne şifası.

Bu Şâdıkî *yoluna virse de canını* kezâ

Giçe gündüz anıñ a' dālına kıla ğazâ (9B/ 7)

Sevgili için can vermek, sevgili yolunda serden geçmek hiç sorun değildir. Sâdıkî de sevgilisine, canımı yoluna versem bile senin için gece gündüz gaza etmekten vazgeçmem diye seslenir.

Çünkü komşusu Yehūdâ âsımân olur

Anlarıñ *hâlin ahvâlin bilür*

Yemeği yerken *söze tuțar* anı

Aydır vay komşu severim ben seni

Hîle ile imtiñân kıлмақ diler

Nikde ider baña virgil haber

'Arza kıldı 'acz ile kamu gözin

Yaş ile tolduruben iki gözün

O Yehūd aydır *ögüdüm tuțasın*

Ger dilerseñ devlete tiz yitesin (10A/ 1, 3, 4, 6, 9)

Yahudi komşu; Müslüman komşusunun, içinde bulunduğu durumdan, fakirlikten, komşusunun çektiği sıkıntılardan haberdardır. Bir gün bir Yahudi komşu bir bahane ile Müslüman komşusunu evine çağırıp ona yemek ikram eder. Yahudi; yemek esnasında Müslümanı lafa tutup onunla alay eder, Müslümanın; içinde bulunduğu kötü durumu kullanarak ondan para karşılığında kızını ister. Yahudi'nin, Müslümanı ağlattığı yetmiyormuş gibi ona kendisini dinlemesi için baskı yapıp onu başka kurtuluş yolunun olmadığına ikna etmeye çalışır.

Yine ‘aqlın dirüben tırdı öri

Gözleri kan toluben geldi ilerü (10B/ 1)

Duyduğu büyük üzüntü sonucunda gözlerinden yaş değil kan akar.

Ço bizi sen **açlıgıla ölelim**

Dinimüz yolunda qurbān olalım (10B/ 9)

Aile o kadar fakirdir ki yiyecek bir lokma ekmekleri dahi yoktur fakat dinlerinden vazgeçmemek uğruna açlıktan ölmeyi göze alırlar.

Gördi **hatden geçdi** bunlarıñ sözi

Babasına söyledi kız kendü özi (10B/ 16)

Ailesinin söylediklerinin haddi aştığını düşünen kız olaya müdahale ederek kendi düşüncelerini söyler.

Eydür ey baba ben kız oldumsa nola

Ben **boynımı komuşam** işbu yola (10B/ 17)

Kız; babasına, kararlılık seviyesini göstermek için bu uğurda gerekirse öleceğini, bu yola canını, başını koyduğunu, bu yoldan dönmeyeceğini söyler.

Zinhār anıñ **yüzine çaqmağıl**

Kağub söğüb anı urmağıl (12A/ 13)

Kız; babasını, annesinin yaptığı hatayı onun yüzüne vurmaması, onu itip kakmaması, ona sövmemesi için ikaz eder.

Çün ğariblik düşdi ata araya

Niçe **melhem ola iş bu yaraya** (12A/ 19)

Gariplik, fakirlik yarası o kadar büyük ve derindir ki bu derde derman, bu yaraya merhem bulanamaz.

Gel kerem kıl gönliñile varalım

Göresimiz geldi seni görelim (13A/ 9)

Göresi gelmek deyimi, özlemek manasında kullanılır.

Sen benim kız qardaşım ol yā nigār

Anaň ataň hũd Őimdi dirlik çeker (14A/ 22)

Yiğit; gũzel kıza, dũnya ahiret kendisinin kardeŐi olduğunu, ona yan gũzle bakmayacağını, onu ailesinin yanına gũndereceđini ifade eder.

Āh u zār eyledi işim

Zehr ile mār eyledi aşım (16B/ 1)

Sevgili, âşığa öyle cefalar etmiştir ki âşığın tek işi gũcũ ağlayıp dvũnmek olmuştur. Vefasız sevgili yũzũnden âşığın yemeği dahi ona zehir olmuştur.

Yoluňu **canla** baŐım

Fedā olsun gel ayvazım (16B/ 1, 2)

ĀŐık; sevgilisine öyle hasrettir ki ona ‘sen yeter ki gel, gerekirse yoluna canım, başım feda olsun diye niyaz eder.

Ķıymetiň bilũr mi gũller

Vardır sende dũrli ĥaller (18B/ 13)

Kıymet bilmek.

Ayrılık **derdine dermān olur mı**

Yoĥsa ĥasretile böyle şalur mı (19A/ 3)

Ayrılık derdi o kadar bũyũktũr ki ayrılık acısıyla kavru lan âşık çektiği acıların son bulmasını ũmit ederek ‘Bu derdin dermanı var mı yoksa bu hasret, bu acı hep kalacak mı?’ diye sorar.

ĶaŐdan řaŐa urur idim başımı

lũmden beter imiş ĥakir ayrılık (19A/ 19)

Başımı taŐtan řaŐa vurmak, çaresizliği ve piŐmanlıđı anlatan bir deyimdir. Bu beyitte de ayrılığın acısı ile başımı taŐtan řaŐa vurmak anlatılır.

Otuz biň tımarlı řonub gcũcũ

Ķırđ biň vardır **serden geçici** (20A/ 6)

Canından geçmek veya serden geçmek lũmũ göze almak, lũme hazır olmaktır. Beyitte, vatan için kırk bin kişinin ölmeye hazır olduğu anlatılır.

Efendim şânına düşer mi böyle

Hâlim harâb oldı neylersen eyle (20B/ 2)

Âşık; sevgilisine, yaptığı işkencelerin kendisine yakışmadığını, onun yüzünden bitap duruma düştüğünü bu saatten sonra elinden geleni ardına koymamasını söyleyerek sitem eder.

Ṭonanma ideriz kızıl elmada

Mesken tutub islâm kıalsa gerekdir (20B/ 16)

Müslümanların kızıl elmaya yerleşmesinin temenni edildiğini anlatmak için mesken tutmak deyimini kullanılmıştır.

Adını bî komuşlar

Aķ yüze **ķara bağlar** (20B/ 20)

(25B/ 6)

Karalar bağlamak, yas tutmak manasında kullanılan bir deyimdir.

Ḳoyur bu cān **sabr idemem** böyle gitsün arası (21A/ 3)

(21B/ 1)

Şair; tahammülünün bittiğini sabredemem deyimini kullanarak ifade etmiştir.

Tā **ķiyāmet haşrolunca** efendimsin sen benim

Tā **giceler şabaķ olunca uyķu girmez gözüme**

Ben saña **gönül vireli bakmaz oldun yüzüme**

Çok **naşihat eylemişdim** sen **gelirsün sözüme** (21A/ 5, 6)

(24B/ 17)

Bu dörtlükte kıyamet kopmak, sabaha kadar, gözüne uyku girmemek, gönül vermek, yüzüne bakmamak, nasihat etmek, sözüne gelmek deyimlerine yer verilmiştir.

Sinem **siper etdim** ğamzen okuna yürü hey

Zülf-ü siyāhı ğerdānı benim mübtelāsı (21B/ 3)

(22B/ 5)

Sevgilinin gamzesinin okları öyle can acıtıcı öyle şiddetlidir ki âşık o oklardan korunmak için sinesini kullanır.

İtdigin işlere *pişmān olasın*

Bana etdicegin *hakdan bulasın* (21B/ 6, 7)

Vefasız sevgilinin kendisine ettiği işkencelerden usanan âşık, sevgilisinin yaptıklarından dolayı pişman olmasını ve yaptıklarının karşılığını Allah'tan bulmasını temenni eder, bu dileklerini de deyimler kullanarak ifade eder.

Seniñ 'aşkıñ *hasretle yanmayam* şimden gerü

Merhametsiz nazlı yārim ben saña küstüm saña (22B/ 7)

Âşık, sevgilisine gönül koymuştur. Ona küstüğünü, artık onun hasretiyle yanmayacağını söyleyerek dile getirir.

Seher yıldızı gibi

Degmiş mi gözüm saña (22B/ 18)

Göz değmek deyimini, nazar etmek manasında kullanılır

Bendesin kıldı kamuş ol cānānım gelmedi

İntizārım *hatdin aşdı* tende cānım gelmedi (23A/ 2)

Âşığın, sevgilisini bekleme süresi o kadar uzamıştır ki, âşık artık bu bekleyişe, bu hasrete tahammül edemez. Kendini köle olarak nitelendiren âşık, bekleme süresinin artık sınırı aştığını söyler.

Şeftālini *derde dermān* didiler

'Aceb gerçek mi efendim şormağa geldim (23B/ 11)

Āşıkından *cān alıyor* şūh-ı nāzı

Āh gördünüz āhū gözlüm maralım dağlar (24B/ 8)

Sevgili öyle cilveli öyle nazlıdır ki o cilve ettikçe, nazlandıkça âşığının canından can gider.

Sevdigim yoluna *kurbān olayım*

Ayāğın tozuna *yüzüm süreyim* (25A/ 7, 8)

Sevgili o kadar kıymetlidir ki, o kurban olunmaya, yağının tozuna yüz sürülmeye layık olacak kadar yücedir âşık için.

Götür belgüzârın ben de bileyim
Seniñ **uğruna cānım vireyim** (25A/ 12)

Çıkayım çıkayım yola bakayım
Gelinçideñ **hasretligin cekeyim** (25B/ 6)

‘Ömriñizi mevlām ziyāde eylesin
Var **şağ ol** sevdiğim belki gelesin (25B/ 8)
(25B/ 16), (25B/ 24)

Karalara boyadım tönümü
Yaş yirine **akıdayım kanımı** (26A/ 2)

Şairin çektiği acı öyle büyüktür parçalanan ciğerinin kanı gözlerinden gözyaşı yerine akar.

‘Aksine döndi de çark-ı felekler
Gökde ararken yerdeymiş melekler (26A/ 14)

Her şey öyle tersine dönmüş, alt üst olmuş ki, semalarda dolaşması gereken melekler bile yere inmiş. Burada aynı zamanda melek kelimesi kullanılarak yeryüzündeki güzeller, özellikle de melekler kadar güzel olan sevgiliye gönderme yapılmıştır.

Benim kara gözlüm **gelin etmişler**
Düğünüm Haleb' de duydum da geldim (27A/ 15)

Gelin olmak, gelin gitmek evlenmek manalarında kullanılan deyimlerdir. Şâirin yârini evlendirmişler ve o da duyup gelmiş. Şair evlendirmek yerine gelin etmek deyimini kullanmıştır.

Günde sen güneşde ben
Sana **kurbân** güzel ben (29A/ 10)
(35A/ 5)

‘Aşkımıñ deryâsu nemdir haflesin şimden girü
Nâr-ı hasretle bu **sinem dağlasın** şimden girü (29B/ 6)

Acı ve özlemin büyüklüğü, acı çeken kişinin yüreğini yakar, sinisini dağlar.

İki dīdem derd ile **kan ağlasın** şimden girü
Ey diriğā ıurrāsı ‘anber feşānım gitdi ah (29B/ 7)

Yeşil ipek bükerim
Derdimi kime **dökerim** (29B/ 17)

Āh efendim zulm idersin ben ğaribiñ cānına
Şu cihānda **kimseniñ etdiği kıalmāz yānına** (31B/ 12)

Āşık sevgilisine, ‘sen bana zulmediyorsun ama ilerde pişman olursun çünkü bu dünyada herkes ettiğini bulur, kimsenin yaptığı yanına kalmaz’ diyerek sitem eder ve ikazda bulunur, sitemini de deyim ile destekler.

Gözlerim yollarda kaldı bir selāmıñ gelmedi
Giçe gündüz semtinize varmağa cān arzular (32A/ 3)

Āşık sevgiliyi o kadar özlemiştir ki değil sevgiliyi sevgilinin selamını dahi dört gözle bekler fakat bir türlü sevgiliden selam gelmemiştir.

Ṭatlı cānım **fedā olsun** yoluna dilberleriñ
Cevri cefāsı olmasa kıuluna dilberleriñ (36A/ 1)
(40A/ 20)

‘Āşıklara ğam degildir ‘āşıkdır yaşın meyle ğaķ
Gene dilberlere düşer **göñlümüzü eylemek** (36A/ 14)

Mihrābda oturub **kaşıñ çatarsın**
Döner cemā‘ate **egri baķarsın** (38A/ 9, 10)
Kaş çatmak, eğri bakmak kişinin kızgın olduğunu ifade etmek için kullanılır.

Ri‘āya karşı duramaz deyü
Söziñe **‘aķıllar iremez** deyü (38B/ 13)

Bağdım anıñ sözlerine ey atā
Ƙorğdı düşdi tenime bağ Ƙudrete (42B/ 10)

Didi Ƙızım zī-sa‘ādetdir saña
Bağdı bu **gözile süzüb** aña (42B/ 18)

Çünki **göçdi** dünyādan Muştafā
Zār-1 efgān Ƙıldı aşhāb-1 sefā (44A/ 1)

Peygamber efendimizin vefatı tüm İslam alemini çok üzen, yasa boğan bir olaydır. O kutlu sevgiliye ölüm kelimesi yakıştıramamış, o öldü demek yerine şair, o bu dünyadan göçüp gitti demeyi uygun görmüştür.

Ağladı yār kim ta‘accüb
Bunçılayın **gem çeker** böyle ta‘ib (45A/ 10)

Düşdiler ayağına **yüz sürdiler**
Ağlaşu ağlaşu dönüb gitdiler (47A/ 9)

Şubh-1 sādıƘda begim mu‘tād idin daim vuzu
Hān-1 **ğaflette Ƙalub** şabağ uykusundan pek şağın (48A/ 2)

Vağtı yoğ bir dem müsā‘de idesin **zevk sürür**
Etdüñiz **zevk-ü şefā** hicrān yağın pek şağın (49A/ 5, 6)

‘Ağluñı başına devşir ‘aksine döndi cihān
Añlayış bu añlayış cāhil olma pek şağın (49A/ 9)

Artık devir tamamı ile değışip tersine döndüğü için şair karşısındakini daha mantıklı davranışlar sergilemesi konusunda uyardmıştır, ona akılcı olmasını tavsiye etmiştir.

Niçesi düşdi bu ħalkıñ yola girdābına
Gizli mu‘tād eyleyüb **yerler ħarāmı** pek şağın (49B/ 6)

Haram lokma yemek Müslümanlar için kesinlikle kaçınılması gereken bir durumdur. Halkın çoğu bu yanlışla düşüp gaflete kapılmıştır. Şair de muhatabını onlar gibi olmaması, haram yememesi konusunda uyarmaktadır.

Derdi çokdur miḥneti çok ākil isen aḥla pek
Yüz çevirme t̄a‘atinden kulluk ile pek şaḥın (51B/ 16)

Ağardı şaḥalım büküldi belim

Yaradan mevlāya armaḡannıñ vār (53A/ 3)

Şair, saçın sakalın ağarması ve belin bükülmesi deyimlerini kullanarak yaşlandığını, çöktüğünü, takatten düştüğünü ifade eder.

Ḳanḳı ḥātun ḳılsa müşkile rey-i zevcin yaḡlasa
Hem boyunun kırḳsa āniñ ḥoşça **ḥizmet eylese** (55A/ 8)

Feth-i bāb ola ki cennetden āniñ ḳabrine hem
Yüz sevāb yüz derece tırnaḳ başına **çekme ḡam** (55A/ 16)

Ānı aḡlār bulduḡ idi ḡāyet **ider āh u zār**
Atam anam yok ki **olsun fedā** didim añā (56B/ 3, 4)

Yā ‘Alī gördüm bir ‘oḡ aşılı şaḥından ol
Beyni ḳız kim ‘azāb içinde **ider āh vāh** (56B/ 10)
(57A/ 15)

Bir daḥı gördüm şāḡır dilsiz gözi a‘mayı āniñ
Nārdan ḫabut içinde **çeker** ol çor **cefā** (57A/ 2)

Bir daḥı yer baḡırsaḳların **ider fiḡān**
Nār içinde bu belā ile ḳararmış veḫhā (57A/ 7)
(61B/ 10)

Daḥı dilinden aşılın öldürür kim zevcini
Dili ile incidüb **cevr eyleyendir** muḫtedā (57B/ 2)

Karşiki dağda bir kuzı meler

Kuzumñ **fiğānı bağrımı deler** (58A/ 12)

Kuzu, henüz ufak bir yavru olduğu için şair onu bebeklere benzetir ve bu sebeple kuzuya karşı merhamet duyguları uyanır. Karşiki dağda meleyen kuzunun içli içli melemesi de şairde, onun feryat ettiği düşüncesini uyandırmış ve şair bu duruma çok üzüldüğünü anlatmak için bağrım delindi deyimini kullanmıştır.

Ḥaddinde biten kınçe güle **minnet eylemem**

‘Arabī Farsī bilmeyen dile **minnet eylemem** (58B/ 1, 2)

(58B/ 4, 8, 12, 16)

Ne kadar zaḥmet olursa ihtiyār eyle didim

Zaḥmeti didim **çekeyim** ben kuluñ yāriñ giçe (59A/ 12)

Ġayrı eve Ġayrı şehre **göçmüş** ise dostların

Heb ırāk yakın bir olub bulalar kanda mekân (60A/ 3)

Görelers kimseniñ hatunını almış Ġayrı er

Yavriçıkların kamu **boynun egüb eyler fiğān** (60A/ 6)

Eşi ölen kadın başka bir adamla evlenmiş. Kadının tüm çocukları ise çok üzülmüş. Şair üzüntülerinin ve çaresizliklerinin büyüklüğünü ifade etmek için boyun eğme ve feryat etme deyimini kullanmış.

İşidiçek **boynunı bükür** aqıdur kanlı yaş

Göñli za‘if bağı yaşlu kāmetsi olmuş kemān (60A/ 12)

Öñer analara yaşunı eyleme lütf eyle gel

Darılub **çatma** gözüñ **kaşñ** irişdürme zebān (60B/ 10)

Hoşça tut benim ḥalālim sevgil yārımı hem

Ḥizmetin gör kaqıyub **sögme** üzütme hem zebān (60B/ 11, 12)

Ṭonların giydirir saçları ṭaranmış **boynu buruq**

Sevilse kimi soñra kimi kaçar **virmez amān** (60B/ 15, 16)

Āh idüb gögsin geçürür her biri biñ derdile

Yalvarır atañ deyü virmezler ašlā kimse nān (60B/ 17)

Tanıt Ādem'den lütf-ı ‘ināyet

Melekler kıanda **etdi ziyaret** (62B/ 18)

Şol egesindendir Ādem'in Havvā

Cem‘ olub cennetde **sürdiler sefā** (63A/ 18)

Şair bu beyitte Havva'nın yaratılışından bahsetmiştir. Kuran'dan da bildiğimiz üzere Allah önce Adem'i ve onun ege kemiğinden de Havva'yı yaratmış ve onları yaşamlarının ilk kısmında cennetine koymuştur. Cennetin yasaklı meyve hariç tüm imkanları onlara sunulduğundan şair bu güzel yaşamı sefa sürmek deyimi ile ifade etmiştir.

Buğdāyı kabāhat oldı pahāne

Ādem Havvā'yla çıblāk **geldi dünyāya** (63A/ 22)

Zāhir eyü yolda **emek çekdiler**

Tefekkür idüb ‘aql dökdiler (63B/ 13)

Ey gönül derdini **feryād itme** dermān bizdedir

Niçeler zaman uñutmuş gör ki Loqmān bizdedir (65A/ 1)

Gel dünya çifasına çehd irüb **itme heves**

Tā ezel kıismet olan ketm olunmaz ‘abes (65A/ 5)

Ġayb-ı hatfden irişdi rab‘ meskun-ı narā

‘Ālem naşād olub **göş eyledi** pay-i geda (65A/ 10)

A güzel seni seveli oldı işim **āh u zār**

Ağlamaktan ey efendim didelerim taldı kār (66A/ 1)

Çok cefālar etdiñ ‘ömrüm inşāfa gel ey güzel

Ben *helāk oldum* efendim yā niçe bir intizār (66A/ 4)

Bir yavruya *göñül virdim* teslim nideyim

Ya vedām hāşıl eyle ya vir göñlüm gideyim (66A/ 13)

2. 2. DİN – TASAVVUF

Din, Allah'ın, peygamberleri aracılığıyla bize göndermiş olduğu, hayatımızı belli bir düzene koymamızı sağlayan ilahi kurallar bütünüdür (Doğan, 2011: 221)

Tasavvufta ise amaç ruhtaki manevi kir ve hastalıkları temizleyerek nefsi eğitmek bu sayede de ebedi ve asıl mutluluğa ulaşmaktır. Ademoğlunun; kişiliğinin dünyevi arzuları neticesinde üzerinde oluşan yük ve baskıdan kurtulup onu yaratan ve yaşatan yüce varlığı özümseyerek insan-ı kâmil mertebesine ulaşmasını hedefler. Sözün özü tasavvuf, Allah aşkı, Allah'a erişebilme gayreti, dünyevi isteklerden ve nefsin kötü taleplerinden uzaklaşmak, gösterişsiz, yalın bir hayat, ruhun mertebesinin artırılması ve ahlâkın kemale ermesi gibi temeller üzerine inşa edilmiştir (Aydemir, 2015: 180).

2. 2. 1. DİN

2. 2. 1. 1 Allah

“Allah, kâinatta var olan her şeyi yaratan, koruyan, tek ve yüce varlık, Tanrı.” (Türkçe Sözlük, 2011: 98). Edebi metinlerde; Allah isminin yanı sıra Allah'ın diğer doksan sekiz ismi, zâtî ve sübûtî on dört sıfatı, İslami çerçevede birçok vasfı da zikredilir, övülür.

Bulunmaz ol *hudāvendiniñ* neziri mişli manendi (2A/ 6)

Ehaddir küvfi yok ihlās içinde zikrindir *Allāh* (2A/ 9)

(3B/ 1, 3, 15), (4A/ 2, 17), (8A/ 1), (10A/ 22) (11B/ 1), (15A/ 23), (15B/13), (25B/ 10), (28B/ 18), (31B/ 5), (33B/ 7), (39A/ 2), (41A/ 15), (61B/ 1, 11, 17)

Ha hāsüneñ yaratmış seni kudret-i *zülcelāl* (8A/ 6)

(60A/ 1)

Hı *hudā*nıñ emriyle lebleriñ ābu az u āl āl (8A/ 7)

(4A/ 5), (25B/ 15), (27A/ 4), (34A/ 7), (37A/ 8), (54A/ 17), (54B/ 13), (55A/ 18),
(55B/ 17, 18), (57A/ 20), (58A/ 10), (58B/ 12), (59B/ 15), (61B/ 7), (65A/ 11)

Ġayn ġayrı **haġdan** gelür ol raġim zevāl (8A/ 19)
(3A/ 1, 5), (7A/ 7), (13B/ 8), (14B/ 16), (15A/ 10, 22), (15B/ 1, 3, 13, 15), (17A/
9, 16), (17B/ 12), (19B/ 22, 26), (21B/ 7), (23B/ 4), (26A/ 18), (30A/ 12), (31A/
12), (32B/ 12), (39B/ 11), (43A/ 3), (46B/ 8), (47B/ 1), (48A/ 18), (48B/ 12),
(49A/ 8), (49B/ 12), (50A/ 18, 19), (50B/ 15), (51A/ 2, 10, 11), (51B/ 7, 10, 12),
(52A/ 4), (53A/ 7), (54A/ 10, 12), (54B/ 4, 22), (55A/ 6), (55B/ 6, 8), (56A/ 10),
(57B/ 12, 19), (59A/ 1), (59B/ 8), (64A/ 13), (64B/ 14)

Niçe yıldır dirilirüz böyle
Sen yürü gel **tañrıdan** etme kile (10B/ 3)
(14B/ 3, 7, 14), (15A/ 5), (15B/ 11), (31A/ 16), (43A/ 12), (56A/ 5)

Didi ki ey **şan'-ı şems-ü kamer**
Ķulların fa'lini ħlān ħayr-ı şerr (12B/ 21)

Aydır ey **ħalmıřlara meded iden**
Ķullarına ġönlü dirligin viren (14B/ 9)

Ey 'Ömer sehvile isdiñse ġünāh
Cürmümi 'afv ide **Cenāb-ı Allāh** (64A/ 18)

Yā **rabb** niçe olur ħālimiz
Felek ħurbet ile şaldı yolumuz (25B/ 1)
(25A/ 15), (45B/ 18), (46A/ 12), (57B/ 20), (65A/ 9)

Ömrüñizi **mevlām** ziyāde eylesin
Var řaġ ol sevdigim belki gelesin (25B/ 7)
(19B/ 23), (20A/ 10), (25B/ 14), (26A/ 14, 15), (26B/ 7, 20), (32B/ 18), (39B/
1), (40A/ 13), (48A/ 17), (50B/ 1), (53A/ 2, 4, 8, 12, 16, 20), (53B/ 4, 8, 12),
(54A/ 15, 19), (61A/ 12), (65A/ 16)

İlāhi sen kışımızı yāz eyle
Sevdüğümün ‘ömrünü sen uzun eyle (25B/ 9)
(47A/ 11)

Hak te‘āla ol kerīm girdigār
‘Āşık oldu ol yüçe perverdigār (39A/ 17)
(50A/ 11), (59A/ 8)

Baňa ve hem anamı kıl sun du‘ā
Hazreti hakda ola serdār deva (42A/ 18)

Bugün buldum bugün yerim **hak gafurdur** yārına
Kısmetim viren hudādır kula minnet eylemem (58B/ 11)

Alnına yazılmış tebareka’l-lāh
Muhabbet eyledim **hasbuna’l-lāh** (33B/ 5)

Hak te‘āla ol kerīm girdigār
‘Āşık oldu ol **yüçe perverdigār**
Gönderdi birkaç melek **ol kerīm**
Şekli insān gelürler pey **kerīm** (39A/ 17, 18, 19)
(46A/ 1, 8), (47A/ 13)

Pādişāhın saňa itdi selām
Kıldı Veysī yerinden es-selām (39B/ 13)
(40A/ 4)

Şahımız şor didi tācı ey yār
Yine virirsin diñiz baňa aşikār (39B/ 21)
(39B/ 19, 24)

Didi Veysī bunlara bilüñ beni
Çünkü gönderdi sizi yüçe **Ġanī** (40A/ 8)
(15B/ 21), (40A/ 8, 16), (47A/ 15, 16)

Ol durur *bergāh-ı kibriyā*

Ol durur hem paspān-ı evliya (43A/ 1)

Eyleme dünyā için maḥlūka ‘arz-ı iḥtiyāc

*Hāliḳi*ñ unuttı derlermiş melaik pek şaḳın

*Hāliḳi*ñ unutmayan eyler mi dünyāya nazār

Āḥiret bāḳī sa‘ādetdir bu fāni pek şaḳın (51B/ 3- 6)

Müjde olsun cümle nisvān işitsünler ‘ayān

Ne güzel luḫf eylemiş ḫātunlara ol *müste‘ān* (54A/ 2)

Ḳabrine cennet ḳapusın açā *mevlā-yı kerīm*

Pak ide ḳabrinini ḫayat-u ‘aḳāribden *rahīm* (54A/ 19-20)

Vaḳt-ı rihletde şehadet rütbesin bul nasīb

Hem günāhın yarlıḳa ya ol *Ġafūr Ḥabīb* (54B/ 20)

Bugün buldum bugün yerim *ḫaḳ ḡafurdur* yārına

Ḳısmetim viren *ḫudā*dır ḳula minnet eylemem

‘Ömer Abdāl öyle yā ol *ḡani settār* iken

Yarın şefā‘at umduḡum Ahmedī vār iken (58B/ 11, 12, 13)

Hem elest bezminde mest-i ḫayrānım

Esmā-i -ḫüsneyi añladım bildim (62A/ 14)

Revm-i zāt ḫikmet bir gözlü serdir

İsmi biñbir şıfāt zātı birdir

Cümle mevcūdāt dest-girdir

Yār-ı te‘ālayı añladım bildim (62A/ 16, 18)

Çün taḳaddümden *Kayyûm Ḳādir*

Ḳudreti ‘Azāmeti eyledi zāhir

Yaratdı nūrundan bir nūr-ı zāhir

Nūr-ı Muştafā’yı añladım bildim (62B/ 1, 2, 3)

Ol nūrîñ ‘aşkına *Hayy'la Yemūt*
Yaratdı ne felek melek melkevut (62B/ 9)

Ruḥ-ı Ādem'de ‘ālem-i *ġafūr*
Melekler seçdeyi eyledi meşhur (63A/ 5)

Aḳ tūt ile ḳara tūt ḥikmet şudan
Sekr-i *tevvābı* añladım bildim (63A/ 30)

Ḳadr olduğça biz beyān eylemedik
Hālimizçe şanki nişān eylemedik (64A/ 9)

2. 2. 1. 1. 1. Allah'ın Sıfatları

Allah'ın sıfatları zati ve subuti sıfatlar olarak ikiye ayrılır. Yalnızca Allah'ın zatına özgü olan, Allah'ın yarattıklarından herhangi bir kimsede veya bir şeyde var olması uygun ve mümkün olmayan sıfatlardır. Zati sıfatlar şunlardır:

Vücut ‘Var olmak’ manasına gelir. Allah vardır, var olması zorunludur ve varlığı bir başkası vasıtasıyla gerçekleşmemiştir, zatinin gereğidir.

Kıdem ‘Başlangıcının olmaması, ezelden beri var olmak’ demektir. Allah'ın var olmadığı hiçbir vakit yoktur. O bizler gibi sonradan oluşmamıştır, hep vardır.

Beka ‘Ebediyen var olmak, carlığının sonunun olmaması, manalarına gelir. Allah'ın sonu yoktur. Zaten başı, başlangıcı olmayan bir şeyin sonunun da olması düşünülemez.

Muhalefetün Li'l-Havadis ‘Daha sonra meydana gelen varlıklara benzememek’ anlamını taşır. Allah'tan dışında her yaratık sonradan meydana gelmiştir.

Vahdaniyyet ‘Allah Teâlâ'nın zatında sıfatlarında ve fiillerinde bir ve tek olması, eşi, benzeri ve ortağının bulunmaması.’ demektir. İslam dinine göre Allah dışında yaratıcı, ilah, sığınılacak, tapılacak, otorite, hüküm ve kudret sahibi başka bir varlık yoktur.

Kıyam bi-nefsihi ‘Varlığının kendiliğinden olması, var olmak için bir diğer varlıklara muhtaç olmamak.’ demektir.

Sübutı Sıfatlar

Varlığı zorunlu olan ve kemal ifade eden sıfatlardır. Bu sıfatlar Allah'ı takdim ederler. Bu sebeple için sübutı sıfatlar olarak adlandırılırlar. Allah'ın sekiz tane sübutı sıfatı vardır.

Hayat ‘Diri ve canlı olmak’ demektir. Diri ve canlı olan bu yüce varlık her şeye can verir ve onun hayatının başı, sonu yoktur. Hayatın tersi olan ölüm(memat) Allah için düşünülemez.

İlim demek bilmek demektir. Allah, her şeye ilmi yetendir. Dünü, bugünü, yarını, aşikâr olanı, saklı olanı bilendir. Onun asla artmayan ve azalmayan bir bilgisi vardır. Âlemin düzeni, tertibi ve değişmeyen ahengi, onu yaratanın uçsuz bucaksız ilmine en büyük delillerdendir.

Semi’ duymaktır. Allah ise, kısık sesleri de yüksek sesleri de fısıltıları da kalpten geçenleri de duyardır.

Basar ‘Görmek’ manasına gelir. Allah her şeyi görür.

İrade dilemektir. Allah dileyicidir ve kâinatta her şey onun dilemesiyle olur.

Kudret ‘Gücü yetmek’ demektir. Allah gücü ve kudreti sonsuzdur.

Kelam ‘Konuşmak, söylemek’ manasındadır. Allah bu sıfatı vesilesiyle peygamberlerine kitaplar, vahiyler indirip bazı peygamberlerle de sohbet etmiştir. Fakat bu konuşmanın ne şekilde olduğu bizlerce bilinmez.

Tekvin ‘Yaratmak, yoktan var etmek.’ demektir. Allah, tek yaratıcıdır. O, sonsuz bilgisiyle murat ettiği her şeyi ezeli gücüyle yaratmıştır. Kâinatta var olan her şey Allah tarafından meydana getirilmiştir. Yoktan var etmek, var ettiğinin rızkını da var etmek, onu yaşatmak, öldürmek, onun için nimetler yaratmak, cezası varsa onu azaplandırmak ve onu şekillendirmek tekvin sıfatının neticeleridir (Apaydın, Bardakoğlu ve Karaman, 2004: 88-91).

2. 2. 1. 1. 1. 1. Subûti Sıfatları

Subûtiyye sıfatı zât-ı ‘ilmiyle irâdetdir

Hayat Kudret Halk u Başar Semi ‘ *Kelâmu’l-lâh* (2B/ 1-2)

Daği **hayyadır** hayât-ı cümle hayya muhâlifdür (2B/ 3)

Âlim oldur ki ‘ilmine irişmez kimseniñ ‘aklı (2B/5)

Semi ‘dir hem işidir her kelâmı sırrıyla cehri (2B/ 7)

Bâşir oldur haqîkatde kamu eşyâya nâzırdır (2B/ 9)

Kamu eşyāya **ḳādirdür** yaradur hem mürid oldur (2B/ 11)

Mütellimdür amma ki müberrādır līsandan ol (2B/ 13)

2. 2. 1. 1. 1. 2. Zâtî Sıfatları

Ḥudā vardır velī **varlığına yok evvelā āhir** (2A/ 14)

Yine **varlığı kendündendir**.....(*kopmuş*) (2A/ 15)

2. 2. 1. 2. Melekler (Melâik)

Sözlükte ‘haberci, elçi, güç ve kuvvet’ manasıyla yer edinen melekler, Allah’ın buyruğuyla farklı vazifeleri yapan, gözümüzle göremeyeceğimiz ruhani ve nurani varlıklardır.

Melekleri duyularımızla algılayamayız. Onlar Allah’ın kuludur ve günah işlemezler. Bu yüzden onlar hakkında bilgi edinebilmek için sahih hadislere ve ayet-i kerimelere bakmamız gerekir. Bu iki kaynak haricinde bir şey söylemek doğru olmaz. Melekleri duyu organlarıyla algılamıyor oluşumuz onları inkâr etmek için bir neden sayılamaz. Akıldan ya da pozitif bilimlerden yararlanarak meleklerin var olup olmamalarıyla ilgili net bir delil sunulamaz. Çünkü onlar doğaötesi yaratıklardır. Dini inancı olan hiç kimsenin meleklerin varlığını inkâr etmesi mümkün değildir.

Dört büyük melekten biri olan Cebrail’in görevi Allah’tan aldığı vahiyleri peygamberlere ulaştırmaktır. Mikail, doğa olaylarıyla ilgilenen ve varlıkların rızıklarını onlara ulaştıran melektir. İsrail’in vazifesi ise kıyametin kopması için ve yeniden diriliş için iki kere sura üflemektir. Azrail isimli melek ise varlıkların can vermesi sırasında ruhlarını almakla yükümlüdür. Bu vazifesinden ötürü ona melekü’l-mevt (ölüm meleği) denilmektedir (Apaydın, Bardakoğlu ve Karaman, 2004: 92).

‘İbadıdır ḳaḳıñ göklerde yerlerde **melekler** (3A/ 1)

Daḳı **Cebrāil u Mikāil u İsrāfil u ‘Azrāil**

Muḳarrebler durur bu **dört meleklerdir** emīnu’l-lāh (3A/ 3-4)

Su‘āl *münkereyni* kabır ‘azābı daħı gerçektür (3B/ 4)

Gönderdi birkaç *melek* ol kerīm

Şekli insān gelürler pey kerīm (39A/ 20)

Virdi biñ nāz ile hem aġāz ile

Ol *melekler* aluben gitdiler

Geldi *yetmiş biñ melekler* āşikār

Çarşulayı bunları her negi vār (40B/ 6, 7)

Didi *Cebrāil* öldüm yā Muştafa

Kim mübārek ħatırñ olsun vefa (40B/ 13)

(61B/ 11, 16, 17)

Eyleme dünyā için maħlūka ‘arz-ı ihtiyāc

Ĥālīķñ unutdı derlermiş *melaik* pek şaķım (51B/ 4)

Saňa oķıtdırdı server Muħammed

Hūri ġulamānıñ yidirir cennet (53A/ 10)

Azrāil tükürüb etdi kim ihānet

Eşyā-yı serger Şit’i añladım bildim

‘Ād kavmin ‘*Azāzil* eyledi ġāyet

Geldiler buġzın itmegi ġāyet

Cebrāil fermān oldı ol sā‘at

Ĥaşmānı ġavġayı añladım bildim (62B/ 19, 21, 23)

2. 2. 1. 3. Kitaplar

Lügatlerde ‘yazmak ve yazılı belge’ manalarıyla geçen ve çoġulu kütüp olan kitap, terim olarak Allah’ın; kullarını aydınlatmak, bilgilendirmek ve onlara doğru yolu göstermek için peygamberleri aracılıġıyla iletteġi mesajların toplanıp yazıldıġı kutsî eserlerdir. Yahudi ve Hıristiyanlara ilahi kitap olarak Tevrat ve İncil indirildiġi için onlar ehl-i kitap olarak adlandırılmıştır. Zebur da Hz. Davut’a gönderilen kutsal kitaptır. İlahi kitaplar, Allah’ın makamından gönderilmiş olduğundan onları kütüb-i

münzele veya semavi kitaplar olarak adlandırmak da mümkündür (Apaydın, Bardakoğlu ve Karaman, 2004: 99).

Haḳḳuñ yüz dört kitābı hem nebīler üzre münezzıldür
Yüzi ineñ *şuhuf kitāb dördi* içinde şer'ī (3A/ 5-6)

Kimi *İncil* kimi *Tevrāt* kimi *Zebūr* yād ider
Çoḳ şükür olsun mevlāya *Furḳān* bizdedir (65A/ 15)

2. 2. 1. 3. 1. İncil

Kimi *İncil* kimi *Tevrāt* kimi *Zebūr* yād ider
Çoḳ şükür olsun mevlāya *Furḳān* bizdedir (65A/ 15)

2. 2. 1. 3. 2. Kur'an-ı Kerim

Hem İslām dīnidir dīnim kitābımdur *kelāmu'l-lāh kelāmu'l-lāh* (2A/ 1)

Yirmi üç yıl içinde tamām kat' oldu *vaḥyu'l-lāh* (3A/ 10)

.....(*kopmuş*) sekizini i'lām ider *furkān*-ı ḥalīlu'l-lāh (3A/ 16)
(65A/ 15)

Ol ḳoḥu ile niçe ḫā'at 'ibādet olunur

Ḥatm-i Ḳur'an okursañ evla teḫv ile pek şaḳın (50A/ 9)

Ehl-i evlādından aşḫābından anlar dileye

Göndürün bize taşdiḳ hem namāz ve *Ḳur'ān* (61A/ 4)

2. 2. 1. 3. 3. Tevrat

Zebūr'ı virdi Dāvud'a dahı *Tevrāt'ı* Mūsā'ya (3A/ 9)
(65A/ 15)

2. 2. 1. 3. 4. Zebur

Zebūr'ı virdi Dāvud'a dahı *Tevrāt'ı* Mūsā'ya (3A/ 9)
(65A/ 15)

2. 2. 1. 3. 5. Sahifeler

Virdi Ādem'e *on suhuf* Şit'e *ellisini* virdi

Otuz şuhuf İdrīs aldı *on suhuf* ħalīlu'l-lāh (3A/ 7-8)

2. 2. 1. 4. Ayetler ve Hadisler

2. 2. 1. 4. 1. Ayetler

Şeriki yok beridür toğmadan dahı toğurmağdan

Eħaddır küvfi yok iħlās içinde zikrindir Allāh (2A/ 8-9)

[De ki:"O, Allah'tır, bir tektir." Allah Samed'dir.(Her şey O'na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir) O'ndan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir) Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir) "Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir." (İhlas/ 1, 2, 3)]

Ĥudā vardır velī varlığına yok evvelā āħir (2A/ 14)

[O, ilk ve sondur. Zāhir ve Bâtın'dır. O her şeyi hakkıyla bilendir. (Hadid/ 3)]

Tañrıdan utan imdi gel tevbe kııl

Tevbeli kul mağbül olur billāhi bil (15B/11)

[Ey îmân edenler! (Samîmî bir tevbe olan) Tevbe-i Nasûh ile Allah'a tevbe edin!Olur ki Rabbiniz, sizin kötülüklerinizi örter ve Allah, peygamberi ve onunla berâber îmân edenleri utandırmayacağı bir günde, sizi altlarından ırmaklar akan Cennetlere koyar! Onların nûru önlerinde ve sağlarında koşar(da): “Rabbimiz! Nûrumuzu bize tamamla ve bize mağfireteyle! Şübhesiz ki sen, her şeye hakkıyla gücü yetensin!” derler. (Tahrim/ 8)]

Çünkü ol Allāh bilür işlerinizi

Ne yüzile dileyim suçlarıñızı (15A/ 23)

[(Yoksa onlar) gizlediklerini ve açıktan yaptıklarını Allah'ın bildiğini bilmiyorlar mı? (Bakara/ 77)]

[Göklerde ve yerde (kulluk edilen) Allah O'dur. Sizin gizlinizi de açığınızı da bilir. Kazandıklarınızı da bilmektedir. (En'âm/ 3)]

Şaṭr-ı bismi'l-lāhi şandım indi gördüm ānı

Hûri zañ itdim şāha bāğ-ı cihān içre seni (34A/ 6)

["Mektup, Süleyman'dan gelmiştir. O, 'Bismillâhirrahmânirrahim' diye başlamakta ve içinde 'Bana karşı büyüklük taslamayın ve teslimiyet göstererek bana gelin' denilmektedir." (Neml/ 30,31)]

İğnesi başına *ihlâş-ı şerîf*

Oğuridi yüz kez ol laţîf (39A/ 13)

(40A/ 11)

Bu kadar ebyâtı yazdım dünyevî ve uhrevî

Yazdığım bir zerresidir *bedr-i yâsin* pek şakın (52A/ 16)

Vücûdum *aḥsen-i takvim* ihsânım

Nüşha-i kübrâyı aňladım bildim (62A/ 11)

[Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık. (Tin/ 4)]

Hem *elest bezminde* mest-i ḥayrânım

Esmâ-i -ḥüsneyı aňladım bildim (62A/ 13)

[Hani Rabbin (ezelde) Ademoğullarının sulplerinden zürriyyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti. Onlar da, "Evet şahit olduk (ki Rabbimizsin) demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, "Biz bundan habersizdik" dememeniz içindir. (A'râf/ 172)]

Gerisi *levh-i kalem* 'arş-ı selâ

Necm-i sühâyı aňladım bildim (62B/ 7)

[Allah, dilediğini siler, dilediğini de sabit kılıp bırakır. Ana kitap (Levh-i Mahfuz) O'nun yanındadır. (R'ad/ 39)]

2. 2. 1. 4. 2. Hadisler

Çün seniñ için der didi levlak u levlak ol ḥudâ

Biz āniñ ümmetiyüz ol ulu sultān bizdedir (65A/ 11)

Levlake lavlake lema halaktü'l-eflak" (Sen olmasaydın, sen olmasaydın ben âlemleri yaratmazdım.)

2. 2. 1. 5. Peygamberler

Peygamber, insanlara Tanrı'nın buyruklarını bildiren, onları tanrı yoluna, dine çağırın kimse, yalvaç, yalavaç, elçi (Türkçe Sözlük, 2011: 1919) demektir.

Haqqıñ yüz dört kitabı hem *nebîler* üzre münezzildür (3A/ 5)
(3A/ 15)

Dağı bilmesi vâcib enbiyâ haqqında bunlardır (3A/ 11)

Münezzehdir müberrâdır cemî'an *enbiya-yı Allâh* (3A/ 14)

2. 2. 1. 5. 1. Âdem

Bütün insanların ilk babası ve ilk peygamberi Âdem Aleyhisselamdır. Allah Hazreti Âdem'in cesedini topraktan yaratmış ve onu ruhla, ilimle seçkin kılmış ve ona eş olması için de Hazreti Havva'yı yaratmıştır. Bütün melekler Allah'ın emriyle Adem'e secde etmiştir yalnızca Şeytan kendisini ateşten yaratıldığından ötürü üstün görüp secde etmeyi reddetmiştir. Bunun sonucunda lanetlenmiştir. Yüce Allah Âdem ve Havva'yı cennette koymuş orda bir ağacın meyvesini onlara yasaklamıştır. Ancak onlar şeytana uyararak meyveyi yemiş ve dünyaya gönderilmişlerdir. Sonrasında tövbe edip bağışlanmışlardır. Allah, Adem'e suhuf göndermiştir ve Âdem ilk peygamber olmuştur (Bilmen, 1997: 448-449).

Dağı zürriyetim *Âdem* Muhammed milletindenim (2A/ 4)
(3A/ 7), (44B/ 13), (63B/ 5), (64A/ 7)

Devr-i Âdem'den beri geldi ticâret 'âleme

Bakma ğayra 'âkil iseñ künheli olandan pek şağın (49B/ 15)

Ol nûriñ 'aşkına halk oldu 'âlem

Çār 'anâşırdan Hazreti Âdem (62B/ 14)

Tanıñ *Âdem*'den lütf-ı 'inâyet

Melekler kında etdi ziyaret (62B/ 17)

Ruḥ-ı Ādem'de 'ālem-i ḡafūr

Melekler seçmeyi eyledi meşhur (63A/ 5)

2. 2. 1. 5. 2. Davut

Hazreti Davut, Yakup aleyhisselamın oğlu Yehuda'nın soyundandır. İsmail aleyhisselamın vefatından sonra, kendisine peygamberlik verilmiş ve kayın pederi Talut'un ölümünden sonra da İsrailoğullarına hükümdar olmuştur. Davut peygambere indirilen kutsal kitap Zebur'dur. Zebur'da öğütlerden, iman esaslarından ve dualardan bahsedilmektedir. Demircilik mesleğindeki ustalığıyla bilinir. Yetmiş yaşında vefat etmiştir (Bilmen, 1997: 458).

Zebūr'ı virdi *Dāvud*'a dahı Tevrāt'ı Mūsā'ya (3A/ 9)

2. 2. 1. 5. 3. Eyüp

Hazreti Eyüp, İshak aleyhisselamın 'İys' adındaki oğlunun soyundan olup Hazreti Yusuf'la aynı asırda yaşamış büyük bir peygamberdir. Eyüp peygamberin çokça çocuğu ve malı vardır. Yüce Allah tarafından bir imtihan olarak bütün malları elinden çıkmış ve çocukları da ölmüştür. Kendisi de ağır bir hastalığa tutulmuştur. Uzun yıllar boyunca eşi ona bakmıştır. Eyüp aleyhisselam, bütün musibetlere sabretmiştir. Sonunda Yüce Allah ona şifa vermiştir. Yeniden birçok mala ve evlada kavuşmuştur. Doksan üç yaşında vefat ettiği rivayet edilmektedir (Bilmen, 1997:455).

Eyyüb kırtlarından degil bir haber

Yavrıñ kırdı ipek oldı müessir (63B/ 9)

2. 2. 1. 5. 4. İbrahim

Hazreti İbrahim 'Ulü'l-Azm (azm sahipleri)' denilen büyük peygamberlerden biridir. Hazreti İbrahim Babil halkına peygamber olarak gönderilmiştir ve ona on sayfalık kitap verilmiştir. O dönemde insanlar güneşe, aya, yıldızlara, putlara ve hükümdarlara tapmaktadırlar. Dönemin hükümdarı da Nemrud ibni Kenan'dır. Babil halkı çok sapkın ve cahildir. İbrahim peygamber onlara doğruyu göstermek için çok çabalasa da onlar cahilliklerinde ısrarcı olmuşlardır ve bir gün İbrahim aleyhisselamı cezalandırmak için büyük bir ateş yakarak onu içine atmak istemişlerdir. Fakat onlar İbrahim peygamberi ateşe attıklarında Allah'ın bir mucizesi ile ateş gül bahçesine

dönüşmüştür ve O yanmamıştır. Bu mucize karşısında halkın bir kısmı iman etmiştir. İbrahim aleyhisselam ailesi ve iman edenlerle birlikte Şam'a göçmüştür (Bilmen, 1997: 451-452).

Otuz şuhuf İdrîs aldı on suhuf *ḥalîlu'l-lâh* (3A/ 8)

2. 2. 1. 5. 5. İdris

Hazreti İdris büyük bir peygamberdir. Hazreti Şit'ten sonra peygamber olmuştur. Birçok ilimlere hikmetlere göklerin esrarına dair bilgisi vardır. Bir rivayete göre ilk yazı yazan ve ilk elbise giyen Hazreti İdris'tir. Terzilik mesleğiyle ön plana çıkmıştır. Yeryüzünde üç yüz altmış sene yaşadığı rivayet edilir. Sonunda Hak Teâlâ tarafından yüksek bir makama kaldırılmıştır (Bilmen, 1997: 449).

Otuz şuhuf *İdrîs* aldı on suhuf *ḥalîlu'l-lâh* (3A/ 8)

2. 2. 1. 5. 6. İlyas

Hazreti İlyas İsrailoğullarına gönderilmiş mübarek bir peygamberdir. İsrailoğulları Hazreti Süleyman'dan sonra sonra ayrılığa düşmüşlerdir. İçlerinden bazıları Ba'l adı verilen putlara tapmaktaydılar. Kendilerine gönderilen İlyas peygamberin öğütlerini dinlememiş, onu beldelerinden çıkarmışlardır. Fakat bunun üzerin kötü bir kıtlık çekmişlerdir. Cezalandırıldıklarını anlayarak Hazreti İlyas'ı bulup yeniden beldeye getirmiş ve bir süre nasihatlerini dinlemişlerdir. Ama sonra yeniden isyan edenlerden olmuşlardır. Bunun üzerine İlyas peygamber başka bir yere taşınarak yalnız yaşamayı tercih etmiştir (Bilmen, 1997: 460).

Şabah namâzını Haleb şehrinde

Hızır *İlyās* her vakit yanımda (27A/ 2)

(27A/ 8, 23)

2. 2. 1. 5. 7. İsmail

Hazreti İsmail İbrahim Aleyhisselamın ve Hacer validemizin oğludur. İbrahim peygamber Allah'ın emri ile eşi Hacer'i ve oğlu İsmail'i Kabe'nin bulunduğu yere götürüp orada bırakmıştır. Hazreti Hacer, orada susuzluk çekerlerken zemmeyin suyunu bulmuştur. Bu Allah'ın onlara bir lütfudur. Bir gün Hazreti İbrahim'e rüyasında bir

vahiy gelmiştir. Allah İbrahim peygambere oğlu İsmail'i kurban etmesini emretmiştir. Hem İbrahim peygamber hem de çocuk yaşta olmasına rağmen Hazreti İsmail bu emre itaat etmişlerdir. Bunun karşılığında Allah, İsmail'in kurban edileceği sırada onlara İsmail yerine kurbanlık bir koç göndermiştir. Böylece İsmail kurban edilmekten kurtulmuştur. Hazreti İsmail babasının dinini amel etmiş ve peygamber olmuştur. Yüz otuz yedi yaşında vefat ettiği rivayet edilmektedir (Bilmen, 1997:452-453).

Soñra *İsmā'il*'e geldi koca kurbān

Muyından çok yerer añladım bildim (63B/ 7)

2. 2. 1. 5. 8. Muhammet

Hazreti Muhammet insanlığa gönderilmiş son peygamberdir. Yüce Allah konu Kuran'ı Kerim'i yaşayan ve yaşatan bir rehber olarak gönderilmiştir. Hazreti Muhammet Arabistan'ın Mekke şehrinde, cehaletin kol gezdiği, sapkınlıklarla dolu bir dönemde doğmuştur. Doğmadan babasını, küçük yaşta annesini ve dedesini kaybetmiştir. Peygamberliğinden önce de sapkınlardan olmayan Muhammet halk tarafından da çok güvenilir bir insan olarak görülmektedir. Peygamberlik geldikten sonra çevresindeki yakınları ona inansalar da müşrikler ona güvenmelerine rağmen onun peygamberliğini kabullenmemişlerdir. Peygamberimize çokça eziyet etmişler ama yine de onu davasından döndürememişlerdir. O da Allah'ın emriyle ona inanlarla beraber hicret etmiş ve Medine kentinde rahata ermiştir. Orda İslam dinini çokça yaymıştır. Müşriklerle birçok kez savaşmıştır. Müslümanlar iyice güçlendikten sonra Mekke'yi fethetmişlerdir. Peygamber efendimiz 632 yılında son kez hacca gitmiş ve orada Müslümanlara insan hakları, kadın hakları, gibi toplumsal konularla ilgili öğütler, emirler vermiştir. Hazreti Muhammet bu haccın üzerinden bir yıl geçmeden 63 vefat etmiştir. Bu nedenle haccına veda haccı, yaptığı konuşmasına veda hutbesi denilmiştir (Bilmen, 1997: 465).

Dañi zürriyetim Ādem *Muhammed* milletindenim (2A/ 4)

(8B/ 5), (10B/ 7) (10B/ 8, 10, 11, 19), (12A/ 4), (14A/ 12)

Zekāt u haccı ğaniler(e) ğaber virdi *nebīyu 'l-lāh* (3B/ 7)

Muhammed Muştafa' nñ itdügi teblīg-i aħkāmı (4A/ 11)

(41B/ 11), (43A/ 5, 15)

Ben şatıldım **Muştafâ**'nın 'aşkına

Biñ cānım vārīsa fedā olsun dine (12A/ 3)

(12B/ 23), (13A/ 1, 20), (13B/ 1, 2, 3, 5, 19), (14A/ 13), (29B/ 15), (40B/ 13),
(42A/ 20), (43A/ 16)

Ol yigit aydır söziñi kıldım qabūl

Cān diriğ olmaya senden yā **resul** (13B/ 14)

(13B/ 16), (14A/ 3, 13), (15A/ 19), (40A/ 17), (41A/ 3, 10, 12, 16), (41B/ 7, 9),
(43A/ 3), (43B/ 7), (45B/ 6, 7, 12), (48A/ 7), (54A/ 7), (56A/ 4), (56B/ 2), (61A/
13)

Aydır imdi yā **Resūlallāh** kıızı

Kıldım azād varsın imdi kendüzi (13B/ 21)

Ger sorsın ol **resūl-ı mu'teber**

Vir şalavāt **Muştafâ**'ya sen ey yār (41A/ 1, 2)

Bunça yıllar durur dünyāda ol **şāh**

Görebilsem ol **resūh** işit āh (41A/ 9)

'Afv ide cümle günāhımı āniñ perverdigār

Dağı ne buyurdı dinle ol **resūl-ı girdgār** (56A/ 2)

Birisini dağı şeditden ki aşmışlar ānı

Hağkına zaqqum dökülür der **resul-ı kibriyā** (56B/ 14)

Ne 'amel şāhibleridir eylegil ānı beyān

Gör ne buyurdı cevābında **resul-ı müçtebā** (57A/ 18)

Didi Veysī isterim **Muhammed**'i

Ol şefā'at kānı nūr-ı Aḥmed'i (42A/ 4)

Ol *habîbe* söylegil olsun şefî‘
Kim unutmasun anâmı ol mutî‘ (42A/ 13)

Diyessin Veysî geldi bil ‘ayân
*Ķarindāş*ıñ görmege gelmiş ‘ayân (42A/ 16)

Fâtma'nıñ gözine bakdı ol *şāh*
Dost *koķusı* vārdır anda eyvah (42B/ 1)

‘Ömer Abdāl öyle yā ol ğani settār iken
Yarın şefā‘ at umduğum *Ahmedi* vār iken (58B/ 14)

2. 2. 1. 5. 8. 1. Medhiye-i Resūl

Bu bölümde, Hz. Muhammet’ ten övgü ile bahseden dizelere yer verilmiştir.

Cemālin gördükim bedr olmuş aya beñzer
Ay yüzünde kara kaş yaya beñzer
Nur gelür yüzünden tutar bedr-i tamam
‘Āşıkdır cümle anıñ haşm-ı ‘ām
Yüzi yüzünden cāhil şems-ü kamer
Lezzet-i lütfundan olmuşdı sekr (13B/ 21, 22, 23)

İki ciḥān fahrı gördi yigidi
Zi ğanīmet aña virdi yigidi (13B/ 3)

Sensin ol evvel āḥīr bī-ğümān
Dostlığıña yaradıldı bu ciḥān (13B/ 6)

Yā resūl ger dirisem ḥalka yarın
Dirisem gördüm *nebīler serverin* (13B/ 16)

‘Aşkla dahı fedā kıldım anı
Saña kurbān eyleyem cān u teni
Ey pināhi durmaz me‘āsileriñ
Ey şāfi‘ almaz nebīn ḥāfīleriñ (13B/ 22, 23)

Ey ‘aşilerü derdine dermān iden
Oğlunu ümmetine ģurbān iden
Ey vüçüdü raĥmete’l-lil ‘ālemsin
Ey celābiñ gencine olan liman (14A/ 1,2)

‘Ālemiñ fahrı bu giçe geldi beni
Gözimi açdı dilek itdi seni (14A/ 15)

Tā kıyāmetdeñ dürüsdür ol ‘ayān
Gördi mi ‘rācda anı *fahr-ı cihān* (40B/ 12)
(40B/ 20)

Nūr-ı ‘ālem ol *nebīler re’si* řāhib-i livā
Çün her işinde ĥaber irdi Muřafā (54A/ 3)

Başı ĥunzır başı gibi bedeni cismi ĥumār
Ķo daĥı ‘avretdir anlara didi *fahr-ı enbiya* (58A/ 4)

Fāthma ider eyā ģutlı kişi
Mesçide gitdi ol *cihān güneşi* (42A/ 6)

Kim vefāt edende ol řāh-ı çihān
‘Ali’ye ‘Ömer’e didi ol zamān (43A/ 17)

Nūr-ı ‘ālem ol *nebīler re’si řāhib-i livā*
Çün her işinde ĥaber irdi Muřafā (54A/ 3)

2. 2. 1. 5. 8. 2. Mücizāt-ı Resül

Sözlüğe bakıldığında ‘insanı aciz bırakan, karşı konulmaz, olağan üstü, garip ve tuhaf şey’ manasıyla karşılaştığımız mucize kelimesinin terim manası da Allah’ın, peygamber olduğunu söyleyen kişilerin peygamberliğini teyit etmek için yarattığı, insanların normal şartlar altında yapmaya güçlerinin yetmeyeceği doğa üstü vakalardır. Doğa kurallarının geçerliliğini ve etkilerini belli bir süre aksaklığa uğratan mucizenin içeriğini pozitif bilimlerle açıklamak mümkün değildir. Aksi takdirde bu

vaka mucize yerine sıradan bir olay olurdu. Öyleyse mucize, peygamberlerin, kendi güç ve iradeleriyle gerçekleştiremeyecekleri şeyleri Allah'ın takdiriyle gösterebilmeleridir (Apaydın, Bardakoğlu ve Karaman, 2004: 113).

Mübārek elin degirdi Muşafa
Rūşen oldu gözleri buldı şafā
Nāgihān açıldı ol körçe gözi
Ṭuriban gelir ağa olurdu yüzi (13B/ 19, 20)

Çün uyandı uykudan kendi özi
Bağdı gördi görmüş ol körce gözi
Şād olub şöyle kim sevindi cāni
Gör ne mu‘cizāt kılmış ol şulṭāni (14A/ 4, 5)

Tā kıyāmetdeñ dürüsdür ol ‘ayān
Gördi **mi‘rācda** anı fahr-ı ciḥān (40B/ 12)
(41A/ 3)

Başı ‘arş altında ayağı taḥti’s-serū
Bir eli mağribden maşrıka varā (47A/ 5, 6)

Ya resū'l-lallāh ne şeydir ağladan seni didim
Didi mi‘rāc giçesi ben seyr kıldım tā sema (56B/ 6)

-Cöngün 56B- 58A varakları arasında yer alan şiirde; Peygamber efendimiz Hz. Muhammet'in Miraç Gecesi göğe çıktığında ona Allah tarafından cehennemin gösterildiği ve cehennemde, kadınların işledikleri günahlardan ötürü çektiği azaplar anlatılır.

2. 2. 1. 5. 8. 3. Salavat

Ṭurı gelüb abdest alub oturur
Erteye degin çok *şalavāt getirür* (14A/ 6)

Ger sorsın ol resūl-ı mu‘teber

*Vir şalavât Muştafâ'*ya sen ey yâr (41A/ 2)

2. 2. 1. 5. 8. 4. Şefaât

Ahirette, peygamberlerin ve Allah'ın izin verdiği bazı kullar Müslümanların affedilmesi için Allah' a onun katında yalvarıp dil dökerler. Bu durumu açıklayan sözcük şefaât sözcüğüdür. Sözlükte "tek olan bir şeyi dengi veya benzeriyle çift hale getirmek: birinin önüne düşüp işini görmeye çalışmak, işinin görülmesi için birinin aracılığını istemek" anlamlarına gelen ve kelime kökü şef olan şefaât, "suçunun bağışlanması veya dileğinin yerine getirilmesi için birine aracılık etme" manasındadır (Alıcı, 2010: 411).

Ümmet olan yola böyle vardılar

Ol nebîyi hem *şefâ'at buldular* (14B/ 17)

Benden aña selâm öb mübârek elini

Kem *şefâ'at ide* unutmasun beni (41A/ 18)

‘Ömer Abdâl öyle yâ ol ğani settâr iken

Yarın *şefâ'at umduğum* Ahmedî vâr iken (58B/ 14)

Bu kez şâz olalar cümle elin ellerine âlub

Şefâ'atiyle kamu anda olalar dâhl-ı cennât (62A/ 4)

2. 2. 1. 5. 9. Musa

Musa, İsrailoğulları'na gönderilen ve kendisine Tevrat indirilen peygamberdir. Hem Yahudilik ve Hıristiyanlığa hem de İslam'a göre büyük bir peygamber ve İsrailoğulları'nı Firavun'un zulmünden kurtarıp hürriyete kavuşturan bir liderdir. Hakkında Ahd-i Atik'in Tevrat dışındaki bölümleriyle Ahd-i Cedid'de kısmen bilgi bulunmakla birlikte onunla ilgili yegâne kaynak Tevrat ile Kur'an-ı Kerim'dir (Harman, 2006: 207).

Zebûr'ı virdi Dâvud'a dahı Tevrât'ı *Mūsâ'*ya (3A/ 9)

(10A/ 11)

2. 2. 1. 5. 10. Nuh

Hazreti Âdem'den sonra insanlar çoğalmış, birçok yerleri imar etmiş; fakat Allah'ın birliğine dayanan gerçek tevhit dinini bırakıp putlara tapınmaya başlamışlardı. Kendilerine kırk veya elli yaşında bulunan Hazreti Nuh Aleyhisselam peygamber gönderildi. Bu muhterem peygamberin dokuz yüz elli sene süren öğütlerini dinlemediler. Sonunda Hazreti Nuh, Yüce Allah'ın emriyle bir gemi yaptı. Bu gemi tamamlandıktan sonra gökten yağmurlar yağmaya, yerden sular fışkırmaya, denizler kaynayıp taşmaya başladı, sular bütün yeryüzünü kapladı. Dağların tepelerini bile aştı. Buna 'Tufan' olayı denir ki rivayete göre hazreti Âdem'in yaratılışından iki bin iki yüz kırk iki sene sonra olmuş beş veya yedi ay devam etmiştir.

Nuh Aleyhisselam Sam, Ham ve Yasef adındaki üç oğlu ile diğer müminleri ve uygun gördüğü hayvanlardan birer çifti gemiye almış, bunun dışında kalanlar suların içinde boğulup gitmişlerdir. Hazreti Nuh'un Yam veya Ken'an adındaki oğlu da kendisine inanmayıp bu günahkâr kavim arasında boğulup gitmiştir. Hazreti Nuh tufandan sonra altmış sene veya üç yüz elli sene kadar daha yaşamıştır (Bilmen, 1997: 450).

Hazreti Nūh'un gemisidir dögüşür deryāylan (34B/ 18)

2. 2. 1. 5. 11. Şit

Kabil, Habil'i katledip kaçtıktan beş sene sonra, Hazreti Âdem'in bir oğlu oldu. Bu çocuk, diğer çocuklar gibi ikizi olan bir çocuk değildi. Bu çocuğun, Hazreti Âdem'e, Habil'in karşılığı olarak nasip edildiği ve ona Şit adını vermesi emredildi. Hazreti Âdem ölmeden önce, yerine oğlu Şit'i vasiyet etmiş, insanları idare etme görevini ona devretmişti. Hazreti Âdem'in ölümünden bir müddet sonra, Hazreti Şit'e peygamberlik görevi verildi ve ona elli sayfalık bir kitap gönderildi. Şit Aleyhisselam, Mekke'de ikamet ediyordu. Dokuz yüz on iki yıl hüküm sürdükten sonra öldü ve naaşı Hazreti Âdem'in yanına defnedildi (Dikmen, 2004: 110).

Virdi Ādem'e on suhuf *Şit*'e ellisini virdi (3A/ 7)

Azrāil tükürüb etdi kim ihānet

Eşyā-yı serger *Şit*'i añladım bildim (62B/ 20)

2. 2. 1. 5. 12. Peygamberlerin Sıfatları

Peygamberlerin sıfatlarından kasıt, onlarda bulunmak zorunda olan özelliklerdir. Kuran' ın birçok yerinde peygamberlerin de insan olduğu belirtilir. Normal insanlar gibi yaşar, yer, içer, hasta olur, evlenir, ölürler... Bunlar peygamberlerin caiz sıfatlarıdır.

Bunun yanı sıra bütün peygamberlerde insan olmak dışında bazı özelliklerin de bulunması şarttır. Bunlar da vacip sıfatlar olarak adlandırılırlar. Bu sıfatlar şunlardır: **Sıdk**, doğru olmaktır. Bütün peygamberler sözüne güvenilir, dürüst insanlardır, kendilerine inanacak olan insanların güvenlerini kaybetmemek adına asla yalan söylemezler.

Emanet 'Güvenilir olmak' manasına gelir. Tüm peygamberler, emin ve güvenilirlerdir, emanete ihanet etmezler.

İsmetin manası, günah işlememek, günden korunmuş olmaktır. Peygamberler yaşamları boyunca şirke ve küfre dahil olacak büyük günahlara girmemişlerdir. İnsan oldukları için elbette ufak tefek hatalar yapmışlardır fakat bu kusurları günah seviyesinde değildir, ayrıca hatalarını, Allah' ın ikazı sonucu derhal düzeltirler. Onların bu tarz ufak kusurları 'zelle' olarak adlandırılır. Peygamberlerin, insanlara örnek olmaları gerektiğinden hal ve hareketlerine ciddi manada dikkat etmek durumundadırlar.

Fetanet 'Peygamberlerin akıllı, zeki ve uyanık olmaları' demektir. Zaten onlar akıllı ve zeki olmamış olsaydılar çevrelerindeki insanlara hitapta bulunamaz onları ikna edemezlerdi.

Tebliğ Allah'ın emirlerini; peygamberlerin, insanlara noksansız, açık kapı bırakmaksızın aktarmalarıdır. (Apaydın, Bardakoğlu ve Karaman, 2004: 109-110).

Biri *şıdk emānetdir* biri *tebliğ-i hükmu'l-lāh* (3A/ 12)

2. 2. 1. 6. Dört Halife (Çâr-Yâr)

Halife, "Hz. Muhammet'in vekili olarak Müslümanların imamlığını ve din koruyuculuğunu yapmakla görevli kimse." (Türkçe Sözlük, 2011: 1032) dir.

Hz. Muhammet'ten sonraki ilk dört halife, Hulefâ-yi Râşidîn olarak adlandırılır. (632-661). İslâm tarihinde, Hz. Muhammet'in ölümünün ardından önce Hz. Ebû Bekir, daha sonra sırasıyla Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali halifelik görevini üstlenmiştir. (Fayda, 1998: 324). Bu dört halife, Çehar Yâr-ı Güzin diye de anılır.

Ebū Bekir ‘Ömer ‘Osmān ve ‘Alī

Muştafā ile bilindi yārınları (13B/ 1)

Kim vefāt edende ol şāh-ı çihān

‘Alī’ye ‘Ömer’e didi ol zamān (43A/ 18)

(44A/ 3), (44B/ 17), (46A/ 16)

Çıkdı ***‘Ömer*** hıṭbeyi kıldı tamām

Yönini dutdı bu ḥalk ol imām (44A/ 9)

Arkasına bir çulı giymiş hemālin

Görüçek ānı ***emīr-ü ‘l-mū‘minīn*** (45A/ 8)

Didi ***‘Alī*** ey kerem kānı ölü

Zī sa‘ādet zikr ümmet netmelü (46B/ 1)

(56B/ 9)

De gel gel gör ne buyurdı ol ***‘Aliyyü ‘l-murteżā***

Fatma ile hemen vardık resüle pür şefā (56B/ 1)

2. 2. 1. 7. Âl-i Mustafa, Âl-i Abâ

Çuzum bana bir şeftāli vir

Hasan Hüseyin ‘aşkına (36B/ 6)

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, Peygamber efendimizin kızı olan Hz. Fatıma ile Hz. Ali’nin çocuklarıdır.

İçerüden ***Fāṭma*** çıkdı gerü

Çapu ardında durub baqdı örü (41B/ 13)

(42A/ 1, 5), (42B/ 1), (54A/ 7), (56B/ 2), (57A/ 15)

Kimi gördiñ diyü virgil ey ***kızım***

Didi ***cānım baba*** diñle gel sözim (42B/ 5, 6)

2. 2. 1. 8. Sahabeler (Ashâb)

Sâhâbî, “Hz. Peygamber'i görmüş, sohbetlerinde bulunmuş olan mü'min kimse.” (Doğan, 2011: 1065)dir.

Çünkü mi‘râcın dönüb geldi resûl
Virüb *aşhâb*ına haber dedi ol
Ululuğun söyledi *aşhâbına*
Âh görebilsem yüzini ben yine (41A/ 4, 5)

Kalkdı *aşhâb* gözlerini öpdiler
Hoş beşâret kılub sundılar (43A/ 13)

Çünkü göçdi dünyâdan Muşafâ
Zâr-ı efğân kıldı *aşhâb-ı sefu* (44A/ 1)

2. 2. 1. 9. Kaza ve Kader

Allah'ın, yaratmış olduklarıyla ilgili planı ve evrenin çalışma düzenini belirtmek üzere kaynaklarda kazâ ve kader sözcükleri kullanılır. Bu iki kelimenin âlimler tarafından birbirinden farklı tanımları yapılır. Sözlükte “gücü yetmek; planlamak, ölçü ile yapmak, bir şeyin şeklini ve niteliğini belirlemek, kıymetini bilmek; rızkını daraltmak” gibi mânalara gelen kader, “Allah'ın bütün nesne ve olayları ezeli ilmiyle bilip belirlemesi” diye tarif edilir. “Hükmetmek; muhkem ve sağlam yapmak, emretmek, yerine getirmek” anlamlarındaki kazâ ise “Allah'ın nesne ve olaylara ilişkin ezeli planını gerçekleştirilmesi” şeklinde tanımlanır (Yavuz, 2001: 58). Kader ve kazaya iman etmek, imanın altı şartından biridir.

Ol kader tenbih ve tenkîd eyledi mevlâ bize
Kullarım şeytâna uymañ ol ‘aduvdur pek şaşın (50B/ 1)

Kanķı hâtun sabr idüben *kismete* râzı ola
Her gününe yazıla altmış sevâb-ı enbiya (55A/ 1)

2. 2. 1. 10. Ahiret ve İlgili Mefhumlar

“Ahiret, dinî inanışa göre, insanın öldükten sonra dirilip sonsuza dek kalacağı ve Tanrı’ya hesap vereceği yer, öbür dünya, öteki dünya” (Türkçe Sözlük, 2011: 54).

Dünya fani, ahiret bakidir. Öldükten sonra insanlar bu dünyadaki amellerine göre o dünyada cennette veya cehennemde kalırlar. Herkes ektiğini biçer yani bu dünya diğer dünyanın tarlasıdır.

2. 2. 1. 10. 1. Ahiret

2. 2. 1. 10. 1. 1. Ahiret

Ol cihānı bu cihāna satmağıl

Dünya için diniñi terketme gil (10B/ 5)

Gel her işden tevbe eyle dön haqqā

Dünyā fāni ahret çünki beķā (15B/ 3)

Āhireti āl eyledi seniñ gözleriñ gözleriñ

Şanki beni kıl eyledi seniñ gözleriñ gözleriñ (33A/ 1)

Halkla dünyā için olmak ‘aduvv ve lāyık değıl

Āhiret ahvāline olmazsa hāli pek şaķın (48A/ 14)

Heb haşret heb ‘adāvet cümlesi dünyā için

Āhiret için tedārik şimdi azdır pek şaķın (48A/ 20)

Niçe olmasın ki insān ehl-i dünyā niçesi

Ehl-i ‘uķbayı dost idineñ katı azdır pek şaķın (48B/ 4)

Niçe şeyler zāhir oldı *pek yakındır āhiret*

Bu ‘alāmetler tekīn ahvāl degildir pek şaķın (48B/ 7)

Ni‘meti ‘uķbāya taşşil eyle kāmil iseñ eğer

Bir iki loķma yeter çoğa uzatma pek şaķın (49B/ 1)

Bir yere gelüb cehāletle nice halı eyleme

İderiseñ *āhîret bâbında* eyle pek şaķın (49B/ 3)

Hâlıkıñ unutmayan eyler mi dünyāya nazar
Āhîret bâķī sa‘ādetdir bu fāni pek şaķın (51B/ 6)

Bu ķadar ebyātı yazdım dünyevī ve *uhrevī*
Yazdığım bir zerresidir bedr-i yāsin pek şaķın (52A/ 15)

2. 2. 1. 10. 1. 2. Kabir/ Kabir Azabı

Su‘āl münkereyni *ķabr ‘azābı* daķı gerķekdür (3B/ 4)

Bu seniñ gönlüñi uyar ne işi güci beter
Tā ki *ķabre varmayınķa ķurtuluş yok* pek şaķın (50A/ 2)

Zālīm olsun fāsık olsun bunda ķalır yanıña
Āhîrette çok ‘azāba müsteķaksın pek şaķın (50B/ 6)

Yapma köşķle sarāyı bunda bir mesken yeter
Çünki *ķabre gireceksin* ğāfil olma pek şaķın (52A/ 2)

Saña *ķara yirden bir ev ķazarlar*
Dürli dürli tetbirleriñ bozarlar (53A/ 17)

Ölünķe çözerler beñim ķuşāğım
Gözime görünmez oğlum uşāğım
Yaķasız gömlekdür örtüm döşegim
Yaradan mevlāya armağanniñ vār
Niķe bir yatarsın çürür teniñ
Üstüme örterler tobrağı taşı
Mü‘min olanlarıñ ihsān olur işi
Yaradan mevlāya armağanniñ vār (53B/ 5- 12)

Ķabrine cennet ķapusın aç mevlā-yı kerīm
Pak ide ķabrini hayat-u ‘aķāribden raķīm (54A/ 20)

Yağa kabrinde āniñ nurdan altmış çerāh

Qabrini altmış melek ide ziyāret bil ferāh

Ni‘met cennetden aña çok hedāyāler gel

Qabrini vās‘ kıl haq çok hedāyāler bul (54B/ 1, 2, 4)

Defterini sağ elinden vireler yevme’l-kiyām

Kim ‘azābı kabrinden def‘ ide ol lā-yenām (54B/ 12)

Qankı hātun tırnağılan kese arınıñ bī-gümān

Qabrini cennet riyāzından olısar der ‘ayān (55A/ 14)

2. 2. 1. 10. 1. 3. Mahşer (Haşr, Kıyamet)

Mahşer, “haşrolunacak yer, toplanılacak yer; kıyamet günü ölülerin dirilip toplanacakları yer.” (Doğan: 2011: 651)dir.

Tā *kiyāmet haşrolunca* efendimsin sen benim (21A/ 5)

Tā *kiyāmetdeñ* dürüsdür ol ‘ayān

Gördi mi‘rācda anı fahr-ı ciñān (40B/ 11)

Tā kiyāmet sırrı böyle durısar

Ümmetümi içindeydüm qalısar (43B/ 15)

Başına neler gelür *maşşer*de bilseydin eğer

Onda hātım oldı begim haqqıñ kelāmı pek şağın (52A/ 6)

Defterini sağ elinden vireler yevme’l-kiyām

Kim ‘azābı kabrinden def‘ ide ol lā-yenām (54B/ 11)

Buyurdı server-i ‘ālem resula fahr-ı mevcudāt

Gelür müslimanlara teğali *kiyāmetde* dirler hācāt

Hesāb için kamu kullarıñ cem‘ olur kara divāna

Olara şaf tutub cümlesi el bağlayalar qat qāt (61A/ 15, 16)

Diye Cebrâil'e Allâh anda ganî bizzât olan Allâh
Ki vār *maḥşer yerin* yokla benimçün kağı al ḥayât (61B/ 18)

2. 2. 1. 10. 1. 4. Âhir Zaman

Şimdi *âḥir zamandır*
Bugün ḥüsrândır şarılacak zamandır (65B/ 12)

2. 2. 1. 10. 1. 5. Fani Dünya

Fe *fâni dünyā* içinde yanıma gelseñ ne vār (8A/ 20)

Ehl-i dünyāniñ işi efkârı kaşırır hemân
Fânidir çünkim bilürsin fânisen pek şağın (48B/ 18)

Dürlü dürlü fikre düşme bu *fenā dünyāda* sen
Hâli aḥvâli uymaz mäsivâdan pek şağın (50A/ 1)

Ḥâlîkiñ unutmayan eyler mi dünyāya nazar
Âḥiret bâkî sa‘âdetdir *bu fâni* pek şağın (51B/ 6)

2. 2. 1. 10. 1. 6. Sırat Köprüsü

Sırat, yol manasına gelir. Cehennemin üstünde kurulmuş olup en az kılıç kadar keskin ve saç telinden dahi ince olduğu rivayet edilen köprüdür. Cennete girecek olan Müslüman kullar sırat köprüsünden üzerinden süratle geçeceklerdir. Rivayetlere göre sırat köprüsünden bin yıl boyunca yokuş çıkılır, ardından bin yıl yokuş inilir son bin yılı da düz bir yoldur. “Sırat kelimesi Kur’an-ı Kerim’de ‘müstakim’ sıfatıyla birlikte ‘Sırat-ı müstakim (Dosdoğru yol)’ şeklinde 32 yerde geçer” (Pala, 2004: 403).

....(*kopmuş*) dağı *şırâta* varmamız ḥağdır (3A/ 18)

Giçe yüsr ile şırâti altmış ‘âlem müjdesi
Bulısar ol ḥâtun eger vār ise âniñ dağı (55A/ 11)

Berğ-i ḥatf gibi geçe şırâti ol vücūd

Göstere dārü'l-na'imi aña ol rabbü'l-vedüd (55B/ 13)

2. 2. 1. 10. 2. Cennet

Cennet,” âhirette iyi kulların gideceği yer.” (Doğan, 2011: 166)e verilen addır.

Görür *cennetde* Allâh'ı ‘ayân olur cemâlu'l-lâh (3B/ 3)
(46A/ 20)

Sen bulasın *uçmağ*da hûri kusun
Ol kıızı azâd eyle terkini ur (13B/ 10)
(26B/ 13), (30A/ 11), (32A/ 9), (39A/ 8)

Sünneti terk etme kaşden *ehl-i cennet olagör*
Ehl-i bid'at olma hergiz ‘âlim iseñ pek şağın (47B/ 9)

Hal-i inşâf ile ruğum bir haber yazdım saña
Cennet içre çok binâdan vār o yokdur pek şağın (50A/ 14)

Cennetiñ zevkin değışme iki günlük rāhata
Kâmil iseñ bunu fehm it gâfil olma pek şağın (52A/ 14)

Bir gün etse hizmeti *cennet aña lâ* olur
Hağ virir on iki peygamber sevâbın ol bilür (54A/ 9)

Cennet ırmağından içüre aña ol pāk-ı zât
Mevtin āsan eyleye vire cehennemden berat (55A/ 9)

Çankı hātun bir içim şu virse zevcine ‘atā
Aña yetmiş kâse *kevserden* içüre bil hudā (55A/ 18)

2. 2. 1. 10. 3. Cehennem

Cehennem, “âhirette günahkâr kulların azap göreceklere yer, tamu.” (Doğan, 2011: 161) demektir.

Cehennem yedi içbâğdır girerler müşrikin bi'l-lâh (3B/ 5)

Ze *zebānī* mahrūm etme de cevri idersin baña sen (8A/ 11)

Dönme dīniñden şaqlağıl dīniñi
Kendü eliñle *oda yaqma canını* (11A/ 2)

Gider ĩmān şöyle qalır bī gümān
Tā ebed qalır *tamu*da cāvezān (11B/ 17)

Şimdi zaman halk bu dünyā için
Dīni koyub yarışurlar *nār* için (14B/ 18)

Bana dünyā ceħennemdir

Hemān uçmaq diler gönlüm (32A/ 9)

Ümmetden ol resūlñ negi vār
‘Āşīlerdir *odlāra* lāyık olār (40A/ 18)

İş bu der ümmetüñi bedr-i aydan
‘Āşīleri *tamu odundan* kırtaran (40B/ 16)

Qaşdile bir vakit namāzı kılmayub terk eyleseñ
Yana seksen yıl ceħennemde ğaflet itme pek şaқın (47B/ 12)

Zebānilere uğratmadın başıñı

Yaradan mevlāya armağannıñ vār (53A/ 15)

Ṭayyib haṭırlı ide āniñ zevci ferişṭāhı tamām
Haқ ta‘aṭ ide āniñ cismini *nāra* ḥarām (55A/ 6)

Cennet ırmağından içüre aña ol pāk-ı zāt
Mevtin āsan eyleye vire ***ceħennemden berat*** (55A/ 10)

-Cöngün 56B- 58A varakları arasında yer alan şiirde; Peygamber efendimiz Hz. Muhammet’in Miraç Gecesi göge çıktığında ona Allah tarafından ceħennemin

gösterildiği ve cehennemde, kadınların işledikleri günahlardan ötürü çektiği azaplar anlatılır.

2. 2. 1. 10. 4. Diğer İtikadi Mefhumlar

2. 2. 1. 10. 4. 1. Ölüm, Ecel

Ecel, canlıların bu dünyada geçirecekleri Allah tarafından kesin olarak belirlenmiş süredir. Eceli gelen, bu dünyadaki zamanını dolduran canlılar ölürlür. Ömür süresini artırmaya da azaltmaya da kimsenin gücü yetmez. İslam dinine göre Allah tarafından takdir edilen ecel ne ileri ne de geri alınır. Klasik edebiyatta sevgilinin ayva tüyleri ile ecel ilişkilendirilir (Pala, 2004: 133).

Kız ben şuşuzluğdan **öldüm**

İçmeyinçe gidemezim (1A/ 7)

Beş arkadaşım vardı yanımça

Öldürirler yolçu seni (1A/ 12)

Şu dünyāda ayrılık var **ölüm var**

Oñmasıñ arada engel olanlar (7A/ 3)

Benimle bu sözi kılıñ yoħsa

Üçüñiz daħı ac **ölürsüz** yoħsa (10A/ 16)

Ol dedi ki ben **öldürüm** buçağıla

Ben dedim ki ey güzel dīnin ĩmānın yoħ mıdır (18A/ 15)

Ölmez vardır dönmez yoħdır

Cān fedādır islām dīnimiz ĥaħdır (18B/ 5)

Taşdan taşā urur idim başımı

Ölümden beter imiş ĥakir ayrılık (19A/ 20)

Meger **ölmek** yeğ imiş ayrılmadan

Ta ki böyle düşvār imiş ayrılmadan (19A/ 31)

Qabriniñ taşına yazsınlar **ölürsem** nā-murād
Hatırım şormağa o qaşı kemānım gelmedi (23A/ 11)

Diyār-ı ğurbetde qalır **ölümüz**
Gidem de eglenem belki gelmeyim (25B/ 3)

Ya sen ya ben **ölmeyince**
Göñül senden ayrılır mı (28A/ 15)

Çünkü **göçdi dünyādan** Muşafā
Zār-ı efġān kıldı aşhāb-ı sefa (44A/ 1)

Ol Kerem kānı göricek bunları
Döndi bunlardan yana **öldüm gayrı** (45A/ 14)

Geldi hātıfdan **öldüm ey yār**
Didi aña ol kerīm girdġār (46A/ 8)

Rūhı teslīm eyle nice ‘ilm-ü hāliyle geçür
Halka hālîñ ‘arz iderseñ kendi hālîñ pek şağın (49B/ 17)

Kimseniñ **mevtini** gözetme kendi **mevtiñi** gözet
Belki öksüz mevt irişe saña ġāfil pek şağın (51A/ 19, 20)

Yārenleriñ yırtar kefen başını
İmam müezzin hesāb ider yaşını (53A/ 14)

İmansız **öleni** kāfir yazarlar
Yaradan mevlāya armaġanniñ vār (53A/ 18)

Vaqt-ı rihletde şehadet rütbesin bul nasīb
Hem günāhın yarlığa ya ol Ğafūr Ĥabīb (54B/ 20)

Cennet ırmağından içüre aña ol pāk-ı zāt

Mevtîn āsan eyleye vire cehennemden berat (55A/ 9)

2. 2. 1. 10. 4. 2. Rûh

Ruh, bedenin içine hapsolmuştur. Beden hapsine sıkışıp kalan ruha ferahlık veren de sevgilidir. Sıkıntıyı, derdi kederi çeken beden değil ruhtur. Bu yüzden sevgiliden, ruhun derdine derman olması istenir. Üstelik ölünce beden çürür ruh bu dünyadan diğer dünyaya uçup gider, insanlar ruhlarını emanet aldıkları rablerine teslim ederler.

Gelmeye bir kere ikrâr eyledi etdi hılâf

Ya ben kime şekvâ idem *ruh*-ı revânım gelmedi (23A/ 8)
(29B/ 1)

*Rûh*ı teslîm eyle nice ‘ilm-ü hâliyle geçür

Halka hâliñ ‘arz iderseñ kendi hâliñ pek şaşkın (49B/ 17)

Nâzenin ‘ömrünü sarf itme sefâhat yoluna

Ġâfil olma tiz geçür *rûhum* bu günler pek şaşkın (50A/ 4)
(50A/ 13)

Ruh-ı Âdem'de ‘âlem-i ğâfûr

Melekler seçdeyi eyledi meşhur (63A/ 5)

Her zor çekerim varmağa ol yâra her aḡşâm

Etse o güzel *o rûha* bir çâre her aḡşâm (31B/ 2)

2. 2. 1. 10. 4. 3. Peri

Dişi olan cinler, peri olarak adlandırılırlar. Bu varlıkları kimse görmemiş olduğu için insanlar perilerin çok güzel olduklarını düşünürler. Periler efsunla, sihirle meydana çıkabilirler. Periler çoğunlukla pınar, çeşme gibi yerlerde yaşarlar. Onlar, biz insanlara görünmezler ve bizden kaçarlar. Perilerin bir ortaya çıkıp bir yok olma, kimi insanları kendine aşık etme, farklı görünümlere bürünme gibi özellikleri sevgilinin huylarına benzetilir. Efsun yoluyla perilerle iletişim kuran, onları çağırabilen kimselere Perihan denilmektedir. Perihanlar bir daire çizerler ve içerisine girip perileri

yahut cinleri çağırırlar. Eğer daire çizmeden peri çağırılırsa kötü cinler gelebilir. Şiirlerde, perişan sözcüğü ile peri sözcüğü arasında kelime oyunları yapılır (Pala, 2004: 369).

Gelmemiş ciĥāna böyle bir *peri*
Bāreka'l-lāh toğuran merd anasına (24A/ 5)
(66B/ 11)

Sevme ĥurı şuratını *put perisi* eğlar seni el
Kāh iĥe bir posa-i ĥān baĥş-ı lebin ĥaĥla da sev (65B/ 7)

2. 2. 1. 10. 4. 4. Şeytan (İblis)

Şeytan, insanoğlunun ruhunu ele geĥirip, onu doğru yoldan ayırmaya ĥalışan soyut bir varlıktır. “Sözlükte uzaklaşmak, haktan ve hayırdan ayrılmak, muhalefet etmek” manalarına gelen şatn (şütûn) yahut sinirinden alev alan anlamındaki şeyt kelime kökünden ortaya ĥıktığı tahmin edilen, çoğulu şeyâtin olan şeytan, iyi, faydalı işlerden ve Allah' ın merhametinden yoksun olan, yanarak azaplandırılan varlıktır. (ĥelebi, 2010: 101).

Gey şaĥın kim seni *iblis-i la'in*
Dünyā seven kişide olmaz bu din (10B/ 4)

Şeytān olur şeyĥ şeyhsiz olanıñ
Göñlüne yular vurur yeder anın (15B/ 8)
(48A/ 12), (50B/ 2), (51A/ 4, 15), (65A/ 4)

Şırāt-ı müstaĥim üzre gözlerim ben āhımı
İblisiñ ta'lim itdüği yola minnet eylemem (58B/ 4)
(63A/ 7, 19)

Ol ĥader tenbih ve tenkīd eyledi mevlā bize
Ĥullarım *şeytāna uymañ ol 'aduvdur* pek şaĥın (50B/ 1)

Dostuña lāyık mıdır ānı ıđlāl idesin

Bu *şeytân şıfatıdır* etme zinhâr pek şakın (51A/ 4)

Na‘am-ı harâm ile kezb kible *şeytân* yol bulur

Çok şakâd iş ettirir çıkması güçdür pek şakın (51A/ 16)

2. 2. 1. 11. Çeşitli Dinler ile İlgili Mefhumlar

2. 2. 1. 11. 1. Din, İman, Şeriat, Mümin, Müslüman, Ümmet

Müslüman, “İslam dininden olan, islam dininin kurallarını yerine getiren kimse.” (Türkçe Sözlük, 2011: 1732).

Ol *müslümân* dir ki mühlet vir bana

Bir göreyim ‘avratım ne der baña (10A/ 17)

(32A/ 9)

Ol *müslimân* evine vardı işit

Söyledi her ne didiyse ol yigit (10A/ 19)

*Ümmet*imdir bu şatılan karavaş

Din yolunda oynayandır cân u baş (13B/ 11)

(14A/ 1), (14B/ 17), (15A/ 19, 20, 21), (15B/ 1, 5, 14, 15), (40A/ 17), (40B/ 15, 18), (43B/ 3, 6, 16), (46A/ 2, 13), (46B/ 2), (48A/ 7, 8, 9), (56B/ 7)

Ölmez vardır dönmez yokdır

Cân fedâdır *islâm dīnimiz haqdır* (18B/ 6)

Tā‘at iderdi haqqa ol *pāk-i dīn*

Virdiler selâm didi ey emīn (39B/ 11)

Heşâbın mevlâ bilür ançaq *mü‘min*

Dilerim bağışlaya beni me‘alin (40A/ 13)

Qadr iseñ dâimâ tâ‘at *‘ibâdet idegör*

Ehl-i dünyâdan hazer kıl ‘âkil isen pek şakın (48B/ 20)

Ol koğu ile niçe tâ‘at *‘ibâdet olunur*

Ḥatm-i K̄ur'an oḡursañ evla teçv ile pek şaḡın (50A/ 9)

Şimdi *taḡvāda olan* varmaz 'avamın yānına

Bāb-ı Ḥaḡ'dandır ricāsı eşḡıyādan pek şaḡın (50A/ 17)

2. 2. 1. 11. 1. 1. Abdest, Namaz

“Abdest, Müslümanların, belli ibadetleri yapabilmek için bir düzen içerisinde bazı organları yıkayıp bazılarını mesh etme yoluyla yaptıkları arınma.” (Türkçe Sözlük, 2011: 3). Teyemmüm, gusül ve normal abdest olmak üzere üç çeşit abdest vardır. Cönkteki şiirlerde abdestin, namazın farzlarından söz edilmiş, namazdan farz ve sünnet diye bahsedilmiş, namaz vakitleri zikredilmiş ayrıca bir şiirde de beş vakit farz namazın, Cuma namazının, bayram namazının ve teravih namazının rekāt sayıları söylenmiş, namaz kılan insanın nurunun artacağına yer verilmiştir.

Şalātūñ şartları ḡāricde olan altı farzdır

İçindeki daḡı erkāna altı cümle farzu'l-lāḡ

Ṭıışındaki ṭahāret setr-i 'avret vaḡti bilmek hem

Daḡı abdestile niyyet hem istiḡbāl-i beytu'l-lāḡ

İçindeki ḡıyam ile ḡıraat hem rüku' oldı

Daḡı tekbīr evvel ḡade-i āḡir sucūdu'l-lāḡ

Vuzūnuñ farzı yüz yumaḡ elin dirsekler ile hem

Ayaḡların ṭobuḡlarla başa mesh it didi Allāḡ

Daḡı *ḡuslūñ* farzıdır ki maḡmaḡa hem iştinşāḡ

Biri de cümle abdanı yumaḡdur 'ibādu'l-lāḡ (3B/ 8-17)

Teyemmüm eylemek vacib olur ḡusl ile abdestde

Şu bulunmaduḡı yirde bize ḡāş eyledi Allāḡ

Teyemmüm farzınıñ biri olubdur ibtidā niyyet

İkincisi üçüncü iki ḡarbe bī-emri'l-lāḡ (4A/ 1-4)

Ṭurı gelüb *abdest* alub oturur

Erteye deḡin ḡoḡ şalavāt getürür (14A/ 6)

Unudalar tövbeyi el almaḡı

Añmayalar dahı *namāz* kılmayı (15/A 14)
(20B/ 11)

Baña ümmet haqqā kul olmadıñız
Sünnet ile farz hiç kılmadıñız (15B/ 1)

Şabah namazında Bağdad kapusın
Haqqın emriyle açdı Genc ‘Osmān (17A/ 15)

Şabah namāzını Haleb şhrinde
Hızır İlyās her vaqıt yanımda
Öyle namāzını hey Qars'ın düzünde
Çoq şükür hudām da irdim de geldim (27A/ 1, 3)

İkindi namazını çoça Tifliz'de
Ahşam namazını kendi hānemde (27A/ 4, 5)

Ol *namāz abdest* sorılır kula
Farz ile sünnet kaç ider söyle (37A/ 9, 10)

Şabāh dört öyle on iki ‘amān
İkindi sekizdir şanma ki niḥān
Ahşam beş yatsu on üçdür beyān
Bilmeyene buñı bildir efendi
Bir günüñ farzını on yedi buldım
Sünneti yigirmi üç vitr kıldım (37A/ 13-18)

Hamd ile beş vaḳti kılarım
Lāzım olan mesāili ararım (37B/ 5)

Altı biñ yüz yigirmi farzdır tamam
Sekiz biñ iki yüz kırk sünnet kelam
Biñ seksendir vitr vācib ey hümān
Bilmeyene yolu bildir efendi

Düşünüb her birin aradım buldum
Bir yılda dört bayram namazı kıldım
Kırk sekiz cum‘aniñ kur‘asın şaldım
Gönülde tutduğın ğammı kaldır efendi
Dört yüz seksen oldı sünneti farzı
İkişer tahiyyat mescidiñ tarzı
Toğsan altı tamām hesabda farzı
Peyğamberden qalma yoldur efendi (37B/ 9-20)

Otuz altı ri‘āyetin söyledim
Terāviñ altı yüz hisāb eyledim (38A/ 2)

Abdestiñ egri uyanı nedir
Raht ile üzengi yanında hāzır (38A/ 13)

Kimi **şadıkdır cihānda o kılar beş vakit namāz**
Nūri artar imiş anın amma riyādan pek şaқın
Hem **rükū ‘ile sucūdiñ ola etmām-ı tamām**
Seçdeden kaldırma başın uy imāma pek şaқın
Heb şurūtın kapu din namāzın bil ‘ayān
Qalmasın bir şeyde şübheñ ānı fehm it pek şaқın
Sünneti terk etme kaşden ehl-i cennet olagör
Ehl-i bid‘at olma hergiz ‘ālim iseñ pek şaқın
Kaşdıle bir vakit namāzı kılmayub terk eyleseñ
Yana seksen yıl cehennemde ğaflet itme pek şaқın
Dāimā beş vakit namāzı kılmayub terk eyleseñ
Yoқolub dīn ile imān қor nacaқdan pek şaқın
Şeml-i dünyāyı biraқ vakitli қıl her dem namāz
Tā ki maқbūl iken anı pek bilürsin pek şaқın (47B/ 3-16)

Almayub **abdest sevābın** yumayub tolu boş iden
Qadre iken buña haқ emrin etmeyen edā
Dağı hem hayfı nefāsı **cenābet**den dağı
Ğusl kılmayub niçe gün böyle gezer pür şefā (57B/ 11, 13, 14)

Eşigünde kaya üstünde ey yār
Namaza durmuş tā‘at ey yār (45A/ 4)

Ehl-i evlādından aşhābından anlar dileye
Göndürün bize taşdik hem *namāz* ve Qur‘ān (61A/ 4)

Ruḥ-ı Ādem'de ‘ālem-i ğafūr
Melekler *seçdeyi* eyledi meşhur (63A/ 6)

2. 2. 1. 11. 1. 1. 1. Cami, Mescid

Müslümanların ibadet mekânı olan camiler onlar için çok değerli mimari yapılarıdır. Cihat ile işgal edilen yerlerdeki kiliseleri camiye dönüştürmek de onlar için çok önemli bir vazifedir. Caminin daha küçüğü olan mescitlerde de ibadet edilir. Mescitlerin en kıymetlisi de Müslümanların ilk kıblesi olan Mescid-i Aksa’ dır. Sevgilinin saf bağlayan kara gözleri kaşlarına doğru namaz kıldıkları için sevgilinin kaşları ancak o kadar kıymetli bir mescide benzetilebilir.

Bütün kilisesin *cāmi*‘ ideriz
Ehl-i islām namaz kılsa gerekdir (20B/ 11)

Ol siyāhtır gözlerin şāf bağlayub durmuş divān
Pādişāhım *Mescīd-i Aksā*‘ya beñzer kaşlarıñ (34A/ 4)

Dört yüz seksen oldı sünneti farzı
İkişer tahiyyat *mescidi*ñ tarzı (37B/ 18)

Mescidine gitmişdi ol resūl
Vardı kapuda çağırdı ol (41B/ 9)

2. 2. 1. 11. 1. 1. 2. Ezan, Hutbe, Vaaz, Dua

Dua, insanın tüm varlığını adayarak Allah’a yönelip ondan bir şeyler talep etmesidir. Dua etmek de bir çeşit ibadettir. “Dua kelimesi, çağırma, seslenmek, istemek: yardım talep etmek manasındaki da'vet ve da'va kelimeleri gibi mastar olup, küçükten büyüğe, aşağıdan yukarıya vaki olan talep ve niyaz anlamında isim olarak

da kullanılır.”. Üstelik yaratıcıya arz edilecek taleplerin yazılı yahut sözlü bir şekilde dile getirildiği metinler de dua olarak adlandırılır. İslami yazınlarda da Allah'ın büyüklüğü karşısında insanın yetersiz, aciz olduğunu dile getirip ondan yardım dilemesi, ona sevgisini anlatması duadır. Dua iyi yönde, iyilik isteyerek yapıldığında dua, kötü dileklerde bulunmak için yapıldığında bedduadır (Cilacı, 1994: 529).

-Cöngün 4B-6B arasındaki varaklarında dört adet Arapça hutbe metni yer almaktadır. Bu hutbeler Ramazan'ın Son Hutbesi, Ramazan'ın İlk Hutbesi, Kadir Gecesi Hutbesi ve Şevval Hutbesi'dir.

Şu dünyāda ayrılık var ölüm var

Oñmasıñ arada engel olanlar (7A/ 4)

(7A/ 16), (7B/ 8)

Benim dāvam çocuk ile haqla

Kör olsun arada engel olanlar (7A/ 8)

‘Ömri uzun ola hiç çekmeye ğam ğuşşa ceza

Ğayrı ‘işretle geçe her gözi zevk ile feza (9B/ 9)

Benimçün sen hemīşe şād ol

Hiç görme ğuşşālardan azād ol (11B/ 23)

Hāzır ve nāzırsın āhir bu işe

Bir meded ir gör bize kadr-ı peşiye

Dilerim ben düşmişi kaldurasın

Bu sirreyi sen Muştafā dem bildiresin (12B/ 22,23)

Dilerim ki anı baña viresin

Ne dilerseñ maķşūdına iresin (13B/ 13)

Oķuyanı yazanı diñleyeni

Raħmetinle yarĝaĝıl ya ĝāni (15B/ 19, 20)

Sana bir güzārım vardır vireyim
Āl Karibim *sağlığulan kalasın* (25A/ 10)
(25A/ 18), (26A/ 4, 12, 20)

Seni *Allāh'a ışmarladık* diyeyim
Ardından öñünden du'ā kılayım (25A/ 20)

'Ömriñizi mevlām ziyāde eylesin
Var sağ ol sevdiğim belki gelesin (25B/ 8)

İlāhi sen kışımızı yāz eyle
Sevdüğümün 'ömrünü sen uzun eyle (25B/ 9)

Usun ıalır da destūr alur hocadan
Mevlām kısmetimiz virsin yüceden (25B/ 14)

Lütfuña ihsān eyle kuluñı
Gönder 'Āşıık Karīb'im durmasın gelsin (26A/ 12)

Çıkdı 'Ömer *huḫbeyi* kıldı tamām
Yönini dutdı bu halk ol imām (44A/ 9)

Mevlām şaklasın seni
Kem nazardan kem dilden (32B/ 18)

Alnına yazılmış *tebareka'l-lāh*
Muḫabbet eyledim ḫasbuna'l-lāh (33B/ 5)

Her bin iḫlāş başına yüz biñ 'āsiy
Dilerim bağışlaya baña ol Ğanī (40A/ 15, 16)

Böyle derken geldi ol dem bir nidā
Cānımız ol nidāya olsun fedā (40A/ 20)

Bu gözile görebilsem yüzini
Dağı işitsem şirin sözünü hey (41A/ 7, 8)

Bunda mıdır ol Muhammed Muştafa
Dilerim ide baña mihr-i vefâ (41B/ 12)

Baňa ve hem anamı kıl sun du‘â
Hâzreti haqda ola serdâr deva (42A/ 17, 18)

Ol habîbiñ hürmetine yâ kerîm hey
Ümmetini yarlıgağul yâ raḥîm
Bağma aniñ suçların raḥmet it
Ölüsüne giçesine raḥmet it (46A/ 1-4)

Yâ ilâhî ol yâniñ gitdi
Cümlesin eylegil raḥmeti
Eyle imânımızı müyesser yâ Kerîm
Cümle mü‘min kullarını yâ Raḥîm
Oқыanı yazanı dinleyeni yâ Ğânî
Raḥmetiñle yarlıgağul yâ Ğânî (47A/ 12-16)

-Cöngün 54A- 56B varakları arasında yer alan şiirde şair (Şâdıķı) eşlerine karşı birtakım hoş davranışlar sergileyen kadınlara dua etmiştir. Metnin neredeyse tamamına burada tekrar yer vermektense konuyla alakalı not düşülmesi tarafımızca yeğlenmiştir.

Şâdıķı *va‘z* ile dâim sen eḥevâtına hemân
Târ çala mûnis olub bulâlar cümle canân (56B/ 15)

Ey ‘Ömer sehvile itdiñse günâh
Cürmümi ‘afv ide Cenâb-ı Allâh (64A/ 17)

Bârekallâh ḥub yaratmış

Bir ağaçda bir ālmayı (64B/ 5)

2. 2. 1. 11. 1. 1. 3. Kible, Kiblegâh

Müslümanlar, en kıymetli ibadetleri olan namazı eda ederken Kâbe' ye doğru yönelirler. Kâbe aynı zamanda Beytullah olarak da adlandırılır.

‘İbâdet itmege **kiblem** olur her yerde **beytu’l-lâh** (2A/ 5)

Medresede cāmī var

Kiblem karşıma geldi (29A/ 20)

Ten kılmasın cān kılsın bilürem

Karşum kiblesinde sākin oluram

‘**Akıl kiblesinde** dīvān dururam

Göñül kiblesin bildir efendi (38A/ 18, 19, 20)

Na‘am-ı hārām ile kezb **kible** şeytān yol bulur

Çok şakād iş ettirir çıkması güçdür pek şakın (51A/ 15)

Hem **du‘a kılub bizi unutma** köz oldı deyü

Şimdi muhtācız size diyü ideler eşk-bān (61A/ 15)

2. 2. 1. 11. 1. 1. 4. İmam, Mukri

“Hoca, Müslümanlıkta din görevlisi.” (Türkçe Sözlük, 2011: 1107) dir. Hoca, halk arasında; imam olarak da adlandırılır. Müezzin de hocanın yardımcısı konumundadır.

Kaçmam suālînden karşı tururum

Hemān suāl eyle **imam** efendi (37B/ 4)

(44A/ 10), (47B/ 6)

Yārenleriñ yırtar kefen başını

İmam müezzin hesāb ider yaşını (53A/ 14)

2. 2. 1. 11. 1. 1. 5. Minare, Mihrap, Kürsü, Minber

*Mihrāb*da oturub qaşñ çatarsın
Döner cemā‘ate egri baqarsın (38A/ 9)

İzzetiyle kondurdular
Minbere çıkardılar ol serveri (44A/ 8)

2. 2. 1. 11. 1. 2. Gâzâ

Cihat olarak da bilinir. Din için düşmanlarla mücadele etmektir. Cihat parayla, konuşarak ya da ve eylemle yapılabilir. Cihadın amacı dini düşmanların kötü fikirlerinden korumaktır. Tasavvufta ise cihat benliğini terk etmek, dünyevi şeylerden uzaklaşmak ve nefs-i emareyle başa çıkmaktır. Tasavvuf alimleri bu tür cihada cihad-ı ekber adını vermişlerdir. Düşmanla mücadeleyi ifade eden cihada da cihad-ı asgar denilmiştir. Cihat nefsin isteklerini kırarak onunla mücadele etmektir

Kuran’da cihat, düşmanla mücadele anlamında altmış beş yerde geçer ve erdemlerinden bahsedilir. Klasik edebiyatta da âşık devamlı maşuk uğruna cihattadır (Pala, 2004: 92).

Bu Şādıkī yoluna virse de canını kezā
Giçe gündüz anıñ a‘dālına kıla *gâzā* (9B/ 8)

Hamdu’l-lāh gine irdik *gâzāya*
Emreyle hünkārım fermān senindir (19B/ 1)

Vüzarāda çoqdur aşlan şıfatlı
Rıza-yı haq için *gâzāya* giderler (19B/ 22)

Ol zamānda ol habīb-i girdigār
Hūd kazāsında dişi şaydılar (46B/ 15)

2. 2. 1. 11. 1. 3. Günah/ Tevbe

Günah işeyen kişinin yaptığı hatadan ötürü pişman olup Allah’ tan af dilemesi tövbedir. Arap dilinde tevbe (tevb, metâb) “geri dönmek, rücû etmek, dönüş yapmak” manasında kullanılır ve “dinde yerilmiş şeyleri terk edip övgüye lâyık olanlara yönelme” şeklinde tanımı yapılır (Topaloğlu, 2012: 279). Kişi, dünyada yaptığı

hatalardan, işlediği günahlardan ötürü pişman olmalı, pişmanlığını dile getirip tanrıdan af dilemeli, ona tövbe etmelidir.

Geçüb andan didim *estāğfiru 'l-lāh tevbeten li'l-lāh* (4A/ 6)

Unudalar *tövbeyi* el almağı

Añmayalar dağı namāz kılmayı (15/A 14)

(15B/ 5, 6, 7, 11, 15), (20B/ 6), (51A/ 12)

Gel her işden *tevbe* eyle dön haqqa

Dünyā fāni aḥret çünki bekā (15B/ 3)

(15B/ 5, 6, 11), (31A/ 13, 14, 15), (50B/ 14, 15, 17, 18), (51A/ 13, 14)

‘Āşık ‘Ömer ona kuldur

Bağısla geç günāhından (34B/ 16)

Ne kadar ‘āsī *günahkār* olsa bir kul nefsine

Tevbe etse maḥvolur cümle *günāhi* pek şaḥın (50B/ 13, 14)

Bir *günāhi işleseñ* ḥalk bilmez ānı Ḥaḥ bilür

İt derün-ı tövbe kayd olunmadan pek şaḥın (51A/ 11)

Beni da‘vet itdigiñ rabb-ı ‘izzet çām-ı ḥābımda

Günāhım çoḥluğundan yerlere geçdim ḥicābımdan (53B/ 16)

Ḳanḳı ḥātun zevcine ikrām kılsa bir gece

Yarlıgā ya ḥaḥ te‘āla her *günahından geçe* (54A/ 12)

Vaḳt-ı rihletde şehadet rütbesin bul nasīb

Hem *günāhın yarlıga* ya ol Ğafūr Ḥabīb (54B/ 20)

‘*Afv ide cümle günāhını* ānıñ perverdigār

Dağı ne buyurdı dinle ol resül-ı girdgār (56B/ 1)

Melekler diyeler anda siziñ ata ve anañuz
Siziñ gibi degil ma‘şüm **günāhlar itdiler** hayāt (61B/ 6)

Ey ‘Ömer sehvile **isdiñse günāh**
Cürmümi ‘afv ide Cenāb-ı Allāh (64A/ 17)

‘Ahdim olsun sevmem her cānı cānan **tevbeler**
Seni sevüb kıldım ise çok ‘ișyān **tevbeler**
Gel yeter cevr eylediñ oldum pișmān **tevbeler**
Tañrı urmaz yüzine kuluñ karasın sevdiğim (31A/ 13, 14, 15)

Ağladı yār kim ta‘accüb
Bunçılaysın gem çeker böyle **ta‘ib** (45A/ 10)

Ola kim **affuñı dileyelüm**
‘Afv ide kenāra vardı ol halk eyvah (45B/ 15)

Ne kadar **‘āsī günahkār** olsa bir kul nefsine
Tevbe etse mañvolur **cümle günāhı** pek şağın
Hağ ‘abd **tevbeyle** sākıt olması hergiz mañāl
Añladıñsa bunu ġāfil zālīm olma pek şağın
Tevbe ol tevbe olur ki bir dağı itmeyesin
Şimdi **kezzāb tevbesi** çoğdur idenler pek şağın (50B/ 13-18)

Bir **günāhı işleseñ** halk bilmez ānı Hağ bilür
İt **derūn-ı tövbe** kayd olunmadan pek şağın
Yoğsa her dem **tevbe etmek** boz bātıla kolayı
Niçe kerre **tevbe idüb bozma** ānı pek şağın (51A/ 9-12)

Beni da‘vet itdiğiñ rabb-ı ‘izzet çām-ı hābımda
Günāhım çoğluğundan yerlere geçdim hicābımdan (53B/ 16)

2. 2. 1. 11. 1. 4. Hac

Hac; Müslüman olan insanların, Kurban Bayramı'nın kutlandığı ayda, Ka'be'yi ve Ka'be civarlarında belli başlı, kutsal sayılan yerleri belli kural ve ölçüler çerçevesinde ziyaret etmesidir. Hac ziyaretini yapan kişilerden hacı olarak bahsedilir. Hac ibadeti İslam dininin beş temel şartından biridir. Fakat her Müslümana farz olan bir ibadet değildir. Hem parayla hem de fiziki olarak gerçekleştirilen bir ibadet olduğu için yalnızca bu ibadeti gerçekleştirecek maddi, manevi durumu olanlar üzerinde farz hükmündedir (Pala, 2004: 180).

Zekāt u **haccı** ğaniler(e) haber virdi nebīyu'l-lāh (3B/ 7)
(54A/ 13)

Aķçesi olan ödünç vermeyeler
Gizliye **Mekke'ye** varmayalar (15A/ 3)

Dağı bir **hacc** ile bir 'ömre sevābın bağışı
Şabağdañ biñ melek anıñçün istiğfār ide (54A/ 13)

Vechi zevce hem nazār ğayrı min'el-**tavāf** didi
Ka'be-i Yemen'i **tavāf**dan bu nazarıñdır didi (54B/ 7, 8)

2. 2. 1. 11. 1. 5. Haram

Haram, İslam hukukuna göre yasaklanan her şeydir. Helal kelimesinin zıddı olarak kullanılır (Pala, 2004: 192).

Harām itdügi eşyādan kaçub bildüm ğarāmu'l-lāh (4A/ 8)
(15A/ 17), (28B/ 8, 12), (30B/ 13), (49A/ 12), (49B/ 6), (51A/ 15, 17), (55A/ 6),
(55B/ 10), (58B/ 8)

Niçesi düşdi bu ğalkıñ yola girdābına
Gizli mu'tād eyleyüb **yerler ğarāmu** pek şağın (49B/ 6)

Gözini terk eyle **ğarām ile ma'siyet eyleme**
Tā ki pürnür ola ğalbiñ āyinesi pek şağın (51A/ 17)

2. 2. 1. 11. 1. 6. Helal

Helâl itdügünü bildim *helâl* anı kabûl itdim (4A/ 7)
(14A/ 20), (65B/ 6)

2. 2. 1. 11. 1. 7. Helallik

“Helallik dilemek, birinden hakkını helal etmesini istemektir” (Türkçe Sözlük, 2011: 1080). Kul hakkına girmek en büyük günahlardandır. Kişi hakkına girdiği kişiden helallik almadan ölmemelidir.

Tâ *helallik dileyim* virseñ baña
Şol kişi kim ol beni şatdı saña (11B/ 16)

Ey nigârım *helâl eyle gel baña*
Kim qaravaş didigimi ben saña (14A/ 20)

Qız bize *âhiret haqqın helâl eylesün*
Gidem de eglenem belki gelemem (26A/ 23)

2. 2. 1. 11. 1. 8. İmanını/ Dinini Muhafaza Etmek

“Mürted/ ridde; sözlükte dönmek, geri çevirmek, kabul etmemek anlamlarındaki redd kökünden türeyen ridde ve irtidâd, fıkıh terimi olarak müslüman bir kişinin kendi iradesiyle İslâm dininden çıkmasını ifade eder” (İnce, 2008: 88). Müslümanın İslam dininden çıkması bazı olumsuz fiiller neticesinde veyahut tercihen gerçekleşen manevi bir durumdur. Samimi bir Müslüman, dinini korumak, dinden çıkmamak için gereğine uygun davranmalı, dinini muhafaza için çaba sarf etmelidir. Mümin, şeytanın vesveselerine uymamalı, bile bile günah işlememeli, imanının derecesini artırmak için çalışmalı, güzel davranışlarda bulunmalı, sabrı, şükrü, duayı ve ibadet etmeyi ihmal etmemelidir.

Sen Muhammed dînini elden koma
Sakla imânıñı ‘ahdiñi şıma (10B/ 8)
(11A/ 1, 3), (12A/ 4)

Ƙo bizi sen açlığıla lelim

Dinimüz yolunda Ƙurbn olalım (10B/ 9)

Ehl-i islm dnini elden Ƙomm

lmek içün ben dnime Ƙıyamim (10B/ 18)

Ben Şatıldım Muştafa'nın 'aşkına

Bin cnım vrısı fed olsun dne (12A/ 3)

Canına Ƙıydı dnine Ƙıymadı

Dostu Ƙoyub düŐmanına uymadı (13B/ 12)

2. 2. 1. 11. 1. 9. İslam'ın Şartları

İslam'ın beş Őartı vardır. Bunlar, kelime-i Şehadet getirmek, günde beş vakit namaz kılmak, Ramazan ayında oruç tutmak, maddi gücü olan insanların zekt vermeleri ve maddi ve manevi imknı olan Müslümanların hac ibadetini yerine getirmeleridir (Şentürk ve Yazıcı, 2001: 72).

ŐurŐu dağı islmin *Őalt-ı Şavm ile tevĥd*

Zekt u ĥaci ğaniler(e) ĥaber virdi nebyu'l-lh (3B/ 6-7)

2. 2. 1. 11. 1. 10. Kbe ile İlgili Mefhumlar

Anasından destur aldı durmadı

Gözlerin *ka'be yolundan* ayırmadı (39A/ 6)

Vechi zevce hem nazr ĥayrı min'el-tavf didi

Ka'be-i Yemen'i tavfdan bu nazarındır didi (54B/ 8)

2. 2. 1. 11. 1. 11. Kurban

Hazreti İbrahim ve İsmail vasıtası ile dinimize giren kurban ibadeti sayesinde Allah'a olan sevgi, onun uğruna bir hayvan kurban edilerek yani bir canlının canı feda edilerek gösterilir. İnsanlar arasında da sevginin çokluğunu ifade etmek için kurban olmak fiili kullanılır. Ama her Şeye herkese kurban olunmaz. Uğruna kurban

olunacak şey ya İslam dini kadar kutsal bir şey ya da sevgili kadar değerli biri olmalıdır.

Ço bizi sen açlığıla ölelim
Dinimüz yolunda **ķurbān** olalım (10B/ 9)

‘Aşkla dağı fedā kıldım anı
Saña **ķurbān** eyleyem cān u teni (13B/ 22)

Ey ‘āşīlerü derdine dermān iden
Oğlunı ümmetine **ķurbān** iden (14A/ 1)

Sevdiğim yoluna **ķurbān** olayım
Ayāğıñ tozuna yüzüm süreyim (25A/ 7)

Yılda **ķurbān** bir olur
Sana **ķurbān** güzel ben (29A/ 10)

Yüri bülbül fiğān ider cāniñ saña **ķurbān** ider
Her bağışda bir kān ider seniñ gözleriñ gözleriñ (33A/ 3)

Ķurbān olam öyle yara
Elim varmaz kispikāra (35A/ 5)

Soñra İsmā‘il'e geldi **ķoc ķurbān**
Muyından çok yerer añladım bildim (63B/ 7)

Çoç **ķurbān** ideydim seniñ bülbül diliñe
Ben helāk oldum efendim yā niçe bir intizār (66A/ 7)

2. 2. 1. 11. 1. 12. Mekruh

Bilmez aşlın ba‘zılar imdi **mekruh**dan umar
Bil zardır devāsı şifası yoķ enfiyeniñ (16A/ 15)

2. 2. 1. 11. 1. 13. Mezhep

Amelde *Ebū Ḥanīfe mezhebim* hem i'tikādimde

Olubdur ehl-i sünnet vel cema'at *mezhebi* vallāh vallāh (2A/ 2, 3)

Dört mezheb niçedir bilmeyen kişi

Ḥudāya ol niçe kıldur efendi (37A/ 7)

2. 2. 1. 11. 1. 14. Nûr

Nur, beyitlerde göz nuru ve yoğun parlak ışık manalarında kullanılmıştır. Nur kelimesinin kullanıldığı beyitler Hz. Muhammet ile alakalı beyitlerdir.

Nur gelür yüzünden tutar bedr-i tamam

‘Āşıkdır cümle anıñ ḥaşm-ı ‘ām (13A/ 22)

(41B/ 16)

Beni қо Allāh aşḥābla hemān

Var resüle ey *gözüm nûrı* hemān (41A/ 16)

Kimi şādıkdır cihānda o kılar beş vakit namāz

Nûrı artar imiş anın amma riyādan pek şaқın (47B/ 4)

Yaқа қабринde āniñ *nurdan* altmış çerāḥ

Қабринi altmış melek ide ziyāret bil ferāḥ (54B/ 1)

Yaratdı *nûrundan* bir *nûr*-ı zāhir

Nûr-ı Muştafā'yı añladım bildim

Ol *nûr* hırқana ḥālıқ oldı eşyā

Erđi semā cennet sedre ve tûbā (62B/ 2, 3, 4)

Ol *nûriñ* ‘aşқına Ḥayy'la Yemût

Yaratdı ne felek melek melkevvt (62B/ 9)

2. 2. 1. 11. 1. 15. Oruç

Oruç namāz burçak ögene minnet

Yaradan mevlāya armağanniñ vār (53A/ 11)

2. 2. 1. 11. 1. 16. Şükür

“Şükür, tanrıya duyulan minneti dile getirmektir.” (Türkçe Sözlük, 2011: 2233).

Biz yohsulluğa rāzı olmuşuz

Bu demde **şükri** kana‘at kılmışız (10B/ 6)

(14B/ 3, 8, 10), (19B/ 23), (27A/ 1, 4), (65A/ 16)

Hamd ile beş vakti kılarım

Lāzım olan mesāili ararım (37B/ 5)

2. 2. 1. 11. 1. 17. Zekât

İslam’ın şartlarından olan zekâtı vermeyip, alimlere saygı göstermeyen insanlar, toplum tarafından hoş karşılanmazlar.

Yā **zekātu** virelüm dimiyeler

Ehl-i ‘ilim hürmeti itmeyeler (15A/ 4)

(3B/ 7)

2. 2. 1. 11. 2. Küfr, Kafir, Ateşperest, Dinden Çıkmak, Diğer Dinler

Yahudi, Hz. Mûsâ’nın dinine inanan, o dinin şartlarını yerine getiren kimsedir. (Gürkan, 2013: 182).

Yahudilik de Hz. Mûsâ aracılığıyla gönderilmiş olan kutsal bir dindir. (Gürkan, 2013: 187)

Çünkü konşusu **Yehūdā** āsımān olur

Anlarıñ hālın aḥvālin bilür (10A/ 1)

Ol **çühūd** āmı evine oḳudı

Ol kişiniñ öñüne sofrā ḳodı (10A/ 2)

(11A/ 5), (14A/ 18)

O **Yehūd** aydır ögüdüm tuḫtasın

Ger dilerseñ devlete tiz yitesin (10A/ 9)

Dīniñi terk eyle bizim dīne gir

Gel ***puṭa ṭap*** ka‘beye eyleme yön (10A/ 10)

Cāzu dīninden dön bizden ol

Mūsa dīnin ṭut bizimle yād ol (10A/ 11)

Ol cihānı bu cihāna ṣatmağıl

Dünya için diniñi terketme gil (10B/ 5)

(10B/ 4), (11A/ 1)

Ṣatmağ olmaz dīnini dünyā için

Can ciğer meskeniñle oldı çün (11A/ 14)

Çünki biz bu açlığıla ḳalavuz

Ḳaṣdile ölürsenüz kāfir olavuz (11A/ 15)

Ehl-i küffārdan ḥurūc itdi bināsı enfiyeniñ

Ḥalka düḥāndan beter oldı belāsı enfiyenin (16A/ 1)

Zal papaz kāfir dirler girü dönelim

Başı ṭurna telli ‘ayvāz ağılama (17B/ 19)

Sancağ-ı şerīf çekilüb vardıq da

Küffāra ḳarşu alayı ḳudladıq da (18B/ 14)

(20A/ 8)

Bütün ***kilisesin*** cāmi‘ ideriz

Ehl-i islām namaz ḳılsa gerekdir (20B/ 11)

Şu ḳarşiki yüce dāğlar divāne göñlümü eyler

Kāfiri müslimān eyler seniñ gözleriñ gözleriñ (33A/ 9)

Bulāğör ‘ālimleri anlarla eyle iḥtilāt

Zevḳi şoḥbet itme cāhil ile ***kāfirden pek ṣaḳın*** (48B/ 6)

Ümmetiñ ‘āsilerine gerçe vardır rahmeti
Şimdi ‘*āsiler çoğaldı ehl-i fāsık* pek şakın (48B/ 10)

İmansız öleni kāfir yazarlar

Yaradan mevlāya armağanniñ vār (53A/ 18)

2. 2. 2. TASAVVUF

Tasavvuf, birbirinden farklı pek çok anlamı olan bir terimdir. En yaygın ifadesi ise kişinin, sonsuz ve gerçek mutluluğa ulaşmak için ahlakını düzelterip nefisini eğitmesi, dünyevi arzulardan uzaklaşması ve Allah’ a tamamı ile yönelip en üst mertebeye ulaşmak için çabalamasıdır (Alp, 2018: 415-16).

2. 2. 2. 1. Tarikat ve İlgili Mefhumlar

2. 2. 2. 1. 1. El Almak/ Mürşide Uymak

“El almak; tarikata girmek, bir şeyhe intisap etmek anlamına gelen tasavvuftaki biat terimi karşılığında Türkçede kullanılan tabirdir. Biat tasavvufta mürid adayının (talip, muhib) şeyhe ve onun vereceği emirlere tam anlamıyla bağlı kalacağına dair verdiği söz manasında kullanılır. Mübayaa, ahz-ı tarik, ahid, intisap, intima, telkin-i zikr, inabe ve el almak, ikrar vermek gibi terimler de aynı anlama gelir.” (Türer, 1992: 124).

Unudalar tövbeyi *el almağı*

Añmayalar dahı namāz kılmayı (15/A 14)

(15B/ 5, 6)

Gönlüne yular vurur yeder anıñ

Şeytān olur şeyh şeyhsiz olanıñ (15B/ 8)

Mürşide uyan kişi hem hātr olur

Hakīkatde belki hāşıla haşr olur (15B/ 10)

Dünyāda ***mürşidleri*** benim kollayan

Baña gelir ***mürşide doğru uyan*** (15B/ 12)

2. 2. 2. 1. 2. Gülbenk

Gül-bang, bülbülün şakıması, gülün sesi anlamına gelir. İnsanların bir ağızdan, gür bir seda ile ilahi veya dua okumalarına da gülbeng denir. Bu dua çeşidi Kalenderiler, Mevleviler, Bektaşiler ve Yeniçeriler arasında benimsenmiştir (Pala, 2004: 172).

Gülbenk çekerek düşmana gider
Küffâra karşı gelse gerekdir (20A/ 7)
(20A/ 20)

2. 2. 2. 1. 3. Sima‘

Sema, Mevlevilerin dini törenlerinde dönmeleri, vecde gelmeleri, oynamaları anlamına gelir. Eski Yunan filozoflarının da gerçekleştirdiği bilinen bu uygulamaların İslam hukukuna uygun olup olmadığı belli değildir. Eski dinlerde de var olduğu bilinen bu uygulama zaman içinde zamanla idealize edilip Mevlevi seması biçimine dönüşmüştür. Sema, evrenin, zerreciklerin hareketlerinin temsilidir. Sema ederken sol ayak yerde sabit durur ve sağdan sola doğru dönülür. Sema tamamıyla ruhsal bir durumdur. Mevlâna ilk semasını Şemse’ le bir araya geldikten sonra Şems’ in yönlendirmesiyle gerçekleştirmiştir (Pala, 2004: 398, 399).

Turnâm gelir kaçar kaçar
Gökyüzünde *simâ‘* tutar (27B/ 14)

2. 2. 2. 1. 4. Şeyh

Enfiye o kadar kötü, zararlı ve tehlikeli bir şeydir ki şeyhler de dahil olmak üzere herkes enfiye konusunda ahdeder, enfiyenin de fiyatı gün geçtikçe zamlanıp durur.

Şeyh-u meşâyiḥ kalmadı aşlâ çekmedik yok bir ahd
Günbegün buldı teraḳḳi gör paḥâsı enfiyeniñ (16A/ 3)

2. 2. 2. 1. 5. Yüz Sürmek

“Yüz sürmek; büyük, sevgi, saygı gösterilen birinin katına çıkarken eşğine, ayağına... doğru -yüzünü yere sürercesine- eğilmek.” (Aksoy, 2015: II/ 1134).

Ḥaṭâ itdim ben işimi bilmedüm
Yüz sürüb kulluḡuñ kılmadım (14A/ 21)

Ben dahı altı anı haq katına
Yüz uram ol Allāh'ın hażretine (15B/ 13)

Nevmin olmadı ol irdi devlete
Her kim **urdu yüzini** ol hażrete (15B/ 16)

Düşdiler **ayağına yüz sürdiler**
Ağlaşu ağlaşu dönüb gitdiler (47A/ 9)

2. 2. 2. 2. Nefs

“Sözlükte “ruh, can, hayat, hayatın ilkesi, nefes, varlık, zat, insan, kişi, hevâ ve heves, kan, beden, bedenden kaynaklanan süflî arzular” gibi mânalara gelen nefis kelimesi Kur’an’da “ruh” anlamında kullanıldığı gibi zat ve öz varlık mânasında da kullanılmıştır. İnsanı ilâhî hitaba muhatap kılarak onun sorumlu tutulmasına sebep olan nefse kötülüğü emretme, nefsi ve yaptığı kötülükleri kınama, daha ileri bir aşamada huzura erme gibi birbirinden farklı görevler yüklenmiştir.” (Uludağ, 2006: 526).

Üç kişi ağız kanı bir loqma yok
Sâkin olmaz olmayınca **nefs** tok (11A/ 13)
(11A/ 16), (15A/ 10), (48A/ 15), (50B/ 9, 13), (61B/ 7), (65A/ 4)

Katlime kaşd eyleyüb gânzesi **hevâlar** üstüme
‘Aqın etmiş begleriñ çekmiş şabr etsin sevdiğim (31A/ 3)

Merd iseñ **nefsini zabt it** eyle zenden ihtirâz
Fâhişiyle tobtolı oldu şoqaqlar pek şaqın (50B/ 9)

Ne kadar ‘âsî günahkâr olsa bir kul **nefsine**
Tevbe etse maḥvolur cümle günâhı pek şaqın (50B/ 13)

Uyub nefsine her biri hudāya oldular ‘âşi
Yansrlar cehennemdeki zayı‘ etdiler evkât (61B/ 7)

Pes bu fâni ‘âlem içre olur mihman bizdedir

Dāimā yoqla vüçidñ *nefs-i şeytān* bizdedir (65A/ 4)

2. 3. CEMİYET

2. 3. 1. ŞAHISLAR

2. 3. 1. 1. Tarihi Şahsiyetler

2. 3. 1. 1. 1. Hükümdarlar, Şehzadeler, Devlet Adamları

Cönkte, Osmanlı padişahlarından yalnızca Genç Osman' dan bahsedilmiştir. Onun atikliği ve kahramanlığı, bağdat seferindeki mücadelesi anlatılır.

Bağdād kal'esine yürüiş oldı

Sıçradı hendegi geçdi *Genc 'Osmān* (17A/ 2)

(17A/ 4, 8, 12, 16)

2. 3. 1. 1. 2. Osmanlı Sahası Dışındaki Padişah ve Devlet Adamları

Bu *Moşkov kralı* zuhūr eyledi

Dedi re'āyı harāb eyledi (18B/ 1)

2. 3. 1. 1. 3. Şairler

Cönkte şiirleri yer alan şairlerin mahlaslarının geçtiği beyitler bu bölüm başlığı altında zikredilmiştir.

Dil ile kalb ile ikrār u taşdiğ eyledi *Ža 'ft* (4A/ 13)

Bu *Şādıkī* yoluna virse de canını kezā

Giçe gündüz anıñ a'dālına kıla ğazā (9B/ 7)

(56A/ 15), (58A/ 8), (61A/ 9), (62A/ 7)

Der *Neşūfī* buldı şöhret eylediler i'tibār

Çıksa koybundan biriniñ dördi birden el şunar (16A/ 13)

Dir *Muştafū* bu söz bizde ahlansın

Her diyārda çok zamanlar söylensün (17A/ 17)

(16B/ 17)

Köroğlu çeker derdi cefāyı

Başı ırna telli ‘ayvāz ağlama (17B/ 3)

Ol dedi ki ey ‘**Ömer** var sīneñi tağla

Ben dedim ki isteriseñ beni bir gñn ađla (18A/ 17)

(23A/ 4, 16), (30A/ 13), (34A/ 7), (36A/ 16), (59A/ 15), (64A/ 17), (66B/ 15)

Siyāhī āh-ı zār işin

Sevdādadır ğarib başın (18B/ 17)

Dir **Süleymān** bilmez idim ayrılık neydü kin

Başıma geldi de bildim nolduğun (19A/ 29)

Seydī dir irdik bu güne

Hağ rızāzsı içün gidelim gine (19B/ 25)

‘**Āřık** ‘**Ālī** ceng-i libāsın giyinür

İnşaa’l-lāh pādiřāhımız sevinir (20B/ 17)

‘**Āřık** ‘**Ömer** ‘aşđ kıatarın yederken

‘Arzulayub sılasına giderken (24A/ 13)

(29B/ 13), (31A/ 17), (32B/ 13), (34B/ 15)

Öksüz ‘āřık olmayınca

Şonca gülün dermeyince (28A/ 13)

Gevherī dir disünler bu

‘Ālemde özgem nām olsun (28B/ 15)

(35B/ 15)

Hayātī ile eyledin ‘aşrını bir gñn

Zülfün teliyle ek beni odada her ađřām (31B/ 10)

řerīfi yim ‘ālem bilür bir dilberin kıuluyum

El bağlayub divānında durmağa cān arzular (32A/ 8)

Al yanağdan getürin

Maksūni'ye pāy güzeller (35A/ 16)

Ḳuloğlu cevāb viremez deyü

Varsın kınar eller efendi hey (38B/ 15)

Aḥmedī'yim ezelden göynüm çıkmaz güzelden

Göynümün gözi çıksın sevmeyeydim ezelden (52B/ 3)

'Ömer Abdāl öyle yā ol ğani settār iken

Yarın şefā'at umduğum Ahmedī vār iken (58B/ 13)

Māili toğrı yola git olmasun dirseñ 'iṭāb

Gönlüñi postıñı pes dut olma kim 'ālī cenāb (65A/ 17)

2. 3. 1. 1. 4. Harfler

8A-8B varaklarında yer alan "Elifnâme"de Arapça harflerin tamamı alfabetik sıra ile yer almıştır.

2. 3. 1. 2. Tarihi-Efsanevî Şahsiyetler

Cönkte, Ferhat ile Şirin efsanesinden tanıdığımız sevgiliyi temsil eden Şirin' den bahsedilir. Efsaneye göre aşkı için dağları delen kişi Ferhat olmasına rağmen şiirde, dağları delme görevi Şirin' e atfedilmiştir. Ayrıca Ferhat ve Şirin manici piri olarak tanıtılmışlardır. Âşık Garip ile Şahsenem' in hikayesinin anlatıldığı şiirde ise Âşık Garip terk- i diyar eyler fakat sevdiğinin hasreti daima garip başındadır. Şahsenem, giden sevgilisinin arkasından sağ salim gidip dönmesi için ona dua eder, Aşık garip de talihinin kötülüğünden dert yanar. Cönkte; gönül, Leyla ile Mecnun efsanesindeki âşık rolünde olan Mecnun' a benzetilmiştir. Leyla ile Mecnun efsanesi, Mecnun' un Leyla aşkı ile dağları gezip çölleri aşması hatırlatılmıştır. Bunun yanı sıra efsanevi karakterlerden olan Şahmeran' a da telmih yapılmıştır.

Şirin dirler şu dağları delene

İ'tikâdim yokdur yüze gülene (7A/ 17)

Sana bir güzârım vardır vireyim

Âl **Ķaribim** sağlığılan kalasın (25A/ 10)

(25A/ 18), (26A/ 3, 4, 8, 12, 16, 20), (26B/ 4, 12, 14, 16, 20, 23, 24)

Söylesün Şu '**Āşık Ķarīb** söylesün

Tālihi buruktur dahı neylesün (26A/ 21)

Şahsenām sevdiğim 'āşık oldu

Bulayım Ķarīb'i tez göndereyim (26B/ 4)

Turnalar katrın yalıda düzer

Göñül **Mecnūn** oldu tađları gezer (26B/ 10)

(31B/ 3)

Begoğlu Şunma Ķarīb payına

Elā gözlü **Şahseneñ** gülüne (27A/ 18)

Eger ustamızı sorarsan

Ferhād ile Şirin'dir (33A/ 14)

Yaylan yā **Őahmarān** yaylan

Őıdđ bütün eyle hoş geĶen marlan (34B/ 17)

2. 3. 1. 3. Dīnī Şahsiyetler

Hanefī mezhebinin kurucu lideri İmam-ı Āzam Ebū Hanīfe, zorda kalan insanlara yardım etmesiyle bilinen Hızır, peygamber aŐığı Veysel Karani ve onun annesi, Hz. Adem'in eŐi Hz. Havva ve onların ođlu Kabil cönkte yad edilen dini Őahsiyetlerdir.

Amelde **Ebū Hanīfe** mezhebim hem i'tikâdimde (2A/ 2)

Üstümüzde dönen **Hızır** eyledir

Var söyle arīb'e durmasın gelsin (26B/ 15)
(27A/ 1, 8, 23)

Çünkü melekler *Veysī*'ye geldiler
Deve güderdi yabanda buldılar (39B/ 7)
(39B/ 9, 14, 15), (40A/ 1, 7), (40B/ 3, 17), (41B/ 1), (42A/ 3, 15), (42B/ 14),
(43A/ 16, 20), (44B/ 1, 20), (45A/ 18, 19), (46A/ 17), (46B/ 5)

Gördi bir 'Arab kişidir āşikār

Gün gibi yüzünde nūrı vār

Şöyle za'ifdir teni olmuş hafīf

Kim hilāle dönmüş ol çism-i lafīf

Gözlerinde vardı anīñ hāleti

Gören alub ādemiñ gör heybeti (Veysel Karānī) (41B/ 15-20)

Bir gün *anası* yanında ağladı

Görmedim ol resūlı ben didi hey

Atası aydır e yā cānım cānı

Saña bir söz diyeyim diñle beni (Veysel Karānī' nin Annesi) (41A/ 11, 13)

Şol egesindendir Ādem'iñ *Havvā*

Cem' olub cennetde sürdürdiler sefa (63A/ 17)

(63A/ 16, 22)

*Havvā*nīñ saçından didiler ketān

*ābil*iñ kanından revāyet ey cān (63B/ 1)

2. 3. 2. IRKLAR

Bir midār anda *Tatar* ħan ile

Küffara tiğ uran ullar senindir (19B/ 7)

(20A/ 27)

Bu *Moşkov* kralı zuħūr eyledi

Dedi re‘āyī ḥarāb eyledi (18B/ 1)
(19B/ 27), (20A/ 1, 11)

Qırk biñ *Avşarı* kırk biñ Bağdad'lı
İslāma göre küffār ne olsa gerekdir (20A/ 19)

Otuz biñ *Ārnavud* şayımız ḥatrı
Qırk beyiñ zülfiqarlı vezir satırı (20B/ 1)

Gördi bir '*Arab* kişidir āşikār
Gün gibi yüzünde nūrī vār (41B/ 15)
(42A/ 9), (42B/ 7)

Ḥaddinde biten kōnçe güle minnet eylemem
'*Arabī Farsī* bilmeyen dile minnet eylemem (58B/ 2)

2. 3. 3. KAVİMLER

Hız. Nuh'un oğlu Şam' ın neslinden gelen Ad isimli bir zat ailesiyle Yemen'e yerleşmişti. Bu sülale zamanla çoğalıp büyük bir toplum olmuştu ve dedeleri Ad' a nispet edilerek Ad Kavmi diye anılmaya başlamışlardı. Ad Kavmi; uzun boylu, iri yapılı, güçlü, kuvvetli ve zengindi. Bu üstünlükler ine güvenerek kibre düşüp çevredeki insanları ve komşu şehirleri baskı altına almışlar zulme başlamışlardı. Azgınlıkları artınca Allah Hz. Hud' u onlara peygamber olarak gönderdi. Peygamberin uyarılarını ciddiye almayan Ad Kavmi Şiddetli bir kasırğa ile helak edilmiştir (Dikmen, 2004: 146).

'*Ād kavmin* 'Azāzil eyledi ğāyet
Geldiler buğzın itmegi ğāyet (62B/ 21)

2. 3. 4. ÜLKELER VE ŞEHİRLER

Cönkteki şiirlerde, tüm şehirler konum belirtmek maksadı ile gerçek anlamlarıyla kullanılmışlardır. Ülkemizde yer alan yerleşim yerlerinden Göksu, Erzurum, Karaman, Adana, Konya, Karahisar, Aydın, Manisa, Tozkoparan, Kasımpaşa, Kars; ülkemiz coğrafî sınırları dışında yer alan yerleşim yerlerinden ise

Bağdat, Mısır, Dimyat, Selanik, Isfahan, Halep, Tiflis, Yemen, Kûfe, Karan, Medine,
Arabistan zikredilmiştir.

Çaranfilim şaksıda
Bir yar sevdim **Göksu**'da (9B/ 13)

Erzurum'da bağ olmaz
Siyah salkıım ağ olmaz (9B/ 15)

Bağdād kal'esine yürüiş oldu
Sıçradı hendegi geçdi Genc 'Osmān (17A/ 1)
(17A/ 15), (25B/ 9), (27B/ 18)

Aş gidelim **Çaraman**'dan yukarı
Açar leblerinden şirin şekeri (17B/ 1)

Fermān gitdi paşalara beglere
Saygınam bir **Adana** beglere (17B/ 14)

Şalkım saçağ analar **Çonya**'da
Mevlām 'ömür virsün ğāzi hünkāra (20A/ 9)

Mısır 'askeri yekpāre atlı
Çırk biñ **Çaraman**'lı kırkbiñ **Dimyat**'lı
Çırk biñ avşarı kırk biñ **Bağdad**'lı
İslāma göre küffār ne olsa gerekdir (20A/ 17-20)

Çırk biñ **Çarahisār** kırk biñ(*kopmuş*)
Çırk biñ **Aydın**'lı kırk biñ **Manisa**'lı
Çırk biñ **Selānik**'li kırk biñ (*kopmuş*)
Küffārîñ gözi görünce beñzi solsa gerekdir (20A/ 21-24)

Dögüşe dögüşe **kızıl elmayı**
İnşaa'l-lāh şevketlü hünkārımız alsa gerekdir (20B/ 7)

Hāk-i kademîñ gūh ile cilā-yı **İsfahān**dır
Çeşmiñ nazarı ‘āşıkā sermāye-i cāndır (23B/ 1)

Güldi güle geldi ol rūhları ‘ālī
Yā Hāk diyerek menzīlimiz **Tozķoparand**ır (23B/ 4)

Yanağında gül açılmış mor menekşeli
Bir güzele gönül virdim **Ķasımpaşa**'lı (24B/ 17)

Ağalar dün giçe **Haleb** şehrinde
Yārimiñ tolusun aşdım da geldim (26B/ 13)
(27A/ 1, 16)

Öyle namāzını hey **Ķars**'ın düzündē
Çoķ şükür hūdām da irdim de geldim (27A/ 3)

İkindi namazını çoça **Tifliz**'de
Ağşam namazını kendi hānemde (27A/ 4)

Bir oķ atdım **Yemen**'den
Boyı selvi semenden (33B/ 17)
(42A/ 9), (44A/ 11, 17), (44B/ 18)

Çıkdım **Bağdād köşküne**
Çağırdım yār eşkine (36B/ 5)

Çünki bunlar **Kūfe**'ye vardı revān
Kūfe halkı dirilüb geldi hemān (44A/ 3, 4)

Didi ‘Ömer bunlara işit kim sen
Vardır bir köyi anıñ adı **Ķaran** (44A/ 20)
(44B/ 19)

Bir **Medine** yapısar her şehrine tañrı āniñ

‘Ākil iseñ bu sözümdeñ hişse al şāz it çāniñ (56A/ 5)

‘*Arabistān* çölleriñi hep dolaşmış görmüşüm

Çok güzeller arasında seni seçmiş sevmişim (66A/ 9)

2. 3. 5. NEHİRLER, DAĞLAR VE DENİZLER

Şiirlerde denizler ve dağlar, gerçek anlamlarıyla zikredilmekle beraber dağların şiirlerde yer verilen özellikleri, karlı olmaları, yücelikleri ve yokuşlu olmalarıdır ve dağlar genelde karşı taraftadırlar.

Şirin dirler *şu dağları* delene

İ’tikādim yokdur yüze gülene (7A/ 17)

Karşuki karlı dağlar

Ak şalkım kara bağlar (20B/ 17)

Lalayım *o dağlar od düşdi o dağlar*

Yār kendi ben ağlarım rakīb gelmiş o dağlar (22A/ 11)

Bir güzeliñ sevdāsı var ğarīb başımda

Giçe gündüz durmaz niyāzım maralım *dağlar* (24B/ 2)

(24B/ 4, 5, 9, 14, 15, 19, 20), (25A/ 6)

Şu karşiki yüce dāğlar divāne gönümünü eyler

Kāfiri müslimān eyler seniñ gözleriñ gözleriñ

Karşiki dağın yokuşu keklige sekişi

Adam öldürür bağışın seniñ gözleriñ gözlerin (33A/ 7, 9)

Deniziñ ortası mildir

Seni söyleden dildir (33A/ 11)

(33A/ 13)

Karşiki dağda bir kuzı meler

Kuzuniñ figānı bağırımı deler (58A/ 11)

2. 3. 6. İÇTİMAÎ HAYAT

2. 3. 6. 1. Rezm

“Rezm; kavga, savaş, cenk.” (Doğan, 2011: 1041) manalarında kullanılır.

Bağdād kal‘esine yürümiş oldu

Sıçradı hendegi geçdi Genc ‘Osmān

Bayraklar yıkıldı bayrağı kapdı

Söküb meydāna dikdi Genc ‘Osmān (17A/ 1-4)

Çok imdād istedi imdād gelmedi

Şehid oldu girüsine dönmedi

Gördü kurtulmadı çāre olmadı

Dal kılıç kâfire daldı Genc ‘Osmān (17A/ 4-8)

Gāziler al kanlara boyansın

Şehidler serdārı oldu Genc ‘Osmān (17A/ 19-20)

Beş on paşaya *tuğ*lar gitdi

Düşmām münhezim bil padişahım (18B/ 11-12)

Sancağ-ı şerif çekilüb vardık da

Küffāra karşı alayı kudladık da

Din-i islām gayretine *kılıç* urduk da

Gāzileri gālib bil pādīşāhım (18B/ 12-16)

Bāri kısmet olsun *çenk* sultānı

Yidi kıral bilsün āl-i ‘osmānı (18B/ 17)

Hamdu’l-lāh gine irdik *gāzāya*

Emreyle hünkārım fermān seniñdir

Hemışeler olsun hediye

Emrine cān veren kullar senindir

Yeniçeri kullar yoldaşlar ile

Din uğrına şavāş ider cānla

Bir miqdār anda Tatar han ile

Küffara **tiğ** uran kıllar seniñdir
Mir levendānī çenge girende
Ġarķ firār aķlar sīne delende (19B/ 1-10)

Cihatla ider ‘aşķla **cengi**
Kırķ dirhem kurşunla atar tūfengi
Din uğrına diyü çeker **kūlengi**
Tekbīr ile **çenk** ider kıllar seniñdir
Ġarķa meraklı demir bilekli (19B/ 13-17)

Rıza-yı haķ için **ġazāya** giderler
İmdi ġufrāndır mevlādan şükür
Düşmanı kaķriden kıllar senindir (18-20)

Erenler ġāziler du‘ālar ider
Vezir-i ‘āl-i şān ‘**askerin** yeder
Gūlbenk çekerek **düşmana** gider
Küffāra karşı gelse gerekir (20A/ 5-8)

Otuz yıldır **şilah**larımız paşlandı
Kılıçlar pasını silse gerekir (20A/ 3-4)

İşiddikce ‘artmadadır bu sinemde yaralar
Şimden girü ‘aduvvları giyine **kılıc** aralar (36A/ 6)

Heb anıñ **ķabzasında** idi bu cihān
Bunlar ānı işidüb kıldı fiġān (47A/ 7)

2. 3. 6. 2. Av

Avcılık, geçmişin vazgeçilmez geçim kaynaklarından ve yadsınamaz gerçeklerindedir. Doğadaki tüm canlılar birbirlerine muhtaçtırlar. Eti yenebilen hayvanlar da insanların açlıklarını giderebilmeleri açısından çok önemli bir yere sahiptirler. Av, başka bir deyişle şıkar yaparak geçimlerini sürdüren, avı kendilerine bir iş edinmiş olan kişiler avcı olarak adlandırılırlar. Hayvanları avlamak için

kullanılan avcılık malzemeleri ize zağ, ok, fak, bıçak ve sapandır. Bunun yanı sıra hayvan tuzakları da hayvanları avlamak için en önemli yöntemlerdendir.

Benim ağam *zağ*ilen *avlar ok*lan

Felek bizi dutdı demir *fağ*lan (7A/ 5-6)

Yüz birde yaram var

Bir *ok* kaldır sen de vur (17B/ 2)

Ol dedi ki ben öldürüm *buçağ*ıla

Ben dedim ki ey güzel dīnin īmānın yok mıdır (18A/ 19)

Avçuyum ben bu merāda şikār etmedi

Āh gördünüz mi āhū gözlüm maralım dağlar (25A/ 5)

Yanında yoldāş ile

Turnām ben *avçu değilim* (27A/4)

Günde yüz biñ *şikār* alır

Qadim şakın *tuzağ*ından (34B/ 7, 8)

Atdım *şapan taşın*

Urdum egri kaşın (35B/ 21)

2. 3. 6. 3. Bezm

“Bezm, içkili, eğlenceli meclis, toplantı, dernek demektir. İlkbahar mevsiminde çemende, kırlarda veya bir gül bahçesi vs. güzel yerlerde gezip eğlenmek, içip coşmak, halen rağbet edilen bir eğlence şeklidir. Eskiden bu adet daha çekiciymiş. Sevgilisi, sakisi, mutrip (çalgıcı)i, gazelhan (gazeller okuyan)ı, yaranı ve içkisi, mezesiyle meclis, şairlerin en rağbet ettikleri durumlardan biridir. Bu eğlence, zamanına göre evlerde, meyhanelerde (mecazen tekkelerde) de yapılabilir. Bezmdе herkes yere bir daire oluşturacak şekilde yan yana otururdu. Saki elindeki ratl-ı giran (büyük kadeh)i ile ortada döner ve herkese aynı içki kâsesinden şarap ikram ederdi. Bazen ortada dönen yalnızca pervane olur ve herkes gam ve kederinden kurtulur, coşar

eğlenirdi. Bezmde bir musıkı ve raks vardır. Ayrıca bir yanda mum yanar, bir yanda micmer buhur tütsülenir, etrafa kokular yayılır ve bezm sabahlara dek sürerdi. Padişah bezmi elbetteki bir başka olur. Bu durumda bezm ü rezm birlikte bulunur. Bazen ayş u işret de bezm yerine geçer. Esenlik ve şenlik içinde geçen bezmin en kötü yanı, çabuk bitmesi ve humar göstermesidir. Şairler bazen bezm kelimesini alelade bir toplantı için de kullanabilirler. Mesela padişah bezmleri bu kabildendir. Bezm-i hazan, bezm-i kemal, bezm-i gam vs. durumlarda gerçek içki ve eğlence yoksa da bezm için gerekli olan her şey yine de orada mevcuttur. Yani bezm kelimesinin geçtiği yerde bezme ait özelliklerin birkaçı mutlaka bulunur. Bezm sevgilinin yüzü, dünya, güzellikler vs. yerine de kullanılır. Bezm-i gülşen, bezm-i hüsn veya bezm-i alem bu tür söyleyişlerdendir.” (Pala, 2004:71).

Benden evvel vara komşu kişiye
Kırmızı *bādeyi* doldur şişeye (7B/ 2)
(28B/ 9)

Ehl-i küffārdan hürūc itdi bināsı *enfiyenin*
Halka *dūhāndan* beter oldı belāsı *enfiyeniñ* (16A/ 1)
(16A/ 4, 8, 12, 16)

İsmidir *enfiyeniñ* Türkīsi *burun oñ*
Şanma anı fi‘il-i ahsen saşınagör pek kötü (16A/ 5)

Şākī eyi mi gerçi şafā ezelīdir
Tudağ viriçek bize *mey* terelellü terelidür (23B/ 6)

Tā ezelden bırağdın mı *rāh*-ı şefkaddir bu kim
Zecre-i hūbān ceyş-i ‘aşıkān oğşār öper (29A/ 3)

Der ki ‘Ömer hārām oldı gayrı bize *mey* içmezem
Yādlar ile hemdem olub bir dağı sır açmazam (30B/ 13)

Sensiz el urmaz idi ‘Aşık ‘Ömer yemenine
Zerre deñlü bağımaz idi hatrı *mestānına* (31A/ 18)

Nargilem kāmışından
Kān akar kāmışından (35A/ 17)

Nāzenin ‘ömrünü sarf itme *sefāhat* yoluna
Ġāfil olma tiz geçer rūḥum bu günler pek şaḡın (50A/ 6)

2. 3. 6. 4. Musiki

Eğlence hayatının önemli parçalarından olan musiki aletlerinden yalnızca tambura, cönkte yer alır. Tamburanın, şiirlerde yer alan özellikleri ise, tangırdaması, perdeli olması ve daldan yapılmış olmasıdır. İnce belli olan sevgili de zayıf ve uzun boylu olması hasebiyle tamburanın orta teline benzetilmiştir.

Tangırdamaz ‘uşşāḡına ol pes yirdedür amma
Ol muy miyān *tanburanıñ orta telidir* (23B/ 8)

Tamburam perdelidir
Aḡaçlar zerdalidir (35A/ 19)

Tamburam daldır benim
Dilim ḡalbıldır benim (35B/ 17)

2. 3. 6. 5. Süslenme

2. 3. 6. 5. 1. Kıymetli Madenler ve Taşlar

Altın, gümüş, yakut, elmas, inci gibi madenler paha olarak değerli olan, işlemlerinin güzelliği ile de dikkatleri cezbeden önemli madenlerdendir. Sevgilinin güzelliğini, süsünü tamamlayan kıymetli parçalardır.

Daḡı lacverī ḡuşaḡ yaraşur ince bele
Elması taşlı yılan dili *gümüş* ḡançerile (9A/ 10)

Morçuḡ üstüne miltān daḡı üstüne yelek
Parmāḡına ḡaḡ *yāḡut* yüzük sim bilek (9A/ 12)

Ḳodı ‘avrata öñüne *altun*ları

Çünkü ‘avrat bağıdı gördi anları (12B/ 7)
(12B/ 8, 13, 17), (14A/ 23), (14B/ 1, 7), (27A/ 10)

Od köz olsun baña bu *altun gümüş*
Ana mı olur ‘ayālin şataymış (12B/ 17)
(27A/ 10), (40A/ 2)

‘Aqıl perīşāndır gönül serseri
Şırma gümüşden aqar her yeri (24A/ 6)

Başı aqık yalın ayak gezmek benim mu‘tādıma
Tāze *şahdane* aqıldı mı bu deli nāşādıma (29B/ 10)

Her rağife on hūsna yaza kim rabbe’l-‘ibād
*Dürr-i yākut*dan başına urısar tāk-ı murād (55B/ 4)

Şekerdir leblerin incüdir dişin
Cevāhir kānısın bir dāne dilber (35B/ 8)

Qaleniñ qapusı *temür* degil mi
İçinde oquran Emir degil mi (58A/ 19)

İnçidir inçi virdi muqlāk
Aqan dört qamlayı aqladım bildim (63A/ 27)

2. 3. 6. 5. 6. Giyim- Kuşam

Büyük mendil olan yağıklar, dönemin ayakkabılarından olan yemeniler, tozluklar, pantolon niyetine kullanılan şalvarlar, bele dolanan kuşaklar, yelek ve mintanlar, puşi, cübbe, libas, namaz elbisesi, takke, tac, sarık, hırka, esvap, don, gömlek ve çul şiirlerin yazıldığı dönemde kullanılan giyim kuşam malzemeleridir. Bu kıyafetlerin hepsi günümüzde hâlâ her yerleşim yerinde olmasa dahi kullanımına devam edilen, kimisi de yöreselleştirilen şeylerdir. Ayrıca o zamanlar da üzüntülü durumlarda siyah kıyafetler giyildiği şiirlerde karşımıza çıkan giyim kuşamla alakalı durumlardandır.

Āyva yabraqlandı güller çillendi
Ağamıñ koynunda **yağlık** kirlendi (7A/ 6)

Gece ‘āşıkım önünden geleñ ol buseleriñ
Giy kırmızı **yemeni** topuğuna çeküñ (9A/ 5)
(31A/ 17)

Yemeni üstüne **tozluq** beyāz ibrişim ola
Ağa **şalvarı** ola māi üzerine döküle (9A/ 7-8)

Dağı lacverī **kuşak** yaraşur ince bele
Elması taşlı yılan dili gümüş hañçerile (9A/ 9)

Morçuq üstüne **miltān** dağı üstüne **yelek**
Parmağına taq yāqut yüzük sim bilek (9A/ 11)

Āç sīneni billūrını gören gözler kamaşa
Giy mor **cübbeyi** a‘lā topuğuna ulaşa (9A/ 14)

Başını kına beyāz qar gibi merdāne gibi
Üstünü şırmalı **puşi** gende bir dāne gibi (9A/ 20)

Qoymayub **yağlık yemeni** cümlesin eyler ħarāb
Qoqusı eyler mülevves pak **libāsı** enfiyeniñ (16A/ 11-12)

Qarnım **karalar giymiş**
Dilim arsızdır güler (17A/ 2)

Yüzleriniz şems-i kamer
Libāsınız pāy güzeller (35A/ 4)

Namāziñ yırtlsa niçe yamarsın
Meseleyi baña bildir efendi (38A/ 11)

Ne ‘açeb göziñe inmiş **şarığ**ın
Korkarım başıñ da keldir efendi (38B/ 7)

Deve yününden örer takyesin
El emegin yemek için ol emîn
Başladı bir tãc örmege ol yâr
Didi bismi'l-lâh andan örer (39A/ 9, 11)

Her niye dir qabûl itseñ ânı
Tek bize virsün ol güzel **tãc**ı (39B/ 4)

Kim benim **hırkamı** dağı **tãc**ımı
Qardâşım Veysî ile tek ânı (43A/ 19)
(43B/ 5)

Arkasına bir **çul** giymiş hemâlin
Görücek ânı emîr-ü'l-mü'minîn (45A/ 7)

Qodı **tãc**ı **sarığı** öñüne
Didi yâ rabb saña geldim yine (45B/ 17)

Ol habîbiñ ululâyub ben qulı
Bize lâyıq göre **hırka-i velisi** (45B/ 20)

Şağ yanı şol yanı püskürme beñli
İbrişim kuşaklı yar ince belli (58A/ 17)

Qanqı hâtun zevciniñ **esvâb**ını pāk eyleye
Haq ânı altmış şehr sevâbile toylaya (55B/ 5)

Ŧonların giydirir saçları țaranmış boynu buruq
Sevilse kimi soñra kimi qakar virmez amân (60B/ 15)

Ruqat seherde qaldırsam uyqudan ol dilberi

Giyse *gölgeli libâsı* dıtsa yanına hançeri
‘Azm hammam eyleyüb yab yab çekilse ol peri
Ben disem a cânım *giyinem gömlek* niyyet var mıdır (66B/ 10, 12)

2. 3. 6. 5. 7. Sofra ve Yiyecek/ İçecekler

Benim ağam odasında oturur
Çahve içer keyf çeker bin yetürür (7A/ 14)

Şad *şu istedim* ağlamakdan çeşmim yaşın silemem (8A/ 14)
(55A/ 17)

Ol çühüd ānı evine oğudı
Ol kişiniñ *öñüne sofrâ kodı* (10A/ 2)

Şatarım bunı qaravaşım digil
Al pağāmı *tağıla* virüp yigil (10B/ 23)

Fahr-ı ‘ālem *arpa un* ile ger idi
Ağrda bir āğün kul t̄āife idi
Buğday ikmegin idüben yiyeler
Çurı yenmez buña *katıç* diyeler (14B/ 20, 21)

Āh u zār eyledi işim
Zehr ile mār eyledi aşım (16B/ 2)

Baz-bānım hayālim ‘arz u hāl şīvelim
Bağdād'dan gelirsın ağzın da *ğurmalı* (27B/ 18)

Çuru ekmek pārelerin alur ol
İçre til ğayrısın etmez kabul (44B/ 9)

Haç Te‘āla *nice ni‘metler yaratmış yiyesin*
Eglenemem dir iseñ *zağğum içme* pek şağın (50A/ 11, 12)

Oruç namāz **burçak** ögene minnet
Yaradan mevlāya armağannıñ vār (53A/ 11)

‘Ömrüm içinde **yemedim balık** diyü and içme kim
Yimediñ mi dün giçe önümde kalğan balığı (53B/ 13-14)

Şofra kıoysa zevce beyi önüñe bī-‘itāb
Defterinde yazıla ānıñ ki bir yıllık sevāb (55B/ 1)

Zevci için **kıynada çömlek bişürmegi ta‘ām**
Ol kerem kanı ide ol hātuna nārı harām (55B/ 9)

Oğlumı hem kızçağāzum göreyim noldılār
Dostçağāzum göreyim anlār ile **çok yidüm idi nān** (59B/ 12)

2. 3. 6. 5. 8. Mimarî

Altundan köşk yabtırdım
Gümüñden merdivānı (36B/ 8)

Yapma köşkle sarāyı bunda bir mesken yeter
Çünkü kabre gireceksin gāfil olma pek şaķın (52A/ 1)

2. 3. 6. 5. 9. Tabâbet

“Lokman, halk geleneğinde değişik kişiliklerle karşımıza çıkan tarihi bir şahsiyettir. Anlatılanlara göre o Hikmet ve Hekimliğin piri ve sembolü olarak bilinir. Kur’an’ da oğluna öğütler verişi, onu tevhid ve ahret konusunda uyarması, İlahi emirlere vasıta olması yönleriyle adından bahsedilir. Lokman hakkında Hıristiyan ve Museviler arasında yaygın inanışlar vardır.” (Pala, 2004: 290).

Bilmez aşlın ba‘zılar imdi mekruhdan umar
Bil zarardır **devāsı şifası yok** enfiyenin (16A/ 16)

Ey gönül derdini feryād itme dermān bizdedir
Niçeler zaman uñutmuş gör ki **Loķmān** bizdedir (65A/ 2)

2. 3. 6. 5. 10. Alışveriş

Alışveriş denince ilk akla gelenler tüccarlardır. Ticaret ise ilk insan Hz. Âdem’ den beri var olan bir iştir. Herkes durumu ölçüsünde ticaret yapıp kazancına da kanaat getirmelidir. Çünkü kimsenin kimseye faydası yoktur bu sebeple herkes kendi ekmeğini kazanmak için çabalamalıdır.

Didi mevlâ ister ânî luţfile

Bize şatsun taçdiye güle güle (39B/ 1)

Vardı birkaç **bezirgânlar**

Ayak üzre duruben kalkdılar (44A/ 15)

(26A/ 3)

Hâliñ üzere bir kana‘atçe **ticâret idegôr**

Etmez iseñ yok saña kim hayr halkdan pek şağın

Devr-i Âdem'den beri geldi **ticâret** ‘âleme

Bakma gayra ‘âkil iseñ küheli olandan pek şağın (49/ B)

2. 3. 6. 5. 11. Sihir, Efsun, Tılsım

“İnsanoğlu başlangıçtan beri kendisini hastalıklara, görünmez varlıklara karşı korumak düşüncesiyle çeşitli pratiklere başvurmuş bunu gerçekleştirmek için yerine göre üstün varlıklardan sözlü olarak yardım istemiş, bazen kendisine güç vereceğine ve koruduğuna inandığı nesnelere üzerine asmış veya yakınında bulundurmıştır. Zamanla dilin düşünceye aracılık etmesi gibi, yazı da ifade aracı olmuş, duygu, düşünce ve istekleri ifade etmek için kullanılmıştır. Yazının icadından sonra insanlar yazılı kültürle birlikte, hazırladıkları muskalarda kutsal kitaplardan cümlelere, kutsal sözlere, tanrı, peygamber, evliya veya aziz isimleri gibi kutsallığına inanılan isim ve cümlelere yer vermişlerdir. Muskalar, kâğıt, deri, metal vb. malzemeler üzerine yazılmışlar ve genellikle hamâil (veya hamaylı) denilen bir askıyla kimsenin göremeyeceği bir şekilde taşınmışlardır.” (Uygun, 2012: 212).

Şağın hey sevdiğim şağın

Şağına şoluna **hamaylı** şağın (16B/ 10)

2. 3. 6. 5. 12. Bazı Tipler ve Meslek Erbabı

Cönkte, mesleklerden; sucu, ağa, hoca, lala, manici, kasap, çoban, nakkaş, boyacı zikredilmiş aynı zamanda yolcu olmak da meslek gruplarından sayılmıştır. Cönkte yer verilen tipler ise; karavaş, melun, ayvaz, avare, haramzade, muhannet, mert, koç yiğit, alim, cahil ve eşkıyadır.

Sen bir yolçu ben bir **şucu**
Yanıña neçe varayım (1A/ 3)

Yolculuğdır benim işim
Dost yoluna kodım başım (1A/ 13)

Benim **agām** odasında oturur
Kahve içer keyf çeker bin yetürür (7A/ 13)
(7A/ 5), (7B/ 6)

“Karavaş, savaşta tutsak edilen veya satın alınan kadın köle.” (Türkçe Sözlük, 2011: 1323). Karavaş tipine Dede Korkut’ta da yer verilmiştir. “*Kara eşek başına uyan ursañ katır olmaz, karavaşa ton geyürseñ kadın olmaz.*” (Ergin, 2016, s. 74).

Şatarım bunu **karavaşım** digil
Al paḥāmı taḥıla virüp yigil (10B/ 23)
(11A/ 3), (11A/ 23), (11B/ 4), (12A/ 18), (12B/ 4, 13, 14), (13A/ 12), (13B/ 9, 11, 15), (14A/ 16, 20)

“Mel‘ûn, tanrı tarafından lanetlenmiş olan, lanetli.” (Türkçe Sözlük, 2011: 1649).

Ne kim ol **mel‘ûn** ne didiyse söyledi
‘Avratına külli ma‘lûm eyledi (10A/ 21)
(10B/ 10)

“Hoca, Müslümanlıkta din görevlisi.” (Türkçe Sözlük, 2011: 1107).

Hoca aldı kızın elin kim gide
Şatun aldı kızını diler eve vara (11B/14)
(11B/15, 20), (12B/ 3, 4), (13A/ 2, 3, 4, 6, 8), (16B/ 5)

Yoluñu canla başım
Fedā olsun gel *ayvazım* (16B/ 4)
(16B/ 12, 16, 20), (17B/ 4, 5, 8, 9, 12, 16, 20)

Ĥesābı yoğ ġamm yaranuñ
Gör ĥālın bu '*avārenüñ* (16B/ 10)

Ĥaramzāde muĥānefsin

Gel dimem gel dimeyinçe (16B/ 23)

Ĥađ sağlasın řāhım böyle *merdleri*

Issız ħalmaz *koc yigidiñ* yurtları (17A/ 9-10)

Lalayım o dağlar od düşdi o dağlar

Yār kendi ben ağlarım rađīb gelmiş o dağlar (22A/ 11)
(32B/ 17)

Mānici sana bir suālim var

Mānici pīri kimdir (33A/ 12)

(36B/ 10, 16)

Ĥaşabın şatırı var

Yanında yağırı var (33B/ 17)

Ücretile el devesin güder (Çoban)

Gizli sırlar olurdu 'ayān (39A/ 3)

Ālim iseñ saña vardır āĥiretde çoç 'itāb

Cāhil iseñ saña 'özür olmaz bu aĥvāl pek şağın (50A/ 15, 16)

şimdi tađvāda olan varmaz 'avamın yānına

Bāb-ı Ĥađ'dandır ricāsı *eřkıyādan* pek şağın (50A/ 18)

Zihi gerdānına tařvīr iden *nađķaşına*

Yaşlanır ziyādın eşiğini taşına (59A/ 5)

Emir ‘Abdullāh bir *boyacı*

Günāgün renkile buldı ‘alāşı (63B/ 17)

2. 3. 6. 5. 13. Âdet ve Gelenekler

2. 3. 6. 5. 13. 1. Kız Alıp Vermek

Cönkte yer alan Kız Destanı’nda Yahudi komşu, Müslümanın kızıyla evlenmek ister ve onu babasından ister. Bu gelenek günümüzde hâlâ devam eden bir gelenektir. Erkek tarafı kız tarafının evine giderek kızı Allah’ın emri peygamberin kavli ile kızı babasından veya ailenin en büyüğünden ister.

Hem dahı ol *kızıñ virgil* bana

Sözüm diñle baq ne direm ben saña (10A/ 13)

2. 3. 6. 5. 13. 2. Köle/ Hizmetçi Almak/ Satmak/ Azad Etmek

Şiirlerden anlaşıldığı üzere cönkte yer alan şiirlerin yazıldığı dönemlerde, köle ticaretinin yapıldığı görülür. Köleler tıpkı bir meyve sebze yahut kıyafet gibi pazarlarda satılır, köleyi satın alan kişi isterse onu azad edip özgürlüğüne kavuşturabilir.

Size bir söz diyeyim billāh tutuñ

İRte beni pazara iletıñ *şatuñ* (10B/ 21)

(10B/ 23), (11A/ 3, 4, 7, 8, 10, 11, 18, 19, 20, 21, 23), (11B/ 3, 4, 5, 7, 14, 16),

(12A/ 3, 7, 12), (12B/ 17), (13A/ 1, 3), (13B/ 9, 11), (14B/ 13)

Şol qaravaş kim aldıñdı dün

Baña bağışla yāhud virgil satun (13B/ 9)

Sen bulasın uçmağda hūri kusur

Ol kıızı *azād eyle* terkini ur (13B/ 10)

(14B/ 6)

Cennete girmezden içecektir ol hātun

Bir kul āzād eylemiş müjdesin bula anda şātun (55A/ 20)

2. 3. 6. 5. 13. 3. Sosyal Kabuller

Aşağıdaki dizelerden anlaşıldığı üzere o dönem için kız çocuklar anneleri için, erkek çocuklar ise babaları için kıymetlidirler. Anneler kızlarının, babalar oğullarının hasretlerine dayanamazlar tıpkı kuzusundan ayrılan bir koyunun melemesi gibi onlar da evlatlarının hasretinden inlerler.

Atalarıñ sevgilü oğlandır

Kız ‘ayaller analarıñ cananıdır

Anasından ayrılıcağ kızılar

Atalar da oğullarını öziler

Gör dağı şu dünyāda neler olur

Kuzusundan ayrılan meler ölür (12A/ 15, 16, 17)

2. 3. 6. 5. 14. Diğer Eşyalar

Döşek, sürahi, testi, tas, mum, kandil, ip, kement, heybe, satır, kalbur, seccade, gergef, makrome cönkte yer alan eşyalardır.

Yārim ile ikimizi bir *döşege*

Baňa kaç kac datlı dillerin yeter (7B/ 3)

*Sürāhī*ler eder gül gül

Harām *destinde* hām olsun (28B/ 11, 12)

A benim hāş efendim

Elinde *tāş* efendim (30A/ 17)

Lalayım kandilden

Şem‘a yakdım *kandilden* (32B/ 16)

Rakibi aşmağa götürüyorlar

İp beğenmez *kemend* ister (32B/ 18)

Kaşabın *şatırı* var

Yanında yatırı var (33B/ 17)

Baba der kalk gidelim

Heybeni yak gidelim (35B/ 19)

Tamburam daldır benim

Dilim *kalbıldır* benim (35B/ 17)

Saña olsa bir ‘aklın yetürmiş

‘Ābid gibi *seccādede* oturmuş (38B/ 10)

Gergefden işledi ānı mükerrer

Nağş-1 *maqrameyi* aňladım bildim (63B/ 11, 12)

2. 4. İNSAN

2. 4. 1. İNSAN ile İLGİLİ BENZETMELER

Şiirde Genç Osman gücünden dolayı aslana benzetilmiştir, şahın askerleri ise kurda benzetilirler.

Ürküb ürküb gider *şahın kırtları*

Arasında *aslan gibi* Genc ‘Osmān (17A/ 11, 12)

2. 4. 2. GÜZELLİK

2. 4. 2. 1. Umumi Olarak Güzellik

Sevgili o kadar güzeldir ki, güzelliğiyle âşığın canına can katar, güzelliğine bahane, mazeret, kusur bulunamaz. Sevgili tüm güzellerin başı, baş komutanıdır. Onun güzelliği paha biçilemez ve güzelliği âşığına, âşığın boyuna posuna yaraşır seviyededir.

Güzelliğin cāna cāna

Hüsnüñe yoktur bahānā (28A/ 9, 10)

Yār severim seni derün-1 dilden

Bulamam hüsnüne bahāne dilber (35B/ 2)

Seçilmez ruhlarıñ kırmızı gülden
Güzeller serdârı mestâne dilber (35B/ 4)

Didim dilber *nedir hüsniñ paḥāsı*
Didi ellin görün tepesi (38B/ 17)

Gel ey saçı sırma dolaşık
Hüsniñ boyuma yaraşık (64B/ 1)

2. 4. 3. SEVGİLİ

“Sevgili, divan şiirindeki ana karakterdir. Can, canan, canane, yar, dost, mahbub, habib, ma’suk, güzel, hub, huban, sanem, büt, Nigar, server, şah, şeh, hüsrev, sultan, mah, afitap, şuh, tabib, dilber, kafir, nazenin, huni, bivefa, dildar, dilrüba, dilara, dilnüvaz, gül-izar, gülendam, melek, mehlika, saki, peri, mutrip gibi kelimeler sevgiliyi anmak için kullanılan kelimelerdir. Sevgilinin temel özelliği acı çektiren ve âşığa ıstırap veren biri olmasıdır. Cevr oku atar, cana kasteder, zulüm ve eziyette aşırı sınırları zorlar. Kimse ona hesap soramaz. Hatta bunlar günah bile olsa melekler ona günah yazmaz. Gönlü taşır, âşığa yar olmaz, ele geçmez, vuslatı yoktur, söz verir ama sözünde durmaz, ağlayıp inlemek ona tesir etmez, merhametsizdir. Aşığın ağlaması ona zevk verir. Âşık ne kadar çok ağlarsa o kadar makbul olur. Sebepsiz yere cevri cefa eder. Zulmettiği kişiler zavallı günahsız âşıklardır. Aşığın ah u feryadını duymazdan gelir. Bütün bu haller sevgilinin kendine has sıfatları olup yadırganmaz, ayıplanmaz. Çünkü o, gönül mülkünün sultanıdır. Sevgilinin eziyetten vazgeçmesi âşıktan yüz çevirmesi gibi telakki edilir. Gerçek âşık sevgiliden şikâyetçi olmaz. Kısacası o dert ve bela, cevri ü cefanın yegâne temsilcisidir. Âşık bu halden memnundur. Şikâyet etmez. Sevgili dönek ve yalancı olabilir. Aşığın rakiplerine iltifat gösterebilir. Fitneler koparıp ortalığı birbirine katar. Aşk oyunlarıyla gönül alır veya kışkandırır. Fettan ve aşüftedir, Hafif meşreptir. Bazen şefkatli ve merhametli de olabilir. Ancak nazı hiç eksik değildir. Gına sahibidir, gözü doygundur. Çok nazik ve nazenindir, en ufak bir şeyden incinir. Onun için en büyük tehlike aşılardan ahını almaktır. Bazen süslenir, onun süslenişi tabiata örnek olur. Kolay kolay kendisini göstermez. Aşık onun hayaliyle yetinir veya ancak rüyasında onu görebilir. Bayramlarda seyrana çıkar veya onun görüldüğü günler bayram sayılır. Onunla ancak mektup yardımıyla temas edilebilir. Sevgili eğlence alemleri ve bezmin vazgeçilmez

kişisidir. Paraya, servete, zenginliğe düşkündür. Ona verilecek en güzel hediye kendi güzelliğini görüp âşık olacağı ve böylece aşığına acıyacağı bir aynadır. Sevgilinin yaşı daima gençlik yaşıdır. Bedeni en çekici renktedir. O can bağışlayıcıdır. Hayat verir. Bazen sevgilide erkek özellikleri de zikredilebilir. Sevgilinin platonik bir aşk ile seviliyor oluşu divan şiirinde onu tasavvuf çerçevesinde görmeye yol açmıştır. Tasavvufta sevgili Allah'tır. Aşk ise İlahi aşktır. Sevgili daima yüceltilir. Adeta ondan bahsetmenin gayesi de budur. Sevgili olmayan yer cennet bile olsa değeri yoktur. İki cihan ona feda edilir. Onun varlığı bütün acıları unutturur. Huri ve gılman onun yerini tutamaz. Onun sözü âşık için kanun gibidir. Sevgili ile ilgili teşbih ve mecazlara nihayet yoktur. Bazen Yusuf, İsa, Süleyman olur; bazen peri, melek, huri ve gılman olur. Pervanenin mumu; kulun sultanı odur. Candır, tabibdir, servdir, güldür, gülistandır. Ay ve güneş, tıfl ve cüvan, ahu ve gevher, kible ve Kâbe odur. Onun güzellik unsurlarının da sonu yoktur. Onda olan her şey güzeldir. Kısacası gerek tasavvufi gerekse platonik anlamda gerek gerçek gerekse mecazi anlamda sevgili hakkında söylenilecek söz bitmez.” (Pala, 2004: 401, 402).

2. 4. 3. 1 Umumi Olarak Sevgili

İncelediğimiz cönkte yer alan şiirlerde sevgilinin isim ve sıfatlarını belirtmek için şu kelimeler kullanılır: dilber, güzel, yâr, nevcivan, eşsiz, benzersiz, yiğit, mahrem, dildar, yoldaş, avrat, nigâr, can yoldaşı, gösterişli, nazlı, hayal, aziz, değerli, hercai, can parçası, canan, can, ruh, zengin, hakikatli, efendi, dost, afet-i devran, sultan, tatlı, sevcan, maşuk, vefasız, merhametsiz, itikatsız, edepsiz. Bu kelimeler aracılığıyla ya doğrudan sevgiliye hitap edilir ya da dolaylı olarak sevgiliden bu şekilde bahsedilir.

Şuya giden *dilber* bekle

Eglen bir haber şorayım (1A/ 1)

(16B/ 18), (21B/ 5), (22A/ 5, 9), (23B/ 9), (24A/ 1, 15), (27A/ 13), (28A/ 7), (29A/ 1, 7), (32A/ 7), (32B/ 1, 10), (35B/ 2, 4, 8, 12, 13, 15), (36A/ 1, 2, 4, 8, 12, 14, 16), (38B/ 17), (64B/ 10), (66B/ 9, 13, 14)

Gözlerimiñ ‘ âdetidir dâim gözler *güzeli*

Gözlerimiñ hatrı için ben severim *güzeli* (1B/ 7, 8)

(7A/ 19), (18A/ 1, 4, 8, 12, 16), (21B/ 10), (22A/ 8), (23B/ 9), (24B/1, 4, 17),
(27B/ 7), (29A/ 10), (31B/ 2), (32B/ 11), (35A/ 2, 4, 8, 12, 16), (35B/ 4, 20),
(52B/ 3), (65B/ 1), (66A/ 1, 3, 10), (66B/ 1)

Çayıñ öte yakasında bir evim var

Niçe ideyim gönül düşdi **yārım** var (7A/ 2)

(7B/ 3, 7), (8A/ 1), (8B/ 6), (9B/ 13, 14), (11B/ 4), (14A/ 11, 16), (14B/ 12),
(18B/ 11), (19A/ 7, 9, 10), (22A/ 12, 14), (24A/ 9), (24B/ 5, 7, 15, 20), (25A/ 2),
(26B/ 14, 16), (27A/ 15), (29A/ 12), (30B/ 9, 18, 20), (31B/ 1, 8), (32B/ 13),
(34A/ 1, 14), (34B/ 2), (35A/ 5), (35B/ 1, 18), (36A/ 10), (36B/ 4, 5, 22), (47B/
1, 2), (58A/ 17), (60B/ 11), (64B/ 11)

Tı tabībim **nev-cevānım** yaşımı silseñ ne vār (8A/ 16)
(18A/ 3)

Nun **nāziriñ yokdur cihānda** seniñ (8B/ 5)

Ol müslimān evine vardı işit

Söyledi her ne didiyse ol **yığıt** (10A/ 19)

(12A/ 7), (13A/ 6, 7, 8, 14, 17), (17A/ 10), (18B/ 3)

Avratı aydur aña ey **mahremim**

Ey benim **dildār-ı ey hemdem yolum** (10B/ 2)

Ol kişi **‘avratına** aydır söziñ

Eyü söz illā hāli nola kızıñ (10B/ 12)

(10A/ 16, 20, 21, 22), (12B/ 6, 7, 19, 20), (13A/ 1), (15A/ 13)

Ol **nigār** bu sözleri diñleridi

Can içinde agılar idi (10B/ 15)

(12B/2), (12B/ 13), (14A/ 20, 22)

Çün işitdi işbu sözi anası

Eydür ey **cānımñ mūnisi** (11A/ 6)

Gönlümiñ eglencesi görkli nigār

Hiç döger mi seni şatmağa ciger (11A/ 7)
(14B/ 11)

Ey gülen yüzlü **dildārım** benim

Der misin şabra adamım benim (11A/ 9)
(28B/ 1)

Ey ‘aşkından bağrım kebāb olan yār

Gözüm görmesine olan olan yār

Muhammed dīnini toğrı tutan dost

Din yolunda başın terk uran dost (14A/ 12, 13)

Gözleri sürmeli **nazlım** ağlama

Başı ırna telli ‘ayvāz ağlama (17B/ 15)

Küstü mi yoğsa amān bize **meyāle**

Selāmı gelmez oldı ne oldı **delāle** (19A/ 11, 12)

Ben de bu işlere kâil degilim

Hercāyi dilbere māil deilim (20B/ 6)

Ey benim tenim içinde gizli **cānum pāresi**

Hiç afv olmaz bu sinemde hicriniñ yāresi (21A/ 1)

Eylemem şimden girü kaç ‘-ı nigāh-ı iltifāt

Bī-vefāsın nazlı yārim ben saña küstüm saña (22B/ 4)

Seniñ ‘aşkıñ ḥasretle yanmayam şimden gerü

Merḥametsiz nazlı yārim ben saña küstüm saña (22B/ 8)

Bendesin kıldı kamuş ol **cānānım** gelmedi

İntizārım ḥatdin aşdı **tende cānım** gelmedi (23A/ 1)

Bu ‘Ömer bī-çāresine nāz ile reftār ile
Lütf u ihsān eyleyüb *devletlü cānım* gelmedi (23A/ 16)
(30B/ 13)

Şeftālını derde dermān didiler
‘Aceb gerçek mi *efendim* şormağa geldim (22B/ 12)
(31B/ 11), (31B/ 15), (32A/ 10)

Ben şanurdım *hakikatlü yār* deyū
Giçe gündüz istesem yan deyū (25B/ 17)

Ġurbet ilde bu kâderde kār olmaz
Gerçek *i’tikādsiz yārda* ‘ār olmaz (25B/ 22)

Nāzenin ‘ömrünü sarf itme sefāhat yoluna
Yabañā virdi hayālin şivekārım Muşafā
Diriga sābr it bir zamān *nev-civānım* gitdi āh (29B/ 16)

Dostum seni gāyet güzel dirler
Göster hūb-u cemālin görmeye geldim (30A/ 1)

Şeftālını cāna dermān dirler
Dermānı *sevdiğim* sormağa geldim (30A/ 4)
(16B/ 10), (25A/ 7, 8), (25B/ 8), (27A/ 14), (31A/ 8), (32B/ 11)

Fendine uydum raķībiñ çok cefā ettim añā
Āfet-i devrānıma eyle niyāz incinmesin (30B/ 4)

Bendesine günde bir ‘arz-ı cemal eylerdi bes
Tek hemān *sultānıma* eyle niyāz incinmesin (30B/ 7)

Efendim benden geçerse ya ben andan geçmezem
Öyle bildir *cānıma* eyle niyāz incinmesin (30B/ 15, 16)

İftirâlar gösterüb biñ dürlü buhtân eylediñ
Haqqa şaldım seni haq bilür *āvāresiñ sevdiğim* (31A/ 8)

Gelin yānıma oturun
Tatlı şevcanlar yatırın (35A/ 10)

‘Aşkla girdi ire *ma‘şūkuna*
Yolda giderdi yanub *dostuna* (41B/ 5, 6)

Bir güzel medh eylesem meclisde icāzıma vār mıdır
‘Āşıkā meyl eyleyen *dildāra* kıymet vār mıdır (66B/ 2)

‘Āşıkıñla sevgi dilber olsa idi bī-edeb
Bī-edeb dilber sevenler kazanur bu derdi heb (66B/ 14)

2. 4. 3. 2. Sevgili ile İlgili Benzetmeler

Cönkteki şiirlerde sevgili; tabibe, meleğe, huriye, gonca güle, periye, geyiğe, serviye, padişaha, taze fidana, şahine ve zebaniye benzetilmiştir.

Ze *zebānī* maħrūm etme de cevri idersin baña sen (8A/ 11)

Tı *tabībim* nev-cevānım yaşımı silseñ ne vār (8A/ 16)

Ne giye ne kuşana diyim aña ne gerek
Yüz-i māhımı görenler didi vallāh *melek* (9A/ 3)
Ol kızıñ ol katına varmadı
Ol *huriniñ* soħbetine irmedi (13A/ 16)

(13B/ 8, 10), (14A/ 16)

Hüsn-i zība gonçe gülüm

Medhin etsün dāim dilim (16B/ 5)

Gelmemiş ciħāna böyle bir *peri*
Bāreka’l-lāh toğuran merd anasına (24A/ 7)

Bir güzeliñ sevdası var ğarīb başımda
Giçe gündüz durmaz niyāzım *maralım* dağlar (24B/ 2)
(24B/ 4)

Gerdānında tāne tāne beñler nakışlım
Levendāne yürüyüşlüm şāhin bakışlım (24B/ 12)

Bir güzel yaşına girinçe
Seherde açılmış gonçe gül olur (27B/ 8)

Cemālin gördüm divāne oldum
Serviye beñzetdim o dallar içinde (32B/ 4)

Ol siyāhtır gözlerin şāf bağlayub durmuş divān
Pādişāhım Mescīd-i Akşā'ya beñzer kaçlarıñ (34A/ 1, 2, 4)
(59A/ 3)

Şaṭr-ı bismi'l-lāhi şandım indi gördüm ānı
Hūri zañ ütdim şāha bāğ-ı cihān içre seni (34A/ 6)

Gelir karşımızda durur
Şāhin gibi cevlan urur (34B/ 6)

Cennetden çıkmış hūrisiz
Melāike tāy güzeller (35A/ 1, 2)

Bir *tāze fidansın* bulunmaz eşin
Hilāldir kirpik kemāndır kaçsın (35B/ 5)

2. 4. 3. 3. Sevgilide Güzellik Unsurları

2. 4. 3. 3. 1. Ağız, Dudak

Sevgilinin kırmızı dudakları suyun üstadıdır, dudakları duru, berrak bir su gibidir, onun dudaklarından bal ve şerbet akar. Kiraz dudaklı olan sevgilinin lisanı da

tatlıdır. Ağzının şekli gonca güle benzetilir. Âşık, sevgilisinin dudaklarını ağzına almak, sevgilinin dudağını öpmek ister.

Hı hüdānîñ emriyle **lebleriñ** ābu az u āl āl (8A/ 7)
(18A/ 2), (28B/ 7)

Aş gidelim Karaman'dan yukarı
Akar leblerinden şirin şekeri (17B/ 1)

Ol dedi ki yüri benden fāide yokdır saña
Ben dedim ki ey güzel **taflı lisan**ın yok mıdır (18A/ 8)

Kiraz dudağın ağzıma alsam
Big dutsam şarılsam gerdanına (24A/ 11)

On üçünde kahrın cevriñ çekerler
On dördünde **lebi sükker bāl** olur (27B/ 12)

Gün gibi doğdı dolandı yüzi mähım bir nefes
Benim ter-i gönçe **dehān** bağ-ı cihānım gitdi āh (29/ 4)

Âşık ‘Ömer ayrı düşdüm her dem cevri cefā
Lebleri āb-ı zelāldir müjdesi eyler şifa (29B/ 14)

Saçlarıñ mānende sünbül al yanağıñ gül gibi
Mest ider mestānesin **sükker dudağıñ bāl gibi** (34A/ 9)

Bendesine meze şındı
Leb-i sükker dudağından (34B/ 2)

Hey Muhammed Muhammed
Ağzın gül koynıñ cennet (36B/ 3)

Sevme kırı şuratını put perisi eglar seni el

Kāh ie bir posa-i ān baħş-ı *lebin* ĥaħla da sev (65B/ 8)

2. 4. 3. 3. 2. Baş, El, Tırnak, Dil, Koku

Cönkteki şiirlerde sevgili; tatlı dilli, bülbül dilli, hoş kokuludur. Onun başı azizdir. Sevgilinin tatlı dili âşığa yeter de artar bile. Sevgili konuştuğça âşık onun diline mail olur. Âşık, sevgilinin elini tutmak, bülbül diline kurbanlar kesmek ister.

Yārim ile ikimizi bir döşege

Baňa kaç kac *datlı dillerin* yeter (7B/ 4)

İki dīdem derd ile an ağlasın şimden girü

Ey diriğā urrāsı '*anber feşān*ım gitdi ah (29B/ 8)

Azīz bāşın içün olsun efendim güldür beni

Göñül bela bur ır istersen öldür beni (31B/ 15)

Benim sevdiceyim ince bellidir

Yanca sevdiyim *atlı dillidir* (32B/ 6)

Ya neylesün derdmend 'âşık-ı bīçareler

Söykedikce māil oldum *diline* dilberleriñ (36A/ 7, 8)

Lütf idüb yanıma gelse alsam *elin* elime

Şarılaydım ey efendim seniñ inçe beline (66A/ 5)

o urbān ideydim seniñ *bülbül diliñe*

Ben helāk oldum efendim yā niçe bir intizār (66A/ 7)

2. 4. 3. 3. 3. Bel

Sevgilinin beli şiirlerde inceliği yönüyle yer almıştır. Âşığın hayali, sevgilinin ince beline sarılmaktır.

Daħı lacverī uşa yaraşur *ince bele*

Elması aşlı yılan dili gümüş anerile (9A/ 9)

(16B/ 19), (24B/ 6)

Tanğırdamaz ‘uŝŝākına ol pes yirdedür amma
Ol *muy miyān* ŧanburanıñ orta telidir (23B/ 8)

Benim sevdiceyim *ince bellidir*
Yanca sevdiyim ŧatlı dillidir (32B/ 5)

Donanub ört de meclisi sevdiğim olsa bile
Ne sa‘adettir *ŝarılmağ beline* dilberleriñ (36A/ 12)

Ŗağ yanı şol yanı püskürme beñli
İbrişim kuşaklı *yar ince belli* (58A/ 17)

Lütf idüb yanıma gelse alsam elin elime
Ŗarılaydım ey efendim seniñ *inçe beline* (66A/ 6)

2. 4. 3. 3. 4. Ben

Sevgilinin gerdanındaki benler onun güzelliğinin tamamlayıcı unsurudur, gerdanda olan benler güzellikle anılırken gerdanında beni olmayan sevgilinin de gerdanında ben olması gerektiği vurgulanır. Sadece gerdandaki değil sevgilinin bedenindeki her ben onun güzelliğinin bir parçasıdır.

Beyāz gerdān altında
Ŗana bir *benek* gerek bir *benek* (16B/ 4)
(16B/ 8, 12, 16)

Gerdānında *tāne tāne beñler nağışlım*
Levendāne yürüyüşlüm ŝāhin bağışlım (24B/ 12)

Gerdānında *tāne tāne benler köşeli*
Vardım yārin bağıçesine inçi döşeli (25A/ 1)

Ŗağ yanı şol yanı püskürme beñli

İbrişim kuşaklı yar ince belli (58A/ 16, 17)

2. 4. 3. 3. 5. Boy

Sevgilinin boyunun uzunluğu, elif harfine, oka, serviye kısalığı ise şimşir ağacına benzetilmiştir. Kimi âşıklarca sevgilinin uzun boyu beğenilip tercih edilirken kimilerince de kısa boylu olan sevgili güzeldir.

Bir *elif kâmet* kıldı beni üftâde felek
Fitne-i çeşmine meftûn oldı çân giderek (9A/ 1)

Qaldı gevde baqakaldı gitdi cân
Oq gibi qaddi anıñ oldı keman (12B/ 5)

Ölmeden bir kez kavuşsam *qâmet-i şemşâdım*
Şalınub reftârıyla şirin zebânım gitdi âh (29B/ 12)

Bir oq atdım Yemen'den
Boyu selvi semenden (33B/ 17)

2. 4. 3. 3. 6. Boyun

Yolçuyudum yoldan qaldım
Deli *boyuñuna* hayran qaldım (1A/ 6)

2. 4. 3. 3. 7. Buse

Giy kırmızı yemeni topuğuna çeküñ
Gece ‘âşığın önünden geleñ ol *buseleriñ* (9A/ 6)

Yarayım ben şu yerlerden qarâr etmedi
Gerdânından *büse aldım* zarar etmedi (25A/ 4)

2. 4. 3. 3. 8. Cisim, Ten, Beden

Aq gülüñ yerine *şarı tenini*
Şaram da eglenem belki gelmeyim (25B/ 12)

2. 4. 3. 3. 9. Diş

Şekerdir leblerin *incüdür dişin*

Cevāhir kânısın bir dāne dilber (35B/ 7)

Cönkte; sevgilinin boynu, teni ve dişleri yalnızca bir yerde; buseleri ise iki yerde geçer. Âşık, sevgilinin boynuna hayrandır, sevgilinin sarı tenini sarıp sarmalamak ister, dudakları şeker olan sevgilinin dişleri de o güzelliğe yaraşır biçimde olacağından ancak inci olabilir. Sevgiliden bir buse almak da âşık için muhakkak çok önemli, değerli ve mutluluk vericidir.

2. 4. 3. 3. 10. Eşik, Kapı, Ev

Sevgilinin evi, kapısı, kapısının eşiği ondan ayrı düşünülemez, en az kendisi kadar kıymetlidir. Âşıklar, sevgilinin evinde, odasında, yatağının başında bekleyip ona kul köle olmak, onun hizmetini görmek isterler. Sevgilinin evine, meclisine varabilmek âşığın en büyük hayallerinden biridir. Güzel sevgilinin güzel evinden çıktığı an da normal bir zaman dilimi, sıradan bir vakit değildir. Sevgili evinden sabahın serinliğinde rüzgâr eserken, rüzgâra eşlik edercesine salına salına çıkar.

Bu ‘Ömer *estānende* hizmet ider kul gibi

Yidi kılıca hükmeder veraya beñzer kaçlarıñ (34A/ 7)

Bugün bād-ı şabāh esdi

Yārim çıkdı *oṭağ*ından (34B/ 1)

Buldılar bir şahrāda ānı ey yār

Eşigünde bir açık yerde o yār (45A/ 2)

Zihi gerdānına taşvīr iden naḳkaşına

Yaşlanır ziyādın *eşiginiñ taşına* (59A/ 6)

Meclisine varırsam def^ç-i ḥār ile didim

Bu ḥuşuşda ben kuluna i‘tibār eyle didim (59A/ 9)

2. 4. 3. 3. 11. Gamze

Yanaktaki çukur olarak da adlandırılan gamze; katildir, fitnedir, yaralayıcıdır. Âşığı öldürmek isteyen, merhametsiz, fitne gamzenin attığı oklar öyle keskindir ki siper olmadan ondan korunabilmek mümkün değildir. Sevgiliden gelen her şeye razı olsan âşığın kullanacağı siper ise ancak sinesi olabilir.

Al yanağıñ çukuruna

Sana bir benek gerek bir benek (16B/ 7)

Sinem siper etdim *gamzen okuna* yürü hey

Zülf-ü siyâhı gerdâni benim mübtelâsı (21B/ 3)

Ûatlime kaşd eyleyüb *gamzesi* hevâlar üstüme

‘Akın etmiş begleriñ çekmiş şabr etsin sevdiğim (31A/ 3)

Rahme gelsün söyleñüz *gamzesi fettânına*

Da‘veti inkâr ider ise hiç devşürmem şânına (59A/ 13)

2. 4. 3. 3. 12. Göz

Şiirlerde; önemli bir güzellik unsuru olan gözün rengi, bakışları, konumu ve aşığı çektiydikleri anlatılır. Sevgilinin gözlerinin fitnesine dahi meftun olan aşık bu durumdan hiç de şikayetçi değildir. Sevgilinin ceylan gözleri, âşıkları yakar, kavurur, ok atarak öldürmek ister âşıklar yine de şikayetçi olmazlar bu durumdan. Sevgilinin gözlerinin rengi ya ela ya ala ya da karadır. Güzelliği kusursuz olan sevgilinin göz kuyruğunda bir ben olması güzelliğini tamamlayan bir unsur olarak görülür âşık tarafından. Gözleri sürmeli olan sevgilinin kara gözleri yüzüne öyle güzel konumlandırılmıştır ki kaş kıblesine doğru saf tutuyorlarmış gibi görünürler. Sevgili şahin bakışlıdır. Onun bir bakışı aşığı sermayedir. Sevgilinin gözünde güller açar. Sevgilinin gözleri aşığı kul köle eder. Her bakışıyla aşığın kanını akıtan harlı gözler onun sinesini yakıp kavurur. Sevgilinin gözleri o kadar güzeldir ki kafır baksa Müslüman olur. O gözlere bir kere bakan ölür.

Bir elif kâmet kıldı beni üftâde felek

Fitne-i *çeşmine* meftün oldı çân giderek (9A/ 2)

Āşık odına yaķar ‘āşıkları pervāne gibi
Gözi āhu ok atar ķaşı kırķāne gibi (9B/ 2)
(24B/ 9, 14, 19), (25A/ 6)

Ol āy yüzlü **alā gözlü** berrāk
Kāfirin düveyni açlıĝa gerek (10B/ 14)

Gözünüñ kuyruĝuna yaķın
Sana bir benek gerek bir benek (16B/ 11)

Behey benim **ela gözlüm**
Sana yalvarmaĝa geldim (16B/ 19)
(27A/ 18)

Gözleri sürmeli nazlım aĝlama
Başı ŧurna telli ‘ayvāz aĝlama (17B/ 15)
(27B/ 11)

Seniñ **gözleriñ kara** degil mi
Siyāh kirpikleriñ ķara degil mi (22A/ 1)
(27A/ 15)

Hāk-i ķademiñ gūh ile cilā-yı Işfaḥāndır
Çeşmiñ nazarı ‘āşıkā sermāye-i cāndır (23B/ 1)

Gerdānında tāne tāne beñler naķışlım
Levendāne yürüyüşlüm **şāhin baķışlım** (24B/ 12)

Ne aĝlarsın **ķara gözlüm**
Göñül senden ayrılır mı (28A/ 1)

Ey şabā eyle niyāz cānānıma incinmesin
Gözleri fettānıma eyle niyāz incinmesin (30B/ 2)

Alā gözlerini sevdiğim dilber

Gel beni ağlatma eller içinde (32B/ 1)

‘Āşık ‘Ömer didi ki yārime varsam

Çeşmiñde açılan gülleri dersem (32B/ 14)

Āhireti āl eyledi seniñ gözleriñ gözleriñ

Şanki beni kûl eyledi seniñ gözleriñ gözleriñ

Her bakışda bir kân ider seniñ gözleriñ gözleriñ

Sinem hānesin yandırır seniñ gözleriñ gözleriñ

Kāfiri müslimān eyler seniñ gözleriñ gözleriñ

Adam öldürür bakışın seniñ gözleriñ gözlerin (33A/ 1, 2, 4, 6, 8, 10)

Har mı gözleriñ bu gülleri bekler

Āhir bu ‘*āşıkı yaçar bu gözler* (33B/ 11, 12)

Ol siyāhtır gözlerin şāf bağlayub durmuş divān

Pādişāhim Mescīd-i Aksā'ya beñzer kaşlarıñ (34A/ 1, 2, 4)

2. 4. 3. 3. 13. Kaş

Sevgilinin kaşları şekil itibariyle hilâle, kemana, elde kurulan hazır yaya, gök yüzünde yeni doğmuş aya, Mescid-i Aksa'ya, besmele satırına, en büyük kaleme, kılıçlara hükmeden veraya benzetilir. Sevgilinin kaşları âşığı güman eder. Sevgilinin iki kaşının arası âşığın gönlünün meskenidir. Bir şiirde ise âşık, sevgilinin kaşlarının ortasında bir beninin olması gerektiğini söyler.

Cim cemāliñ aya beñzer ol siyāh *kaşlar* hilāl (8A/ 5)

‘Āşık odına yaçar ‘aşıkları pervāne gibi

Gözi āhu oğ atar *kaşı* kırçāne gibi (9B/ 2)

İki kaşın arasında

Sana bir benek gerek bir benek (16B/ 15)

Ḳabrimiñ taşına yazsınlar ölürsem nā-murād
Hatırım şormağa o *kaşı kemānım* gelmedi (23A/ 12)
(27A/ 13), (29B/ 2), (33B/ 10), (35B/ 6)

Beni ider gümān *ebrū*
Beni etme vuşlatta çū (28B/ 13)

Mesken idildi gönül *kaşın arasın* sevdiğim
Sağmadım başdan bu ‘aşkıñ mirācısın sevdiğim (31A/ 1)

Yar kurulmuş elde hazır yaya beñzer kaşlarıñ
Gökyüzünde yeni doğmuş aya beñzer kaşlarıñ
Ol siyāhtır gözlerin şāf bağlayub durmuş divān
Pādişāhum Mescīd-i Aḳsā'ya beñzer kaşlarıñ (34A/ 1, 2, 4)

Şaṭr-ı bismi'l-lāhi şandım indi gördüm ānı
Hūri zañ itdim şāha bāğ-ı cihān içre seni
Biñ nazarda ‘aḳlı fikri ḥuda ḥayra atdın beni
Tā ezelden ḥāme-i kübrāya beñzer kaşlarıñ (34A/ 5, 8)

Bu ‘Ömer estānende ḥizmet ider ḳul gibi
Yidi kılıca hükmeder veraya beñzer kaşlarıñ (34A/ 8)

Atdım şapan taşın
Urdum *egri kaşın* (35B/ 21)

2. 4. 3. 3. 14. Kirpik

Cönkte yer alan şiirlerde kirpiğin renk olarak siyahlığı ele alınmıştır. Sevgilinin kirpikleri şekil olarak oka ve hilāle benzetilmiştir.

Seniñ gözleriñ ḳara degil mi
Siyāh kirpikleriñ ḳara degil mi (22A/ 1)

Şol ḥüsnüñ ‘āşığı yolları bekler

Kemāndır qaşlarıñ *kibrigin oqlar* (33B/ 10)

Bir tāze fidansın bulunmaz eşin

Hilāldir kirpik kemāndır qaşın (35B/ 6)

2. 4. 3. 3. 15. Kulak

Bir güzeli sever iseñ dāniş evvel ‘aqlı da sev

El ne der ardına *āniñ kulāğıñı* şaqla da sev (65B/ 2)

2. 4. 3. 3. 16. Kûy-i Yâr

Âşık, sevgiliyi görebilmek için gece gündüz onun oturduğu semte gitme hayali kurar, onun semtine gitmek ister.

Gözlerim yollarda kaldı bir selāmiñ gelmedi

Giçe gündüz *semtinize* varmağa cān arzular (32A/ 4)

2. 4. 3. 3. 17. Naz

Naz, sevgilinin en mühim özelliklerinden biridir. Naz elbisesi giyen sevgilinin nazı âşığı kahreder, sevgiliye naz etmemesi için yalvarır. Nazlı nazlı söyleyen sevgilinin nazı âşıktan can alır. Naz, âşığı üzmesine rağmen sevgilinin naz ile de olsa koynuna girmesini yürekten ister.

Elif Allah için olsun yār baña *nāz* eyleme (8A/ 1)

Mim medetim bir *nāzile* koynuma girseñ ne vār (8B/ 4)

(29A/ 2), (40B/ 5), (41B/ 3), (54B/ 16)

Yağmur yağar qarlı buzlu

Dilber söyler *nazlı nazlı* (16B/ 18)

(60A/ 16)

Bu ‘Ömer bī-çāresine *nāz* ile reftār ile

Lütf u ihsān eyleyüb devletlü cānım gelmedi (23A/ 15)

Āşıkından cān alıyor şüh-ı *nāzı*
Āh gördünüz āhū gözlüm maralım dađlar (24B/ 8)

Ķanı ol *nāzıñ* libāsıyla donatduđıñ seniñ
Ellerine kınarlar yağdığların ey cān (60A/ 13)

2. 4. 3. 3. 18. Saç

Sevgilinin saçları, sümbüle benzetilir. Başka bir beyitte ise saçları sırmalı ve birbirine dolaşıktır. Ne şekilde olursa olsun sevgilinin saçının teline dokunmak aşkın en büyük hayallerinden biridir. Cönkteki şiirlerden birinde aşık saçları kar gibi beyazlayan sevgilisinden saçlarına kına yakmasını ister. Başka bir şiirde ise aşık sevgilinin saçlarının dökülmüş olduğunu dile getirerek dert yanar.

Başını kına beyāz Ķar gibi merdāne gibi
Üstüni şırmalı puşi gende bir dāne gibi (9A/ 19)

Ara yerde bir dilberin kurmuşlar
Sevdiğimiñ *saçlarını dökmüşler* (27A/ 14)

Saçlarıñ mānende sünbül al yanađıñ gül gibi
Mest ider mestānesin sükker dudađıñ bāl gibi (34A/ 9)

Darılıb haşme geldikde meyānı Ķan gösterir
Nice Ķābildir doğunmağ *teline* dilberleriñ (36A/ 4)

Gel ey *saçı sırma dolaşık*
Hüsñüñ boyuma yaraşık (64B/ 1)

2. 4. 3. 3. 19. Sevgilinin Ayağı Toprağı

Aşık sevgilinin ayağının tozuna yüzünü sürmek, değil yanına ayağının tozuna bile erişebilmek için can atar.

Hāk-i Ķademiñ gūh ile cilā-yı İşfağāndır
Çeşmiñ nazarı ‘āşıka sermāye-i cāndır (23B/ 1)

Sevdiğim yoluna kurbân olayım

Ayâğıñ tozuna yüzüm süreyim (25A/ 8)

Güneş yüzün gül cemâlin görmegi cân arzular

Hak-i pây-i devletine varmağa cân arzular (32A/ 2)

2. 4. 3. 3. 20. Sine, Gerdan, Koyun

Sevgilinin sinesi göz kamaştırıcı derecede parlaktır. Gerdanı beyazdır ve gerdanında tane tane benler döşelidir. Aşık sevgilinin gerdanına müptelâdır ve sevgilinin gerdanından alınacak olan busenin ondan hiçbir şey eksiltmeyeceğini söyleyerek. Sevgilinin gerdanını öpmek ister. Sevgilinin koynu da cennetle eş değerdir. Aşığın hayali sevgilinin koynuna girmektir.

Āç *sīneni* billürını gören gözler kamaşa (9A/ 13)

Giy mor cübbeyi a‘lâ topuğuna ulaşa

Beyâz gerdân altında

Sana bir benek gerek bir benek (16B/ 3)

(22A/ 3)

Sinem siper etdim ğamzen oğuna yürü hey

Zülf-ü siyâhı *gerdânı* benim mübtelâsı (21B/ 3)

(21B/ 9), (22A/ 9), (24A/ 12)

Gerdânında tâne tâne beñler naķışlım

Levendâne yürüyüşlüm şâhin baķışlım (24B/ 12)

Gerdânında tâne tâne benler köşeli

Vardım yârin bağçesine inçi döşeli (25A/ 1)

Yarayım ben şu yerlerden karar etmedi

Gerdânından buse aldım zarar etmedi (25A/ 4)

Ķoynunuñ içini uçmağ dirler

Hak naşib iderse girmeye geldim (30A/ 11)

Zihi *gerdânuna* taşvîr iden naqqaşına

Yaşlanır ziyâdın eşiğiniñ taşına (59A/ 5)

İller âniñ kazañla beni çıkarmazdan evvel

Gül gibi koynuñu koyub ruhlarnı koqla da sev (65B/ 4)

Şoyunub *koyñuna* girse teslim eylese her yännı

Gel beru cânım dilleyeydim emeydim *gerdanını* (66B/ 6)

2. 4. 3. 3. 21. Söz

Sevgilinin lisanı, sözü, cümleleri çok tatlı, şirindir. Fakat bu şirin sözler ayrılıkla alakalı olduğu zaman aşğın bağrını deler.

Firâklı sözleri bağrımı deldi

Hiç bilmem yoluma noldı (26B/ 17)

Âşık sözlerinden

Seni *şirin sözlerinden* (28A/ 17)

(41A/ 8)

Ölmeden bir kez kavuşsam kâmet-i şemşâdım

Şalınub reftârıyla *şirin zebânım* gitdi âh (29B/ 12)

2. 4. 3. 3. 22. Yürüyüş

Sevgili, kimi şiirlerde edalı, nazlı, salınarak yürümesiyle zikredilirken kimi şiirlerde de sevgilinin levent yürüyüşlü olduğundan bahsedilir.

Bu ‘Ömer bî-çâresine nâz ile *reftâr* ile

Lütf u ihsân eyleyüb devletlü cânım gelmedi (23A/ 15)

(29B/ 12)

Gerdânında tâne tâne beñler naqışlım

Levendâne yürüyüşlüm şahin baqışlım (24B/ 12)

Ölmeden bir kez kavuşsam kâmet-i şemşâdîma
Şalınub reftârıyla şirin zebânım gitdi âh (29B/ 12)

2. 4. 3. 3. 23. Yüz ve Yanak

Cönkteki şiiirlerde sevgilinin yüzü. Çoğunlukla aya benzetilmiştir. Bunun yanı sıra sevgiliden gül yüzlü, güler yüzlü, güzel yüzlü, güneş yüzlü, kuru suratlı olarak bahsedilmiştir. Sevgilinin yanakları ise aldır, yücedir, nar tanesine benzer, yanağında güller açılmıştır. Aşık sevgilinin yanaklarının koklanarak sevilmesi gerektiğini söyler.

Cim **cemâliñ** aya beñzer ol siyâh kaşlar hilal (8A/ 5)

Yüz-i mâhînî görenler didi vallâh melek
Ne giye ne kuşana diyim aña ne gerek (9A/ 3)
(27B/ 9), (29B/ 3), (31B/ 8)

Ol **ây yüzlü** alâ gözlü berrâk
Kâfirin düveyni açlığa gerek (10B/ 14)
(14A/ 10)

Ey **gülen yüzlü** dildârım benim
Der misin şabra adamım benim (11A/ 9)

Al yanağıñ çuğuruna (16B/ 7)
Şana bir benek gerek bir benek
(35A/ 15)

Güldi güle geldi ol **rûhları 'âtî**
Yâ Hâk diyerek menzîlimiz Tozko-parandır (23B/ 4)

Güzel seni gâyet dilber didiler
Göster **gül yüzini** görmege geldim (23B/ 10)

Şunda bir dilbere gönül düşürdüm
Yanakları benzer nar tanesine (24A/ 2)

Yanağında gül açılmış mor menekşeli
Bir güzele gönül virdim Kâsımpaşa'lı (24B/ 16)
(24B/ 18)

Her kaçan seyr-i çemân etse **yüzi mehpâreler**
Turrâ-i tarârını darb-ı şabâlar ereleler (29A/ 5)

Dostum seni gâyet güzel dirler
Göster **hüb-u cemâlin** görmeye geldim (30A/ 1)

Bendesine günde bir '**arz-ı cemal** eylerdi bes
Tek hemân sultânıma eyle niyâz incinmesin (30B/ 7)

Güneş yüzün gül cemâlin görmegi cân arzular
Hak-i pây-i devletine varmağa cân arzular (32A/ 1)

Şaçlarıñ mânende sünbül **al yanağın gül gibi**
Mest ider mestânesin sükker dudağın bâl gibi (34A/ 9)

Yüzleriniz şems-i kamer
Libâsınız pây güzeller (35A/ 4)

Seçilmez ruğlarıñ kırmızı gülden
Güzeller serdârı mestâne dilber (35B/ 3)

Cefâ 'ilmin göstermeye sevdiğim ehl-i dîle
Mâh cemâli şolmaya ol yâr ile ben her gün güle (36A/ 10)

İller ânın kazañla beni çıkarmazdan evvel
Gül gibi koyunuñı koyub **ruğlarını koğla da sev** (65B/ 4)

Sevme **kuri şuratını** put perisi eglar seni el
Kâh içe bir posa-i çân bahş-ı lebin hağla da sev (65B/ 7)

2. 4. 3. 3. 24. Zülûf

Sevgilinin siyah zülfünden güzellik unsuru olarak bahsedilir. Âşık, sevgiliden kendisini zülfünün teliyle çekmesini talep eder.

Şabr idemem seniñ iftirākına

Ol *siyāh zülfüne* şabā dokuna (21B/ 2)

(21B/ 4, 9), (22A/ 4), (22A/ 9), (24A/ 4), (25A/ 15), (27A/ 11)

Hayātī ile eyledin ‘aşrını bir gün

Zülfün teliyle çek beni odada her aḥşām (31B/ 10)

2. 4. 4. SEVEN (ÂŞIK)

“Âşık, seven demektir. Edebi metinlerde şair daima âşıktır. Bu yüzden her şey, sonuçta aşk ile ilgili görülür. Salt âşıktan bahsedilen beyitlerde dahi şair kendini kastetmekte ve övünmektedir. Onun aşkı ise mücerret güzelliğe karşı duyulan bir aşktır. Aşk samimidir. Maddiyat ile ilişkisi yoktur. Aşığın gıdası üzüntüdür. Sevgiliden daima lütuf bekler. Sevgilisiyle asla bir araya gelmez. Onunla olan beraberliği ise daima hayalidir. Âşık bu sevgisi içinde ağyar ile uğraşmak zorundadır. Rakipleri onu aşkına daima engel olmak isterler. Sevgiliye ait bir özellik, bir bakış, bir söz âşık için sarhoşluk nedenidir. Âşık bunları düşündükçe kendinden geçer. Canına sevgilisine verecek kadar cömerttir. Sözünde durur ve sadıktır. Sevgiliden gelen her türlü eziyete katlanır. Buna rağmen sevgili en son onu hatırlar. Herkese iyi davrandığı halde aşığı daima ihmal eder. Bu iki taraflı bir duygudur. Yüz vermedikçe aşığın aşkı artar. Bundan kurtuluş ya tahammül ya da sefer iledir. Âşık birinci yolu seçer. Aşk yolu ne kadar tehlikeli olursa olsun buna sabretmesini bilir ve o yolda yalın ayak başı açık yürür. Sevgiliden ayrı kalmak aşık için ölümdür. Bu nedenle hayat ile ölüm arasında bir bocalayış içindedir. Maşukun başkasıyla ilgilenmesi aşığın en büyük belasıdır. Sevgili onu rezil de eder; vezir de. Ayrılıklar içinde geçen ömründe içli ahlal eder. Âşık yalvarmaktan bıkmaz. İrade ve takdir sevgilininindir. Aşığa düşen ise canla başla ona boyun eğmektir. Onun için hiçbir gücü, kuvveti yoktur. Tek varlığı aşkında ısrar ve sebattır. Âşık sevgilisinden başka talih, felek, ağyar, zaman vs.den de zulüm gören kişidir. Bu zulüm karşısında sabahlara dek ağlar, gözüne uyku girmez. Yakasını yırtar, kan yutar, içine kan oturur, deniz gibi coşar, aldatılır, oyuncak gibi oynanır, hastalanır, aklını yitirir vs. Onun başına gelenler defter ü divana sığmaz. Bazen bülbül

olup başına gelenleri şakır. Bazen destan-sera olup aşkı ile bir destan oluşturur. Onun sıfatları bitip tükenmek bilmez. Birkaçı şöyle sayılabilir: Düta (iki büklüm), karasız, sabırsız, yüreği kanla dolu, gözü kan ağlar, çaresiz, mest, şuride, gam yiyen, hayran ve kendinden geçmiş, başı dönmüş, sadık, gönlü kırık, inleyen, güçsüz, zayıf, takatsız, ayağı bağlı, esir, gözü yaşlı vs. Aşık bazen güzel şakıyışlı bir kuş, papağan; bazen nergis, micmer, dolap, ney, kurban, sayd, mahcir, kul, bazen de Mecnun, Ferhad'dır. Azra, dertli, hasta, mübtela, divanedir. Hâsılı aşık menfî özelliklerle dopdoludur. Söylediği şiirlerde de bu hallerini terennüm etmekten bıkmaz. Divan edebiyatında şair, 'âşık-maşuk-ağyar' üçgeninin birinci kişisidir. Her çeşit manzume de onun at koşturduğu meydandır." (Pala, 2004: 37).

2. 4. 4. 1. Umumi Olarak Âşık

Cönkte yer alan şiirlerde âşık; tutkun, gönül veren, çaresiz, sinesi yaralı, kul, köle, garip, dertli ve gönül ehlidir.

Bir elif kâmet kıldı beni *üftâde* felek
Fitne-i çeşmine *mefîûn* oldu çân giderek (9A/ 1-2)

Giy kırmızı yemeni topuğuna çeküñ
Gece '*âşıkın* önünden geleñ ol buselerin (9A/ 6)

Ben '*âşık biçârenüñ*
Gel du'âsın al ayvazım (16B/ 11)

Ben '*âşıkım* gülen 'âz
Bülbül ider güle n'âz (17A/ 1)
(17B/ 1)

Var söyle ey şiyâbında ol yâra
Selâm itdi di saña *sînesi yara* (19A/ 9)

Kuzum siyâh irdlerin çatmışsın
Ben *kuluna* haşmet idüb de bakmışsın (20B/ 14)

(27B/ 20), (28B/ 4), (32A/ 7), (33A/ 2), (34A/ 11), (34B/ 15), (35B/ 16), (36A/ 2), (36B/ 18)

Bendesin kıldı kamuş ol cānānım gelmedi
İntizārım hatdin aşdı tende cānım gelmedi (23A/ 1)
(30B/ 7), (31B/ 5), (34B/ 1)

Sana **eftūde** olmassam
Derd ile sīnem delmezsem (28B/ 5)

Seniñ '**āşıklarım** gülmez dirler
Aқан çeşmim yaşıñ silmez dirler (30A/ 5)

Āh efendim zulm idersin **ben ġaribiñ** cānına
Şu cihānda kimseniñ etdiği qalmāz yanına (31B/ 11)

Gūzel seven yigit neden bellidir
Melūl maḥşūn gezer eller içinde (32B/ 7)

Şol **ḥüsnüñ 'āşığı** yolları bekler
Kemāndır qaşlarıñ kibriğin oqlar (33B/ 9)

Ya neylesün **derdmend 'āşık-ı bīcareler**
Söykedikce **māil** oldum diline dilberleriñ (36A/ 7, 8)

Cefā 'ilmin göstermeye sevdiğim **ehl-i dīle**
Māh cemāli şolmaya ol yār ile ben her gün güle (36A/ 9)

2. 4. 4. 2. Âşık ile İlgili Benzetmeler

Âşık; sevgilinin aşkıyla yapıp tutuşması yönünden pervaneye, sevgiliye söylediği aşk dolu sözleri ile bülbüle, sevgiliye olan aşkı yönüyle mecnuna ve divaneye, sevgilinin aşkıyla mest olması yönünden mestaneye ve sevgilinin hizmetini etmesi yönüyle kula köleye benzetilir.

Âşık odına *yağar ‘âşıkları pervâne gibi*
Gözi âhu ok atar kaşı kırçâne gibi (9B/ 1)

Ben hoşamda okurum da
Bülbül gibi şakırım da (16B/ 6)
(18B/ 2, 4, 8, 12, 16, 20)

Haşırımı yakma zîrâ *ben olmuşam Mecnûn*
Divâne gibi başlamışam zâra her aḡşâm (31B/ 3, 4)
(32B/ 3)

Şaçlarıñ mânende sünbül al yanağıñ gül gibi
Mest ider *mestânesin* sükker dudadıñ bâl gibi (34A/ 9)

Bu ‘Ömer estânende *hizmet ider kul gibi*
Yidi kılıca hükmeder veraya beñzer kaçlarıñ (34A/ 7)

2. 4. 4. 3. Âşığa Ait Vücut Aksamı ve Unsurları

2. 4. 4. 3. 1. Baş

Âşığın; işi, gücü ah u zar etmektir, çünkü onun “garip/ gariban başı” sevdaya düşmüştür.

Siyâhî âh-ı zâr için
Sevdâdadır *garib başın* (18B/ 18)
(24B/ 1)

2. 4. 4. 3. 2. Boy

Sevgilinin güzelliği, âşığın boyuna posuna yaraşır biçimdedir. Âşık bunu söyleyerek sevgilinin yanı sıra kendisini de övmüştür.

Gel ey saçı sırma dolaşık
Hüsnuñ *boyuma* yaraşık (64B/ 2)

2. 4. 4. 3. 3. Boyun

Sevgilisinin bir başkasına yar olmasına dayanamayan âşık için bu durum boynunun kesilmesiyle yani ölümle eş değerdir.

Benim yâri eller şarmış

Benim *boynum* vurulmuş (30B/ 20)

2. 4. 4. 3. 4. Can

Âşık, canını sevgili uğruna feda etmekten kaçınmaz ki o bile değersiz kalır. Can tatlıdır fakat sevgili daha tatlıdır bu sebeple sevgiliye kıyasla canın hiçbir önemi yoktur. Âşığın canı sürekli sevgiliyi görmeyi, onun yanına gidebilmeyi arzu eder.

Bu Şâdikî yoluna virse de *can*ını kezâ

Giçe gündüz anıñ a‘dālına kıla ğazâ (9B/ 7)

Yoluñu *can*la başım

Fedâ olsun gel ayvazım (16B/ 4)

Güneş yüzün gül cemâlin görmegi *cân arzular*

Hak-i pây-i devletine varmağa *cân arzular* (32A/ 1, 2)

(32A/ 4, 6, 8)

Tatlı cānım fedâ olsun yoluna dilberleriñ

Cevri cefâsı olmasa kıluna dilberleriñ (36A/ 1)

2. 4. 4. 3. 5. Ciğer

Âşığın ciğeri delik deşik olmuştur, sevgilinin aşkıyla, hasretiyle kan revan içinde kalmış durumdadır.

Yeter hey kız yeter âmân söylersiñ

Ciğercigim hūn idib böğrimi delersiñ (26B/ 10)

Gökyüzünde bulut bölük bölükdür

Benim ciğercigim delik delikdir (26B/ 21)

2. 4. 4. 3. 6. El

Âşığın muradı; kulu, kölesi olduğu sevgilisinin huzurunda el bağlamaktır.

Şerîfî'yim 'âlem bilür bir dilberin kuluyum

El bağlayub divânında durmağa cân arzular (32A/ 8)

2. 4. 4. 3. 7. Göz

Âşığın gözlerinin görevi daima güzeli izlemek, güzel olana bakmaktır, zaten bir güzele sevdalanmasının sebebi de gözlerini kırmamaktır. Çirkin birine bakıp, çirkin birini sevip gözlerini üzmemek istemez. Bunun yanı sıra âşığın gözleri devamlı yollardadır, sevgilinin veya onun bir selamının gelmesini bekler, sevgiliden güzel şeyler umar. Sevgilinin hasretiyle kan dolan, kan akıtan âşığın gözleri sevgiliyi bir kez olsun görse, ziyaret etsen o bile ona yeter.

Gözlerimiñ ' âdetidir dâim gözler güzeli

Gözlerimiñ hatrı için ben severim güzeli (1B/ 6)

İki dâdem derd ile kan ağlasın şimden girü

Ey diriğâ turrası 'anber feşânım gitdi ah (29B/ 7)

Gözlerim yollarda kaldı bir selâmıñ gelmedi

Giçe gündüz semtinize varmağa cân arzular (32A/ 3)

Efendim müştâkım cemâlini görmeye

Lütf u ihsânından umar bu gözler

Kâmile 'arz etmek lâzım değildir

Ziyâret eylese doyar bu gözler (33B/ 2, 4)

(33B/ 8)

A güzel seni seveli oldi işim âh u zâr

Ağlamaktan ey efendim *didelerim taldı kân* (66A/ 2)

2. 4. 4. 3. 8. Gözyaşı

Ağlamak, âşğın öne çıkan özelliklerindendir ve bu ağlamalar esnasında akan gözyaşları normal değildir. Sevgilinin hasretiyle yanıp tutuşan âşğın gözlerinden ya kan akar ya da gözyaşları sele döner.

Bu çeşmimden akan selim

Rahm eyleyüb sil ayvazım (16B/ 7)

‘Aşk elinden **kanlı yaşın**

Taşkın akar seldir bülbül (18B/ 19)

Akan **gözüm yaşı döndi sellere**

Bir nur sine güzel sevdim düşdüm dillere yürü hey (22A/ 7)

Gözlerimden kanlar dökeyim

Var şâğ ol sevdiğim belki gel...(kopmuş) (25B/ 7)

İki dîdem derd ile kan ağlasın şimden girü

Ey diriğâ turrâsı ‘anber feşânım gitdi ah (29B/ 7)

Seniñ ‘âşıkların gülmez dirler

Akan çeşmim yaşıñ silmez dirler (30A/ 6)

Sel gibi âkar gözlerimin yaşları her gün

Göster göreyim mâh yüzünü yâr her aḥşâm (31B/ 7)

2. 4. 4. 3. 9. Sine

Aşğın sinesi genelde delik deşik, yaralı ve ateşlidir. Âşık sevgilinin gamzesinin okuna sinesini siper eder. Sevgilinin hasretiyle, cevriyle, cefasıyla, nazıyla, güzelliğiyle aşğın sinesi yanar, yaralanır, delik deşik olur.

Firâklı sözleri **bağrımı deldi**

Hiç bilmem yoluma noldı (26B/ 17)

Sinem siper etdim gämzen okuna yürü hey
Zülf-ü siyâhı gerdâni benim mübtelâsı (21B/ 3)
(22B/ 5), (28B/ 6)

‘Aşkımiñ deryâsu nemdir haflesin şimden girü
Nâr-ı hasretle bu *sinem dağlasın* şimden girü (29B/ 6)

Hiç revâ mıdır beni ağılarken rakı̄b şād idüb
Sineme dağ üstüne dağlar urasın sevdiğim (31A/ 8)

Gel etme bendeni melül Allâh sorsın
Yanar bu sinem derdile nâra her aḡşâm (31B/ 6)

Kâh ağladır kah güldürür cevriñ ‘âşıklar öldürür
Sinem hânesin yandırır seniñ gözleriñ gözleriñ (33A/ 6)

İşiddikce ‘artmadadır bu *sinemde yaralar*
Şimden girü ‘aduvları giyine kılıc aralar (36A/ 5)

2. 4. 4. 3. 10. Vücut

Âşık, sevgiliden baştan ayağa, tüm vücudunun durumunu dile getirmesini ister ve bu bedenimin hâli benim sana armağanım olsun der.

Serâ-pâ hâlimi söyle
Kulundan armağân olsun (28B/ 3)

2. 4. 4. 3. 11. Yüz, Yanak

Âşık, sevgilinin ayağının tozuna yüzünü sürmek, onun yoluna kurban olmak ister. Fakat vefasız sevgili; âşık ona gönül verdiğiinden beri onun yüzüne dahi bakmaz.

Bir dahı evden çıkmayayım
Yolçu *yüzüne* bakmayayım (1B/ 4)

Tâ giceler şabaḡ olunca uyḡu girmez gözüme

Ben saña gönül vireli bakmaz oldun **yüzüme** (21A/ 7)

Sevdiğim yoluna kurbân olayım

Ayâğın tozuna **yüzüm** süreyim (25A/ 8)

2. 4. 5. GÖNÜL

Cönkte yer alan şiirlerde gönül neredeyse âşıkla eş değerdir. Gönül; sevdalıdır, serseridir, Mecnun' dur, sevgiliden kopup ayrılamaz, sevgilinin kaşının arasını mesken edinir, beladır, divanedir, aşğın gönlünü eyleyebilecek olan ancak sevgililerdir, hatalı olup uyarılması gerektir, sevgilinin aşkından vazgeçemediği için gözü çıkması gerektir, perişandır, delidir, feryat figan edendir.

Ben de hasret oldum yâre

Şeydâ gönlüm aldı bülbül (18B/ 12)

'Akıl perîşandır **gönlü serseri**

Şırma gümüşden akar her yeri (24A/ 6)

Turnalar katrın yalıda düzer

Gönlü Mecnûn oldı tağları gezer (26B/ 10)

Cümle 'âlem dilber olsa

Gönlü senden ayrılır mı (28A/ 8)

(28A/ 2, 4, 12, 16, 20)

Kurulsun meclîs-i **pür-dîl**

İçilsin bâde gül gül (28B/ 9)

Mesken idildi gönlü kaşın arasın sevdiğim

Sağmadım başdan bu 'aşkın mirâcısın sevdiğim (31A/ 1)

Azîz bâşın için olsun efendim güldür beni

Gönlü bela bur kır istersen öldür beni (31B/ 15)

Şu karşıki yüce dāğlar *divāne göñlüm*ü eyler
Kāfiri müslimān eyler seniñ gözleriñ gözleriñ (33A/ 7)

Āşıklara gam degildir ‘āşıkdır yaşın meyle haķ
Gene dilberlere düşer *göñlümüzü eylemek* (36A/ 14)

Bu seniñ *göñlüni uyar* ne işi güci beter
Tā ki қabre varmayınça қurtuluş yoķ pek şaқın (50A/ 2)

Aħmedī'yim ezelden *göynüm çıkmaz güzelden*
Göynümün gözi çıksın sevmeyeydim ezelden (52B/ 3)

Perişāndır deli göñül perişān
Ālmadır dilbere nişān (64B/ 9)

Ey göñül derdini feryād itme dermān bizdedir
Niçeler zaman uñutmuş gör ki Loқmān bizdedir (65A/ 1)

2. 4. 6. MADDİ VE MANEVİ HALLER

2. 4. 6. 1. Āh, Feryād, Figān, Nāle

Āşık, sevgilinin aşkına düştüğünden beri işi gücü ağlayıp dövünmek feryat etmek olmuştur. Aşığın ahları o kadar içten ve güçlüdür ki onun bir ahıyla yerler gökler erir.

İşidinçek bunı ‘avrat *ah didi*
Düşdi uşşı ol Allāh didi (10A/ 22)
(12B/ 9, 19)

Öyle didi babasına ol nigār
Bir zaman *ağladı zārına zār* (12B/ 2)
(12B/ 10)

Āh u zār eyledi işim
Zehr ile mār eyledi aşım (16B/ 1)
(18B/ 17)

Her feci hālîmi ‘arz itsem saña *feryād* idüb
Başladıñ cevr-i cefālar etmege mu‘tād idüb (31A/ 5)

Girdi yola ağlayubeñ nāz ile
Āh iderse yerler gökler eriye (41B/ 4)

Çünkü göçdi dünyādan Muştafā
Zār-ı efgān kıldı aşhāb-ı sefa (44A/ 1)

A güzel *seni seveli oldi işim āh u zār*
Ağlamaktan ey efendim didelerim tōldi kār (66A/ 1)

2. 4. 6. 2. Aşk

Cönkte yer alan şiiirlerde âşık olmaktan; aşka düşmek, gönül vermek, mail olmak, sevdaya düşmek, sevmek, muhabbet kılmak fiilleriyle bahsedilmektedir.

Zel zelāletlik çekmişim ‘*aşkıña düşeli* ben (8A/ 9)

Gördügi vaqt *göñlini virmişdi*
Anıñçün çok paħa kılmışdı (14A/ 8)
(14A/ 9), (21A/ 7)

Ol dedi ki bana ne yüzden *mevil olduñ* sen baña
Ben dedim ki seni alub kaçabilsem bir yana (18A/ 5)

Heb *māildir* saña güller
Söyle nidsin dilde bülbül (18B/ 15)

Ben de ħasret oldum yāre
Şeydā göñlüm aldı bülbül (18B/ 12)

Siyāhī āh-ı zār işin
Sevdādadır ħarib başın (18B/ 17)
(24B/ 1)

Aķan gözüm yaşı döndi sellere
Bir nur sine *güzel sevdim* düşdüm dillere yri hey (22A/ 8)

Āşıkdır zm saña
Kim geldi sözüm saña (22B/ 17)

Benim '*āşık olduğum* bilesin
Al Ķarib'im sağlığılan kalasın (25A/ 17)

Ħatırım bir pos idi çünkü şunub ķān eylediñ
Cān ile sevdığime billāh pişmān eylediñ (31A/ 10)

Yār severim seni dern-ı dilden
Bulamam Ħsnne baĦāne dilber (35B/ 1)
Cismimi eritdi 'aşkın poťası
Ķalbimiz gümüşden pākđır efendi (38A/ 7)

Pes nedendir *böyle 'āşık olduñuz*
Ķān-ı dilden hem muĦabbet kılduñuz
Didi *severim* gerçi zāhir görmedim
İllā bāıında daĦı ayrılmadım hey (43B/ 9, 10, 11)

Cān-u dilden aña 'āşık olana
Andan ider derdine deva (43B/ 17)

2. 4. 6. 3. Ayrılık

Ayrılık ölümle eş değerdir hatta bazen ölümden bile zordur. Sevgili āşığı terk edip onu ayrılık derdiyle baş başa bırakır. Āşık bu duruma sabredemez ve sevgilisiyle ayrılmalarına sebep olan kişilere beddua eder.

Şu dünyāda *ayrılık* var ölüm var
Oñmasıñ arada engel olanlar (7A/ 3)
(19A/ 1, 3)

Şabr idemem seniñ *iftirāk*ına
Ol siyāh zülfüne şabā dokuna (21B/ 1)

Beni *firaқта* koyub rūḥ-ı revānım gitdi āh
Göñlümün eğlencesi kaşı kemānım gitdi āh (29B/ 1)

Niyet etdim yār ile şāk olmağa açdım kitāb
Gelmedi *fırkat*inde kıldım aramızda inqılāb (30B/ 10)

2. 4. 6. 4. Cevr, Cefâ, Kahr, Gazab

Sevgili daima âşığına eziyet ve sıkıntılar çektirir. Bu, sevgilinin temel özelliklerindedir. Âşık da ancak bu eziyetlere katlanmakla yükümlüdür. Yine de âşık; sevgili, cefanın dozunu artırdığı zaman ona yalvarır, yeter cefa ettiğin diye sitem eder. Ama vefasız sevgili âşıklarını öldürme pahasına dahi cevretmekten vazgeçmez.

Te tamām oldı *cefâlar* düşmānla sâz eyleme (8A/ 3)

Ze zebānī maḥrūm etme de *cevr* idersin baña sen (8A/ 11)
(22B/ 1), (29B/ 13), (31A/ 15)

Köroğlu *çeker derdi cefâyı*
Başı turna telli ‘ayvâz aḡlama (17B/ 3)

Her feci ḡālimi ‘arz itsem saña feryād idüb
Başladıñ *cevr-i cefâlar* etmege mu‘tād idüb (31A/ 6)

Kāh aḡladır kāh güldürür *cevrin* ‘*âşıklar öldürür*
Sinem ḡānesin yandırır seniñ gözleriñ gözleriñ (33A/ 5)

Ṭatlı cānım fedā olsun yoluna dilberleriñ
Cevri cefâsı olmasa ḡuluna dilberleriñ (36B/ 2)

Cefâ ‘ilmin göstermeye sevdiğim ehl-i dīle
Māh cemāli şolmaya ol yār ile ben her gün güle (36A/ 9)

Çok cefâlar etdiñ ‘ömrüm inşâfa gel ey güzel
Ben helâk oldum efendim yâ niçe bir intizâr (66A/ 3)

2. 4. 6. 5. Delirmek

Âşık, sevgili yüzünden, onun aşkıyla deli olmuştur.

Dal **deli oldum elinden** merhamet kılsañ ne vār (8A/ 8)

2. 4. 6. 6. Gam, Gussa, Dert, Bela, Elem

Âşık daima dertlidir, gam çeker. Âşığın, gamının haddi hesabı yoktur, içine düştüğü derdin dermanı yoktur. Ama yaşadıkları onu öyle bir hâle getirir ki çektiği derde razı olur bir duruma düşer.

Şın şifâsız **derde düşdüm** çâresini bulamam (8A/ 13)

Hesâbı yok **gamm** yaranuñ
Gör hâlîn bu ‘avârenüñ (16B/ 9)

‘Aceb benim sevdiceğim şafâda mı **gamda** mı
Hal-i ahvâl suâl idüb şormağa cân arzular (32A/ 5)

Meger ölem kırtulam
Şu dünyânıñ **gammından** (35A/ 18)

Derde rāzi olmuşum derde rāzi
Bir derde kâil değil iken olmuşum biñ derde rāzi (52B/ 5, 6)

2. 4. 6. 7. Hasret/ Özlem

Âşık, her zaman hasret çeker. Onun hasreti sevgiliyedir. Hasret ateşi onun sinesini yağlar, yarar, parçalar.

Kağ kıyasta kalmasın **hasretim** el amân (8B/ 1)

Her dem **hasretlik çekersin**

Haḳīkat yok glde bülbül (18B/ 7)

Ben de *ḥasret oldum yre*

Ŗeyd gönlüm aldı bülbül (18B/ 11)
(19A/ 4)

Demirem ŖimŖiri *ḥasret* snemi eyler Ŗikf

hla efgnım bilinmez olmayınca sine-i Ŗf (23A/ 3)

‘AŖkımiñ derysu nemdir ḥaflesin Ŗimden girü

*Nr-ı ḥasret*le bu sinem dağlasın Ŗimden girü (29B/ 6)

2. 4. 6. 8. Kan

Cönkte yer alan Ŗiirlerde kan çoğunlukla gerçek anlamında kullanılmıŖtır. Bir Ŗiirde gözlerden kan aktığından bahsedilir, burada mecaz yapılmıŖtır.

Yine ‘ağlın dirüben trdı ri

Gözleri *kan* tluben geldi ilerü (10B/ 1)

(12B/ 16), (18B/ 19), (20B/ 10), (25B/ 7), (26A/ 2, 10), (29B/ 7), (31A/ 9), (33A/ 4), (35A/ 17), (36A/ 3), (60A/ 11)

Gziler *al kanlara* boyansın

Ŗehidler serdrı oldu Genc ‘Osmn (17A/ 3)

Elli biñ de *kızıl kanlar* içici

Niçe bilig kffr da merd olsa gerekdir (20A/ 7)

Zülf- siyhı gerdnı benim

Mbtelsı çoç dilber o *iki eli kanlım* (22A/ 5)

(22A/ 10)

abiliñ *kan*ından revyet ey cn

Bir revyetde naçar yere açdı *kn* (63B/ 2, 3)

2. 4. 6. 9. Şad Olmak

Lamla luṭfla irdim *şāz olurum* bir zamān (8B/ 3)

2. 4. 6. 10. Yara

Avare âşığın çektiği derdin, yaralarının haddi hesabı yoktur. Sevgili onun bu aciz durumunu görmezden gelir, âşığa çektirdiklerini çektirmeye devam eder. Âşığın derdine dert yarasına yara ekler.

Ḥesābı yok ğamm *yanuñ*

Gör ḥālın bu ‘avārenüñ (16B/ 9)

(21A/ 2)

Hiç revā mıdır beni ağlarken raḳīb şād idüb

SİNEME *dağ* üstüne *dağlar* urasın sevdiğim (31A/ 8)

2. 4. 7. RAKİB

Rakip, herhangi bir durumda, bir işte bir yarışta mücadele edip birbirlerini alt etmeye, kazanmaya çalışan kişilerden her biridir. Edebi metinlerde de rakip devamlı âşık ile onun sevgilisi, sevdiği arasında girer, âşığa ortak olur, yer yer sevgilinin aklını çeler, karıştırır ve âşığa en az vefasız sevgili kadar cefalar çektirir (Pala, 2004: 374).

Te tamām oldı cefālar *düşmāñ*la sāz eyleme (8A/ 3)

Zı *zālim raḳīb* ile mekreyle āl (8A/ 17)

(22A/ 11, 14),

Görmesün yüzini amma *ol raḳīb o köpek*

El virin de ḳalça dimeye simrağ-ı semek (9B/ 3)

Ben yār ile söyleşirken

Gözi çıksın *gözeden* (29A/ 12)

Fendine uydum *raḳīb*iñ çok cefā ettim aña

Āfet-i devrānıma eyle niyāz incinmesin (30B/ 3)

(30B/ 5), (31A/ 8), (32B/ 8, 17)

İşiddikce ‘artmadadır bu sinemde yaralar
Şimden girü ‘*aduv*ları giyine kılıc aralar (36A/ 6)

2. 5. TABİAT

2. 5. 1. KOZMİK ÂLEM

2. 5. 1. 1. Gökyüzü

Cönkteki şiirlerde gökyüzü gerçek anlamıyla, yeryüzünün tersi olarak kullanılmıştır. Şiirlerde; gökyüzünün ters döndüğünden, meleklerin yere indiğinden, gökyüzünde bulutların ve sayısız yıldızların olduğundan bahsedilir.

‘Aksine döndi de *çark-ı felekler*
Gökde ararken yerdeymiş melekler (26A/ 13)

Gökyüzünde bulut bölük bölükdür
Benim cigercigim delik delikdir (26B/ 21)
(27B/ 14)

‘İzzetile ikrām ile aldılar
Cümle *göklerde* ziyāret kıldılar (40B/ 10)

Girdi yola ağlayubeñ nāz ile
Āh iderse yerler *gökler eriye* (41B/ 4)

Gökde yıldız sayılmaz yerde turnalar yayılmaz
On üç on dört yaşındaki kız sevilmege doyulmaz (52B/ 1)

2. 5. 1. 2. Yıldızlar

Cönkte seher yıldızı ve gökteki yıldızların çokluğundan bahsedilmiştir.

Seher yıldızı gibi
Degmiş mi gözüm saña (22B/ 18)

Gökde yıldız sayılmaz yerde tınalar yayılmaz

On üç on dört yaşındaki kız sevilmege doyulmaz (52B/ 1)

2. 5. 1. 3. Bazı Yıldızlar ve Yıldız Kümeleri

“Süha, Büyükayı yıldız kümesinin en küçük yıldızdır. Küçüklüğü dolayısıyla eskiden gözlerin görüş kuvvetini ölçmede kullanılırdı. Bu yıldızı görebilen göz keskin sayılırdı.” (Pala, 2004: 411).

Gerisi levh-i kalem ‘arş-ı selâ

*Necm-i sühâ*yı aňladım bildim (62B/ 8)

2. 5. 1. 4. Seyyareler

2. 5. 1. 4. 1. Ay

Āy yerinde gün yerinde hey nebādāt tam da

Vaḳti gelmeyinçe olmaz ğayrı tertīb pek şaḳın (48B/ 13)

2. 5. 1. 4. 2. Güneş

Bir sen söyle bir de ben

Günde sen *güneş*de ben (29A/ 9)

Āy yerinde *gün* yerinde hey nebādāt tam da

Vaḳti gelmeyinçe olmaz ğayrı tertīb pek şaḳın (48B/ 13)

2. 5. 2. ZAMAN VE ZAMANLA İLGİLİ MEFHURLAR

2. 5. 2. 1. Zaman

Bu bölümde; belli bir vakit dilimi bildiren ifadelere yer verilmiştir. Bu ifadeler: ayın ilk günü, seher vakti, bin ay, cuma gecesi, kadir gecesi, arife gecesi ve iki bayram günüdür.

Bugün ayın ilkidir

Cān bedeniñ mülkidir (36B/ 21)

Seher vaḳtinde ḳalkar gider

Dāimā Allāh'ı tevḫid ider (39A/ 1)

Kaṅkī ḥātun ḥizmet itse zevcine mevlā ānı
Yarlığa ya *biñ şeh*r sevābın bula hem cānı (54A/ 16)

Gör yine canların kılar ilim saña beyān
Olsa *cum‘a giçesi* yāḥud düşünüb ha bī-gümān (59B/ 2)

Ramażan'ıñ daḥı evvel giçesi hem āḥiri
Leyle-i kadr çende hem *‘arefe giçesi* der nişān
Hem *iki bayrām günü* gele gide çānlar cümlesi
Ḥaḫdan isterler kamu izin yā müste‘ān (59B/ 6, 7)

2. 5. 2. 2. Yıl

Şiirlerde geçen yedi yıl ve kırk yıl kelimeleri gerçek zaman anlamlarıyla kullanılmıştır. Yârimden ayrılalı her günüm bir yıla denk kısmında da mübalağa yapmak için bir gün bir yıl ile eş değer tutulmuştur.

Ben yârdan ayrılalı
Her günüm yıldır benim (35B/ 18)

İşbu üslubda örđi ol hemām
Yidi yılda eyledi ānı tamam (39A/ 16)

Kısmetini zāt niçün *kırk yıl* evvel etti ḥāḫ
Sen derüni kul iseñ her işiñ āsan pek şaḫın (51B/ 8)

2. 5. 2. 3. Mevsimler

Bülbül devamlı gözleri yollarda bahar ayının gelmesini bekler. Diğeri bir şiirde âşık Allah’a kışının yaz olması için yalvarır, burada kış ve yaz kelimeleri ile anlatılmak istenen gerçek mevsimler değil sıkıntıdan feraha ulaşmaktır. Baharlanmış derler yeşil ifadesi ile kastedilen ilkbahar mevsiminin gelmiş olduğudur. Ne kışı belli ne yazı belli ifadesiyle de iyinin kötünün ayırt edilemeyeceği kötü bir dönem olduğundan dert yakınılır.

Faşl-ı bahār olsun deyü
İki gözün yolda bülbül (18B/ 1)

İlâhi sen *kışımızı yâz* eyle
Sevdüğümün ‘ömrünü sen uzun eyle (25B/ 9)

Turnâm gelir dizin dizin
Gider *yazın* gelür *güzün* (27B/ 10)

Bunda fenne derler dilber suna
Baharlanmış dirler yeşil gine (35B/ 14)

Ne *kış*ı bellü ne *yaz*ı bir zamâne geldi bize
Her şeyiñ vaqti bilinmez oldı ‘âlem pek şaşkın (48B/ 5)

2. 5. 2. 4. Aylar

Cöngün 7B numaralı varağında hicri aylar not edilmiştir. 59B numaralı varakta yer alan bir şiirde de hicri aylardan recep, şaban ve ramazan aylarından söz edilmiştir.

Muharrem Safer Rebi‘ulevvel Rebi‘ulâhîr
Cemâziyelevvel Cemâziyelevvel Receb Şa‘bân
Ramazân Şevvâl Zilkâ‘ide Zilhicce (7B/ 9-11)

Yâhud on beş giçesi ol mâh *Şa‘bân*'iñ dağı
Hem *receb* âniñ evvel cum‘ası diñle ‘ayân
Ramazân'iñ dağı evvel giçesi hem âhiri
Leyle-i kâdr çende hem ‘arefe giçesi der nişân (59B/ 3, 5)

2. 5. 2. 5. Gün

Bu Şâdikî yoluna virse de canını kezâ
Giçe *gündüz* aniñ a‘dâlına kıla gâzâ (9B/ 8)
(24B/ 2, 3), (25B/ 29), (32A/ 4), (43B/ 13)

Bir güzel yaşına girinçe
Seherde açılmış gönçe gül olur (27B/ 8)

Bir sen söyle bir de ben

Günde sen güneşde ben (29A/ 9)
(29B/ 3)

2. 5. 2. 6. Akşam, Gece

Akşam ve gece kelimeleri cönkteki şiirlerde genelde zaman belirtmek için kullanılır. Sevgili, âşğın evine akşam ve yatsı vakti gelecektir, yalvarış yakarışlar gece yapılır, sevgilinin buseleri gece görünür, âşık ile sevgili gece gündüz birliktedirler, âşık gözünün yaşını dün gece silmiştir, âşık sevgiliye varıp ona çare olabilmek için her akşam zorluk çekmeye razıdır, âşık Allah'tan ona sevgiliyle muhabbet imkânını yarın gece nasip etmesini ister ve âşık geceler sabah oluncaya kadar sevgiliyi görmek ister.

Yārim bize ne zaman gelir

Akşam ile yatsıda (9B/ 14)

Şalınır tavus dimeye felek geliñ

Rahmide ‘aşkına yalvarıçak **gice** dilin (9B/ 18)

(14A/ 14, 15, 19), (21A/ 6)

Giy kırmızı yemeni topuğuna çeküñ

Gece ‘aşkın önünden geleñ ol buseleriñ (9A/ 6)

(54A/ 11)

Dün giçe dün giçe gördüm anıñ işini

Gözümden akan kanlı yaşımı (26A/ 9)

Her zor çekerim varmağa ol yāra **her ahşām**

Etse o güzel o rūha bir çāre **her ahşām** (31B/ 1, 2)

(31B/ 4, 6, 8, 10)

Giçi gündüzleri benimle bile

Niçe anı ben göndereyim dile (43B/ 13)

Hak müyesser eylese muhabbeti **yārñ giçe**

İdelim çānā seniñle şöhetü **yārñ giçe** (59A/ 1, 2)

(59A/ 4, 8, 12, 16)

Tā giçeler şabaḥ olunca göreydim iḥsânını

‘Āşıkā bundan ziyāde bir mürüvvet vār mıdır (66B/ 7)

2. 5. 3. DÖRT UNSUR (ANÂSİR-I ERBAA)

Dört unsur olarak adlandırılan şey ateş, hava, su ve topraktır. Bunlar, bazı ortak özellikleri hasebiyle birbirleriyle ilişki içindedir.

Ol nūrîñ ‘aşkına ḥalk oldu ‘âlem

Çār ‘anâşırdan Hâzreti Ādem (62B/ 14)

2. 5. 3. 1. Su

Su bütün canlıların yaşamsal faaliyetleri için çok önemli bir yere sahiptir. Cönkte yer alan şiirlerde âşık sevgilisini suya giderken görmüştür. Âşığın gönlü taşkın sular gibi çağlayıp akar. Suyun olmadığı yerlerde teyemmüm abdesti alınır.

Şuya giden dilber bekle

Eglen bir ḥaber şorayım (1A/ 1)

Şu bulunmadığı yirde bize ḥaş eyledi Allāh (4A/ 2)

‘Āşık der hū geldi

Bağla bendi *şu* geldi (17B/ 10)

Taşkın şular gibi çağlayub açar

Seniñ derdin beni külḥanda yaçar (26B/ 1)

Dud ağācı burulmuş

Dibine *şu* durulmuş (30B/ 19)

2. 5. 3. 1. 1. Bulut

Âşık, gökyüzündeki parça parça bulutları kendiyile mukayese eder. Onun ciğeri gökyüzüdür, ciğerindeki yara ve delikler ise gökyüzündeki bulutlardır.

Gökyüzünde **buluğ** bölük bölükdür
Benim cigercigim delik delikdir (26B/ 21)

2. 5. 3. 1. 2. Deniz

Deniz bu şiirde gerçek anlamıyla kullanılmıştır.

Denizin ortası mildir
Seni söyleden dildir (33A/ 11)
(33A/ 13)

2. 5. 3. 1. 3. Göl/ Çay

Âşık, güzellerin gelişiyile doğanın bile şenlenip bereketleneceğinden emindir.
Güzeller sayesinde çaylar göle dönüşür.

Birer birer al yatırın
Göl olsun **çāy** güzeller (35A/ 12)

2. 5. 3. 1. 4. Yağmur

Yağmurun yağışı birlikte sevgili de şevke gelip nazlı nazlı konuşmaya başlar.
Ayrıca âşık, çevresindeki insanlara “size yağın yağmur bize kar mıdır, biz neden sevmeyelim?” diye sitem eder.

Yağmur yağar karlı buzlu
Dilber söyler nazlı nazlı (16B/ 17)

Karşunuzda **yağın yāmur** bu ele kar m'ola
Bize dilber sevmek katı ‘ar m'ola (32B/ 10)

2. 5. 3. 2. Toprak

Toprak şiirde gerçek manâsıyla kullanılmıştır. Toprağa damlayan su sayesinde topraktan bitkiler bitmesinden ve tarlalarda harman yapılmasından bahsedilir.

Çalān **toḫrāğ**ını arıtdı tağdir
Halk olan ḫarmānı añladım bildim (63A/ 3)

Dört tamlā tamladı yaprākdan
Bir tamladan panbuḡ bitdi **toprāk**dan (63A/ 30)

2. 5. 3. 3. Ateş

Cönkteki şiirlerde ateş olarak yalnızca cehennem ateşinden bahsedilmektedir.

Başı üstüne melekler yaḡuben **ateş** anıñ
Böyle gördüm leyle-i mi‘raçda didi Muştafā (57A/ 13)

Şurātı kelb şurātı aḡzına **ateş**ler dolan
Erine buḡz eyleyüb başını çeküb ayrı yatan (58A/ 5)

2. 5. 3. 4. Hava

Şiirde hava kelimesinin manası, yerden yüksekte olan kısımdır.

On sekizde gönül **havā**da uçar
On toḡuzda garibān yurdundan göçer (27B/ 17)

2. 5. 3. 4. 1. Rüzgâr

Cönkteki şiirlerde rüzgârdan yel, saba ve bad-ı sabah olarak bahsedilir. Rüzgârdan sevdiklerinin kokusunu getirmesi istenir. Ayrıca sevgiliye selam götürmesi istenir. Bunun yanı sıra sevgili de sabah rüzgârıyla birlikte salına salına evinden çıkar.

Bu yañadan **yeller** ese söyleyem
Ata ana ḡoḡusım isteyem
Meger **yel** getüre ḡoḡuñız baña
El-veda‘ olsun cānım baba saña (12A/ 22, 23)

Ey **şabā** dildāre ‘arz ile
Ana yüz biñ selām olsun (28B/ 1)
(30B/ 1)

Bugün **bād-ı şabāḡ** esdi
Yārim ḡıḡdı oḡaḡından (34B/ 1)

2. 5. 4. HAYVANLAR

2. 5. 4. 1. Kuşlar

Cönkteki şiirlerde bahsi geçen hayvanlar tavus, bülbül, turna, şahin, keklük ve Hüma kuşudur. Sevgili salına salına yürümesiyle tavus kuşuna benzetilir. Bülbülün öne çıkan özelliği şakımasıdır. Şahin keskin bakışları ve ceylan avlaması özellikleriyle ele alınır. Kekliğin sekişi ön plandadır. Hüma da cennet kuşudur. Sevgili bülbül gibi şakıyandır. Âşığın bülbüle benzeyen yönüyle sevgilisine duyduğu aşk ve hasrettir. Sevgili şahin gibi keskin bakışlarıyla ceylan olan âşığı acımadan vurur. Karşiki dağın yokuşunda seke seke yürüyen de sevgilidir.

Şalınır *tavus* dimeye felek geliñ

Rahmide ‘aşkına yalvarıçak gice dilin (9B/ 18)

Rahmetim isteyübende niceyim t̄alib

Eyledim kendi özüme ey *kandelib* (12B/ 12)

Ben hoşamda oğurum da

Bülbül gibi şakırım da (16B/ 6)

(18B/ 2, 4, 8, 12, 16, 20), (22A/ 6), (25A/ 16), (26A/ 10), (27A/ 6), (33A/ 3), (34B/ 14)

Köroğlu çeker derdi cefāyı

Başı *turna* telli ‘ayvāz ağılama (17B/ 4)

(17B/ 4, 8, 12, 16, 20), (26B/ 10), (27B/ 1, 4, 5, 8, 9, 12, 13, 16), (52B/ 1)

Gerdānında tāne tāne beñler naķışlım

Levendāne yürüyüşlüm *şahin* baķışlım (24B/ 12)

Karşiki dağın yokuşu *keklige* sekişi

Adam öldürür baķışın seniñ gözleriñ gözlerin (33A/ 9)

Gelir qarşımızda durur

Şahin gibi cevlān urur (34B/ 6)

On iki şehriyāya miskden aña bār-ı hudā
Birini cennetde görmedikçe olmaya ol *hümā* (54A/ 18)

2. 5. 4. 2. Dört Ayaklı Hayvanlar

Cönkteki şiiirlerde yer alan dört ayaklı hayvanlar kurt, aslan, rev at, ceylan, kır at, sansar, tilki, deve, kuzu, domuz, köpek ve devedir. Güçlü askerler kurt ve aslana, sevgili ceylana, âşık da ceylana, sevgisiz insanlar sansar ve tilkiye benzetilir. Rev at, kır at, deve, kuzu gerçek anlamlarında kullanılmıştır. Cehennemde azap gören bazı insanların günahlarına göre suratları domuza ya da köpeğe dönüştürülmüştür.

Ürküb ürküb gider şāhin *ķurtları*
Arasında *aslan* gibi Genc ‘Osmān (17A/ 11-12)

*Rev atı*ñ üstüne biner sürerim
Kıymadan yüregimiñ yağın ezerim

Bir güzeliñ sevdāsı var ğarīb başımda
Giçe gündüz durmaz niyāzım *maralım* dağlar (24B/ 2)
(24B/ 4, 9, 14, 19), (25A/ 6)

Bindirdim *ķır atımın* üstü haşālı
Āh gördünüz mi āhū gözlüm *maralım* dağlar (24B/ 13)

Dir ki ‘âşık niçün baķdın yüzüme
Kervānında *binek* şayār bu gözler (33B/ 16)

Gelir karşıımızda durur
Şāhin gibi *cevlān* urur (34B/ 6)

Dünyāda yār sevmeyen
Şansar ile *tilki*dir (36B/ 22)

Ücretile el *devesin* güder
Gizli sırlar olurdı ‘ayān (39A/ 3)

(39A/ 9), (39B/ 8, 10), (44B/ 7, 16), (63B/ 5)

Karşiki dağda bir *kuzu meler*

Kuzuniñ fiğānı bağrımı deler (58A/ 11, 12)
(58A/ 14, 15, 18, 22)

Birisiniñ bedeni olmuş kabdan ahmār

Dağı *hınzur* başına tebdil olmuş rasiha (57A/ 10)

Üzerine niçe biñ biñ vardır elvān ‘azāb

Şüreti *kelb* şüretti agzını nār ile melādır liva (57A/ 12)

Ādeme *qoc deve* gönderdi subhān

Yüñün kırkub Havvā egirdi ey cān (63B/ 5)

2. 5. 4. 3. Sürüngenler, Balık ve Böcekler

Kalkan balığı balık türlerinden biridir. Balıklar ise suda yaşayan canlılardır. Akrepler ise sürüngen ve zehirli hayvanlardır. İslam dinine göre günahkâr insanların kabirleri yılanlarla akreplerle ve bu tarz zehirli hayvanlarla doldurulur, bu şekilde azap edilirler.

Qılıc kında paşlanmaz

Balık şuda ışlanmaz (36B/ 15)

‘Ömrüm içinde yemedim *balık* diyü and içme kim

Yimediñ mi dün giçe önümde *kalқан balığı* (53B/ 13-14)

Qabrine cennet qapusın açā mevlā-yı kerīm

Pak ide qabrini hayat-u ‘*aqāribden* rahīm (54A/ 20)

2. 5. 5. BAĞ, ÇEMEN, ÇİÇEKLİK VE İLGİLİ UNSURLAR

Âşık; bülbüle, hasret çekmemesi için şakıyarak gül bahçesine gitmesini söyler. Sevgilinin bahçesinde inciler döşenmiştir. Âşık sevgilinin güzelliğinin bağında bahçıvan olup onun güzelliğinin güllerini dermek ister. Sevgili o kadar uzun boyludur ki salınarak bahçeye bir girdi mi serviler ona selam durur.

Şakıyub var *güzlāra*
Olma eşkinden āvāre (18B/ 9)

Gerdānında tāne tāne benler köşeli
Vardım yārin bağçesine inçi döşeli (25A/ 1)

Yā rabb niçede *bağçasınıñ* gülünden
Öteydim bülbüllerin dilinden (25A/ 15)

Bāğbāniñ olam hüsniñ bāğına
Gonce güllerini *dermeye* geldim (30A/ 15, 16)

Şalındı *bağçaya* girdi
Serviler selāma durdı (34B/ 9)

Rehlerin açılmış güldür
Dilin *gülşende* bülbüldür (34B/ 14)

Bunda fenne derler dilber suna
Bağarlanmış dirler yeşil gine (35B/ 14)

Ataların anaların bulub anlara teslim it
Bağışladım kamusıñı kıldım yerlerin *revzāt* (62A/ 2)

2. 5. 6. BİTKİLER

Āy yerinde gün yerinde hey *nebādāt* tam da
Vaḳti gelmeyinçe olmaz ğayrı tertīb pek şaḳın (48B/ 13)

Dört tamlā tamladı yaprāḳdan
Bir tamladan *panbuḳ* bitdi toprāḳdan (63A/ 30)

Havvāniñ saçından didiler *ketān*
Ḳābiliñ ḳanından revāyet ey cān (63B/ 1)

2. 5. 6. 1. Ağaçlar

Cönkte adı geçen ağaçlar kavak ağacı, ayva ağacı, servi ağacı, şimşir ağacı, dut ağacı, zerdali ağacı, sidre ağacı ve tûba ağacıdır. Sidre ve tûba ağaçları cennette olduğu düşünülen ağaçlardır. Diğer tüm ağaçlar gerçek anlamlarıyla kullanılır.

Āl **kavak** üstüne güller şokunur
Gülleriniñ birisi şoldı döyünür (7A/ 11)

Āyva yabraqlandı güller çillendi
Ağamiñ koyunda yağlık kirlendi (7B/ 5)

Oğlanıñ adı ‘Alī
Selviden kesdim dalı (28B/ 17)

Ölmeden bir kez kavuşsam kâmet-i **şemşādı**ma
Şalınub reftarıyla şirin zebānım gitdi āh (29B/ 12)

Dud ağacı boyunca
Dud yemedim toyunça (30B/ 17)
(30B/ 19), (36B/ 9)

Şalındı baqçaya girdi
Serviler selāma durdı (34B/ 10)

Tamburam perdelidir
Ağaçlar zerdalidir (35A/ 19)

Ol nūr hırkına hālīk oldı eşyā
Erđi semā cennet **sedre** ve **tûbā** (62B/ 6)

2. 5. 6. 2. Çiçekler

Gül, kırmızı gül, karanfil, hercai, mor menekşe, ak gül, lale, sümbül ve zakkum çiçeklerine cönkteki şiirlerde yer verilmiştir.

Āl kavaḳ üstüne **güller** şokunur

Gülleriniñ birisi şoldı döyünür (7A/ 11-12)

(7B/ 5), (18B/ 3, 8, 12, 13, 15), (22A/ 6), (25A/ 15), (26A/ 10)

Ķaranfil tesdesiyem

Desdesin desdesiyem (9B/ 11)

(9B/ 13)

Ķırmızı gülüñ vaktinde

Çıkdım oturdum tahtında (16B/ 1)

(25A/ 16)

Ķonça açılsun deyü

İntizārın dilde bülbül (18B/ 3)

Ben de bu işlere ḳāil degilim

Hercāyi dilbere māil deilim (20B/ 6)

Yanağında **gül** açılmış **mor menekşeli**

Bir güzele gönül virdim Ķasımpaşa'lı (24B/ 16)

(24B/ 18), (28B/ 9)

Aḳ gülüñ yerine şarı tenini

Şaram da eglenem belki gelmeyim (25B/ 12)

Bende bülbülüdüm dāhī daldım

Ķoḳulmadıḳ taze gülüdüm (27A/ 6)

Lāle idim **sünbül** idim **gül** idim

Altun idim gümüş idim arındım (27A/ 9)

Bir güzel yaşına girinçe

Seherde açılmış **gonçe gül** olur (27B/ 8)

(27B/ 10), (28A/ 14), (30A/ 16)

Şaçlarıñ mănende *sünbül* al yanağıñ *gül* gibi
Mest ider mestānesin sükker dudağıñ bāl gibi (34A/ 9)

Mor menekşe boynun eydi
Gül kızardı hicabından
Rehlerin *açılmış güldür*
Dilin gülşende bülbüldür (34B/ 11, 12, 13)

Hağ Te‘āla nice ni‘metler yaratmış yiyesin
Eglenemem dir iseñ *zakğum* içme pek şakın (50A/ 12)

2. 5. 7. MEYVELER

Cönkteki şiirlerde ayva, nar, dut, zerdali, şeftali, elma meyvelerinin isimleri zikredilmiştir.

Bağçe barsızdır güler
Ayva narsızdır güler (17A/ 1)

Dud ağacı boyunca
Dud yemedim toyunça (30B/ 17)
(36B/ 9)

Tamburam perdelidir
Ağaçlar *zerdalidir* (35A/ 19)

Ğuzum bana bir *şeftali* vir
Hasan Hüseyin ‘aşğına (36B/ 6)

Ağ tut ile kara tut hikmet şudan
Seker-i tevvābı añladım bildim (63A/ 30)

Bārekallāh ħub yaratmış
Bir ağaçda bir *ālmayı* (64B/ 6)
(64B/ 8, 10, 11, 12, 16, 17, 20, 23, 24)

3. 1. İÇİNDEKİLER (CÖNKTE YER ALAN METİNLERE AİT)

1A: Türkî (Anonim)	22B: Sen Baña Cevr Eylediñ Mübtelâ
1B: Gözlerimiñ ‘Ādetidir (Anonim)	Küstüm Saña (Anonim)
2A: Manzume (Ža‘fi)	22B: Mānī (Anonim)
4B: Hutbe (Anonim)	23A: ‘Āşık ‘Ömer
7A: Türkî Kıbdur Kıbdur (Anonim)	23B: Beyt (Anonim)
8A: Elifnâme (Anonim)	23B: Beyt (Anonim)
9A: Türkî (Şādıkî)	23B: Müfret (Anonim)
9B: Mānī (Anonim)	24A: Kışma (‘Āşık ‘Ömer)
10A: Çünki Kışusı Yehūdā Āsımān	24B: Türkmānī (Anonim)
Olur (Anonim)	25A: Türki-i ‘Āşık Ğarīb (Anonim)
16A: Neşātī	27B: Türkî (Anonim)
16B: Türkî (Muştafa)	27B: Semāī (Anonim)
16B: Semā‘ī (Anonim)	28A: Öksüzī (Öksüz ‘Āşık)
17A: Türkî (Muştafa)	28A: Mānī (Anonim)
17A: Mānī (Anonim)	28B: Gevherī
17A: Mānī (Anonim)	28B: Mānī (Anonim)
17B: Türkî (Anonim)	29A: ‘Āşık ‘Ömer
17B: Mānī (Anonim)	29A: Mānī (Anonim)
17B: Mānī (Anonim)	29B: ‘Āşık ‘Ömer
18A: ‘Āşık ‘Ömer	29B: Mānī (Anonim)
18B: Türkî (Siyāhī)	30A: ‘Āşık ‘Ömer
18B: Türkmānī (Anonim)	30A: Mānī (Anonim)
19A: Türkî (Süleymān)	30B: ‘Āşık ‘Ömer
19B: Türkmānī (Seydī)	30B: Mānī (Anonim)
20A: Destān Türkî (‘Āşık ‘Ālī)	31A: ‘Āşık ‘Ömer
20B: Mānī (Anonim)	31B: Kıalenderī (Ĥayātī)
21A: Şarķı (Anonim)	31B: Müfret (Anonim)
21B: Şabr İdemem Seniñ İftirākına	31B: Müfret (Anonim)
(Anonim)	32A: Şerīfī
22A: Mānī (Anonim)	32A: Müfret (Anonim)

- 32B: ‘Āşık ‘Ömer
32B: Mānī (Anonim)
33A: Semāhī (Anonim)
33A: Mānī (Anonim)
33B: ‘Āşık ‘Ömer
33B: Mānī (Anonim)
33B: Mānī (Anonim)
34A: ‘Āşık ‘Ömer
34A: Mānī (Anonim)
34B: ‘Āşık ‘Ömer
34B: Mānī (Anonim)
35A: Maḫsūniye (Maḫsūni)
35A: Mānī (Anonim)
35B: Gevherī
35B: Mānī (Anonim)
35B: Mānī (Anonim)
35B: Mānī (Anonim)
36A: ‘Āşık ‘Ömer
36A: Mānī (Anonim)
36B: İşde Koyub Gideyorum
(Anonim)
37A: Tekerleme (Kuloğlu)
38B: Müfret (Anonim)
39A: İlāhī-i Veysī (Anonim)
47B: Haḫdan Eyleyen Yār
Olmasından Pek Şaḫın (Anonim)
- 52B: Māni‘ Māni‘ Māni‘ (Anonim)
53A: İlāhī (Anonim)
53B: Müfred (Anonim)
53B: Müfred (Anonim)
54A: Müjde Olsun Cümle Nisvān
İşitsünler ‘Ayān (Şādīkī)
56B: De Gel Gel Gör Ne Buyurdı Ol
‘Aliyyü’l-Murtezā (Şādīkī)
58A: Karşiki Dağda Bir Kuzı Meler
(Anonim)
58B: ‘Āşık ‘Ömer
59A: ‘Āşık ‘Ömer
59B: Gör Yine Canların Kılar İlim
Saña Beyān (Şādīkī)
61A: Buyurdı Server-i ‘Ālem Resula
Fahır-ı Mevcudāt (Şādīkī)
62A: ‘Āşık ‘Ömer İcmālī
64B: Gel Ey Şaçı Sırma Dolaşık
(Anonim)
65A: Mānī (Māili)
65B: Bir Güzeli Sever İseñ Dāniş
Evvel ‘Aklı da Sev (Anonim)
66A: A Güzeli Seni Seveli Oldi İşim
Āh u Zār (Anonim)
66B: ‘Āşık ‘Ömer

3. 2. CÖNKTEKİ METİNLERİN ÇEVİRİ METİNLERİ

1A

TÜRKİ (Kararsız Yapı)

Şuya giden dilber bekle

Eglen bir haber şorayım

Sen bir yolçu ben bir şuçu

Yanıña neçe varayım

Yolçuyudum yoldan kaldım

Deli boyuñuna hayran kaldım

Kız ben şuşuzluğdan öldüm

İçmeyinçe gidemezim

Yolçuyusañ git yolunca

Kemha biçeyim boyunca

Beş kardaşım var duyunça

Öldirirler yolçu seni

Yolculuğdır benim işim

Dost yoluna kodım başım

İster olsun (kopmuş)

İçmeyince (kopmuş)

Benim adım beñli Faṭma

..... (kopmuş)

1B

Altı.....(*kopmuş*)

Emmeyince.....(*kopmuş*)

Bir dahı evden çıkmayayım

Yolçu yüzüne bakmayayım

Adı da beñli Faṭmayım

Bu da böyle olsun yolçu

Mim Mim

Mim

(Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Gözlerimiñ ' ādetidir dāim gözler güzeli

Gözlerimiñ ḥatrı içün ben severim güzeli

Temmet

Şāhibi-ü māliki Molla Hasan

1197 Fī

2A

(Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün)

Hem İslām dīnidir dīnim kitābımdur kelāmu'l-lāh kelāmu'l-lāh

' Amelde Ebū Ḥanīfe mezhebim hem i' tikkādimde

Olubdur ehl-i sünnet ve'l cemā' at mezhebi vallāh vallāh

Daḥī zürriyetim Ādem Muḥammed milletindenim

' İbādet itmege kıblem olur her yerde beytu'l-lāh

Bulunmaz ol ḥudāvendiniñ nezīri mişli mānendi

Ki şüretten münezzehdir müberrādır teā' lu'l-lāh

Şerīkī yok beridür toğmadan dahı toğurmağdan

Eḥaddır küvfi yok ihlās içinde zikrindir Allāh

Tebeddülden tağayyürden dahı eşķāl-i elvāndan

Muḥaḳḳağ ol müberrādır budur evşāf u zātu'l-lāh

Ne göklerde ne yerlerde ne şāğ u şol ne ön artda

Beridür şeş cihetden ol ki yoğdur hiç mekānu'l-lāh
Hudā vardır velī varlığına yoğ evvelā āhir
Yine varlığı kendündendür.....(kopmuş)

2B

Subūtiyye şıfātı zāt-ı 'ilmiyle irādetdir
Hayāt Kudret Halk u Başar Semi' Kelāmu'l-lāh
Dağı hayydir hayāt-ı cümle hayyā muhālifdür
Dem-u lahm-u şürbüyle degildir hiç hayātu'l-lāh
'Ālim oldur ki 'ilmine irişmez kimseniñ 'aklı
İhātā eylemişdir cümle eşyayı 'ilmu'l-lāh
Semi'dir hem işidir her kelāmı sırrıyla cehri
Münezzehdir özünden ol şıfatdur anda sem'u'l-lāh
Bāşir oldur haqīkatde kamu eşyāya nāzırdır
Veli gözden münezzehdür dinür ammā ki 'aynu'l-lāh
Kamu eşyāya kādirdür yaradur hem mürid oldur
Diledüğü olur peydā 'āla vefk-ı murādu'l-lāh
Mütekellimdür ammā ki müberrādır līsandan ol
Harf u lafz u ve şavt ile degildir vaşf-ı kelāmu'l-lāh

3A

'İbadıdır haqqıñ göklerde yerlerde melekler
Olurlar cümlesi her lemhada münkād-ı emru'l-lāh
Dağı Cebrāil u Mikāil u İsrāfil u 'Azrāil
Muqarrebler durur bu dört meleklerdir emīnu'l-lāh
Haqqıñ yüz dört kitābı hem nebīler üzre münezzildür
Yüzi ineñ şuhuf kitāb dördi içinde şer'ī
Virdi Ādem'e on suhuf Şit'e ellisini virdi
Otuz şuhuf İdrīs aldı on suhuf halīlu'l-lāh
Zebūr'ı virdi Dāvud'a dağı Tevrāt'ı Mūsā'ya
Yirmi üç yıl içinde tamām kat' oldu vahyu'l-lāh
Dağı bilmesi vācib enbiyā haqqında bunlardur

Biri şıdık emānetdir biri tebliğ-i hükmu'l-lāh
Velī kitmān u ahkāmı ile hem kizb u hıyānetdir
Münezzehdir müberrādır cemī'an enbiya-yı Allāh
Nebīler ismini bilmek didiler ba'zıları vacib
.....(kopmuş) sekizini i'lām ider furkân-ı halīlu'l-lāh
.....(kopmuş) dağı şırāta varmamız hağdır

3B

.....(kopmuş) hağdır virür mü'minlere Allāh
İçre duğul itdügi müminler bilā şübhe
Görür cennetde Allāh'ı 'ayān olur cemālu'l-lāh
Su'āl-ı münkereyni kabır 'azābı dağı gerçektür
Cehennem yedi itbāğdır girerler müşrikin bi'l-lāh
Şurūtı dağı islāmıñ şalāt-ı şavm ile tevħid
Zekāt u hacı ğaniler(e) hağber virdi nebīyu'l-lāh
Şalātuñ şartları hāricde olan altı farzdır
İçindeki dağı erkāna altı cümle farzu'l-lāh
Tışındaki şahāret setr-i 'avret vağıti bilmek hem
Dağı abdestile niyyet hem istikbāl-i beytu'l-lāh
İçindeki kıyam ile kıraat hem ruku' oldı
Dağı tekbir evvel kade-i āğir sucüdu'l-lāh
Vuzunuñ farzı yüz yumağ elin dirsekler ile hem
Ayağların tobuğlarla başa meş it didi Allāh
Dağı gusluñ farzıdır ki mağza hem iştişāk
Biri de cümle abdanı yumağdur 'ibādu'l-lāh

4A

Teyemmüm eylemek vacib olur ğusl ile abdestde
Şu bulunmaduğı yirde bize hāş eyledi Allāh
Teyemmüm farzınıñ biri olubdur ibtidā niyyet
İkincisi üçüncü iki çarbe bī-emri'l-lāh
Hudā cümle 'uzvumdan eger geldiye 'işyānım
Geçüb andan didim estāğfiru'l-lāh tevbeten li'l-lāh

Helâl itdügini bildim helâl anı qabûl itdim
Harâm itdügi eşyâdan kaçub bildüm harâmu'l-lâh
Dağı şer'e muhâlif vâri ise ef'âl u aqvâlüm
Qamusın terk idüb döndüm bi hamdi'l-lâhi vechi'l-lâh
Muhammed Muştafâ'nın itdügi teblîg-i aĥkâmı
Qabûl itdüm idüb taşdıq didüm âmentubi'l-lâh
Dil ile qalb ile ikrâr u taşdıq eyledi Za'fî

Senüñ ĥıfz-ı emânında

Emânet ola

Bi'l-lâh

Yâ Allâh

4B

***4B- 6B varakları arasında yer alan Arapça hutbe metnlerinin Türkçe çevirileri cönkte yer almayıp tarafımızca yapılmıştır.**

HUṬBE-İ ÂĤİR-İ RAMAZÂNE

Elĥamduli'l-lâhillezî vefekkanâ itmâmi şiyâmi şehr-i ramazân
Ve yessere lenâ ĥişâmehu kıyâmehu bi't-terâviĥ ve tilâveti'l-qur'an
Ve kerremenâ bi'l 'ilmi ve'ttevĥîdi ve esrâri'l-furqân

Ve eşhedu ilâ men ġaferehu zunûbehu fî şehr-i ramazân
Ve neşhedu elem şâĥibi'l-luṭfi ve'l-ikrâmi ve'l-iĥsân

MEV'İ ZA

E'lemû ennehu yevmukum hazâ âĥiru cum'atin min şehr-i ramazân
Fe'ezzimuhu bienvi-t'ta'zimi ve'ttekerrumi ve'l-iĥsân
Feveddi'ubegıyyitehu bi's-şadaqâti ve'z-zekâti ve tilâveti'l-qur'an
Ve tûbu ilallâhi te'âla'an cemi'i'l-isyan
El-veda' el-vedâ' yâ şehre'l-Ġafûru ve'l-Ġufrân
El-firâk el-firâk yâ şehru'r-Raĥmete ve'r-Rıdvân

Temmet

Hel cezâu-l-iĥsâni illâ-l-iĥsân(u) febi-eyyi âlâ-i rabbikumâ

RAMAZAN'IN SON HUTBESİ

Ramazan ayını bizim için tamamlayan, bize Ramazan ayında ömür verip oruç tutmayı nasip eden Allah'a hamt ve senalar olsun. Cenab-ı Hak, bize Ramazan Ayı'na teravihler ile Kur'an-ı Kerim okuyarak geçirmeyi nasip ettiği için, bu ibadetleri kolaylaştırdığı için ona hamt ve senalar olsun. O ayda bize ilim, tevhit ve Kur'an-ı Kerim'in sırlarını ikram ettiği için Allah'a hamdolsun.

Günahları affeden Allah'ın birliğine, Ramazan ayında şahitlik ediyorum. Yine şahitlik ediyorum ki o Allah'ın lütfü, ikramı ve ihsanı boldur.

MEVZU

Biliniz ki şu gününüz Ramazan ayının son cumasıdır. Ona saygı gösteriniz. Bu aya her türlü iyilik, ikramlarda bulunarak, namaz kılarak, tesbihat yaparak veda ediniz. Son günlerini Kur'an okuyarak, zekât ve sadaka vererek geçiriniz. Allah'a; bütün isyanlarınızdan, günahlarınızdan artık tövbe ediniz.

Elveda elveda ey af ayı gufran ayı.

Ayrılık ayrılık ey rahmet ve rıdvân ayı.

Temmet

İyiliğin karşısında iyilikten başka bir şey olur mu? Rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz. (Rahman /60-61)

Mim Mim

Mim

5A

HUTBE-İ EVVEL-İ RAMAZĀNE

Elhāmdulī'l-lāhillezī nevvere k̄ulūbe'l mu'minīne bi envari't-tevhīdi ve'l-îmān

Ve ravvaḥa ervāḥa'l-muḥibbīne bi āsāri'l-muḥabbeti ve'ş-şidki ve'l-îmān

Ellezī emere 'ibādehu'l-mu'minīne bi şiyāmi şehr-i ramazān

Ve ce'ale şevmeḥum bi menzīleti'l-cenneti mine'l-nirān

Ve eşhedu ilā men eḳarrebū vaḥdāniyyeti bi'l-lisān

Ve neşhedullezī huve şāhibu'l-mu'cizāti ve'l-burhān

MEV'İZA

A'lemū enne yevmekum hazā evvelū cum'atin min şehr-i ramazān

Ve huve menbe‘ū menā bi‘i‘l-ḥilmi ve‘l-beyān
Şehr-i evde‘allāhu fī enuvā‘el bereketi ve‘l-iḥsān
Ve feḍdalehu ‘alā sāiri’ş-şuhūri ve‘l-‘ezmān kefaḍli Muḥammedī
El Muştafā ‘alā sairi‘l-enbiyāi ve‘l-evliyāi ve‘l-eyekān
Şehr-u evveluhū raḥmetun ve evsetāhu mağfıretun ve āḫıruhu ‘atıku ve‘l-nıżān.

Temmet

Velimen ḥāfe maḳāme rabbihī cennetān.

RAMAZAN'IN İLK HUTBESİ

Hamd müminlerin kalplerini Tevhid ve iman nuruyla nurlandır an Allah'a mahsustur sevenlerin ruhlarını Muhammed Nurluk ve iman ile rahatla atmıştır. Rabbimiz ki o Mümin kullarına Ramazan orucunu tutmayı emretmiştir. Ramazan Ayı'nın orucunu adeta cehennemden Azad edilme şeklinde Rabbimiz beyan buyurmuştur dilimizle birliğini ikrar ettiğimiz Rabbimizin birliğine şahidiz Mucizeler ve deliller sahibi olan sevgili peygamberimizin de peygamberliğine şahidiz

MEVZU

Biliniz ki şu gününüz Ramazan ayının ilk cumasıdır. İlk günü olan Ramazan ayı bütün iyiliklerin, beyanların, mucizelerin çıkış noktasıdır. Öyle bir aydır ki, Allah-u Teala o ayda bütün ihsan ve bereketin her çeşidini kullarına tevdi buyurmuştur ve onu diğer aylara üstün kılmıştır. Diğer zamanlara da üstün kılmıştır. Tıpkı Muhammed Mustafa efendimizin bütün veliler, peygamberler ve iyi insanlardan üstün olduğu gibi. O öyle bir aydır ki; ilk günleri rahmettir, ortaları affedilmektir, son günleri cehennemden azad olma günleridir.

Temmet

Rabb'inin azametinden korkup ona müteakip olan kimseler için Allah iki cennet vaad etmiştir (Rahman /46)

5B

HUTBE-İ LEYLETİ'-L KADR

Elḥamdulı‘l-lāhillezī faḍdele ba‘de’ş-şuhūri ‘alā ba‘din fī d-derecāt
Ver şerreffe min beyni eyyāmiḥā eyyāmen ma‘dūdāt
Ve eḥbeehu min beyni leyāliḥā leyāliye mubārekāt
Ve eddere menāfiḥā se‘ate‘l-icābeti’t-de‘vāt

Ve eḥfa leylete'l-ḳadr-i beyne'l-leyāli'l-mubārekāti
Ve eṣhedu ile'l-muḥaddizzāti ve tenezzuha meddi's-sıfāt
Ve neṣhedu ilā museyyede's-sādāti ve ḥulāseti'l-mevcūdāt

MEV'İZA

Ḳāle resūlullāhi ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem
Men tāme leylete'l-ḳadri imānen veḥtisāben ğufire lehu
Men teḳaddeme men zenbih

Temmet

İnne-l hasenāti yużhibne's-seyyi-āt

ḲADİR GECESİ HUTBESİ

Hamt ve sena bazı ayları bazı ayların üzerine üstün kılan Allah'a mahsustur. Allah, derece bakımından bazı günleri bazı günlerden üstün kılmıştır. Kadir Gecesi'ni Ramazan ayı içerisindeki günlere gizlemiştir ve o saatte yapılan duaların icabet saati olduğunu da bildirmiştir. Tüm bunları yapan her türlü kötü sıfattan münezzehtir. Var olan ve ulvi sıfatlarla āli olan Allah'a şahitlik ederiz ki o vardır. Mevcudatın hulasası olan, seyyid-i saadet olan efendimizin de onun peygamberi olduğuna şahitlik ederiz.

MEVZU

Sallallahu Aleyhi ve Sellem Efendimiz şöyle buyurmuştur: Kim ki Kadir Gecesi'ni inanarak ve hesabını yaparak ihya ederse geçmiş günahları affedilir.

Temmet

Muhakkak ki iyi ameller kötü amelleri siler, atar, götürür. (Hud/114)

6A

HUTBE-İ ŞEVVĀL

Elḥamduli'l-lāhillezī 'aḳḳabe ṣehre'ş-şiyāmi bi şevvālin
Ve reḥḥase fihi't-tena'me ve't-temettu'a binni'ami'l-ḥelāl
Ellezī ve feḳḳanā'ş-şāliḥe'l-'amel
Ve eṣhedu ile'l-munezzehi 'anişebbīhi vennezīri ve'l-miṣāl
Ve neṣhedu'l-mebeyyīni beyne'l-ḥarāmi ve'l-ḥalāl

MEV'İZA

Ķāle şallalāhu 'aleyhi ve sellem men şāmehu ramażān şumme etba'ahu's-seten min şevvāl

Kāne keşiyāmi'd-dehri şadaķa

'Ālimu'l-ġaybi ve'ş-şehādeti'l-kebri'l-mute'āl

ŞEVVAL HUTBESİ

Hamd; Ramazan ayından sonra Şevval ayını getiren, takip ettiren Allah'a mahsustur. Allah-u Teāla o günde Şevval'de nimetlenmeyi, faydalanmayı, helal nimetlerle helallenmeyi müsaadeli kılmıştır. O Allah-u Teāla bizi salih amellere muvaffak eylesin. Her türlü benzerlikten münezzehtir olan, beri olan Allah'a şahidiz. Yine haram ile helali beyan eden Allah'a şahidiz.

MEVZU

Aleyhisselāt-u vesselām efendimiz şöyle buyurmuştur: Kim ki Ramazan ayının orucunu tutar, sonra ardından altı gün şevvalden devam eder orucunu tutarsa bütün seneyi oruç tutmuş gibi geçirmiş olur. Allah gaybı ve gayb olmayan her şeyi bilendir. Çok yücedir, çok büyüktür.

6B

..... Bu bölüm boş

7A

TÜRKİ ĶOBDUR ĶOBDUR (Kararsız Yapı)

Çayıñ öte yaķasında bir evim var

Niçe ideyim gönül düşdi yārim var

Şu dünyāda ayrılık var ölüm var

Oñmasıñ arada engel olanlar

Benim aġam zaġilen avlar oķlan

Felek bizi dutdı demir faķlan

Benim dāvam çocuk ile hākla
Kör olsun arada engel olanlar

Gider gider bir ārdına bākınmaz
Cān degil mi gördüğünden çekinmez

Āl konak üstüne güller şokunur
Gülleriniñ birisi şoldı dōyünür

Benim aġam odasında oturur
Kāhve içer keyf çeker bin yetürür

Aşan dirler beni senden ötri
Oñmasıñ arada engel olanlar

Şirin dirler şu daġları delene
İ‘tikādim yokdur yüze gülene

Kefin kısmet olmaz güzel sevene
Meger dostuñ çemberine şaralar

7B

Benden evvel vara komşu kişiye
Kırmızı bādeyi doldur şişeye

Yārim ile ikimizi bir dōşege
Baña kaç kac datlı dillerin yeter

Āyva yabraķlandı güller illendi
Aġamıñ koynunda yağlık kirlendi

Öpem dirim o yār benden ‘āsilendi

Oñmasıñ arada engel olanlar

Temmet

Muħarrem Safer Rebi‘ulevvel Rebi‘ulāħir
Cemāziyelevvel Cemāziyelevvel Receb Şa‘bān
Ramazān Şevvāl Zilķā‘ide Zilħicce

8A

(Fe‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün)

Elif Allah için olsun yār baña nāz eyleme

Be bene bir kez tenezzül eyleyüb gülsen ne vār

Te tamām oldı cefālar düşmāñla s̄az eyleme

Se sevābdır ‘aşkıña bir ilāc bulsañ ne vār

Cim cemāliñ aya beñzer ol siyāh қаşlar hilāl

Ha ḥasūneñ yaratmış seni kudret-i zülcelāl

Hı ḥudāmñ emriyle lebleriñ ābu az u āl āl

Dal deli oldum elinden merḥamet kılsañ ne vār

Zel zelāletlik çekmişim ‘aşkıña düşeli ben

Ra raḥatlık bulmuşum bu vücudum çāresine ben

Ze zebānī mahrūm etme de cev̄ idersin baña sen

Sin selāmım bāri bir gün luṭfeyle almasañ ne vār

Şın şifāsız derde düşdüm çāresini bulamam

Şad şu istedim ağlamağdan çeşmim yaşın silemem

Dad zāif oldum elinden kendi kendim bilemem

Tı tabībim nev-cevānım yaşımı silseñ ne vār

Zı zālim rakıb ile mekreyle āl

‘Ayın oqu bedg-ü setrar eyleyüb dāim felāl

Ġayın Ġayrı ḥağdan gelür ol raḥim zevāl

Fe fāni dünya içinde yanıma gelseñ ne vār

8B

Ķaf kıyasta kalmasın ḥasretim el amān

Kef kifāyet iderdim yüziñi görsem hemān

Lamla luṭṭla irdim şāz olurum bir zamān
Mim medetim bir nāzile koynuma girseñ ne vār
Nun nāziriñ yoḡdur cihānda seniñ
Vav vādiye gitdi yārimdir benim
He hemān yüksek tutarsın sen dāim
Lāmelif ism-i Muḡammed ādı gülşādım benim

Temmet

9A

TÜRKİ (Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün)

Bir elif ḡāmeti ḡıldı beni üftāde felek
Fitne-i çeşmine meftūn oldı çān giderek

Yüz-i māḡını görenler didi vallāh melek
Ne giye ne ḡuşana diyim aña ne gerek

Giy kırmızı yemeni ṭopuḡuna çeküñ
Gece ‘āşıḡın önünden geleñ ol buseleriñ

Yemeni üstüne ṭozluḡ beyāz ibrişim ola
Aḡa şalvarı ola māī üzerine döküle

Daḡı lacverī ḡuşaḡ yaraşur ince bele
Elması ṭaşlı yılan dīli gümüş ḡançerile

Morçuḡ üstüne miltān daḡı üstüne yelek
Parmāḡına ṭaḡ yāḡut yüzük sim bilek

Āç sīneni billūrını gören gözler ḡamaşa
Giy mor cübbeyi a‘lā ṭopuḡuna ulaşa

Āl ḡapūd şimşali arḡasına bir ḡoş yaraşur
Ayda ḡartāl ḡanadı avuçları boynundan ṭaşır

Şalınır tavus dimeye felek geliñ
Raħmide ‘aşkına yalvarıçak gice dilin

Başını kına beyāz ҡar gibi merdāne gibi
Üstüni şırmalı puşı gende bir dāne gibi

9B

‘Āşık odına yaķar ‘āşıkları pervāne gibi
Gözi āhu oķ atar ҡaşı kırçāne gibi

Görmesün yüzini amma ol raķib o köpek
El virin de ҡalça dimeye simrağ-ı semek

Vuşlatın isterseñ yoluna pek çok çeker emek
Aña üftāde felek gökde ve deryāda semek

Bu Şādıkī yoluna virse de canını kezā
Giçe gündüz aniñ a‘dālına kıla ğazā

‘Ömri uzun ola hiç çekmeye ğam ğuşsa cezā
Ĝayrı ‘işretle geçe her gözi zevķ ile feza
Temmet

MĀNĪ (4+3)

Ķaranfil tesdesiyem / Desdesin desdesiyem
Memeler egri bitmiş / Ben aniñ ustasıyam

Ķaranfilim şaķsıda / Bir yar sevdim Göksu'da
Yārim bize ne zaman gelir/ Akşam ile yatsıda

Erzurum'da bağ olmaz / Siyah salkım ağ olmaz
Ķomşu kıızı sevenin / Yüreginde yağ olmaz

10A

(Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün)

Çünkü konuşusu Yehūdā āsımān olur
Ol çühüd ānı evine oğudu
Yemegi yerken söze tutar anı
Hile ile imtiḥān kılmak diler
Aña nimetdir dirliğin ḥalālīñ senin
‘Arza kıldı ‘aciz ile kamu gözin
Her ne kim ben dirsem ger tuḥasın
Evvel yigit aydır buña nitmek gerek
O Yehūd aydır öğüdüm tuḥasın
Diniñi terk eyle bizim dñe gir
Cāzu dininden dön bizden ol
Tā ki cümle malımıñ yarusını
Hem daḥı ol kızıñ virgil bana
Söze kabül idüp virseñ baña kız
Rāzı olub sözüme vir kızıñı
Benimle bu sözi kılıñ yoḥsa
Ol müslümān dir ki mühlet vir bana
İdüben bu sözi aña āşikār
Ol müslimān evine vardı işit
‘Avratına söyledi bir bir revan
Ne kim ol mel‘ün ne didiyse söyledi
İşidinçek bunu ‘avrat ah didi

→ Anlarıñ ḥālin aḥvālin bilür
Ol kişiniñ önüne sofrā ḳodı
Aydır vay ḳomşu severim ben seni
Nikde ider baña virgil ḥaber
Ğuşşada mı ya feraḥta mı ḥālīñ seniñ
Yaş ile ḥolduruben iki gözin
Ğuşşadan şazlığa sen tiz yitesin
Çāre nedir buña ne itmek gerek
Ger dilerseñ devlete tiz yitesin
Gel puḫa ḫap ka‘beye eyleme yön
Mūsa dñin tuḫ bizimle yād ol
Saña virdim ger işidir beni
Sözüm diñle baḳ ne direm ben saña
Kızıñı ve seni tuḫam ḥayatdan ‘aziz
Yoḳ dirseñ di göreyim sözüñi
Üçüñiz daḥı ac ölürsiz yoḥsa
Bir göreyim ‘avratım ne der baña
Bir göreyim ḫoḫrı gelür mi iştimār
Söyledi her ne didiyse ol yigit
Söyledi ol mel‘unıñ sözüñ tamām
‘Avratına külli ma‘lüm eyledi
Düşdi uşşı ol Allāh didi

10B

Yine ‘aḳlın dirüben tuḫdı öri
‘Avratı aydur aña ey maḥremim
Niçe yıldır dirilirüz böyle
Gey şaḳın kim seni iblis-i la‘in
Ol cihānı bu cihāna şatmağıl
Biz yoḥsulluğa rāzı olmuşuz
Yoḥsılın günü gibi gün mi var

→ Gözleri ḳan ḫoluben geldi ilerü
Ey benim dildār-ı ey hemdem yolum
Sen yürü gel tañrıdan etme kile
Aldamasın māl ile terk itme din
Dünya için diniñi terketme gil
Bu demde şükri ḳana‘at kılmışız
Yā Muḥammed dñi gibi din mi var

Sen Muhammed dīnini elden oma
o bizi sen alıgıla olelim
Ol mel‘unu szini iitme yine
Ol Muhammed dīni zre kim le
Ol kii ‘avratına aydır szii
Bizcileyin alıga ol dye mi
Ol ‘ay yzli al‘ gzli berr‘
Ol nig‘ar bu szleri diileridi
Grdi atden gedi bunlari szi
Eydr ey baba ben ız oldumsa nola
Ehl-i isl‘am dīnini elden omm
Ben miyem size muv‘af olmayan
lla baba szmi iit benim
Size bir sz diyeyim bill‘ah utui
Be‘ni ızım dime taılamasunlar
atarım bunu aravaım digil

11A

Beni terk it dīnii terk eyleme
Dnme dīniinden alaıl dīnii
Bir kiiye vireceksii n beni
Yri ilet beni pazara ey ‘ata
Szm iit mala‘atı iletir
n iitdi ibu szi anası
Gnlmii eglencesi grqli nig‘ar
Ne ‘ad ile nie atam ben seni
Ey glen yzli dild‘arım benim
Ey fir‘a-ı derdine val-ı dev‘a
Kii barın kesb ilette ata mı
Ol ız eydr biz imdi ne ılalım
 kii aız anı bir loma yok
atma olmaz dīnini dny‘a in
nki biz bu alıgıla alavuz

ala m‘anıı ‘adiii ıma
Dinimz yolunda urb‘an olalım
C‘an fed‘a olsun Muhammed dīnine
Y‘arın anda menıbı dīd‘ar ola
Ey sz ill‘a ‘ali nola ızii
bu yolda ben de lem diye mi
K‘afirin dveyni alıga gerek
Can iinde aılar idi
Babasına syledi ız kend zi
Ben boynm omuam ibu yola
lmek in ben dīnime ıyamım
Y‘a Muhammed dīni zre olmayan
Sizii in fed‘a olsun canım benim
rte beni pazara iletii atui
Bu iden hi nesne aılamasunlar
Al pa‘amı taıla virp yigil

→ ala dīnii civ‘ana minnet eyleme
Kend elile oda yama canii
arava diy at beni ala dīni
Bir pazarda lill‘ah vir ki sata
Ol chdii boynu vur afadır
Eydr ey c‘anmii mnisi
Hi dger mi seni atmaa ciger
Dime asret oduna yama beni
Der misin abra adamım benim
Nie grem seni atmaa rev‘a
Daı varub ol uyuya yata mı
Nie ‘acizli ile y‘a ılalım
S‘akin olmaz olmayınca nefis to
Can ciger meskenile oldu n
adile lrsenz k‘afir olavuz

Her kim ol kaşdıle kendi nefesine
Gider imān şöyle kalur bī gümān
Atası da çāresüz oldu każā
Didi kız bāri şatma ğarīb ehline
Ger şatarsañ kızımı şerlüye şat
Şerlüye şat görelim yüzini
Ol gün ol işi kodılar yārına
Tā qaravaşlar gibi kızın şata

Öyle bil kim zālīm olursa nefesine
Tā ebed kalur tamuda cāvezān
Kızını şatmaqlıĝa virdi rızā
Şatarısañ ğaribe olduĝ fenā
Ğaribiñ beyini al yabana at
Vaĝt işideyim şirin sözünü
Kim kızın ilete demiş pazar yerine
Aldı vardı pazara görkim ata

11B

Kızın virdi elin dellāl eline →
Dünyāda herĝiz bu hālet gelmesün
Çünkü kızın satmaĝa vardıĝıt
Ğaribe bi‘ eyleme beni zinhār
Şerlüden ayrıĝ kişi şatmaĝıl
Aldı dellāl ol kızı kıldı mezād
Şehr halkından haber iren olmadı
Gerçi bunlar tedbīr itdi serseri
Müşteri oldu kızına bir ğarib
Ol ğaribiñ adındı hemyān gözi
Şol kader müşteri oldu ol ğarib
Virdi kızın ol ğaribiñ eline
Kız atası kız pahāsı altını
Hoca aldı kızın elin kim gide
Döndi kız aña didi ey māhmiz
Tā helallık dileyim virseñ baña
Anıñçün kim ben anıñ evine
Raĝmetim vāridi benim haĝkımda çoĝ
Virdi destūr yüzü var tiz eglenme kız
Ne dirseñ hocaña tiz varĝıl
Geldi ol hūri ata katına
Benimçün sen hemīşe şād ol
Çün beşāret kıldı Kur’an-u’l-mubīn

Ya Allāh kimse senün ol hāline
Hiç kimse böyle miskin olmasun
Ayıtdı ey dellāl sözüm sen işit
Şerlüye şat bu qaravaşı ey yār
Ki şaĝın hiç ğaribe bi‘ etmegil
Şerlüden birkimse baha hiç vermez mezād
Ol huriyü kimse şatun almadı
İllā teñri taĝdīrin gör gel beri
Ol daĝı bir gözli idi çok ğarib
Anasından öyle toĝmuşdı özi
Aldı anı atasından yalvarub
Aldı kızı uğradı ol yolına
Aldı maħrūm oldu kızından cānı
Şatun aldı kızı diler eve vara
Ey hoca baña bir sa‘at destūr viresiz
Şol kişi kim ol beni şatdı saña
Küçücekden gelmişdim yanına
Keremiñden destūr olsun dime yoĝ
Girü gel kim giderüz yola biz
Tiz gerü gel katma anı koĝıl
Didi ey baba selām olsun bana
Hiç görme ĝuşşālardan azād ol
Zāyi‘ olmaz bu ecr-u’l-muħsinīn

12A

Hiç şanıkdan artık görmeñ anı kim → Kıla hoş vār-ı āsānı ol ganī kim
Zāhir önç rahmetdir anuñ Bātını gör rahmetdir anuñ
Ben şatıldım Muştafā'nın 'aşkına Biñ cānım vārısa fedā olsun dīne
Sen benüm sevgimi gön'lünden çıkar Kıl Muhammed dīnin sen o setvār
Ol baña iyilikler şānım anam Miħribānım sevgilü cānım anam
Ger şorar olursa senden hālimi Viresin hoş di buyur ger hālimi
Bir yigit şerlü degil aldı şatun Kim benimçün perīşān olmasun
Ger şorarsa ey baba zinħār saña Niçe ton geydirdiler derse saña
Cümle ibrişim geydirdi diñle anı Ta kim ğussa ile geçmeye ğüni
Ayıt aña kim zinħār evden çıkmasun Kız 'ayaller yüzine ol bakmasun
Nitekim kızlar görür benim gibi Hāsret odına yaqılır yüregi
Eger beni göresi isterise Ki şatdığı baña göster dirse
Zinħār anıñ yüzine çaqmağıl Kaqub söğüb anı urmağıl
Mehri çok olur kızına ananıñ Ğamların sarınam her bār ol ananıñ
Atalarıñ sevgilü oğlandır Kız 'ayaller analarıñ canānıdır
Anasından ayrılıçaq kızılar Atalar da oğullarını öziler
Gör daħı şu dünyāda neler olur Kuzusından ayrılan meler ölür
Ben qodum adımı uş qaravaşa Bilmezim niler gelür bu ğarib başa
Çün ğariblik düşdi ata araya Niçe melhem ola iş bu yaraya
Bir daħı yüziñi 'aceb görem mi ben Ya varam ğurbetlikde ölem mi ben
Ğariblikde ata ana özüleyem Gözlerim şüret yaña yollar gözleyem
Bu yañadan yeller ese söyleyem Ata ana koqusın isteyem
Meger yel getüre koquñız baña El-veda' olsun cānım baba saña

12B

Di kim ki şatlu cāndan ayrıla → Var kıyās eyle gör ki hāli ne ola
Öyle didi babasına ol nigār Bir zaman ağladı zārına zār
Esenleyüb atasın döndi gerü Hocasınıñ katına geldi girü
Hocasıyla çünkü kız girdi yola Qaldı anda atasın şakalı yola
Qaldı gevde baqaqaldı gitdi cān Oq gibi qaddi anıñ oldı kemān
Gözleri yaş şodaqları tetserür 'Avratınıñ katına geldi girü
Qodı 'avratı öñüne altunları Çünkü 'avrat baqdı gördi anları

Altunı gördi kızını görmedi
Çünkü yanında görmedi eşini
Tutdı belin zârı kıldı ağladı
Kanda bulam ey garîb eşim seni
Raḫmetim isteyübende niceyim tâlib
Yâ nigârım görünmez misin gözüme
Adını karavaşa taḫan kuzu
Şehr içinde kimseler bilmeyiler
Ana degil saña düşmân olmuşam
Od köz olsun baña bu altun gümüş
Aydır ‘aḫlı gider atur dirim saña
‘Avratımı öyle gördi kıldı âh
Kızım elden gitdi ‘avratım böyle
Didi ki ey şan‘-ı şems-ü kamer
Hâzır ve nâzırsın âḫir bu işe
Dilerim ben düşmişi qaldurasın

Ayrık ‘aḫlı hiç başına gelmedi
Nâgihân bir âh kıldı gör ateşini
Ey dirîğa mûnisim ḫanı didi
Yalnız sen çâre eylediñ beni
Eyledim kendi özüme ey ḫandelib
Altun degül bir ḫara gündür özüme
Pahâsını bize yedüren kuzu
Ḫaravaş deyu degil de bu ḫânım etmeyiler
Cigerimi derdile ḫan kılmışam
Ana mı olur ‘ayâlin şataymış
Ol eri miskin nazâr ider aña
Didi eyvâh ki işim oldu tebâh
Ey dirîğa işimi verdim böyle
Ḫullarını fa‘lini kılân ḫayr-ı şerr
Bir meded ir gör bize ḫadr-ı peşkiye
Bu sirreyi sen Muştafâ dem bildiresin

13A

Muştafâ ‘aşḫına şatıldı kızım
Kız ataşı ḫazrete tutdı yüzün

→

‘Avratımdan daḫı çekdim kendi özüm
İşit imdi kızıla ḫoca sözün

Münâcatda Kıldı Benim Kızile Babamñ Ḫocanıñ Aḫvâline

Aldı kızı götürdi eve ḫocası
Ḫudret ile çünki yetdi evine
Bir ḫoca ki ḫomşucağı vâridi
Ol yigidiñ ḫatına geldi erişdi
Ol yigide ider billâh gele ey ḫoca
Gel kerem kıl göñliñile varalım
Ol yigit anıñ sözünü şımadı
Ol kızın evinde ḫodı gitdi ol
Ol ḫaravaş kızın sev didi
Gördi daḫı ki ḫatın severidi
Yoldan geldi gâyet yorulmuşidi
Ol gice vardıḫı evde ol yigit

Şatun aldı ḫâlini bil nicesi
Ḫapu açdı ilette evine
Ol yigidi ki ḫatın severidi
Anuñla ḫoçı ḫoçı görüşdi
Bize gel görışelim bu giçe
Göresimiz geldi seni görelim
Bile vardı ḫatırını ḫomadı
İşit imdi neyledi ve netdi ol
Hem ḫatına gelmeye ıve didi
Dişde didi aña irmege candı
Ol gice kim ḫomşusu varmış idi
Yatur anda bu sözi sen gey işit

Ol kızıñ ol atına varmadı
Yigit anda yaşduğa un baş urur
.....(okunaklı değil).....
Geldi ol gice aña faħr-ı ciħān
Muřtafā'nıñ atına geldi hemān
Cemālin gördükim bedr olmuş aya beñzer
Nur gelür yüzünden tutar bedr-i tamam
Yüzi yüzünden cāhil şems-ü kamer

Ol ħuriniñ soħbetine irmedi
Uykuya varır 'acāib düş görür
.....(okunaklı değil).....
Kim anıñun urur bu kevn-i mekān
Kim ola 'aşık ana māh-ı tamān
Ay yüzünde ara ař yaya beñzer
'Aşıkdır cümle anıñ ħařm-ı 'ām
Lezzet-i lütfundan olmuşdı sekr

13B

Ebū Bekir 'Ömer 'Ořmān ve 'Alī →
un irişdi ol yigidiñ atına
Ol yigit un bildi bunları tamām
İki ciħān faħrı gördi yigidi
Muřtafā didi yigit bildin mi beni
Sensin ol evvel āħır bī-gümān
Didi peygamber şol sa'at aña
Yok dime gel ħacetimi virgil baña
şol aravař kim aldıñdı dün
Sen bulasın uçmada ħūri usur
Ümmetimidir bu şatılan aravaş
Canına ıydı dīnine ıymadı
Dilerim ki anı baña viresin
Ol yigit aydır söziñi kıldım abül
ünkü sen dilek ile geldiñ baña
Yā resül ger dirisem ħalka yarın
Ben bilürem ħalk inanmazlar baña
Ol yigidiñ bir gözi kör idi
Mübārek elin degdirdi Muştafa
Nāgihān açıldı ol körçe gözi
Aydır imdi yā Resülallāh kızı
'Aşla daħı fedā kıldım anı
Ey pināhi durmaz me'āsileriñ

Muřtafā ile bilindi yārinları
Muřtafā bakdı anıñ şüretine
Ĥalkıyla Muřtafā'ya virdi selām
Zī ganīmet aña virdi yigidi
Yigit aydır nice bilmeyem seni
Dostlıęıña yaradıldı bu ciħān
Yā yigit bir ħacete geldim saña
Kim ħūriyi usur vire ħa saña
Baña bağışla yāħud virgil satun
Ol kızı azād eyle terkini ur
Din yolunda oynayandır cān u baş
Dostu oyub düşmanına uymadı
Ne dilerseñ mařūdına iresin
Cān diriğ olmaya senden yā resül
Bir aravař nola virem ben saña
Dirisem gördüm nebīler serverin
Nola virseñiz bir niřāne siz de baña
Nice yıllar şöyle körçe yürüdi
Rūřen oldu gözleri buldı řafā
urıban gelir ağa olurdı yüzi
ıldım azād varsın imdi kendüzi
Saña urbān eyleyem cān u teni
Ey řāfi' almaz nebīn ħāfileriñ

14A

Ey ‘aşīlerü derdine dermān iden → Oğlunu ümmetine qurbān iden
Ey vücūdı rahmete’l-lil ‘ālemsin Ey celābiñ gencine olan limān
Söyleşirken ol resūlile divān Uyğudan uyanıgeldi ol civān
Çün uyandı uyğudan kendi özi Baqdı görđi görmüş ol körce gözi
Şād olub şöyle kim sevindi cānı Gör ne mu‘cizāt kılmış ol şultānı
Turı gelüb abdest alub oturur Erteye degin çok şalavāt getürür
Erteyine ol yigit turur öri Ayak ayak ol kıza gelür giri
Gördüğü vaqt gönlini virmişdi Anıñçün çok paħa kılmışdı
Biñ ‘altunı saymışdı ol paħa Can u gönli virmişdi ol şāħa
Geldi görđi anıñ ol ay yüzini Diñle kızıla yigidiñ sözini
Ey ‘aşkından bağrım kebāb olan yār Gözüm görmesine olan olan yār
Muħammed dīnini toğrı tutan dost Din yolunda başın terk uran dost
Ne kişisin seniñçün Muştafā Geldi baña ol resūl bā-şafā
Düşde görđüm ben cemālini anıñ Ne kişisin nedir aħvālin seniñ
‘Ālemiñ faħrı bu giçe geldi beni Gözimi açdı dilek itdi seni
Hūri misin yā qaravaş mısın ey yār Ne kişisin çün baña virgil ħaber
Billāh yüzi bām bāğ-ı lūli Tiz ħaber vir ħalle bu müşkili
Ol kız aña didi kendi aħvālini Atasıyla ol cūħūd aħvālini
Çün işitdi yigit kızıñ sözünü Ağlamağdan yinemez kendü özünü
Ey nigārım ħelāl eyle gel baña Kim qaravaş didigimi ben saña
Ĥatā itdim ben işimi bilmedüm Yüz sürüb kulluğun kılmadım
Sen benim kız qaradaşım ol yā nigār Anañ atañ ħūd şimdi dirlik çeker
Şöyle yüz altun daħı virem saña İmdi varğıl yine atañdan yaña

14B

Turđı yüz altunı o kız eline → Tapu kıldı yigide girdi yoluna
Eve dönüb sevinüb şöyle gider Teline tel batmaya şöyle gider
Eve geldi anası görđi anı Tañrıya şükridüb sevindi cānı
Didi kızım nice kırtıldıñ ‘aceb Bu eve geldü giñe nedir sebep
Ĥālını kız anasına söyledi Ol yigidin düş görđüğün şerħ itti
Düşünde görüben ol nihānı Bunı azād eyledi şādumānı
İşte yüz altun daħı bağışladı Tañrı bize gel lūtuflar işledi

Atası da geldi gördi kızını
Aydır ey kalmışlar meded iden
Hasretimi baña gösterdiñ şükür
Ol nigârı çünki evde gördiler
Sen dağı ger diler iseñ ey yāra
Can virüb ‘aşkınla din algıl bu şatın
Gey sakın dünyā için tutmağıl kın
Çünki anlar üç giçe aç yatdılar
Üç gün üç giçe yemek bulmadılar
Ümmet olan yola böyle vardılar
Şimdi zaman halk bu dünyā için
Oranı bir loğma anlar yimez
Fahır-ı ‘ālem arpa un ile ger idi
Buğday ikmegin idüben yiyeler
Bileyiler nefilerin atlar ile
‘Anbarları toptolu defl ola

15A

Ƙātır ile kul ola dilde sözi →
Evde diler şıgır ile koyunu
Ağçesi olan ödünç vermeyeler
Yā zekātı virelüm dimiyeler
Buğulınıñ dağı şabrı qalmaya
Ehl-i ‘ilmde gözleyeler şöhreti
Şonlarıñ riyā ola dirliğı
.....(*silinmiş*) dağı ‘adl itmiş ola
....(*silinmiş*) söz ola kamu hatunların
Heb zinākar ola yigit ger kopa
Ger zinādan toğa ol oğlanları
Ƙoçaların hırşı arta toymaya
Ger ‘avratdır ger yigittir ger koca
Unudalar tövbeyi el almağı
Dağası her giz namāz kılmaz ola

Şükr idüben yere sürdi yüzini
Ƙullarına gönli dirliğin viren
Gönlümün gayğuların virdiñ şükür
Hürrem olub hoş sevindi bular
Tañrı lütfundan seni sevindire
Ger kocasın ger yigitsin ger hatun
Dünyā seven kişide olmaz bu din
Din yolunda segre gör ki netdiler
Hağ yolunda hiç melül olmadılar
Ol nebīyi hem şefā‘at buldılar
Dini koyub yarışurlar nār için
Oranı bir dünyā dimez
Ağırda bir ağün kul tāife idi
Ƙurı yenmez buña katığ diyeler
Üredirler kaçrı atlar ile
Fağire vermeyiler nağıl ola

Ꞑamusınıñ işi kibri kin ola
Ol zamanda külli kisb ola ħarām
Ol zamānın ħalkı şaliĥ olmaya
Resul eydir ümmetim degil bular
Şunlar kim benim tıtmadılar sünnetim
Ben firārım işbu işlü kişiden
Ne revādır canıñı yandurasın
Çünki ol Allāĥ bilür işleriñizi

Böyle olan ħalkda niçe dīn ola
Bize ħub yalanlar söyler tamām
Devlet olan ol zamāna ħalmaya
Çünki toĥar bunlardan yavuz ħūlar
Pes degildir anlar benim ümmetim
Ümmet olmaz bunun gibi iş iden
Ĥaĥ ħatında beni utandırāsın
Ne yüzile dileyim şuçlarıñızı

15B

Baña ümmet ħaĥka ħul olmadıñız →
Bu tariĥi ħoyub tırum ‘āleme
Gel her işden tevbe eyle dön ħaĥka
Kim ki mürşid itegi toĥrı tıta
Bu el almaĥ sevgili sünnetimdir
Tevbe farz oldu bize ħılmaĥ gerek
Böyle itseñ kurtulasın ey ‘azīz
Şeytān olur şeyĥ şeyhsiz olanıñ
Ger diler yumaĥasın sen çerĥeñi
Mürşide uyan kişi hem ħātr olur
Tañrıdan utan imdi gel tevbe ħıl
Dünyāda mürşidleri benim ħollayan
Ben daĥı altı anı ħaĥ ħatına
Böyle olandır ümmet olan bīlubil
Tövbeniñ virdi āyetin ħaĥ baña
Her kim urdı yüzini ol ħazrete
Ecir oĥlu kim ola ay gibi ‘azīz

Sünnet ile farz ĥiĥ ħılmadıñız
Tac-ı ‘izzet indi andan ādeme
Dünyā fāni aĥret çünki beĥā
Silsilesi geliben yine yete
Tevbe iden toĥrı ħāş ümmetimdir
Bir ‘azīzi bulub el almaĥ gerek
Tövbe yüz murdāri ki eyler temiz
Göñlüne yular vurur yeder anıñ
Toĥrı gel gider göñlünden şekliñi
Ĥaĥıĥatde belki ħāşıla ħaşır olur
Tevbeli ħul maĥbūl olur billāhi bil
Baña gelir mürşide doĥrı uyan
Yüz uram ol Allāĥ'ıñ ħazretine
Tutar iseñ ĥoş naşihat saña bil
Ümmetiseñ ĥāyetin didim saña
Nevmin olmadı ol irdi devlete
Ĥadişin nazm eyleyüb ħılır temīz

Kendi göñli taftafaları kesen
İlla aña mürşitden irdi ateş
Oĥuyanı yazanı diñleyeni
Raĥmetinle yarĥaĥıl ya ĥāni

16A

NEŞĀTĪ (Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün)

Ehl-i küffârdan hürüc itdi binâsı enfiyeniñ
Halka dūhândan beter oldı belâsı enfiyeniñ
Şeyh-u meşâyih kalmadı aşlâ çekmedik yok bir ahd
Günbegün buldı terakki gör paḥâsı enfiyeniñ

İsmidir enfiyeniñ türkîsi burun oḡı
Şanma anı fi'il-i aḥsen saḳınagör pek kötü
Keyf idendi anı herkes oldı bi dahi berḳūti
Çoḡalubdur ḡayet-i mübtelâsı enfiyeniñ

Bir ḡayr-ı 'amel olaydı halk ider içtinâb
Oldı isti'mâl idenler şimdi anı bî-ḡisâb
Koymayub yağlık yemeni cümlesin eyler ḡarâb
Koḡusı eyler mülevves pak libâsı enfiyeniñ

Der Neşâḡı buldı şöhret eylediler i'tibâr
Çıkısa ḡoynundan biriniñ dördü birden el şunar
Bilmez aşlın ba'zılar imdi mekruhdan umar
Bil zarardır devâsı şıfası yok enfiyeniñ

Temmet

16B

TÜRKĪ (Kararsız Yapı)

Āh u zâr eyledi işim
Zehr ile mâr eyledi aşım
Yoluñu canla başım
Fedâ olsun gel ayvazım
Ḥüsn-i zîba gonçe gülüm
Medḡin etsün dâim dilim

SEMĀ'Ī (Kararsız Yapı)

Ḳırmızı gülüñ vaḡtinde
Çıkdım oturdum taḡtında

Beyâz gerdân altında

Şana bir benek gerek bir benek

Bu çeşmimden akan selim
Raḥm eyleyüb sil ayvazım

Ḥesābı yok ğamm yaranuñ
Gör ḥālın bu ‘avārenüñ
Ben ‘āşık biçārenüñ
Gel du‘āsın al ayvazım

‘Āşık medḥin söylemekle
Baḥr-ı ‘aşkın boylamaqla
‘Āşıkā raḥm eylemek de
Saña düşer bul ayvazım

Der Muştafā cānım cānı
Severim ben cāndan anı
Raqs itdikçe inçe belin
Şarabilsem āh ayvazım
Temmet

Ben ḥoçamda oğurum da
Bülbül gibi şakırım da

Al yanağıñ çukuruna
Sana bir benek gerek bir benek

Şakın hey sevdiğim şakın
Şağına şoluna ḥamaylı tağın

Gözünüñ kuyruğuna yağın
Sana bir benek gerek bir benek

Muḥammed'in arasında
Fetl kıldı yarasında

İki kaşın arasında
Sana bir benek gerek bir benek

Yağmur yağar qarlı buzlu
Dilber söyler nazlı nazlı

Behey benim ela gözlüm
Sana yalvarmağa geldim

Qo yalvarsın yaqasın
Varsın yalınız yatsın

Ḥaramzāde muḥāneṭsin
Gel dimem gel dimeyiñçe

17A

TÜRKİ (6+5)

Bağdād kal‘esine yürümiş oldu
Sıçradı hendegi geçdi Genc ‘Osmān
Bayraklar yıkıldı bayrağı kapdı
Söküb meydāna dikdi Genc ‘Osmān

Çok imdād istedi imdād gelmedi
Şehid oldu girüsine dönmedi
Gördü kırtulmadı çāre olmadı
Dal kılıç kāfire daldı Genc ‘Osmān

Hak saklasın şahım böyle merdleri
İssız kalmaz koc yigidiñ yurtları
Ürküb ürküb gider şahın kırtları
Arasında aslan gibi Genc ‘Osmān

Ayrdılar kardeşiniñ ikisin
Döndirdiler düşmanların hepsin
Şabah namazında Bağdad kapusun
Hakkın emriyle açdı Genc ‘Osmān

Dir Muştafā bu söz bizde ahlansın
Her diyārda çok zamanlar söylensün
Ġāziler al kanlara boyansın
Şehidler serdārı oldu Genc ‘Osmān
Temmet

MĀNİ (4+3)

Ben ‘āşıkım gülen ‘āz
Bülbül ider güle n‘āz
Ben bugün bir şehre vardım
Ağlayan çok gülen ‘āz

MĀNİ (5+2)

Bahçe barsızdır güler
Ayva narsızdır güler
Karnım karalar giymiş
Dilim arsızdır güler

17B

TÜRKİ (6+5)

Aş gidelim Karaman'dan yukarı
Akar leblerinden şirin şekeri
Koroğlu çeker derdi cefāyı
Başı turna telli ‘ayvāz ağlama

Be ağlama ‘ayvāz ben saña bir aş bulayım
Beg şehriden Muhammed'i bile alayım
Karlı tağlarda mekân kurayım
Başı turna telli ‘ayvāz ağlama

Be ‘ayvāz sensin beni taşıran
Öksüz Muhammed'i tağlara düşüren
Ağlayub da beni dertli eyleme
Başı turna telli ‘ayvāz ağlama

Fermān gitdi paşalara beglere
Saygınam bir Adana beglere
Gözleri sürmeli nazlım ağlama
Başı turna telli ‘ayvāz ağlama

Rev atıñ üstüne biner sürerim
Kıymadan yüregimiñ yağın ezerim
Zal papaz kâfir dirler girü dönelim
Başı tırna telli ‘ayvâz aqlama
Temmet

MĀNĪ (4+3)
‘Āşık der hū geldi
Bağla bendi şu geldi
İllere düğün bayram
Bize haqdan bu geldi

MĀNĪ (4+3)
‘Āşık dir bende vur
Bendi qaldır bende vur
Yüz birde yaram var
Bir oq qaldır sen de vur
Temmet

18A

‘ĀŞIK ‘ÖMER (Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün)

Bir güzel sevdim dedi ki taze çanıñ yoq mıdır
Ben dedim ki lebleriñden bir ihsanıñ yoq mıdır
Ol dedi ki seniñ gayrı neçivanıñ yoq mıdır
Ben dedim ki ey güzel aqla iz‘anıñ yoq mıdır

Ol dedi ki bana ne yüzden meyil olduñ sen baña
Ben dedim ki seni alub kaçabilsem bir yana
Ol dedi ki yüri benden fāide yoqdır saña
Ben dedim ki ey güzel taqlı lisanın yok mıdır

Ol dedi ki çäre gör şu aradan ayrılmağa
Ben dedim ki ya ne tez başladıñ tarılmağa
Ol didi ki benim gönlüm yoq saña şarılmağa
Ben dedim ki ey güzel ‘ahd-ı peymāniñ yoq mıdır

Ol dedi ki ey ‘Ömer var sīneñi taqla
Ben dedim ki isteriseñ beni bir gün aqla
Ol dedi ki ben öldürüm buçaqla

Ben dedim ki ey güzel dīnin īmānın yoğ mıdır

Temmet Temmet Temmet

18B

TÜRKĪ (4+4)

Faşl-ı bahār olsun deyü

İki gözün yolda bülbül

Konça açılsun deyü

İntizārın dilde bülbül

Cehrile sīneñ yağarsın

Gözünden yaş dökersin

Her dem hasretlik çekersin

Hağıkat yoğ gülde bülbül

Şağıyub var gülzāra

Olma eşkinden āvāare

Ben de hasret oldum yāre

Şeydā gönlüm aldı bülbül

Qıymetiñ bilür mi güller

Vardır sende dürli haller

Heb māildir saña güller

Söyle nidsin dilde bülbül

Siyāhī āh-ı zār işin

Sevdādadır ğarib başın

‘Aşđ elinden kanlı yaşın

Taşđın açar seldir bülbül

Temmet

TÜRKMĀNĪ (Kararsız Yapı)

Bu Moşkov kıralı zuhūr eyledi

Dedi re‘āyı harāb eyledi

Yıgidiñ güller icād eyledi

Emrit gidelim sen pādişāhım

Ölmez vardır dönmez yoğdır

Cān fedādır islām dīnimiz hağdır

‘Asker-i islāma yūređi pekdir

Emriñe muntazar kıul pādişāhım

Yüzümüz güldi dilimiz tabdı

İslām bağında bülbüller ötdi

Beş on paşaya tuğlar gitdi

Düşmānı münhezim bil pādişāhım

Sancağ-ı şerīf çekilüb vardığ da

Küffāra karşı alayı kudladığ da

Dīn-i islām ğayretine kılıç urduğ da

Ēāzileri ğālib bil pādişāhım

Bāri kısmet olsun çenk sultānı

Yidi kıral bilsün āl-i ‘oşmānı

Yidi iklim dört köşeniñ sultānı

İsmiñ ğāzi oğunsun pādişāhım

Temmet

TÜRKİ (6+5)

Ayrılık bilmez iken āh geldi başıma

Varın söylen benim kardaşlarıma

Ayrılık derdine dermān olur mı

Yoḥsa ḥasretile böyle kalur mı

Ḳomadı vaṭanda bizi engeller

İġvā virir imiş mādire eller

Yārin ḥasretiyle geçdigim iller

Şimdi mekānımız oldu yād eller

Var söyle ey şiyābında ol yāra

Selām it didi saña sīnesi yara

Küstü mi yoḥsa amān bize meyāle

Selāmı gelmez oldu ne oldu delāle

Ġurbet ilde olān olmaz vaṭanı

Kim araya yād ellerde yatani

Şimdi şormaz oldu kimse ḥālimi

Şanki bir ġaribim ġurbetde kaldım

Ġurbetde kim şorsun benim ḥālimi

Ḥuşūşa kim olduk serḥad ḥani

Ṭaşdan ṭaşa urur idim başımı

Ölümden beter imiş ḥakir ayrılık

Ayrılık neydü kin bilmez adamı

Ġurbetde gezmeyen bilmez kendüñi

Ben de bilmez iken kendü kendümi
Ġurbetlikde bildim ben dağı beni

Ġurbetde ġarīb řādmān olmaz
Hiç ġaribe mihrībān olmaz

Mevt olsa eger ġurbetde ġarīb
Namazın kıılmaġa adam bulunmaz

Dir Süleymān bilmez idim ayrılık neydü kin
Başıma geldi de bildim nolduġun

Meger ölmek yeġ imiş ayrılmadan
Ta ki böyle düřvār imiş ayrılmadan
Temmet

19B

TÜRKMĀNĪ (Kararsız Yapı)

Ĥamdu'l-lāh gine irdik ġazāya
Emreyle ġünkārım fermān seniñdir
Hemīřeler olsun ġedaye
Emrine çān veren ġullar seniñdir

Yeniçeri ġullar yoldaşlar ile
Din uğrına řavāř ider cānla
Bir miġdār anda Tatar ġan ile
Küffara tiġ uran ġullar seniñdir

Mir levendānī çenge girende
Ġarġ firār aġlar sīne delende
Ĥutalları artar imdād gelende
Ĥullara irişen imdād senindir

Cihatla ider ‘aşkla cengi
Kırk dirhem kurşunla atar tufengi
Din uğrına diyü çeker külengi
Tekbîr ile çenk ider kullar seniñdir

Ėarqa meraklı demir bilekli
Kühylāna biner cebel yürekli
Aqtarmasın almış aslan heybesiñi
AĞanı anduran kullar seniñdir

Vüzarāda çokdur aşlan şıfatlı
Rıza-yı haq için Ėazāya giderler
İmdi Ėufrāndır mevlādan şükür
Düşmanı kaħriden kullar seniñdir

Seydî dir irdik bu güne
Haq rızāzsı için gidelim gine
Moskov didikleri ‘adüvv-ü dīne
Şıdķla seyf uran kullar seniñdir

Temmet

20A

DESTĀN TÜRKĪ (6+5)

Günbegün azdı Moşkov kıralı
Kāfir de itdügin bulsa gerekir
Şevketlü hünkārın şıdķı bütündür
Devlet-i ‘āl-i şānı Ėülse gerekir

Erenler Ėāziler du‘ālar ider
Vezir-i ‘āl-i şān ‘askerin yeder
Ėülbenk çekerek düşmana gider
Küffāra qarşu Ėelse gerekir

Giydi kāfir ‘āl-i ‘oşmāna seslendi
Padişah da sağ yanına yaşlandı
Otuz yıldır şılahlarımız paşlandı
Kılıçlar pasını silse gerekir

Otuz biñ tımarlı Ėonub göçücü
Kırk biñ vardır serden geçici
Elli biñ de kıızıl Ėanlar içici
Niçe bilig küffār da merd olsa gerekir

Peygamber vekîli çokdur ‘askeri
Dînimiz için viririz seri
Bütün cem‘ olur vezir mehteri
Çenk harbleri çalsa gerekir

Vezir otağına sancağ dikilür
Şehidler gâziler çenge çekilür
Göze karşı kara gülle dögülür
Kâfir de haddini bilse gerekir

Çırk biñ çendi var küheylan atlı
Elli biñ zırhlı yüzi heybetli
Altmış biñ baltalı çolu kuvvetli
Gülbeng ile şapkasın delse gerekir

Şalkım saçağ analar Konya'da
Mevlâm ‘ömür virsün gâzi hünkâra
Moşkov kralı gelince hâra
Şakalı yok saçını yolsa gerekir

‘Osmanlı'da çokdur hezarfendigâr
Çırk biñ yeniçeri metres begler
Gülle götürene verirler çelenkler
Pâdişâhımız gâzi olsa gerekir

Mısır ‘askeri yekpâre atlı
Çırk biñ Karaman'lı kırkbiñ Dimyat'lı
Çırk biñ avşarı kırk biñ Bağdad'lı
İslâma göre küffâr ne olsa gerekir

Çırk biñ Karahisâr kırk biñ(kopmuş)
Çırk biñ Aydın'lı kırk biñ Manisa'lı
Çırk biñ Selânik'li kırk biñ (kopmuş)
Küffârîñ gözi görünce beñzi solsa gerekir

On iki biñ topçumuz top atar
Niçe yüz biñ çetecimiz dil duğâr
Otuz biñ yağmacı niçe big Tatar
Anlar da nigâra şalsa gerekir

20B

Otuz biñ Ârnayud sayımız hatırı
Çırk beyiñ zülfiğarlı vezir satırı
Elli biñ de yaban çıla satırı
Dereler de leşle tolsa gerekir

Sabretsün küffâr kılıç çalmayı
Tövbe itsün ‘âl-i ‘osmâna gelmeyi

Efendim şânına düşer mi böyle
Hâlim harâb oldu neylerseñ eyle
Bana meyliñ varsa doğru söyle
Söyle hânım nedir cânım bugün mağrûbuz

Ben de bu işlere kâil degilim
Hercâyî dilbere mâil deilim

Dögüşe dögüşe kıızıl elmayı
İnşaa'l-lāh şevketlü hünkārımız alsa
gerekdir

Dīn-i islām ğayretini güderiz
Ġāziler 'aşkına çıkar gideriz
Bütün kilisesin cāmi' ideriz
Ehl-i islām namaz kılsa gerekdir

'Āsī küffār kasavete talmada
Bütün mü'minler şāz olub gülmede
Tonanma ideriz kıızıl elmada
Mesken tutub islām kıalsa gerekdir

'Āşık 'Ālī ceng-i libāsın giyinür
İnşaa'l-lāh pādīşāhımız sevinir
Giydi taşlar ile dögünür
Kāfırde kasāvet talsa gerekdir

Ben de bildim saña lāyık degilim
Söyle hānım nedir cānım bugün maħrūbuz

Öte bakma kara bağrım taş ettin
Gözümde ağan kanı yaş itdin
Yoħsa 'advlerin kim söz mi işitdin
Söyle hānım nedir cānım bugün maħrūbuz

Ķuzum siyāh irdlerin çatmışsın
Ben kuluna haşmet idüb de bakmışsın
Ey efendim niçin bana küsmüşsün
Söyle hānım nedir cānım bugün maħrūbuz

Temmet

MĀNĪ (3+4)

Ķarşuki karlı dağlar
Ak şalkım kara bağlar
Adımı bī komuşlar
Ak yüze kara bağlar

21A

ŞARĶI (Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün)

Ey benim benim içinde gizli cānım pāresi
Hiç afv olmaz bu sinemde hicriniñ yāresi
Ķoyur bu cān sabr idemem böyle gitsün arası
Ya öñünde ya şöñunda sen benimsin ben senin
Tā kıyāmet haşrolunca efendimsin sen benim
Tā giceler şabaħ olunca uyħu girmez gözüme
Ben saña gönül vireli bakmaz oldun yüzüme
Çok naşihat eylemişdim sen gelirsin sözüme
Ya öñünde ya şöñunda sen benimsin ben senin

21B

(Kararsız Yapı)

Şabr idemem seniñ iftirākına

Ol siyāh zülfüne şabā doķuna

Sinem siper etdim ğamzen oķuna yürü hey

Zülf-ü siyāhı gerdānı benim mübtelāsı

Çün dilber o dudağı ballıyam

İtdigin işlere pişmān olasın

Bana etdicegin haķdan bulasın

Kim didi saña böyle güzel olasın yürü hey

Zülf-ü siyāhı gerdānı benim mübtelāsı çok

Güzel o dudağı ballıyam

22A

Seniñ gözleriñ ĳara degil mi

Siyāh kirpikleriñ ĳara degil mi

Aķ gerdāna sezā degil mi yürü hey

Zülf-ü siyāhı gerdānı benim

Mübtelāsı çok dilber o iki eli ĳanlım

Şeydā bülbül meyl virdi güllere

Aķan gözüm yaşı döndi sellere

Bir nur sine güzel sevdim düşdüm dillere yürü hey

Zülf-ü siyāhı gerdānı benim mübtelāsı çok dilber o

İki eli kanlım

Temmet

.....(okunaklı değil).....

.....(okunaklı değil).....

MĀNĪ (Kararsız Yapı)

Lalayım o dağlar od düşdi o dağlar

Yār kendi ben ağlarım raķīb gelmiş o dağlar

O daldı od düşdi o daldı

Ben yārimden bir posa aldım raķīb geldi o da aldı

Mim

Mim

Mim

22B

(Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün)

Sen baña cevrev eylediñ mübtelā küstüm saña

Oldığıçün ğayrılar āşına küstüm saña

Eylemem şimden girü kaṭ‘-ı nigāh-ı iltifāt

Bī-vefāsın nazlı yārim ben saña küstüm saña

İsterisen cevrev nadım koca kıl şimden gerü

Sînemi nazına siper kılmazam şimden gerü

Seniñ ‘aşkıñ ḥasretle yanmayam şimden gerü

Merḥametsiz nazlı yārim ben saña küstüm saña

Sevdiğim ‘ömründe şād itmedün bir dem beni

Sizden öğrenmiş güzeller bu falıñ resmini

Zor ile olmaz güzellik sevmedi cānım seni

Olsa ‘ālem bir yaña ben bir saña küstüm saña

Tā ezelden ehl-i ‘aşkın ḥālî şenānı böyledir

Her ne ger ben söyler isem beni ‘aşkım söyledir

‘Āşıkını incitme sevdiğim ba‘iş nedir

Olsa dünyā bir yaña ben bir saña küstüm saña

Temmet

MĀNĪ (3+4)

Āşıkdır özüm saña Kim geldi sözüm saña
Seher yıldızı gibi Degmiş mi gözüm saña

23A

ĀŞIK ‘ÖMER (Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün)

Bendesin kıldı kamuş ol cānānım gelmedi
İntizārım hatdın aşdı tende cānım gelmedi

Köşe-i hayrātda kaldım ağlarım leyl ü nehār
İder bağa gel gel ‘Ömer kuşānım gelmedi

Demirem şimşiri hasret sīnemi eyler şikāf
Āhla efgānım bilinmez olmayınca sine-i şāf

Gelmeye bir kere ikrār eyledi etdi hılāf
Ya ben kime şekvā idem ruḥ-ı revānım gelmedi

Şālihim bu kadar felekde olmad kalbim küşād
Olmadım dār-ı fende bir nefes ğamdan āzād

Ḳabrimiñ taşına yazsınlar ölürsem nā-murād
Haṭırım şormağa o kaşı kemānım gelmedi

Şerhler çekmek murādım sīneme efkār ile
Şād-ı Ḥurrem olmadı kaldım bu āh-ı zār ile

Bu ‘Ömer bī-çāresine nāz ile reftār ile
Lütf u ihsān eyleyüb devletlü cānım gelmedi
Temmet

23B

BEYT (Kararsız Yapı)

Ḥāk-i ḳademiñ gūh ile cilā-yı ıṣfaḥāndır
Çeşmiñ nazarı ‘āşıḳa sermāye-i cāndır

Güldi güle geldi ol rūḥları ‘ālī
Yā Ḥaḳ diyerek menzīlimiz toz ḳoparandır

BEYT (Kararsız Yapı)

Şākī eyi mi gerçi şafā ezelidir
Tudaḳ viriçek bize mey terelellü terelidür

Taḅırdamaz ‘uṣşāḳına ol pes yirdedür amma
Ol muy miyān ṭanburanıñ orta telidir

MÜFRED (6+5)

Güzel seni ḡāyet dilber didiler
Göster gül yüzini görmege geldim

Şeftālını derde dermān didiler
‘Aceb gerçek mi efendim şormaḡa geldim

1197

24A

ḲOŞMA (6+5)

Şunda bir dilbere ḡöñül düşürdüm
Yanaḳları benzer nar tanesine

Muḥabbet deryāsını boydan aşırdım
Aşılıydım zülfüñ her danesine

‘Aḳıl perīşāndır ḡöñül serseri

Şırma gümüşden akar her yeri

Gelmemiş ciḥāna böyle bir peri
Bāreka'l-lāh toğuran merd anasına

Eylensem ol yārdan bir suāl şorşam
Suālīm şorşam da ḥālim 'arz etsem

Kiraz dudağın ağzıma alsam
Big dutsam şarılsam gerdānına

'Āşık 'Ömer 'aşq kıtarın yederken
'Arzulayub sılasına giderken

Şunda bir dilberin meth iderken
Bağındı dökdüğim ter danesine

Mim Mim
Mim

24B

TÜRKMĀNĪ (Mef'ülü/ Fā'ilātü/ Mefā'ilü/ Fā'ilün)

Bir güzeliñ sevdāsı var ğarīb başımda
Giçe gündüz durmaz niyāzım maralım dağlar

Gündüz hayālimde her dem giçe düşümde
Āh gördünüz mü āh güzelim maralım dağlar
Yitirdim yārimi senden şorarım dağlar

Şarılaydım inçe bile olurum rāzı
Ol yārilen gelür her dem göynümüñ şāzı

'Āşıkından cān alıyor şūh-ı nāzı
Āh gördünüz āhū gözlüm maralım dağlar
Yitirdim yavrumu senden şorarım

Gerdânında tâne tâne beñler naķışlım
Levendâne yürüyüşlüm şâhin baķışlım

Bindirdim kır atımın üstü haşâlı
Âh gördünüz mi âhû gözlüm maralım dağlar
Yitirdim yârimi senden ararım dağlar

Yanağında gül açılmış mor menekşeli
Bir güzele gönül virdim Kâsımpaşa'lı

Yanağında üç gül açmış tób menekşeli
Âh gördünüz mü âhû göz maralım dağlar
Yeter yârimi senden şorarım dağlar

25A

Gerdânında tâne tâne benler köşeli
Vardım yârin bağçesine inçi döşeli

Yarayım ben şu yerlerden karar etmedi
Gerdânından büse aldım zarar etmedi

Avçuyum ben bu merâda şikâr etmedi
Âh gördünüz mi âhû gözlüm maralım dağlar

Temmet

TÜRKi-İ 'AŞIK ĞARİB (6+5)

Sevdiğim yoluna kurbân olayım
Ayâğın tozuna yüzüm süreyim
Sana bir güzârım vardır vireyim
Âl Ğaribim sağlığılan kalasın

Götür belgüzārın ben de bileyim
Seniñ uğruna cānım vireyim
Ya ben ikrār üzre turayım
Gidem de eglenem belki gelmeyim

Yā rabb niçede baqçasınıñ gülünden
Öteydim bülbüllerin dilinden
Belgüzār ben varayım zülfüñ telinden

25B

Yā rabb niçe olur hālimiz
Felek qurbet ile şaldı yolumuz
Diyār-ı gurbetde qalır ölümüz
Gidem de eglenem belki gelmeyim

Beni seven ‘āşık iñilesin ağlasın
Haykırsın alların qara bağlasın
‘Ömriniñizi mevlām ziyāde eylesin
Var şağ ol sevdiğim belki gelesin

Bağdād imiş qoc yigidiñ mekānı
Aramazlar gurbet ilde yatanı
Aq gülüñ yerine şarı tenini
Şaram da eglenem belki gelmeyim

Nola hey sevdiğim sözine nola
Seniñle sarılmak qol qola

İşde koyub gideyorum
Gidem de eglenem belki gelmeyim
Gidi gurbet ilin hey meded
Gidem de eglenem belki gelmeyim

Gidesin gidesin gine gelesin
Qoqu kırmızı gülden alasın
Benim ‘āşık olduğum bilesin
Al Qarib'im şağlıılan kalasın

İzün bereydin bari yüzün göreyim
Seni Allāh'a ısmarladık diyeyim
Ardından önünden du‘ā kılayım

Yiçen tırna gibi boynun eyür
Şığarak kolların zülfüñ düzeldir
Yidi yıldan soñra ‘āşık gözedir
Gidem de eglenem belki gelmeyim

Çıkayım çıkayım yola bakayım
Gelinçideñ hasretlerin cekeyim
Gözlerimden kanlar dökeyim
Var şağ ol sevdiğim belki gel.(kopmuş)

İlähi sen qışımızı yāz eyle
Sevdüğümün ‘ömrünü sen uzun eyle
Yedi yıldañ yolları gözle
Gidem de eglenem belki gülmeyim

Usun qalır da destür alur hocadan
Mevlām qısmetimiz virsin yüceden

Hüdādan dilerim hemān şāğ ola
Var şāğ ol sevdiğim belki gelesin

Bunu böyle bilmez idim ezeli
Bu bağırm düşdi haşret gazeli
Diyārı-ı gurbetde senden güzeli
Varam da eğlenem belki gülmeyim

Senden isterim dön rāhdan
Var şāğ ol sevdiğim belki gelesin

Ben şanurdım haқиkatlü yār deyū
Giçe gündüz istesem yan deyū
Ġurbet ilde bir haşret var deyū
Gidem de eğlenem belki gelmeyim

Ġurbet ilde bu қaderde kār olmaz
Gerçek i‘tiқādsiz yārda ‘ār olmaz
İlde güzel çokdur saña yār olmaz
Var şāğ ol sevd.....(kopmuş)

26A

Қарalara boyadım тонумı
Yaş yirine aқıdayım қанımı
‘Āşık Қarīb begendiñ mi hatmini
Āl Қarīb'im benim sağılıılan gelesin

Çıқayım ben bu çöllere çıқayım
Dört yanıma çevre çevre baқayım
Hatemiñ vir baña yoldaş ideyim
Eyzān

‘Aşқ elinden ben de perīşān olmān
Bülbül güle feryādını idemān
‘Arz eyleyüb hālimi diyemān
Āl Қarīb'im sağılıılan gelesin

Ça ezelden gördümdi düşümi
Mevlām oñurmadı benim işimi
Қurbet yaşadığına қotum başımı
Қoyam da eğlenem belki gelmeyim

Şafā geldin bunça қulun aғāsı
Başına тақınmış altun cefāsı
Saña didim ey bezirgān aғāsı
Gönder Қarīb'i durmasın gelsin

Beri gel beri gel yüzün göreyim
Maşlahatın nedir hey ben de bileyim
Seniñ uğruña malım vireyim
Bulayım Қarīb'im tiz göndereyim

Dün giçe dün giçe gördüm anıñ işini
Gözümden aқан қanlı yaşımı
Lütфуña ihsān eyle қuluñı
Gönder ‘Āşık Қarīb'im durmasın gelsin

‘Aksine döndi de çarқ-ı felekler
Gökde ararken yerdeymiş melekler
Yüz sevab mevlāya ideyim dilekler
Yollarım Қarīb'i tiz göndereyim

Rahmet kapusına tutam yüzümü
Hak için söylerüm her bir sözümi
Bulunça gözedirim bunda ben seni
Âl Karîb'im sağlıgılan gelesin

İkrâr günlerimiz geldi yetişdi
Gözüm yaşı deryâlara kavuşdı
Pederim şorarsañ dünyâdan göşdi
Söyle maħinde hey durmasın gelsin

Söylesün şu 'Âşık Ğarîb söylesün
Tâlihi burukdur dahı neylesün
Kız bize âihret haqqın helâl eylesün
Gidem de eglenem belki gelemem

26B

Taşkın şular gibi çağlayub aķar
Seniñ derdin beni külhanda yaķar
Niçe bir kılayım söyle âh u zâr
Bulayım Ğarîb'i tiz göndereyim

Ağalar hiç bilmem baña noldı
Çıkāsız gözümüñ yaşı töldı
Şahsenâm sevdiğim 'âşık oldı
Bulayım Ğarîb'i tez göndereyim

Şaçlarımı irbüşümle ördüler
Beni begoğluna ikrâr virdiler
Yidi yıldan üç aya mühlet aldılar
Gönder sevdiğim durmasın gelsin

Behey ağaların begi paşası
Başında şur kamçı telli çefâsı
Mevlâm sılasına tiz gönderesi
Söyle maħinde hey durmasın gelsin

Turnalar katrın yalıda düzer
Göñül Mecnûn oldı tağları gezer
Haķıķat çok imiş sizde bu güzel
Bulayım Ğarîb'i tiz göndereyim

Yeter hey kız yeter âmân söylersiñ
Ciğerciğim hûn idib böğrimi delersiñ
Bulaçağım şimdi inadları virirsiñ
Vallâhi söylerim durmasın gelsin

Mim Mim

Mim

'Âbin uçmaķda gâyet iyidir
Adını şorarsañ 'Âşık Ğarîb'dir
Üstümüzde dönen hıızır eyledir
Var söyle Ğarîb'e durmasın gelsin

Ağalar dün giçe Haleb şehrinde
Yârimiñ tolusun aşdım da geldim
Sırrile çânımdan geçdimvde geldim
Yârimiñ tolusun aşdım da geldim

Mâl malâlım yoluna kıosam
Sevdiğim şâz ol arayım bulam

Firâķlı sözleri bağrımı deldi
Hiç bilmem yoluma noldı

Çevre yaña kılaguzların koşam
Bulayım Qarīb'i tiz göndereyim

Bilmem ne yüzden şikāyet oldı
Mevlām kanad virdi de uşdum da geldim

27A

Şabaḥ namāzını Haleb şehrinde
Hızır İlyās her vaqıt yanımda
Öyle namāzını hey Qars'ın düzündə
Çok şükür ḥudām da irdim de geldim

Gökyüzünde bulut bölük bölükdür
Benim cigercigim delik delikdir
Benim sevdiceğim 'Āşık Qarīb'dir
Söyle Qarīb'e durmasın gelsin

İkindi namazını çoça Tifliz'de
Aḥşam namazını kendi ḥānemde
Duymadılar cümle bacım anam da
Ben Hızır İlyās ucdum da geldim

Dāimā ağlar idim çok şükür güldüm
Başımın elimin kınasın sildim
Ben seniñ virdigin selāmdan tanıdım
Dermend öksüzün sen şafā geldin

Eger şāhib-i leylām beni şorarsa
Doğru söyleñ yalnız beni ararsa
Qol qol idüb siḥāy zülfin tararsa
Ārz u dem tağların açdım da geldim

Bende bülbülüdüm dāhī daldım
Qoqulmadık taze gülüdüm
Seniñ selām virişñden tanıdım
Derd sende bī-çāresin şafā geldim

Ara yerde bir dilberñ kurmuşlar
Sevdiğimiñ saçlarını dökmüşler
Benim kara gözlüm gelin etmişler
Düğünüm Haleb' de duydum da geldim

Lāle idim sünbül idim gül idim
Altun idim gümüş idim arındım
Ben benden vazgeçdi şandım
Ḥasret öksüzün señ şafā geldim

Begoğlu şunma ġarīb payına
Elā gözlü Şāhseneñ gülüne
Çānımla başımdan yaşımdan
Geçdim de geldim

Ağālar aldırdım kāş-ı kemānım
Hiç serimden gitmez kemānım
Yār ile vār idi 'ahd u emānım
'Ahd ile emāna doydum da geldim

Aḥşām namazını uyam da
Yıldırmadım kendim anam da
Dostun zinçirini taqtdım
'Āşıkım ḥançerini taqtdım da geldim

Ben söylerin ‘âlem baña gülüşür
Diyâr-ı ğurbetde çekerler beşer heyâr
Hızır İlyâs baña imdâd irür
Ben anıñ atına bindim de geldim

Temmet

27B

TÜRKİ (Kararsız Yapı)

‘Ömrüñ ideçek zen dünyâ
Mecnûn işidüb didi el-leyletü'l-Ĥublâ
Ķahve-i rüy olalı ‘âlemde nümâyân
Noĥudı meşreb oldı ekşerî yarân

Sevdâ sevdâ didikleri kaçılar
Bilen bilür bilmeyene muĥâl olur
Bir güzel yaşına girinçe
Seğerde açılmış ğonçe gül olur

On birinde mâh yüzine baqarlar
On ikide güldür deyü başa soqarlar
On üçünde qahrın cevrin çekerler
On dördünde lebi sükker bâl olur

On beşinde ĥublâ girer düşünce
On altısında sevdâ burur başına
Varsa girse on yedinci yaşına
Ānı seven ‘aşıklar çok olur

On sekizde göñül havâda uçar
On toqızda garibân yurdundan göçer
Temâm yigirmisinde ĥublâğı uçar
O da varır bir lebre kûl olur

Mim Mim

Mim

SEMĀİ (4+4)

Ṭurnâm gelir aşı ile
Selâm virir kaçı ile
Yanında yoldâş ile
Ṭurnâm ben avçu deĝilim

Ṭurnâmıñ qanadı aqdır
Severim inkârim yoqdur
Benim senden pervâm yoqdur
Ṭurnâm ben avçu degilim

Ṭurnâm gelir dizin dizin
Gider yazın gelür ğüzin
Sürmelemiş iki ğözün
Ṭurnâm ben avçu degilim

Ṭurnâm gelir qatar qatar
Ġökyüzünde simâ‘ tutar
Benim derdim baña yeter
Ṭurnâm ben avçu degilim

Baz-bânım ĥayâlim ‘arz u ĥâl şivelim
Baĝdâd'dan gelirsün aĝzın da ĥurmalı
Āĥ çifteleri kanlı zâlim
Var git ben avçu deĝilim

Temmet

28A

ÖKSÜZİ (4+4)

Ne ağlarsın kıara gözlüm

Göñül senden ayrılır mı

Bu güzellik sende iken

Göñül senden ayrılır mı

Heb gözlerin de gülse

‘Āşıkın hālinden bilse

Cümle ‘ālem dilber olsa

Göñül senden ayrılır mı

Güzelliğın cāna cāna

Hüsnüñe yoktur baḥānā

Pādişāh olsan ciḥāna

Göñül senden ayrılır mı

Öksüz ‘āşık olmayınca

Ḳonca gülün dermeyince

Ya sen ya ben ölmeyince

Göñül senden ayrılır mı

Temmet

MĀNĪ (3+3)

‘Āşık sözlerinden Seni şirin sözlerinden

Bildim ayrılık var Öbtüm gözlerinden

28B

GEVHERİ (5+3)

Ey şabā dildāre ‘arz ile
Ana yüz biñ selām olsun

Serā-pā hālimi söyle
Kulundan armağān olsun

Sana eftāde olmassam
Derd ile sīnem delmezsem

Lebiñden buse almazsam
Bana dirlik hārām olsun

Kurulsun meclīs-i pūr-dīl
İçilsin bāde gül gül

Sürāhīler eder gül gül
Hārām destinde hām olsun

Beni ider gümān ebrū
Beni etme vuşlatta çū

Gevherī'dir disünler bu
‘Ālemde özgem nām olsun
Temmet

MĀNĪ (3+4)

Oğlaniñ adı ‘Alī Selviden kesdim dalı
Murādlar verici Allāh Murādım verse bāri

29A

‘ĀŞIK ‘ÖMER (Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün)

Ehl-i diller dilberi bulsa nihān oğşār öper
Eyleyüb biñ nāzile hālın beyān oğşār öper

Tā ezelden bırağdın mı rāh-1 ŧefğaddir bu kim
Zecre-i hūbān ceyš-i ‘āŧıķān oğŧār öper

Her kaçan seyr-i çemān etse yüzi mehpāreler
Turrā-i țarārımı đarb-1 ŧabālar ereleler
Hāb-1 ğafletde bulunca dilberi bī-çāreleler
Fırŧatı ķut itmeyüb öldüm hemān oğŧār öper

MĀNĪ (4+3)

Bir sen söyle birde ben	Günde sen güneşde ben
Yılda ķurbān bir olur	Sana ķurbān güzel ben
Yüzi kim pervāneden	Ne ustaymıŧ düzelden
Ben yār ile söyleŧirken	Gözi çıķsın gözeden
Usta cānım ŧāirdim	Usta cānım ŧāirdim
Eliñi elime vir gidelim	Dosta cānım
Usta cānım ŧāirdim	Usta cānım ŧāirdim
Alıŧmıŧım veŧķ kürke	Oturamam posta cānım
Ustam ķarŧıma geldi	‘Ağlım baŧıma geldi
Medresede cāmī var	Ķıblem ķarŧıma geldi

29B

‘ĀŧIĶ ‘ÖMER (Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün)

Beni fıraqta koyub rūh-1 revānım gitdi āh
Göñlümün eğlencesi kaçsı kemānım gitdi āh
Gün gibi doğdı dolandı yüzi māhım bir nefes
Benim ter-i ğonçe dehān bağ-1 cihānım gitdi āh

‘Aŧķımıñ deryāsu nemdir ħaflesin ŧimden ğirü
Nār-1 ħasretle bu sinem dağlasın ŧimden ğirü
İki dīdem derd ile ķan ağlasın ŧimden ğirü
Ey dirigā țurrāsı ‘anber feŧānım gitdi ah

Başı açık yalın ayak gezmek benim mu‘tādıma
Tāze şahdane açıldı mı bu deli nāşādıma
Ölmeden bir kez kavuşsam kāmēt-i şemşādıma
Şalınub reftāriyla şirin zebānım gitdi āh

‘Āşık ‘Ömer ayrı düşdüm her dem cevr-i cefā
Lebleri āb-ı zelāldir müjdesi eyler şifā
Yabañā virdi hayālin şivekārım Muştafā
Diriga sābr it bir zamān nev-civānım gitdi āh
Temmet

MĀNĪ (4+3)

Yeşil ipek бүkerim Derdimi kime dökerim
Kuzum bana bir nāme yaz Kağıtım dökerim

30A

‘ĀŞIK ‘ÖMER (Kararsız Yapı)

Dostum seni gāyet güzel dirler
Göster hūb-u cemālin görmeye geldim
Şeftālini cāna dermān dirler
Dermānı sevdiğim sormağa geldim

Seniñ ‘āşıkların gülmez dirler
Aқан çeşmim yaşıñ silmez dirler
Seni bir kez şaran ölmez dirler
Lütfün olur ise şarmağa geldim

Seniñ işin yiyüb içmek dirler
Sahrālar қonub göçmek dirler
Қoynunuñ içini uçмақ dirler
Hақ naşīb iderse girmeye geldim

‘Ömer seni ‘arzu ider begler begine
‘Arzumānım kaldı gögsün ağına
Bāgbānıñ olam hüsnuñ bāğına
Ğonce güllerini dermeye geldim
Temmet

MĀNĪ (4+3)

A benim hāş efendim Elinde tāş efendim
Sen orada zevk idersin Ben burda yās efendim

30B

‘ĀŞIĖ ‘ÖMER (Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün)

Ey şabā eyle niyāz cānānıma incinmesin
Gözleri fettānıma eyle niyāz incinmesin
Fendine uydum raķıbiñ çok cefā ettim aña
Āfet-i devrānıma eyle niyāz incinmesin

Esnānıñdan raķibi bed-liķa olmuş ‘abes
Kendisinden ayrılalı rāhatım yok bir nefes
Bendesine günde bir ‘arz-ı cemal eylerdi bes
Tek hemān sulţānımı eyle niyāz incinmesin

Niyyet etdim yār ile şāk olmağa açdım kitāb
Gelmedi firķatinde kıldım aramızda inķılāb
Vār ise cürmüm kuşurum hizmetinde bī-hesāb
Baķmasın ‘işyānıma eyle niyāz incinmesin

Der ki ‘Ömer harām oldu ğayrı bize mey içmezem
Yādlar ile hemdem olub bir daķı sır açmazam
Efendim benden geçerse ya ben andan geçmezem
Öyle bildir cānıma eyle niyāz incinmesin

Temmet

MĀNĪ (4+3)

Dud ağacı boyunca Dud yemedim toyunça
Yārimi eller şarmış Ben sarmadım toyunça

Dud ağacı burulmuş Dibine şu durulmuş
Benim yāri eller şarmış Benim boynum vurulmuş

31A

‘ĀŞIK ‘ÖMER (Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün)

Mesken idildi gönül kaşın arasın sevdiğim
Sağmadım başdan bu ‘aşkıñ mirācısın sevdiğim
Katlime kaşd eyleyüb gamzesi hevālar üstüme
‘Aşkın etmiş begleriñ çekmiş şabr etsin sevdiğim

Her feci hālimi ‘arz itsem saña feryād idüb
Başladıñ cevri-cefālar etmege mu‘tād idüb
Hiç revā mıdır beni ağlarken raķīb şād idüb
Sîneme dağ üstüne dağlar urasın sevdiğim

Haıırım bir pos idi çünkü şunub kân eylediñ
Cān ile sevdiğime billāh pişmān eylediñ
İftirālar gösterüb biñ dürlü buhtān eylediñ
Haķka şaldım seni haķ bilür āvāresiñ sevdiğim

‘Ahdim olsun sevmem her cānı cānan tevbeler
Seni sevüb kıldım ise çok ‘işıyān tevbeler
Gel yeter cevri eylediñ oldum pişmān tevbeler
Taırı urmaz yüzine kuluñ karasın sevdiğim

Sensiz el urmaz idi ‘Āşık ‘Ömer yemenine
Zerre deñlü bağmaz idi haıırı mestānına
Yoluñı cānlar virüb teklif iderken hābına

Meclis-i a'bāra mı varasın sevdiğim

Temmet

31B

KALENDERİ (Mef'ülü/ Fā'ilātü/ Mefā'ilü/ Fā'ilün)

Her zor çekerim varmağa ol yāra her aḥşām

Etse o güzel o rūḥa bir çāre her aḥşām

Haṭrımı yaqma zīrā ben olmuşām Mecnūn

Divāne gibi başlamışam zāra her aḥşām

Gel etme bendeni melūl Allāh sorsın

Yanar bu sīnem derdile nāra her aḥşām

Sel gibi āqar gözlerimin yaşları her gün

Göster göreyim māh yüzünü yār her aḥşām

Ḥayātī ile eyledin 'aşrımı bir gün

Zülfün teliyle çek beni odada her aḥşām

Temmet

MÜFRED (Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün)

Āh efendim zulm idersin ben ğaribiñ cānına

Şu cihānda kimseniñ etdiği kalmāz yānına

MÜFRED (Kararsız Yapı)

'Azīz bāşın için olsun efendim güldür beni

Göñül bela bur kır istersen öldür beni

Temmet

32A

ŞERİFİ (Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilātün/ Fā'ilün)

Güneş yüzün gül cemālin görmegi cān arzular

Hak-i pāy-i devletine varmağa cān arzular

Gözlerim yollarda kaldı bir selâmiñ gelmedi
Giçe gündüz sentinize varmağa cān arzular

‘Aceb benim sevdiceğim şafāda mı ğamda mı
Hal-i ahvāl suāl idüb şormağa cān arzular
Şerīfī'yim ‘ālem bilür bir dilberin kuluyum
El bağlayub divānında durmağa cān arzular

Mim Mim Mim

Mim

MÜFRED (4+4)

Bana dünyā ceħennemdir Hemān uçmağ diler gönlüm
‘Aceb mümkün mi efendim Seni çoçmak diler gönlüm
Mim Mim Mim
Mim
Mim

32B

‘ĀŞIK ‘ÖMER (6+5)

Alā gözlerini sevdiğim dilber
Gel beni ağlatma eller içinde

Cemālin gördüm divāne oldum
Serviye beñzetdim o dallar içinde

Benim sevdiceyim ince bellidir
Yanca sevdiğim tatlı dillidir

Güzel seven yigit neden bellidir
Melül maħşün gezer eller içinde

Karşunuzda yağın yāmur bu ele qar m'ola
Bize dilber sevmek çatı ‘ar m'ola

Sevdiğim gibi cihānda güzel var m'ola
Hakkın yarattığı kullar içinde

‘Āşık ‘Ömer didi ki yārime varsam
Çeşmiñde açılan gülleri dersem
Raķibin öldüğü günleri görsem
Şalınıyor giderek dallar içinde

Mim Mim Mim

Mim

MĀNĪ (4+3)

Lalayım kândilden Şem‘a yakdım kândilden
Mevlām şaklasın seni Kem nazardan kem dilden
Raķibi aşmağa götürüyorlar İp beğenmez kemend ister

33A

SEMĀĤĪ (Müstef‘ilün/ Müstef‘ilün/ Müstef‘ilün/ Müstef‘ilün)

Āhireti āl eyledi seniñ gözleriñ gözleriñ
Şanki beni kûl eyledi seniñ gözleriñ gözleriñ
Yüri bülbül fiğān ider cāniñ saña kurbān ider
Her bakışda bir kân ider seniñ gözleriñ gözleriñ
Kāh ağladır kah güldürür cevriñ ‘āşıklar öldürür
Sinem hānesin yandırır seniñ gözleriñ gözleriñ
Şu karşıki yüce dāğlar divāne göñlümü eyler
Kāfiri müslimān eyler seniñ gözleriñ gözleriñ
Karşiki dağın yoķuşu keklige sekişi
Adam öldürür bakışın seniñ gözleriñ gözlerin

Mim Mim

Mim

MĀNĪ (Kararsız Yapı)

Deniziñ ortası mildir Seni söyleden dildir
Mānici sana bir suālım var Mānici pīri kimdir
Deniziñ ortası mildir Beni söyleden dildir
Eger ustamızı sorarsan Ferhād ile Şirin'dir

‘ĀŞIĞ ‘ÖMER (6+5)

Efendim müştākım cemālini görmeye
 Lütf u ihsānından umar bu gözler
 Kāmile ‘arz etmek lāzım değildir
 Ziyāret eylese doyar bu gözler

Alnına yazılmış tebareka’l-lāh
 Muḥabbet eyledim ḥasbuna’l-lāh
 Ne güzel yaratmış o kadar Allāh
 Yüzüne bakdıkça doyar bu gözler

Şol ḥüsnüñ ‘āşığı yolları bekler
 Kemāndır kaşlarıñ kibriğin oğlar
 Ḥar mı gözleriñ bu gülleri bekler
 Āhir bu ‘āşığı yaqar bu gözler

Uyma kızum uyma elin sözüne
 Kemlik ider isen kendi özüne
 Dir ki ‘āşık niçün bakdın yüzüme
 Kervānında binek şayār bu gözler

Mim Mim Mim

Mim

MĀNĪ (3+4)

MĀNĪ (4+3)

Kaşabın şatırı var / Yanında yatırı var Bir oğ atdım Yemen'den / Boyı selvi semenden
 Ben seni sögerdim amma / Babanıñ ḥatırı var İkimizden bir söz çıktı/ Ya sendendir
 ya benden

34A

‘ĀŞIK ‘ÖMER (Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün)

Yar kurulmuş elde hazır yaya beñzer kaşlarıñ
Gökyüzünde yeni doğmuş aya beñzer kaşlarıñ
Ol siyāhtır gözlerin şāf bağlayub durmuş divān
Pādişāhım Mescīd-i Aqsā'ya beñzer kaşlarıñ

Şaṭr-ı bismi'l-lāhi şandım indi gördüm ānı
Hūri zañ itdim şāha bāğ-ı cihān içre seni
Biñ nazarda ‘aqlı fikri ḥuda ḥayra atdın beni
Tā ezelden ḥāme-i kübrāya beñzer kaşlarıñ

Şaçlarıñ mānende sünbül al yanağın gül gibi
Mest ider mestānesin sükker dudağın bāl gibi
Bu ‘Ömer estānende ḥizmet ider ḳul gibi
Yidi kılıca hükmeder veraya beñzer kaşlarıñ

Mim Mim Mim

Mim

MĀNĪ (Kararsız Yapı)

‘Adilemdir gül maḥlı	Dili bülbül maḥlı
Biri yārinden ayrılmış	Onda gül maḥlı
Ḳaleden iniyordum	Dön desen dönüyordum
Derdinden gird oldum	Üflesen yanıyordum

34B

‘ĀŞIK ‘ÖMER (4+4)

Bugün bād-ı şabāḥ esdi
Yārim çıkdı oṭağından

Bendesine meze şundı
Leb-i sükker dudağından

Gelir ḳarşımızda durur

Şāhin gibi cevlān urur

Günde yüz biñ şikār alır
Kadim şakın tuzagından

Şalındı baqçaya girdi
Serviler selāma durdı

Mor menekşe boynun eydi
Gül kızardı hicabından

Rehlerin açılmış güldür
Dilin gülşende bülbüldür

‘Āşık ‘Ömer ona kuldur
Bağışla geç günāhından
Mim Mim
Mim

MĀNĪ (Kararsız Yapı)

Yaylan yā şahmarān yaylan Şıdķ bütün eyle hoş geçen marlan
Hazreti Nūh'un gemisidir dögüşür deryāylan Senin gözün yaşı degil mi
Aķ gerdānında sayılan

35A

MAKSŪNĪYE (4+4)

Cennetden çıkmış hūrisiz
Melāike tāy güzeller

Yüzleriniz şems-i kamer
Libāsınız pāy güzeller

Kurbān olam öyle yara

Elim varmaz kispikāra

‘Arz-u hāl şunām hünkāra

Elinizden vāy güzeller

Gelin yānıma oturun

Tatlı şevcanlar yatırın

Birer birer al yatırın

Göl olsun çāy güzeller

Sevdiğim yanıma gelin

Gelin de merhāmet kıılın

Al yanağdan getirin

Maşūniye pāy güzeller

Mim Mim Mim

Mim

MĀNĪ (3+4)

Nargilem kāmışından

Çan akar kāmışından

Meger ölem kırtulam

Şu dünyānıñ ğammından

Tamburam perdelidir

Ağaçlar zerdālidir

A kızum sorsan bir bize şu

Dullar sevdālıdır

35B

GEVHERĪ (6+5)

Yār severim seni derūn-ı dīlden

Bulamam hūsnüne bahāne dilber

Seçilmez ruħlarıñ kırmızı gülden

Güzeller serdārı mestāne dilber

Bir tāze fidansın bulunmaz eşin

Hilāldir kirpik kemāndır kışın

Şekerdir leblerin incüdür dişin
Cevāhir kânısın bir dāne dilber
Kuzum tellerini taķmıř başına
Kudret kalemmini çalmış kaşına
Heniz girmiş on üç on dört yaşına
Doğurmaz böyle her āna dilber
Bunda fenne derler dilber suna
Bağarlanmış dirler yeşil gine
Bu ğarib Gevheri'nindir dine dilber
Kulumdur diyesin şorana

Mim Mim Mim

Mim

MĀNĪ (3+4)

Tamburam daldır benim
Ben yārdan ayrılalı
Baba der kalk gidelim
Güzele doymak olmaz

Dilim kalbıldır benim
Her günüm yıldır benim
Heybeni yak gidelim
Yüzine bak gidelim

MĀNĪ (4+2)

Atdım şapan taşın Urdum egri kaşın
İn de seni segeyim Şonra kız kardaşın

MĀNĪ (Kararsız Yapı)

Kalenin yarasına El yetişmez yarısına
Kuşlar içinde kağı kuşdır Sordu birer yavrısına

36A

‘ĀŞIK ‘ÖMER (Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün)

Ťatlı cānım fedā olsun yoluna dilberlerin
Cevri cefāsı olmasa kuluna dilberlerin
Darılıb haşme geldikde meyānı kan gösterir
Nice kabildir doğunmak teline dilberlerin

İşiddikce ‘artmadadır bu sinemde yaralar
Şimden girü ‘aduvvları giyine kılıc aralar
Ya neylesün derdmend ‘āşık-ı bīçareler
Söykedikce māl oldum diline dilberleriñ

Cefā ‘ilmin göstermeye sevdiğim ehl-i dīle
Māh cemāli şolmaya ol yār ile ben her gün güle
Donanub ört de meclisi sevdiğim olsa bile
Ne sa‘adettir şarıлмақ beline dilberleriñ

‘Āşıklara ğam degildir ‘āşıkdır yaşın meyle haқ
Gene dilberlere düşer gönümüzü eylemek
Ne lāzımdır seniñ bana böyle eş‘ar söylemek
Ey ‘Ömer tenhāda girme eline dilberleriñ

Mim Mim Mim

Mim

MĀNĪ (Kararsız Yapı)

Калениñ yarasına El yetişmez yarasına
Кuşlar içinde қанğı kuşdır Sordı birer yavrusına

36B

(4+3)

İşde қoyub gideyorum

Gidem de eglenem belki gelmeyim

Hey Muḥammed Muḥammed

Ellerin yāri geldi

Çıқdıм Bağdād köşküне

Кuzum bana bir şeftāli vir

Oğlān söyle bir mānī

Altundan köşк yabtırdım

Gidi ğarīb ilin hey meded

Gidem de eglenem belki gelmeyim

Ağzın gül қоynıñ cennet

Sana noldı Muḥammed

Çağırdım yār eşküне

Hasan Hüseyin ‘aşkıна

Gelsin kızıñ imānı

Gümüşden merdivānı

Dud ağacı dud virir
Seniñ gibi maniciler
Gümândır gümân ayru gümândır
Şimdi āhir zamandır
‘Adilem dir güzelsin
Aşlından böyle degildin
Kılıc kında paşlanmaz
Seniñ gibi mǎnīcileri
‘Adilem dir gül efendim
Seniñ gibi sultāna
Mǎnī mǎnīye handır
Gel seniñle mǎnī söyleşelim
Bugün ayın ilkidir
Dünyāda yār sevmeyen

Yabrağına süd verir
Ustasına kevd virir
Büyük küçük belirsizdir
Bugün hüsrandır şarılacak zamandır
Sineme güzelsin
Ne hoş şimdi güzelsin
Balık suda ışlanmaz
Yüz biñ yıl sıksan uşlanmaz
Dili bülbül efendim
Ben oldum kıl efendim
Mǎnī bilmeyen kimdir
Baçalım dertli kimdir
Cān bedeniñ mülkidir
Şanşar ile tilkidir

37A

TEKERLEME (6+5)

Din bābında baña varsa suālīñ
Söyle cevābīñi bildir efendi

Yāran eyle izhār olsun kemālīñ
Bilemem bu niçe hāldir efendi

Diñleyüb ögidin almayan kişi
Dininiñ tǎriķin bilmeyen kişi

Dört mezheb niçedir bilmeyen kişi
Hudāya ol niçe kıldur efendi

Ol namāz abdest şorılır kula
Farz ile sünnet kaç ider söyle

Diñle saña bildireyim ben diñle hele

Bilmedigim vār ise bildir efendi

Şabāḥ dōrt öyle on iki ‘amān
İkindi sekizdir şanma ki niḥān

Aḥşam beş yatsu on üçdür beyān
Bilmeyene buñı bildir efendi

Bir günūñ farzını on yedi buldım
Sünneti yigirmi üç vitr kıldım

Suāline cevāb virmeğe geldim
Var sen de kaçanı buldur efendi

37B

Sen kıyās eyleme girü ḳalurum
Aç gözūñi sana çevāb viririm

Kaçmam suāliñden ḳarşu ṭururum
Hemān suāl eyle imam efendi

Ḥamd ile beş vaḳti ḳılarım
Lāzım olan mesāili ararım

Bir yıllık namazı ezber bilürüm
Bilmez isem sen baña bildir efendi

Altı biñ yüz yigirmi farzdır tamam
Sekiz biñ iki yüz kırık sünnet kelam

Biñ seksendir vitr vācib ey hümān
Bilmeyene yolu bildir efendi

Düşünüb her birin aradım buldum
Bir yılda dört bayram namazı kıldım

Çırk sekiz cum‘anıñ kur‘asın şaldım
Göñülde tutduğın ğammı kıldır efendi

Dört yüz seksen oldı sünneti farzı
İkişer tahiyyat mescidiñ tarzı

Çoksan altı tamām hesabda farzı
Peyğamberden kalma yoldur efendi

38A

Otuz altı ri‘āyetin söyledim
Terāviğ altı yüz hisāb eyledim

Bu cümleñ bir yıllık söyledim
Cevāba başını kıldır efendi

Saňa suāl itsem var mı ğatāsı
Ġāyet çokdur namazıñ evliyası

Cismimi eritdi ‘aşkın potası
Çalbimiz gümüşden pākđır efendi

Mihrābda oturub kaçını çatarsın
Döner cemā‘ate egri baçarsın

Namāziñ yırtılsa niçe yamarsın
Meseleyi baňa bildir efendi

Abdestiñ egri uyanı nedir
Rağt ile üzengi yanında ğāzır

Evvelâ kuşkunı kulanı nedir
Bilmezem bilürseñ bildir efendi

Ten kılmasın cān kılsın bilürem
Karşum kıblesinde sâkin oluram

‘Akıll kıblesinde dīvān dururam
Göñül kıblesin bildir efendi

38B

Bu namāz ‘ilminiñ üvesi çokdur
Añladım her birin kılağım sâkıdır

Bilürüm cevāba vüs‘atin yokdur
Bāri karşuluğum bildir efendi

Sevinindir sençileyin cevrü yakıñ
Egri çeñre yüzi gözi burunıñ

Ne ‘açeb göziñe inmiş şārıgın
Korğarım başıñ da keldir efendi

Saña olsa bir ‘aklın yetürmiş
‘Ābid gibi seccādede oturmuş

Göñli saña bağı selām getürmiş
Bu gelen kaymağı bildir efendi

Ri‘āya karşı duramaz deyü
Söziñe ‘ağıllar iremez deyü

Kuloğlu cevāb viremez deyü

Varsın kınar eller efendi hey

Mim Mim Mim

Mim

MÜFRED (Kararsız Yapı)

Didim dilber nedir hüsnüñ paḥāsı

Didi ellin görün tepesi

39A

İLĀHĪ-İ VEYSĪ (Kararsız Yapı)

Seḥer vaḳtinde ḳalkar gider

Dāimā Allāh'ı tevhīd ider

Ücretile el devesin güder

Gizli sırlar olurdu 'ayān

Anasından destur aldı durmadı

Gözlerin ka'be yolundan ayırmadı

Anasına ider idi ḥürmeti

Anuñ için buldı ol cenneti

Deve yününden örer taḳyesin

El emegin yemek için ol emān

Başladı bir tāc örmege ol yār

Didi bismi'l-lāh andan örer

İğnesi başına ihlāş-ı şerīf

Oḳuridi yüz kez ol laṭīf

İşbu üslubda ördi ol hemām

Yidi yılda eyledi ānı tamām

Ḥaḵ te‘āla ol kerīm girdigār
‘Āşık oldı ol yüçe perverdigār

Gönderdi birkaç melek ol kerīm
Şekli insān gelürler pey kerīm

39B

Didi mevlā ister ānī luḫfile
Bize şatsun taçdiye güle güle

Her niye dir ḵabül itseñ ānī
Tek bize virsün ol güzel tāçı

Gerçe yükür paḫası yolludur
İlla yanımda ḵatı ḵıymetlüdür

Çünki melekler Veysī'ye geldiler
Deve güderdi yabanda buldılar

Çünki melekler Veysī'ye geldiler
Deve güderdi yabanda buldılar

Ṭā‘at iderdi ḥaḵḵa ol pāk-i dīn
Virdiler selām didi ey emīn

Pādişāhın saña itdi selām
Ḵıldı Veysī yerinden es-selām

Cān göziyle baḵdı Veysī bunlara
Bildi ol dem gerçe beñzer beşere

Didi bunlara nedir maḵşūdīñız
Maşlahat ne bunda niye geldiñiz

Didiler kim gönderdi şâhımız
İmdi mağrûrdır bizim güstâhımız

Şâhımız şor didi tâcı ey yâr
Yine virirsin diñiz baña aşikâr

Baña söyliñiz paḥâsı hemelin hey
‘Arz idelim şâhımıza ey emelin

40A

Döndi bunlara Veysî virdi ḥaber
Altun gümüş olmaz bu ‘ayân

Ki katı kıymetlüdür yoḡdır paḥâ
İster ise pâdişâh virem añâ

Didi bunlar söyliñiz kıymetini hey
Biz de bilelim âniñ ‘enaniyetin

Didi Veysî bunlara bilüñ beni
Çünkü gönderdi sizi yüçe Ğanî

Ben emek çekdim âna ördüm tamâm
Yidi yılda itmişim ânı tamam

Eñine başına yüz iḥlâş-ı şerîf
Kim şayılmaz pes ne deñlü ‘arîf

Ḥesâbın mevlâ bilür ançaḡ mü‘min
Dilerim bağışlaya beni me‘alin

Her bin iḥlâş başına yüz biñ ‘âsiye
Dilerim bağışlaya baña ol Ğanî

Ümmetden ol resûlîñ negi vār
‘Āşilerdir odlāra lāyık olār

Böyle derken geldi ol dem bir nidā
Cānımız ol nidāya olsun fedā

40B

Olmaya olsun pazarımız āşikār
Her sözüm kabul tut ki vār

Çün Veysī bu sözi işitdi ey cān
Dedi ben de vireyim hoş şāzmān

Virdi biñ nāz ile hem aġāz ile
Ol melekler aluben gitdiler

Geldi yetmiş biñ melekler āşikār
Karşulayı bunları her negi vār

‘İzzetile ikrāmile aldılar
Cümle göklerde ziyāret kıldılar

Tā kıyāmetdeñ dürüsdür ol ‘ayān
Gördi mi‘rācda anı fahr-ı ciḥān

Didi Cebrāil öldüm yā Muşafā
Kim mübārek ḥatırñ olsun vefa

İş bu der ümmetüñi bedr-i aydan
‘Āşileri tamu odundan kırtaran

Kim Veysī kardaşı güldür bu şefer
Ümmetiñi eylemişdir mu‘teber

Çün işitdi bu sözi fahr-ı ciḥān
Sevinüben oldı ol dem şāzmān

41A

Ger sorsın ol resül-ı mu'teber
Vir şalavāt Muştafā'ya sen ey yār

Çünkü mi'rācın dönüb geldi resül
Virüb aşḫābına ḫaber dedi ol

Ululuğın söyledi aşḫābına
Āh görebilsem yüzini ben yine

Bu gözile görebilsem yüzini
Daḫı işitsem şirin sözünü hey

Bunça yıllar durur dünyāda ol şāh
Görebilsem ol resülü işit āh

Bir gün anası yanında ağladı
Görmedim ol resülü ben didi hey

Atası aydır e yā cānım cānı
Saña bir söz diyeyim diñle beni

Beni ḫo Allāh aşḫābla hemān
Var resüle ey gözüm nūrı hemān

Benden aña selām öb mübārek elini
Kem şefā'at ide unutmasun beni

Vār evine döndü ānıñ bu zamān
Tez gel eglenme gel bu araya hemān hey

41B

Öpdi anıñ ol mübārek Veysī zamān
Bırakır peçemde yoldı baqar ol zamān

Girdi yola ađlayubeñ nāz ile
Āh iderse yerler gökler eriye

‘Aşqıla girdi ire ma‘şūquna
Yolda giderdi yanub dostuna

Vardı resūlñ evine ol hemān
Meger evde degildi ol hemān

Mescidine gitmişdi ol resūl
Vardı qapuda çağırdı ol

Bunda mıdır ol Muḥammed Muştafā
Dilerim ide baña mihr-i vefā

İçerüden Fāṭma çıqdı gerü
Qapu ardında durub baqdı örü

Gördi bir ‘Arab kişidir āşikār
Gün gibi yüzünde nūrı vār

Şöyle za‘ifdir teni olmuş ḥafif
Kim hilāle dönmüş ol çism-i laṭif

Gözlerinde vardı anıñ ḥāleti
Gören alub ādemiñ gör heybeti

42A

Fāṭıma anı göricek ki ditredi
Kimi istersin bugün bunda didi

Didi Veysî isterim Muḥammed'i
Ol şefâ' at kâni nûr-ı Aḥmed'i

Fâtma ider eyâ kutlı kişi
Mesçide gitdi ol cihân güneşi

Kim birâz âçık oturuñ bir zamân
Şimdi gelür bilün ol faḥr-ı cihân

Diyesin Yemen'den geldi bir 'Arab
'Āşıkıñdır ol seni kılar taleb

Vârdır anâm bir zâif-i nâ-tuvân
Vaşşiyet kıldı baña bil 'ayân

Ol ḥabîbe söylegil olsun şeft'
Kim unutmasun anâmı ol mutî'

Diyesin Veysî geldi bil 'ayân
Karındâşıñ görmege gelmiş 'ayân

Baña ve hem anamı kılsun du'â
Ḥazreti ḥaḳda ola serdâr deva

Böyle diyüb döndi gitdi ol fenâ
Kim birazdan çıkageldi Muştafâ

42B

Fâtma'nıñ gözine baqdı ol şâh
Dost ḳoḳusu vârdır anda eyvah

Gel öpeyim gözlerini yüz men
Buguz ile sen anı gördiñ 'ayân

Kimi gördiñ diyü virgil ey kızım
Didi cânım baba diñle gel sözim

Bir ‘Arab geldi kapudaki ‘açeb
Kendi za‘îf sözleri ammâ muhterem

Bağdım anıñ sözlerine ey atâ
Korkdı düşdi tenime bağ kudrete

Veçde vârub yâr kıldım kendümi
Kim bilirdü sürayı bildim kendümi

Diyü vir di ne didiyse ol velî
Adı Veysî hem yemîn etmiş ol veli

Çün işitdi Muştafâ bu sözlerin
Öpdi kızımıñ mübârek gözlerin

Didi kızım zî-sa‘âdetdir saña
Bağdı bu gözile süzüb aña

Dahı devlet ol göze anı
Gözleriñi öpeyim cânım seni

43A

Ol durur bergâh-ı kibriyâ
Ol durur hem paspân-ı evliya

Çarib haqqa şöyle bulmuşdur resül
Kimseler ol araya atmaz nuzu

Böyle diyüb ol Muḥammed Muştafâ

Komazidi dilde ānı adla safa

Kim yārenleri geldi atına ol
Gözlerini öpdü didi ol

Didi yārenler gelin öpüñ gözüm
Dost yüzini göreni gördü gözüm

Ben ānı öpdüm siz daı beni öpüñ
Tarıyı bir bilüb kılın aa apu

alkdı aāb gözlerini öpdiler
o beāret ılıb sundılar

ut oluna ol Muhammed Mutaā hey
Veysī omazidi dilden Mutaā

Kim vefāt edende ol āh-ı ihān
'Ali'ye 'Ömer'e didi ol zamān

Kim benim ırkama daı tācımı
ardāım Veysī ile tek ānı

43B

Daı benden eyleñüz aa selām
Kim vaıyyet etdi ol ayru'l-enām

Ümmetümi aatursun dāimā
'Āsīlere ol efi' -i bī-riyā

ırkama giysün daı tācımla
Ümmetüme dilerim efi' ola

Didiler kim yā resul dū cihān
Sen ānı hūd görmedüñüz bu zamān

Pes nedendir böyle ‘āşık oldıñız
Çān-ı dilden hem muḥabbet kılduñuz

Didi severim gerçi zāhir görmedim
İllā bāḥında daḥı ayrılmadım hey

Giçi gündüzleri benimle bile
Niçe ānı ben göndereyim dile

Tā kıyāmet sırrı böyle durıсар
Ümmetümi içindeydüm kalıсар

Cān-u dilden aña ‘āşık olana
Andan ider derdine deva

Her veliniñ sırrı ger hey zindedir
İlla anıñ sırrı dāim bendedir

44A

Çünkü göçdi dünyādan Muştafā
Zār-ı efgān kıldı aşḥāb-ı sefā

‘Ali'yle ‘Ömer ānda ol zamān
Tüm günü kıldılar anlar revān

Çünkü bunlar Kūfe'ye vardı revān
Kūfe ḥalkı dirilüb geldi hemān

‘İzzetiyle kondurdular
Minbere çıқardılar ol serveri

Çıkdı ‘Ömer hutbeyi kıldı tamām
Yönini dutdı bu halk ol imām

Didi var mı sizde Yemen'den kişi
Vār ise gelsün getürsün teşvişi

Maşlahatım var aña sor kim gerek
Var murādım ben aña irsem gerek

Vardı birkaç bezirgānlar
Ayağ üzre duruben kalkdılar

Didiler kim biz Yemen'den gelürüz
Ne şorarsın buyuruñuz sorunuz

Didi ‘Ömer bunlara işit kim sen
Vardır bir köyi anıñ adı Qaran

44B

Veysī adlu ānda bir er vār mıdır
Siz bilürsin ānı pey nicedir

Bunlar aydır bilüriz ol köyi biz
Vardır bir kişi alā köysiz

Didi köy içinde degildir ey cān
Perdelüdür duñmadı aslā mekān

Deve güder şahrāda yokdur evi
Uçar tili güder anı yok sevi

Quru ekmek pārelerin alur ol

İçre til ğayrısın etmez kabül

Kaç adamdan ‘açeb diyü ānedir
‘Aql bu kadar hem ‘açeb mestānedir

Ādem ile söyleşüb etmez kelām
Bir yaban delisidir bilün ‘ayān

Siz dediñüz degildir ol kişi
Kim yabanda deve güder anñ işi

‘Ali'yle ‘Ömer çün işitdiler
Ğam idüb andan Yemen'e gitdiler

Ol Qaran köyün bulub üzöldiler
Şordılar çünkü Veysī buldılar

45A

Buldılar bir şahrāda ānı ey yār
Eşigünde bir açık yerde o yār

Eşigünde kaya üstünde ey yār
Namaza durmuş tā‘at ey yār

Başı kabağ yalın ayak ol velī
Pāre pāre olmuş ayağı elī

Arkasına bir çulı giymiş hemālin
Görüçek ānı emīr-ü'l-mü'minīn

Ağladı yār kim ta‘accüb
Bunçılaysın gem çeker böyle ta‘ib

Kim birāz açığı anda durdılar bunlar
Aña māni‘ olmayalım didiler

Ol Kerem kânı göricek bunları
Döndi bunlardan yana öldüm gayrı

Didi maqşudîñiz söyleñüz
Niye geldiñüz bu yere siz diñüz

Didi bunlar vaşf-ı hâli negi vār
Didi Veysī bunlara diñleñ ey yār

Veysī adlu çoqdur bunda ey yār
Ben deliyim bende yoqdur ‘ağıl ey yār

45B

Ben neden lâyıq olam bu hâzrete
Ben deliyim niçe irem devlete

Didi bunlar aç gözüñ alnuñı görelim
Olmaz ise gayrı yire varālım

Açdı alnı çünkü bunlar gördiler
Ya resūlu’l-lāh şiddik didiler

Hoş buyurmuşdur resul kübrāya
Ol kişi itse gerek siz din e yā

Alnı açuq göreñ anda ey yār
Vardır bir aq beñi pey āşikār

Ol habībiñ kıl vaşfını kabūl
Öyle buyurmuşdur saña resul

Didi nolāsız duruñuz gerüye
Ben birazçık varayım ilerüye

Ola kim affuñı dileyelüm
'Afv ide kenāra vardı ol halk eyvah

Ḳodı tācı sarıǵı öñüne
Didi yā rabb saña geldim yine

Ol habıbiñ ululāyub ben ḳulı
Bize lāyık göre ırḳa-i velisi

46A

Ol habıbiñ hürmetine yā kerīm hey
Ümmetini yarlıǵaǵıl yā raḥīm

Baḳma anıñ suçların raḥmet it
Ölüsüne giçesine raḥmet it

Böyle diyüben alıḫ itdi ḫāzrete
Lāyık oldı sözi anıñ raḥmete

Geldi ḫātıfdan öldüm ey yār
Didi aña ol kerīm girdgār

'Āsileri üç bölük eyleyüb ey yār
Bir bölükini saña virdim ey yār

Didi virgil añsın daḫı tamām
Birini daḫı virir rabb-i alā nān

Bir bölüki kaldı ancak ümmetüñ

Görek anıñ niçe imiş himmetin

Üzerine vardılar ‘Ali ‘Ömer
Katlanmadı görek netdi olar

Didi Veysī bunlara cānım cānı
Tiz gelüb ıomadıñız tenhā beni

‘Āsīlerden kalmaz idi hiç biri
Cümlesiniñ cennet olurdı yerleri

46B

Didi ‘Ali ey kerem kānı ölü
Zī sa‘ādet zıkr ümmet netmelü

ƘoƘlan zālimlere gelsün belā
Niçe mü’mintlere etdiler cefā

Döndi Veysī bunlara Ƙıldı suāl
Niçe itdi ol ıabīb-i zü’l-celāl

Siz anı sever miydünüz cānile
Didiler bunlar severdik ıaƘ bile

Didi açuñ aƒzıñızı göreyim
Size bu sırrıñ ıaberin vireyim

Baƒdı gördi bunlarıñ dişi durur
Döndi kendü dişlerin gösterir

Yoƒdı aƒzında bir dāne dişi
Didi bunlara görüñüz bu işi

Ol zamānda ol ḥabīb-i girdigār
Ḥūd kazāsında dişi şaydılar

Bir mübārek dişini kāfir-i la‘īn
İşid imdi anı niçe severdin döğün

Daḥı ānı gördüñüz mi āşikār
Vaşfını baña diñüz ey yār

47A

Döndi bunlar heb didiler vaşfını
Bir bir işiddi olar görünür ānı

Ya niçeydi vaşfını siz söyleñüz
Döndi bunlar ey kerem siz dinliñüz

Başı ‘arş altında ayağı taḥtı’s-serā
Bir eli mağribden maşrıқа varā

Heb aniñ қabzasında idi bu cihān
Bunlar ānı işidüb қıldı fiğān

Düşdiler ayağına yüz sürdiler
Ağlaşu ağlaşu dönüb gitdiler

Yā ilāhī ol yāniñ gitdi
Cümlesin eylegil raḥmeti

Eyle imānımızı müyesser yā Kerīm
Cümle mü’min қullarını yā Raḥīm

Oқıyanı yazanı dinleyeni yā Ğānī
Raḥmetiñle yarlıғаğıl yā Ğānī

Temmet
Mim Mim Mim
Mim Mim
Mim

47B (Fā‘ilātün / Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün)

Hağdan imdād eyleyen yār olmasından pek şağın
Eglediñse haşbiğali yār olandan pek şağın

Kimi şadığdır cihānda o kılar beş vağıt namāz
Nūrı artar imiş anın amma riyādan pek şağın

Hem rükū ‘ile sucūdiñ ola etmāmı tamām
Seçdeden kaldırma başın uy imāma pek şağın

Heb şurūtın çapu dīn namāzın bil ‘ayān
Çalmasıñ bir şeyde şübheñ ānı fehm it pek şağın

Sünneti terk etme kaçden ehl-i cennet olagör
Ehl-i bid‘at olma hergiz ‘ālim iseñ pek şağın

Çaşdıle bir vakit namāzı kılmayub terk eyleseñ
Yana seksen yıl cehennemde gağlet itme pek şağın

Dāimā beş vağıt namāzı kılmayub terk eyleseñ
Yoğolub dīn ile imān çor nacağdan pek şağın

Şeml-i dünyāyı birağ vağıtlı kııl her dem namāz
Tā ki mağbūl iken anı pek bilürsin pek şağın

48A

Şubğ-ı sādığda begim mu‘tād idin daim vužu

Hân-ı ğaflette kalub şabaḥ uykusundan pek şaḫın

Hem naşîbi artar âniñ ‘ömri uzun olısar
Böyle va‘de vār iken kendiñi māsivādan pek şaḫın

Bulāgör ‘ālimleri anlarla eyle iḥtilāt
Zevḳ-i şoḫbet itme cāhil ile kāfirden pek şaḫın

Bir resūle ümmet olmuşsun sen bilürsin ḳadriñi
‘Āsī ümmetden şaḫın olma ḫazer ḳıl pek şaḫın

Ümmetiñ ‘āsilerine gerçe vardır raḫmeti
Şimdi ‘āsiler çoğaldı ehl-i fāsıḳ pek şaḫın

Kimisi bilür de işler kimi bilmez cürmüni
Mekri şeyṭān ara yerde ‘aduvvdur pek şaḫın

Halkla dünyā için olmak ‘aduvv ve lāyık deĝil
Āḫiret aḫvāline olmazsa ḫālî pek şaḫın

Saña nefsiñ dost deĝil dünyā için bil ki ‘aduvv
Halk-ı ‘ālem saña dost olmak ne mümkündür pek şaḫın

Bir ḳulunu sevse Mevlā cümle ḫalk ānı sever
Sevmeyinçe Ḥaḳ ānı ḫalk sevmesi güç pek şaḫın

Heb ḫaşret heb ‘adāvet cümlesi dünyā için
Āḫiret için tedārik şimdi azdır pek şaḫın

48B

Bir zamāna geldi ‘ālem iyi gün ḳorḳ miḫāl
İkisinden ya üçünden zil‘al iderler pek şaḫın

Niçe olmasın ki insān ehl-i dūnyā niçesi
Ehl-i ‘uḡbayı dost idineñ katı azdır pek şaḡın

Ne ıı bellü ne yazı bir zamāne geldi bize
Her şeyiñ vaḡti bilinmez oldu ‘ālem pek şaḡın

Niçe şeyler zāhir oldu pek yaḡındır āḡiret
Bu ‘alāmetler tekīn ahvāl degildir pek şaḡın

Bir kitāb olurdu yazsam cümle tafşīli ‘ayān
Muḡtaşar yazdım bu ebyātın içinde pek şaḡın

Yazmaḡa ḡaçetimi vār kāmīl olanlar hey bilür
Ḥaḡdan imdād olmaz ise gizli sırdır pek şaḡın

Āy yerinde gün yerinde hey nebādāt tam da
Vaḡti gelmeyinçe olmaz ḡayrı tertīb pek şaḡın

Her işi arzu idinme ehl-i dūnyā gibi sen
Ehl-i ‘uḡbā olur isen olmaya aña pek şaḡın

Ehl-i dūnyānıñ işi efkārı aşıırır hemān
Fānidir çünkim bilürsin fānisen pek şaḡın

adr iseñ dāimā tā‘at ‘ibādet ideḡör
Ehl-i dūnyādan ḡazer ıl ‘āḡil isen pek şaḡın

49A

Sen eyle bildiñse aḡlā seni kimse bilmesün
Ḥāl-i şanıñdır nişān virme bu ḡalḡa pek şaḡın

Çünki bildin bu fenāyı dār-ı miḡnetdir hemān
Ne ḡamın ola ne sürür çün ‘āḡil isen pek şaḡın

Vaḳti yoḳ bir dem müsā‘de idesin zevk sürür
Etdüñiz zevḳ-ü şefā hicrān yaḳın pek şaḳın

Saña emr oldı ‘ibādet eyle tā‘at ma‘rifet
Bunlara çoḳdur beşāret ḥaḳ kelāmı pek şaḳın

‘Aḳluñı başına devşir ‘aksine döndi cihān
Añlayış bu añlayış cāhil olma pek şaḳın

Yılda bir kez şāim olub sūfi tebdil eyleme
Ḳarnına ḳoma ḥarāmı hem lisāniñ pek şaḳın

Bir yere varsan misāfir vaḳitsiz iftār etseler
Sen ğurūbı bilmeyince etme iftār pek şaḳın

Ya ḳazālarum gelür yāḥud kefāret ānı bil
‘Aksin işle ḥaḫrı yārānı pek şaḳın

Bunı mu‘tād eyledi ḥaḳıñ niçesi müşḳil işi
Kimisi imsāk iderler şubḥ-ı şādıḳ pek şaḳın

Ni‘met-i dünyāya ḳālmasun derūniñda ḥased
İki üç ğünlük tefāḥur bu ni‘meti pek şaḳın

49B

Ni‘meti ‘uḳbāya taḥşil eyle kāmil iseñ eĝer
Bir iki loḳma yeter çoĝa uzatma pek şaḳın

Bir yere gelüb cehāletle nice ḥalt eyleme
İderiseñ āḫiret bābında eyle pek şaḳın

Niçesi düşdi bu ḥaḳıñ yola ğirdābına

Gizli mu‘tād eyleyüb yerler harāmı pek şaķın

Şimdi bu āhıret zamānında halkda ğıybet çok olur
İyi benim ‘ömr-ü ğayzım seni zünübandan pek şaķın

Hem ğarazla hem hasedle toptolu oldu cihān
Bu şıfatlu saña lāyık mı āru ham pek şaķın

Şimdi bu halka kul olan hāline uymak gerek
Kul olursan haķķa kul ol bī-edepden pek şaķın

Hāliñ üzere bir kana‘atçe ticāret ideğör
Etmez iseñ yok saña kim hayr halkdan pek şaķın

Devr-i Ādem'den beri geldi ticāret ‘āleme
Baķma ğayra ‘āķil iseñ künheli olandan pek şaķın

Rūhı teslīm eyle nice ‘ilm-ü hāliyle geğür
Halka hāliñ ‘arz iderseñ kendi hāliñ pek şaķın

Hāl-i ahvāliñ duyarlarsa alurlar hāliñi
Şimdiki insāna sırrıñı duyurma pek şaķın

50A

Dürlü dürlü fikre düşme bu fenā dünyāda sen
Hāli ahvāli uymaz māsivādan pek şaķın

Bu seniñ göñlüñi uyar ne işi güci beter
Tā ki kabre varmayınça kurtuluş yok pek şaķın

Nāzenin ‘ömrünü sarf itme sefāhat yoluna
Ġāfil olma tiz geğer rūhum bu günler pek şaķın

Rāyiḥa-i ṭayyib ile liḥyeñi eyle meşām
Ol habīşāt rāyiḥayla tütülenme pek şaşın

Ol koḥu ile niçe ṭā‘at ‘ibādet olunur
Ḥatm-i Qur’an oḵursañ evla teçv ile pek şaşın

Ḥaḵ Te‘āla nice ni‘metler yaratmış yiyesin
Eglenemem dir iseñ zaḵḵum içme pek şaşın

Hal-i inşāf ile ruḥum bir ḥaber yazdım saña
Cennet içre çok binādan vār o yokdur pek şaşın

‘Ālim iseñ saña vardır āḥiretde çok ‘itāb
Cāhil iseñ saña ‘özür olmaz bu aḥvāl pek şaşın

Şimdi taḵvāda olan varmaz ‘avamın yānına
Bāb-1 Ḥaḵ'dandır ricāsı eşḵıyādan pek şaşın

‘Ālimiñ ‘ilmi ‘ameldir ‘āşıkdañ ma‘şūk-1 ḥaḵ
Cāhilin gönlüñçedir dünyā ve ‘uḵbā pek şaşın

50B

Ol ḵader tenbih ve tenkīd eyledi mevlā bize
Ḵullarım şeyṭāna uymañ ol ‘aduvdur pek şaşın

Vār ise ‘ilmiñ ‘amelden eyleme bir dem rücū‘
Nice kerre ḵoyuben bi-edebden pek şaşın

Zālīm olsuñ fāsıḵ olsuñ bunda ḵalır yanına
Āḥirette çok ‘azāba müsteḥaşsın pek şaşın

Zālimiñ zulmü çoḵaldı fāsıḵıñ fıḵı ‘ayān
‘Ār nāmusu gitdi ḥalkın arasında pek şaşın

Merd iseñ nefsinı zabt it eyle zenden ihtirāz
Fāhişiyle tobtolı oldu şoqaqlar pek şaķın

Vār ise ehl-i ‘ayāle nāmaħreme meyl eyleme
Hem zinā ile livāt eylemekden pek şaķın

Ne ķadar ‘āsī gūnahkār olsa bir ķul nefsinde
Tevbe etse maħvolur cümle gūnahı pek şaķın

Ĥaķ ‘abd tevbeyle sāķıt olması hergiz maħāl
Añladıñsa bunı ġāfil zālīm olma pek şaķın

Tevbe ol tevbe olur ki bir daħı itmeyesin
Şimdi kezzāb tevbesi çoķdur idenler pek şaķın

51A

Fāñi cihānda Ĥaķıķat dost idinse bir kişi
Ĥaķķı icra eylemeseñ dost deġilsin pek şaķın

Dostuña lāyık mıdır āñı idlāl idesin
Bu şeytān şıfatıdır etme zinhār pek şaķın

Ĥaķķı birbirine azdırmaķda üstād oldılar
Ĥalmadı bir şey bilinmedik mu‘ammā pek şaķın

İstikāmet gösterüb Ĥaķķa miraylıġı ķo
Ĥaķķı bātıldan ayırmazsın riyādan pek şaķın

Her ne fi‘iliñ vār ise sen pek bilürsin Ĥālīñi
Kimse Ĥālīñi Ĥaķķa ‘ayāndır pek şaķın

Bir gūnahı işleseñ Ĥaķķ bilmez āñı Ĥaķ bilür

İt derün-ı tövbe kayd olunmadan pek şaşkın

Yoğsa her dem tevbe etmek boz bātıla kolayı

Niçe kerre tevbe idüb bozma ānı pek şaşkın

Na‘am-ı harām ile kezb kible şeytān yol bulur

Çok şaşkād iş ettirir çıkması güçdür pek şaşkın

Gözini terk eyle harām ile ma‘şiyet eyleme

Tā ki pürnür ola kalbiñ āyinesi pek şaşkın

Kimseniñ mevtini gözetme kendi mevtiñi gözet

Belki öksüz mevt irişe saña gāfil pek şaşkın

51B

Vārma ‘aqlın irmedügi hāneye bī-minnet

Şadā olursın bir tuzāğa yetim öksüz pek şaşkın

Eyleme dünyā için maḥlūka ‘arz-ı ihtiyāc

Hālīkıñ unuttı derlermiş melaik pek şaşkın

Hālīkıñ unutmayan eyler mi dünyāya nazar

Āhıret bākī sa‘ādetdir bu fāni pek şaşkın

Qısmetini zāt niçün kırk yıl evvel etti hāk

Sen derüni kul iseñ her işiñ āsan pek şaşkın

Qalmasun bir şeyde şübheñ kim idesin ihtirāz

‘Āsiye ni‘met virir haq saña yok mu pek şaşkın

Vār mıdır dünyāda taqvā gibi devlet ādeme

Haq emrini fark ider fetvāda olan pek şaşkın

Bu kana‘at menzilidir bunda olmaz ihtişâm
Eyleyen olur pişmân fâide yok pek şaşın

Derdi çokdur miñneti çok âkil isen aña pek
Yüz çevirme tã‘atinden kulluk ile pek şaşın

Niçe ahbâb-ı haķīkat yâr ki irdi ecel
Hâtıra gelmezdi kuvveti gizli sırdır pek şaşın

Bunça tedbiri tedârik eyler idi ‘aķıllı
Fâide olmadı aña saña var mı pek şaşın

52A

Yapma köşkle sarâyı bunda bir mesken yeter
Çünkü kabre gireceksin gâfil olma pek şaşın

Çünkü bu hâl üzre olan tâib-i tãhir gerek
Zâyi‘ itme bir nefes haķdan girüye pek şaşın

Başına neler gelür mañşerde bilseydin eğer
Onda hatm oldu begim haķķıñ kelâmı pek şaşın

Ne deli kalur ne uşlu ne veli kalur ne şâh
Ne paşa kalur ne aĝa ne efendi pek şaşın

Ne âna kalur ne baba ne oĝul kalur ne kız
Cümlesi ehl-i seferdir yol uzaktadır pek şaşın

Niçe zevk şöñbetin şöñunda vardır bir elem
Göñlüni virme bu zevke bî -vefâdır pek şaşın

Cennetiñ zevkin deĝişme iki günlük rãhata

Kāmil iseñ bunı fehm it gāfil olma pek şaķın

Bu ķadar ebyātı yazdım dñnyevī ve uķrevī
Yazdığım bir zerresidir bedr-i yāsın pek şaķın

Temmet

52B

MĀNĪ' MĀNĪ' MĀNĪ' (Kararsız Yapı)

Gökde yıldız şayılmaz yerde tırnalar yayılmaz
On üç on dört yaşındaki kız sevilmege doyulmaz

Aķmedī'yim ezelden göynüm çıķmaz güzelden
Göynümün gözi çıķsın sevmeyeydim ezelden
Derde rāzı olmuşum derde rāzı
Bir derde ķāil değil iken olmuşum biñ derde rāzı

53A

İLĀHĪ (6+5)

Yele yele çıķdım menzil başına
Yaradan mevlāya armaęannıñ vār

Ağardı şaķalım büküldi belim
Yaradan mevlāya armaęannıñ vār

Niçe bir gezersin sağlık şayrılık
Giçi boyuñdañ bitişür pirlık

Ne 'amel işlediñ haķķa lāyık
Yaradan mevlāya armaęannıñ vār

Saña oķıtdırdı server Muķammed
Hūri ğulamānıñ yidirir cennet

Oru namāz burçak gene minnet
Yaradan mevlāya armaėanniñ vār

Yārenleriñ yırtar kefen başını
İmam müezzin esāb ider yaşını

Zebānilere uğratmadın başını
Yaradan mevlāya armaėanniñ vār

Saňa kara yirden bir ev azarlar
Dürli dürli tetbirleriñ bozarlar

İmansız leni kāfir yazarlar
Yaradan mevlāya armaėanniñ vār

53B

Yat yat ezelim skölüdi
Gözlerimiñ cevāhiri dkölüdi

Yigid al‘ası Şimdi yıķıldı
Yaradan mevlāya armaėanniñ vār

Ölüne çözerler beñim uŐāėım
Gözime görünmez oğlum uŐāėım

Yaķasız gömlekdür örtüm dŐegim
Yaradan mevlāya armaėanniñ vār

Niçe bir yatarsın çürür teniñ
Üstüme örterler tobrağı taşı

Mü‘min olanlarıñ ihsān olur işi

Yaradan mevlāya armağanniñ vār

Temmet

MÜFRED (Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün)

‘Ömrüm içinde yemedim balıķ diyü and içme kim

Yimediñ mi dün giçe önümde ķalkān balıķı

MÜFRED (Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün)

Beni da‘vet itdigiñ rabb-ı ‘izzet çām-ı hābımda

Günāhım çokluğundan yerlere geçdim hiçābımdan

Mim Mim

Mim

54A

(Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün)

Müjde olsun cümle nisvān işitsünler ‘ayān

Ne güzel luḫ eylemiş hātunlara ol müste‘ān

Nūr-ı ‘ālem ol nebīler re’si şāhib-i livā

Çün her işinde haber irdi Muştafā

Ķankı hātun zevcine mihrini irirse ‘atā

Bir ķul āzād itdi her altun başına ol hümā

Diñle imdi eyā kızım der Fātma’ya ol resül

Ķizmet zevcinde olsa ķatuma ey pir uşul

Bir gün etse Ķizmeti cennet aña lā olur

Ķaķ virir on iki peygamber şevābın ol bilür

Ķankı hātun zevcine ikrām kılsa bir gece

Yarlıgā ya Ķaķ te‘āla her günahından geçe

Daķı bir hacc ile bir ‘ömre şevābın baķşı

Şabaħdañ biñ melek aniñçün istiğfār ide

Çankı hātun hizmet itse zevcine mevlā ānı
Yarlığa ya biñ şeh̄r şevābın bula hem cānı

On iki şeh̄riyāya miskden aña bār-ı hudā
Birini cennetde görmedikçe olmaya ol hümā

Çabrine cennet kapusın açā mevlā-yı kerīm
Pak ide çabrine hayat-u ‘ağāribden raḥīm

54B

Yağa çabrinde āniñ nurdan altmış çerāḥ
Çabrine altmış melek ide ziyāret bil ferāḥ

Ni‘met cennetden aña çok hedāyāler gel
Çabrine vās‘ kıl ḥaḳ çok hedāyāler bul

Zevcile bir sa‘at oturmak dedi ol gāni hayā
Birisine tā‘atden efdāl didi faḥr-ı enbiya

Vechi zevce hem nazār ḥayrı min’el-ṭavāf didi
Ka‘be-i Yemen’i ṭavāfdan bu nazarıñdır didi

Çankı hātun bil rızā-yı zevci eylese ṭaleb
Şübhesiz āniñ du‘asını çabül ider çeleb

Defterini sağ elinden vireler yevme’l-ḳıyām
Kim ‘azābı çabrinde def‘ ide ol lā-yenām

Birisine tā‘at şevabın yaza aniñçün hudā
Çırk kimseye ide şefā‘at ol hātun yevmü’l-çeza

Ḳanḳı ‘avrat ḳoçasını dövende ağāz ile
Kendü daḫı donanub karṣu gele biñ nāz ile

Görenler iḥsan ide aña ḫaber hem baṣir
‘Afv ide cümle zünün kör sağır gör kebir

Vaḳt-ı rıḫletde ṣehadet rütbesin bul nasīb
Hem günāhın yarlıga ya ol Ğafūr Ḥabīb

Ḳılsa bir sa‘at itaat zevcine ḫatun hemān
Ḥaḳḳa altmış yıl ‘ibādet ḳılmış olur ey cevān

55A

Ḳanḳı ḫātun sabr idüben ḳısmete rāzı ola
Her gününe yazıla altmış ṣevāb-ı enbiya

Hem daḫı yazılmaya anıñ ḫitābı zerrece
Bī-ḫesāb gire canāna didi ānı ol ḫevāce

Ṭayyib ḫatırlı ide ānıñ zevci ferīṣtāḫı tamām
Ḥaḳ ta‘aṭ ide ānıñ cismini nāra ḫarām

Ḳanḳı ḫātun ḳılsa müṣkile rey-i zevcin yağlasa
Hem boyunun kırḳsa ānıñ ḫoṣça ḫizmet eylese

Cennet ırmağından içüre aña ol pāk-ı zāt
Mevtin āsan eyleye vire cehennemden berat

Giçe yüsr ile şırāṭı altmış ‘ālem müjdesi
Bulısar ol ḫātun eger vār ise ānıñ daḫı

Ḳanḳı ḫātun tırnağılan kese arınıñ bī-gümān
Ḳabrini cennet riyāzından olısar der ‘ayān

Feth-i bāb ola ki cennetden ānıñ kabrine hem
Yüz şevāb yüz derece tırnağ başına çekme ğam

Ķankı hātun bir içim şu virse zevcine ‘aṭā
Aña yetmiş kāse kevşerden içüre bil hūdā

Cennete girmezden içecekdir ol hātun
Bir ħul āzād eylemiş müjdesin bula anda şātun

55B

Şofra ħoysa zevce beyi önüne bī-‘itāb
Defterinde yazıla ānıñ ki bir yıllıq şevāb

Her rağife on hüsna yaza kim rabbe’l-‘ibād
Dürr-i yāğutdan başına urısar tāc-ı murād

Ķankı hātun zevciniñ eşvābını pāk eyleye
Ħağ ānı altmış şehr şevābile toylaya

Lāyıkum men maḳāmına illa mağfur yazār
Eyleyüb her dem ‘amel ħağdan yeme yarın azār

Zevci için ħaynada çömlek bişürmegi ta‘ām
Ol kerem kanı ide ol hātuna nārı ħarām

Ķankı hātun zevci için bişüre etmek ey cān
Şiddet-i yevm kıyāmetde bula emin amān

Berħ-i ħaṭf gibi geçe şırātı ol vücūd
Göstere dārü’l-na‘imi aña ol rabbü’l-vedūd

Ķankı hātun öpse ehlin cān-ı dilden ey cān

Oğumuş olur on iki kere őrānı hemān

Elli yıl tā'at Őevābın bulısar ruz ĥudā
Yapa cennetde bir ev her öpmekde bār-ı ĥudā

Çankı ĥātun öpse ehlin Őađalın tarāsa hem
Her kılı başına bir köşđ buluben görme ğam

56A

'Afv ide cümle ğünāhını ānıñ perverdigār
Dağı ne buyurdı dinle ol resül-ı girdğār

Penbe ğazel etse eri evlād hem kim ki ol
Vāĥib olur aña cennet diyü buyırdı ol resul

Bir Medine yapısar her Şehrine tañrı ānıñ
'Ākıllı iseñ bu sözümdeñ ĥıŐe al Őāz it ĥānıñ

Hem buyurdı siyüm başına vardır ekābir içri Őehīd
Bir sa'at menzil ĥatında oturan olur sa'īd

Bir sene tā'at Őevābı olur aña dir ĥabīb
Bu ĥıŐālilı cümle ĥātunlara kıla hağ nasīb

Vār ise imānı bulur bu dedigim ecri ol
Yoğsa imanı bir zerre değil aña ĥuşul

Yazdı mürşid ravza-i revnağ nağlını ey cān-ı ten
Ezber idüb kıllı 'amel kim olāsın Őāz-ı ĥasen

Őadıķı va'z ile dāim sen eĥevātına hemān
Tār ĥala mūnis olub bulālar cümle canān

Temmet

Ba leyl-i bar-ı huda

56B

(Fā‘ilātün / Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün)

De gel gel gör ne buyurdu ol ‘Aliyyü’l-murtezā
Faṭma ile hemen vardık resüle pür şefā

Ānı aġlār bulduġ idi ġāyet ider āh u zār
Atam anam yok ki olsun fedā didim añā

Ya resū’l-lallāh ne şeydir aġladan seni didim
Didi mi‘rāc ġiçesi ben seyr kıldım tā sema

Ümmetim hātunları tāmuda gördüm dir ḥarāb
Anların şānında zikr idüb bu dem kıldım beka

Yā ‘Alī gördüm bir ‘oġ aşılı saçından ol
Beyni kıız kim ‘azāb içinde ider āh vāh

Bir daġı gördüm ki aşılmış dilinden derṭ mevā
Ḥalkına ḫatrān dökülür böyle gördüm der ‘anā

Birisini daġı şeditden ki aşmışlar ānı
Ḥalkına zaġkum dökülür der resul-ı kibriyā

Bir daġı gördüm etin yer kendü cisminiñ hemān
Nar-ı duzaġ tutuşub yaġar ānı min taḫtiḥā

Biriniñ daġı ayakları şeddine baġludur
Daġı şeddini saçına baġlu didi ol hümā

Üzerine bunça ḫillet va‘ḫa-yı bāb-ı semād
Çün üşüben her biri birden şoġar kıılır azād

57A

Bir dağı gördüm şâgır dilsiz gözi a‘mayı āniñ
Nārdan tabut içinde çeker ol çor cefā

Nardan tabuta aşmışlar birin gördüm dağı
Olur elvān ‘azābile mu‘azzeb pür bela

Gövdesin kaç‘ eyleyüb mekrāş nār ile aniñ
Bu ‘azābile elem çeker tamuda dāimā

Bir dağı yer bağırsağların ider fiğān
Nār içinde bu belā ile qararmış veçhā

Birisiniñ bedeni olmuş kabdan ahmār
Dağı hıznır başına tebdil olmuş rasiha

Üzerine niçe biñ biñ vardır elvān ‘azāb
Şüreti kelb şüretti agzını nār ile melādır liva

Başı üstüne melekler yakuben ateş aniñ
Böyle gördüm leyle-i mi‘raçda didi Muştafā

İşitdiçek bu cevābı Fāṭma āhh eyledi
Didi bunlardan haber vir ümmet-i ‘āline bābā

Ne ‘amel şāhibleridir eylegil āni beyān
Gör ne buyurdi cevābında resul-ı müçtebā

Didi şaçından aşılān şaklamayan şaçını
Gösteren nāmahremidir didi muḥbirdi ḥudā

57B

Dağı dilinden aşılın öldürür kim zevcini
Dili ile incidüb cevr eyleyendir muğtedā

Memesinden aşılın evlādı ğayrı emzüren
Merđ‘adır ki olmaya izin erinden zevcihā

Ayağından aşılub tabut içinde kaynayan
İzin olmaya erinden taşra çıkandır seza

Kendü çisminiñ etini ekl iden kimdir işit
Ğayrı için ziynetlenüb er haqqını kılan heba

Ayağı gögsine bend gögsi saçına bend olan
Dağı hillet va‘kār ile çeken renç ü ‘anā

Almayub abdest şevābın yumayub tolu boş iden
Kadre iken buña haq emrin etmeyen edā

Dağı hem hayfı nefası cenābetden dağı
Ğusl kılmayub niçe gün böyle gezer pür şefā

Dağı miqrāz ile ‘azāsı kesilen ol durur
Gösteren a‘zāsını nāmaħreme dirdi seħā

Dilsiz ve gözsiz şāğır hem didi ol ğāni ‘ulūm
Ecnebilere nazr iden ve ğybet ide tā

Haq sözi didikde zevcinden kabül eylemeyüb
Heb hilāfin işleyüb havf itmeyen min rabbınā

58A

Hem bağırsaqlarını yiyüb yüzi olan siyāh
‘Avreti zemmamlar idi didi ol şāhib-i liva

Başı hınzır başı gibi bedeni cismi humār
Ꞥo daħı ‘avretdir anlara didi faħr-ı enbiya

Şurata kelb şurata ağına ateşler dolan
Erine buğz eyleyüb başını çeküb ayrı yatan

Yazdı revnağ naqlini daħı ‘uyūnu’l-aħbār
Şādıķı va‘aza eyle kim bir niçeler va‘azın tutā

Sen uyandır cümle mü’min kulların hatunların
Ey kerem kânı hudāsından budur dāimā rica

Temmet

(6+5)

Ꞥarşiki dağda bir kuzı meler
Ꞥuzunıñ fiğānı bağrımı deler
Eşinden ayrılan böyle mi ağlar
Gel kuzum ağlama meleme vazgel eşinden

Ꞥuzunıñ şāhibi bir deliķanlı
Sağ yanı şol yanı püskürme beñli
İbrişim kuşaklı yar ince belli
Gel kuzum ağlama meleme vazgel eşinden

Ꞥaleniñ kapusı temür degil mi
İçinde oturan Emir degil mi
Emir’i şarmağ ‘ömür degil mi
Gel kuzum ağlama meleme vazgel eşinden

58B

‘**ĀŞIK** ‘**ÖMER** (Fā‘ilātün / Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün)

Ĥaddinde biten kınçe güle minnet eylemem
‘Arabī Farsī bilmeyen dile minnet eylemem

Şırāt-ı müstaķim üzre gözlerim ben āhımı
İblisiñ ta‘lim itdüği yola minnet eylemem

Şoyunub derviş olurum neme gerek ‘āra benim
Aşlā hiç fehmin degil dünyā içün kār benim

Zerreçe malım yok amma kanā‘atim var benim
Harām yerden hāşıl olan mala minnet eylemem

Ne ‘açāyib sevdā imiş böyle herkes kārına
Aşla hiç tamāhım yokdur şu cihāniñ malına

Bugün buldum bugün yerim haķ ğafurdur yārına
Kısmetim viren hudādır kula minnet eylemem

‘Ömer Abdāl öyle yā ol ğani settār iken
Yarım şefā‘at umduğum Ahmedī vār iken

Günde kısmetim virici pādişāhım vār iken
Dünyā halifesi olan hünkāra minnet eylemem

Temmet

59A

‘ĀŞIK ‘ÖMER (Fā‘ilātün / Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün)

Haķ müyesser eylese muħabbeti yārıñ ğiçe
İdelim çānā seniñle şöħbeti yārıñ ğiçe

Çünkü lütfuñ bize raħm eylediñ ey pādişāh
Çān-ı dilden bilürüm dā‘veti yārıñ ğiçe

Zihi gerdānına taşvīr iden naķkaşına
Yaşlanır ziyādın eşiginiñ taşına

Mekan olur mı ‘açeb bu ben kulumuñ başına
Hağ te‘āla kondurur mı devleti yārıñ giçe

Meçlisine varırsam def‘-i hār ile didim
Bu huşuşda ben kulumna i‘tibār eyle didim

Ne kadar zahmet olursa ihtiyār eyle didim
Zahmeti didim çekeyim ben kuluñ yārıñ giçe

Rağme gelsün söyleñüz gamzesi fettānına
Da‘veti inkār ider ise hiç devşürmem şānına

Dir ‘Ömer yārın varmak olursa yanına
Bağaydım imdi niçe ider rağbeti yārıñ giçe
Temmet

59B

(Kararsız Yapı)

Gör yine canların kılar ilim saña beyān
Olsa cum‘a giçesi yāğud düşünüb ha bī-gümān

Yāğud on beş giçesi ol māh Şa‘bān’ıñ dağı
Hem reçeb ānıñ evvel cum‘ası diñle ‘ayān

Ramāzan’ıñ dağı evvel giçesi hem āhiri
Leyle-i kadr çende hem ‘arefe giçesi der nişān

Hem iki bayrām günü gele gide çānlar cümlesi
Hağdan isterler kamu izin yā müste‘ān

Dünyāda ola diyüzi vāralım biz görelim
‘Akrabāmızı dostlarımızı bulalım derler hemān

Oğlumı hem kızçağāzum göreyim noldılār

Dostcağāzum göreyim anlār ile çok yidüm idi nān

Anaçığım ataçığım göreyim kardaşlarım
Hem görem yoldaşlarımı ta ki olam şāzmān

Perdelerin gözlerinden def^ʿ ide öldüm hudā
Dostların durdukları yerden göreler ol zamān

Her kişi evli evini göreler anda tamām
Bir rivāyetde vire destūr anlara zül menān

60A

Var git evlādīñızı görün deye zü'l-celāl
Sevinüşüb yügrüşler irişeler tez yayān

Ġayrı eve Ġayrı şehre göçmüş ise dostların
Heb irāḳ yakın bir olub bulalar kanda mekān

Göreler kimseniñ hatunını almış Ġayrı er
Yavriçıkların kamu boynun egüb eyler fiğān

Analarına şoralar noldu bizüm babamız
Āh idüb aĠlar anası dir oĠullar el amān

Babañuz tobraḳlar altında yatur pek yalñuz
Yerine bir Ġayrı yadlar gelüb ḫabut atdılar melegi ḫanmān

İşidiçek boynunu büker aḳıdur kanlı yaş
Göñli za'if baĠrı yaşlu kāmetsi olmuş kemān

Ḳanı ol nāziñ libāsıyla donatduĠıñ seniñ
Ellerine ḳınalar yaḳdıḳların ey cān

Düze қоша yürü cānım diyüben baқdıқларın
Nazlı nazlı bildiklerin қız оғul қардāş hemān

Hiç тарār yok saçlarını һатрını yok şorar
Gül yanaқlar һasretile şana son olmuş һazān

60B

Ba‘zı һātun daһı cānı baқub görür erin
Yirine bir gayr ‘avrat almış eyler imtinān

Dөгüben söger қақар ol sevgülü yavrıların
Düşmüş oñı analında gözi yaşı revān

Dir ki һātun çünki geldüñ yerime aldıñ erim
Yavrucaқларım esir ki eyle anlara ihşān

Eyü söyle yavrucaқларıma benim incitme gel
Egri baқma қuzularıma saña қalmaz bu cihān

Öñer analara yaşunı eyleme lütuf eyle gel
Darılıb çatma gözüñ kaşıñ irişdürme zebān

Hoşça tut benim һalālım sevgil yārımı hem
Hizmetin gör қақыub sögme üzütme hem zebān

Ol оғullar kim yetim қalmış anasız babasız
Ata ana çanları gelüb göreler nāghihān

Тonların giydirir saçları таранmış boynu buruқ
Sevিলse kimi soñra kimi қақар virmez amān

Āh idüb gögsin geçürür her biri biñ derdile
Yalvarır atañ deyü virmezler aşlā kimse nān

61A

Cümle cânlar baquben zârı kılub ağlaşlar
Döneler istiler kendü için armağān

Ehl-i evlādından aşhābından anlar dileye
Göndürün bize taşdıķ hem namāz ve Qur'ān

Hem du'a kılub bizi unutma köz oldı deyü
Şimdi muhtācız size diyü ideler eşk-bān

İmdi ey qardāşlarım bu günü fikr idüñ bugün
Ölmeden muhtāc tedārik eylenüz zârı hemān

Bunları didük işitin Şadıķı sendedür uşı
Āhret sa'in qoma elden bu dünyādır yalān

Qadı müftiñ ağalar qapusına vārşagıl
Dir ki mevlāya yüz sür bul hāti cāvüzān

Temmet

(Fe'ilātün / Fe'ilātün/ Fe'ilātün/ Fe'ilātün)

Buyurdı server-i 'ālem resula fahr-ı mevcudāt
Gelür müslimanlara teğali kıyāmetde dirler hācāt

Ĥesāb için kamu kıllarıñ cem' olur qara divāna
Olara şaf tutub cümlesi el bağlayalar qat qāt

61B

Diye haber ala Allāh bunları cennete irgür
Geleler cennete cümle kapuda duralar bizzāt

Diyeler kanı babamuz dahı sevgilü anamuz
Atasız anasız bize yaqışmaz diyeler cennât

Melekler diyeler anda siziñ ata ve anañuz
Siziñ gibi degil ma'süm günâhlar itdiler hayât

Uyub nefsine her biri hüdâya oldular 'âşi
Yansılar cehennemdeki zayi' etdiler evkât

İşidiçek meleklerden bu sözi ideler şayha
Fiğân-ı zarlıklarla katı ağlaşlar kerrât

Bilür gine şora Allâh nedür bu şayha yâ Cebrâil
Diye mü'minler etfalı şabahtır degil tamât

Anasız atasız bize gerekmez cennet dirler
Olârın olmayıcağ bize ola mı zevkli lezzât

Olârın suçların bize bağışla ya keremden hevâ
Valla bizi anlar ile yâ Cebrâil tamuya ât

Diye Cebrâil'e Allâh anda ganî bizzât olan Allâh
Ki vâri maşşer yerin yoğla benimçün kağı al hayât

62A

Ataların anaların bulub anlara teslim it
Bağışladım kâmusıñı kıldım yerlerin revzât

Bu kez şâz olalar cümle elin ellerine âlub
Şefâ'atiyle kamu anda olalar dâhl-ı cennât

Ânı sil menfi' yazdı bu naqlı diñle ey 'âşık

Ne devlet ola kişi kim aña ide bu tebřirāt

Āhey řādıkı felek bulardan ĩssemend eyle

İki ‘ālemde itaat it aña ‘izzetli tekrimāt

Ķamu aĥbābına daĥı atasına ve ānāsına

Girmeden bahş cennāt it süreler didi zevķiyāt

Temmet

‘ĀřIK ‘ÖMER İCMĀLİ (6+5)

Vücūdum aĥsen-i taķvim iĥsānım

Nüşĥa-i kübrāyı añladım bildim

Hem elest bezminde mest-i ĥayrānım

Esmā-i -ĥüsnayı añladım bildim

Revm-i zāt ĥikmet bir gözlü serdir

İsmi biñbir řıfāt zātı birdir

Cümle mevcūdāt dest-girdir

Yār-ı te‘ālayı añladım bildim

62B

Çün taķaddümden Kayyûm Ķādir

Ķudreti ‘Azāmeti eyledi zāhir

Yaratdı nürundan bir nür-ı zāhir

Nür-ı Muřtafā'yı añladım bildim

Ol nür ĥırķana ĥālİK oldı eřyā

Erđi semā cennet sedre ve tûbā

Gerisi levĥ-i ķalem ‘arş-ı selā

Necm-i sühāyı aňladım bildim

Ol nūriñ ‘aşkına Hıyy'la Yemūt
Yaratdı ne felek melek melkevut

‘Arzğāh-ı bezm-i ‘ālem lāhut
Geçen māçerāyı aňladım bildim

Ol nūriñ ‘aşkına halk oldu ‘ālem
Çār ‘anāşırdan Hızreti Ādem

.....
Kurulan bināyı aňladım bildim

Tıynet-i Ādem'den lütf-i ‘ināyet
Melekler kanda etdi ziyaret

‘Azrāil tükürüb etdi kim ihānet
Eşyā-yı serger Şit'i aňladım bildim

‘Ād kavmin ‘Azāzil eyledi gāyet
Geldiler buğzın itmegi gāyet

Cebrāil fermān oldu ol sā‘at
Hışmānı gāvğayı aňladım bildim

63A

Göbeginden uydu tükürdigi yir
Tükürdigi yerden halk oldu kaçmer
Kalān toprāğını arıtdı taqdir
Halk olan hırmānı aňladım bildim

Ruh-ı Ādem'de ‘ālem-i gāfūr

Melekler seçdeyi eyledi meşhūr
İblis tekebbūr eyledi mağrūr
Uşul-u da‘vāyı añladım bildim

Buğz hasedinden eyledi nebet
Gerdanına geçdi halka-i lā‘net
Ādem āğsırdıķda hamd idi minnet
Zikrile şenayı añladım bildim

Burnundan iki kırt düşdi Ādem'iñ
Bāl arusu ipek kurdı mähımıñ
Pey hayırlısı oldu Ādem'iñ
Hil‘at-ı Havvāyı añladım bildim

Şol egesindendir Ādem'iñ Havvā
Cem‘ olub cennetde sürdiler sefā
İblis'in tavıylān idtiler iğvā
Yidiler buğdāyı añladım bildim

Buğdāyı kabāhat oldu pahāne
Ādem Havvā'yla çıblāķ geldi dünyāya
‘İşyān eylediler hükmi yazana
Sırr-ı mu‘ammāyı añladım bildim

Ādem ağaçlardan istedi yaprāk
Ağaçlar kuruyub durdı şaķ şaķ
İnçidir inçi virdi muṭlāk
Aķan dört ṭamlayı añladım bildim

Dört ṭamla ṭamladı yaprākdan
Bir ṭamladan panbuķ bitdi ṭoprākdan
Aķ ṭut ile kara ṭut hikmet şudan
Sokr-i tevṭābı añladım bildim

63B

Ḥavvānīñ saçından didiler ketān
Ḳābiliñ kanından revāyet ey cān

Bir revāyetde naçar yere aqđı kān
Ol faşl-1 ziyānı añladım bildim

Ādeme ıoc deve gönderdi subhān
Yüñün kırkıub Ḥavvā egirdi ey cān

Soñra İsmā‘il'e geldi ıoc kırbān
Muyından ıok yerer añladım bildim

Eyyüb kırtlarından degil bir ĥaber
Yavrıñ kırdı ipek oldu müessir

Gergefden işledi ānı mükerrer
Naş-1 maşrameyi añladım bildim

Zāhir eyü yolda emek çekdiler
Tefekkür idüb ‘aql dökdiler

Dirüb cümlesin egirüb bükdiler
Toşnār eşyāyı añladım bildim

Emir ‘Abdullāh bir boyacı
Günāgün renkile buldı ‘alāşı

Miri tarafından aldılar baçı
Naşşāşı olan boyayı añladım bildim

64A

Dost için fedâdır seyrimiz bizim
Yârın cennet olsun bizim yerimiz

Ḥüsn-i ayn şâyet yerimiz bizim
Ben ol şa‘arâyı añladım bildim

Peydah bu ‘aşkı boyladı dirler
Kâmiller göñlün egledi dirler

Ḥazret Âdem şi‘ir söyledi dirler
Çedd-i enbiyâyı añladım bildim

Ḳadr olduğça biz beyân eylemedik
Hâlimizçe şanki nişân eylemedik

Meclis yâranı ‘ayân eylemedik
Âran şafâyı añladım bildim

Ḥaḳ için söyliñüz didâr ‘aşkına
İrdi idik bizi esrâr-ı ‘aşkına

Bir murâd olalım ḥünkâr ‘aşkına
Bu ḥayır du‘âyı añladım bildim

Ey ‘Ömer sehville isdiñse günâh
Cürmümi ‘afv ide Cenâb-ı Allâh

‘Ârifler cihâna eylemez tamâh
Büsbütün dünyâyı añladım bildim
Temmet Temmet

64B

(4+4)

Gel ey saç ı sırma dolaş ık

Ĥüsnüñ boyuma yaraş ık

Sana ‘Ömer gibi ‘aş ık

Ya bulunur ya bulunmaz

Bārekallāh ĥub yaratm ış

Bir ağaçda bir ālmayı

Ĥasret ile iki dalını

Takribile āl ālmayı

Perişāndır deli gönül perişān

Ālmadır dilbere nişān

Ālmasız yāre kavuşan

Āh dir añar ālmayı

Bülbülüñ giydiği beyāz

Ben iderim ĥaĥķa niyaz

Dost uyur düşmān uyumāz

Sen o zaman vir ālmayı

Ālman ın yaprağı nefti

Fetvālar virmez müfti

Sarılıb şarmaşub yatdık

Sen o zaman vir ālmayı

Çoşdı dili gönül çoşdı

‘Āş ık deryās ı boydan aşdı

Ālma bir kötüye düşdi
Şaklayamaz yer ālmayı
Mim Mim
Mim

65A

MĀNĪ (Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün)
Ey gönül derdini feryād itme dermān bizdedir
Niçeler zaman uñutmuş gör ki Loqmān bizdedir

Pes bu fāni ‘ālem içre olur mihman bizdedir
Dāimā yoqla vüçidiñ nefsi-i şeytān bizdedir

Gel dünya çifasına çehd irüb itme heves
Tā ezel kısmet olan ketm olunmaz ‘abes

Gerçe hılkın itdi hüdā biñ bir ‘aded maħluk pes
‘Ākil iseñ ‘ibret ile baq ki insān bizdedir

Ġayb-ı hatfden irişdi rab‘ meskun-ı narā
‘Ālem naşād olub göş eyledi pay-i geda

Çün seniñ için der didi levlak u levlak ol hüdā
Biz āniñ ümmetiyüz ol ulu sulţān bizdedir

Dāimā zikr it hüdāyı pası qalbiñden gider
Dem be dem sa‘at-i sa‘at vāq‘ olmasun keder

Kimi İncil kimi Tevrāt kimi Zebūr yād ider
Çok şükür olsun mevlāya Furqān bizdedir

Māili toğrı yola git olmasun dirseñ ‘iţāb
Göñlüñi postuñı pes dut olma kim ‘āli cenāb

Emrine eyle ‘aṭa nehinden eyle itcināb
Yoḡdır aslā bir pahāne cümle noḡṣān bizdedir

Mim Mim

Mim

65B

(Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün)

Bir güzeli sever iseñ dāniş evvel ‘aḡlı da sev
El ne der ardına āniñ ḡulāḡıñı şaḡla da sev

İller āniñ ḡazañla beni ḡıḡarmazdan evvel
Gül gibi ḡoynuñı ḡoyub ruḡlarını ḡoḡla da sev

Virme hevā-yı heves ‘aşḡı ile ṭoyma gel
Tabiḡ nikāhle ger bî-ḡāre irür ‘arza ḡelāl

Sevme ḡurı şuratını put perisi eḡlar seni el
Kāh iḡe bir posa-i ḡān baḡş-ı lebin ḡaḡla da sev

Dostıñı gördün mi zamān sīnesini eyle kaşād
‘Ömrini āyine-i dünyāda urum eyle ziyād
Buy-ı ḡaḡıḡat eyle ta‘ṭir dumānı isi merād

66A

(Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilün)

A güzel seni seveli oldi işim āh u zār
Aḡlamaktan ey efendim didelerim ṭoldı ḡān
Çoḡ cefālar etdiñ ‘ömrüm inşāfa gel ey güzel
Ben helāḡ oldum efendim yā niḡe bir intizār

Lüṭf idüb yanıma gelse alsam elin elime
Şarılaydım ey efendim seniñ inḡe beline
ḡoḡ ḡurbān ideydim seniñ bülbul diliñe

Ben helāk oldum efendim yā niçe bir intizār

‘Arabistān çölleri hep dolaşmış görmüşüm
Çok güzeller arasında seni seçmiş sevmişim
Seniñ için ey efendim cümlesinden geçmişim
Ben helāk oldum efendim yā niçe bir intizār

Bir yavruya gönül virdim teslim nideyim
Ya vedām hāşıl eyle ya vir gönlüm gideyim
Hemān şāh ol kılına hem seniñ medhiñ ideyim
Ben helāk oldum efendim yā niçe bir intizār

Temmet

66B

‘ĀŞIK ‘ÖMER (Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün/ Fā‘ilātün)

Bir güzel medh eylesem meclisde icāzıma vār mıdır
‘Āşıkā meyl eyleyen dildāra kıymet vār mıdır
Şoyunub koyñuna girse dilese hizmet vār mıdır
‘Āşıkā bundan ziyāde bir mürüvvet vār mıdır

Şoyunub koyñuna girse teslim eylese her yānnı
Gel beru cānım dilleydim emeydim gerdanını
Tā giçeler şabağ olunca göreydim ihsānını
‘Āşıkā bundan ziyāde bir mürüvvet vār mıdır

Ruqat seherde kaldırsam uykudan ol dilberi
Giyse gölgeli libāsı dıtsa yanına hañçeri
‘Azm hammam eyleyüb yab yab çekilse ol peri
Ben disem a cānım giyinem gömlek niyyet var mıdır

‘Āşıkıñla sevgi dilber olsa idi bī-edeb
Bī-edeb dilber sevenler kazanur bu derdi heb
Der ki ‘Ömer şu cihānda gah içe bir düz şeb
Yarılan sineme şāf olmak gibi devlet var mıdır

TABLOLAR

KONULAR	ŞİİRLER
AŞK/ KADIN	<p>1A: Türkî (Anonim), 1B: Gözlerimiñ ‘Ādetidir (Anonim), 7A: Türkî Kıbdur Kıbdur (Anonim), 8A: Elifnāme (Anonim), 9A: Türkî (Şādıkî), 9B: Mānî (Anonim), 16B: Türkî (Muştafa), 16B: Semā‘î (Anonim), 17B: Türkî (Anonim), 18A: ‘Āşık ‘Ömer, 18B: Türkî (Siyāhî), 19A: Türkî (Süleymān), 21A: Şarkı (Anonim), 22A: Mānî (Anonim), 22B: Sen Baña Cevr Eylediñ Mübtelā Küstüm Saña (Anonim), 22B: Mānî (Anonim), 23A: ‘Āşık ‘Ömer, 23B: Beyt (Anonim), 23B: Müfret (Anonim), 24A: Kışma (‘Āşık ‘Ömer), 24B: Türkmānî (Anonim), 25A: Türki-i ‘Āşık Ğarīb, 27B: Türkî (Anonim), 27B: Semāî (Anonim), 28A: Öksüzî (Öksüz ‘Āşık), 28A: Mānî (Anonim), 28B: Gevherî, 29A: ‘Āşık ‘Ömer, 29A: Mānî (Anonim), 29B: ‘Āşık ‘Ömer, 30A: ‘Āşık ‘Ömer, 30B: ‘Āşık ‘Ömer, 30B: Mānî (Anonim), 31A: ‘Āşık ‘Ömer, 31B: Kalendarî(Ĥayātî), 32A: Şerîfî, 32B: ‘Āşık ‘Ömer, 32B: Mānî (Anonim), 33A: Semāhî (Anonim), 33B: ‘Āşık ‘Ömer, 34A: ‘Āşık ‘Ömer, 34A: Mānî (Anonim), 34B: ‘Āşık ‘Ömer, 35A: Mağsūniye (Mağsūni), 35B: Gevherî, 35B: Mānî (Anonim), 35B: Mānî (Anonim), 36A: ‘Āşık ‘Ömer, 36B: İşde Kıoyub Gideyorum, 38B: Müfret (Anonim), 52B: Māni‘ Māni‘ Māni‘ (Anonim), 58A: Kıarşiki Dağda Bir Kıuzı Meler (Anonim), 59A: ‘Āşık ‘Ömer, 64B: Gel Ey Şacı Sırma Dolaşık (Anonim), 65B: Bir Güzeli Sever İseñ Dānış Evvel ‘Aklı da Sev (Anonim), 66A: A Güzel Seni Seveli Oldi İşim Āh u Zār (Anonim), 66B: ‘Āşık ‘Ömer</p>

DİN	2A: Manzume (Ža‘fi), 4B: Hutbe (Anonim), 10A: Çünkü Kõnşusu Yehūdā Āsımān Olur (Anonim), 37A: Tekerleme (Kulođlu), 39A: İlahī-i Veysī (Anonim), 47B: Hāđdan Eyleyen Yār Olmasından Pek Şağın (Anonim), 53A: İlahī (Anonim), 54A: Mũjde Olsun Cũmle Nisvān İřitsũnler ‘Ayān (Şādıķī), 56B: De Gel Gel Gör Ne Buyurdı Ol ‘Aliyyũ’l-Murtezā (Şādıķī), 59B: Gör Yine Canların Kılar İlim Saña Beyān (Şādıķī), 61A: Buyurdı Server-i ‘Ālem Resula Faħr-ı Mevcudāt (Şādıķī), 62A: ‘Āşık ‘Ömer İcmāli, 65A: Mānī (Māili)
KAHRAMANLIK	17A: Türkī (Muştafa), 18B: Türkmānī (Anonim), 19B: Türkmānī (Seydī), 20A: Destān Türkī (‘Āşık ‘Ālī)
DİĞER	16A: Neşāfī, 17A: Mānī (Anonim), 17A: Mānī (Anonim), 17B: Mānī (Anonim), 17B: Mānī (Anonim), 20B: Mānī (Anonim), 23B: Beyt (Anonim), 28B: Mānī (Anonim), 29A: Mānī (Anonim), 30A: Mānī (Anonim), 31B: Mũfret (Anonim), 31B: Mũfret (Anonim), 32A: Mũfret (Anonim), 33A: Mānī (Anonim), 33B: Mānī (Anonim), 33B: Mānī (Anonim), 34B: Mānī (Anonim), 35A: Mānī (Anonim), 35B: Mānī (Anonim), 36A: Mānī (Anonim), 53B: Mũfred (Anonim), 53B: Mũfred (Anonim), 58B: ‘Āşık ‘Ömer

TABLO 1: Cõnkte Yer Alan Şiirlerin Konularına Gõre Tasnifi

VEZİNLER	ŞİİRLER
<p style="text-align: center;">ARUZ ÖLÇÜSÜ İLE YAZILANLAR</p>	<p>1B: Gözlerimiñ ‘Ādetidir (Anonim), 2A: Manzume (Zā ‘fī), 8A: Elifnāme (Anonim), 9A: Türkī (Şādıkī), 10A: Çünkü Kõşusı Yehūdā Āsımān Olur (Anonim), 16A: Neşātī, 18A: ‘Āşık ‘Ömer, 21A: Şarkı (Anonim), 22B: Sen Baña Cevr Eylediñ Mübtelā Küstüm Saña (Anonim), 23A: ‘Āşık ‘Ömer, 24B: Türkmānī (Anonim), 29A: ‘Āşık ‘Ömer, 29B: ‘Āşık ‘Ömer, 30B: ‘Āşık ‘Ömer, 31A: ‘Āşık ‘Ömer, 31B: Kalendarī (Hayātī), 31B: Müfret (Anonim), 32A: Şerīfī, 33A: Semāhī (Anonim), 34A: ‘Āşık ‘Ömer, 36A: ‘Āşık ‘Ömer, 47B: Haktan ... Eyleyen Yār Olmasından Pek Şakın (Anonim), 53B: Müfred (Anonim), 53B: Müfred (Anonim), 54A: Müjde Olsun Cümle Nisvān İştünler ‘Ayān (Şādıkī), 56B: De Gel Gel Gör Ne Buyurdı Ol ‘Aliyyü’l-Murtezā (Şādıkī), 58B: ‘Āşık ‘Ömer, 59A: ‘Āşık ‘Ömer, 61A: Buyurdı Server-i ‘Ālem Resula Fahr-ı Mevcudāt (Şādıkī), 65A: Mānī (Māili), 65B: Bir Güzeli Sever İseñ Dāniş Evvel ‘Akılı da Sev (Anonim), 66A: A Güzeli Seni Seveli Oldi İşim Āh u Zār (Anonim), 66B: ‘Āşık ‘Ömer</p>
	<p>9B: Mānī (Anonim), 17A: Türkī (Muştafa), 17A: Mānī (Anonim), 17A: Mānī (Anonim), 17B: Türkī (Anonim), 17B: Mānī (Anonim), 17B: Mānī (Anonim), 18B: Türkī (Siyāhī), 19A: Türkī (Süleymān), 20A: Destān Türkī (‘Āşık ‘Ālī), 20B: Mānī (Anonim), 22B: Mānī (Anonim), 23B: Müfret (Anonim), 24A: Kõşma (‘Āşık ‘Ömer), 25A: Türki-i ‘Āşık Ğarīb, 27B: Semāi (Anonim), 28A: Öksüzī (Öksüz ‘Āşık), 28A: Mānī (Anonim), 28B: Gevherī, 28B: Mānī (Anonim), 29A: Mānī (Anonim), 29B: Mānī (Anonim), 30A: Mānī (Anonim), 30B: Mānī (Anonim), 32A: Müfret (Anonim), 32B: ‘Āşık ‘Ömer, 32B: Mānī (Anonim), 33B: ‘Āşık ‘Ömer, 33B: Mānī (Anonim), 33B: Mānī (Anonim), 34B: ‘Āşık ‘Ömer, 35A: Maşūniye (Maşūni), 35A: Mānī (Anonim), 35B:</p>

HECE ÖLÇÜSÜ İLE YAZILANLAR	Gevherī, 35B: Mānī (Anonim), 35B: Mānī (Anonim), 36B: İşde Koyub Gideyorum, 37A: Tekerleme (Kuloğlu), 53A: İlāhī (Anonim), 58A: Karşiki Dağda Bir Kuzı Meler (Anonim), 62A: ‘Āşık ‘Ömer İcmālī , 64B: Gel Ey Saçı Sırma Dolaşık (Anonim)
KARARSIZ YAPIDA OLANLAR	1A: Türkī (Anonim), 7A: Türkī Kōbdur Kōbdur (Anonim), 16B: Türkī (Muştafa), 16B: Semā‘ī (Anonim), 18B: Türkmānī (Anonim), 19B: Türkmānī (Seydī), 22A: Mānī (Anon), 23B: Beyt (Anonim), 23B: Beyt (Anonim), 27B: Türkī (Anonim), 30A: ‘Āşık ‘Ömer, 31B: Müfret (Anonim), 33A: Mānī (Anonim), 34A: Mānī (Anonim), 34B: Mānī (Anonim), 35B: Mānī (Anonim), 36A: Mānī (Anonim), 38B: Müfret (Anonim), 39A: İlāhī-i Veysī (Anonim), 52B: Mānī‘ Mānī‘ Mānī‘ (Anonim), 59B: Gör Yine Canların Kılar İlim Saña Beyān (Şādıkī)

TABLO 2: Cönkte Yer Alan Şiirlerin Ölçülerine Göre Tasnifi

NAZİM BİRİMİ	ŞİİRLER
BEYİT	1A: Türkī (Anonim), 1B: Gözlerimiñ ‘Ādetidir (Anonim), 7A: Türkī Kōbdur Kōbdur (Anonim), 9A: Türkī (Şādıkī), 9B: Mānī (Anonim), 16B: Semā‘ī (Anonim), 17A: Mānī (Anonim), 17A: Mānī (Anonim), 17B: Mānī (Anonim), 17B: Mānī (Anonim), 19A: Türkī (Süleymān), 20B: Mānī (Anonim), 22B: Mānī (Anonim), 23A: ‘Āşık ‘Ömer, 23B: Beyt (Anonim), 23B: Beyt (Anonim), 23B: Müfret (Anonim), 24A: Kōşma (‘Āşık ‘Ömer), 28A: Öksüzī (Öksüz ‘Āşık), 28A: Mānī (Anonim), 28B: Gevherī, 28B: Mānī (Anonim), 29B: Mānī (Anonim), 30A: Mānī (Anonim), 30B: Mānī (Anonim), 31B: Müfret (Anonim), 31B: Müfret (Anonim), 32A: Müfret (Anonim), 32B: ‘Āşık ‘Ömer, 33B: Mānī (Anonim), 33B: Mānī (Anonim), 34B: ‘Āşık ‘Ömer, 34B: Mānī (Anonim), 35A: Maḫsūniye (Maḫsūni), 35B: Mānī (Anonim), 35B: Mānī (Anonim), 36A: Mānī (Anonim), 37A:

	<p>Tekerleme (Kuloğlu), 38B: Müfret (Anonim), 39A: İlahî-i Veysî (Anonim), 47B: Hağdan Eyleyen Yâr Olmasından Pek Şakın (Anonim), 52B: Māni‘ Māni‘ Māni‘ (Anonim), 53A: İlahî (Anonim), 53B: Müfred (Anonim), 53B: Müfred (Anonim), 54A: Müjde Olsun Cümle Nisvân İştisünler ‘Ayân (Şādīkī), 56B: De Gel Gel Gör Ne Buyurdı Ol ‘Aliyyü’l-Murtezā (Şādīkī), 58B: ‘Āşık ‘Ömer, 59A: ‘Āşık ‘Ömer, 59B: Gör Yine Canların Kılar İlim Saña Beyân (Şādīkī), 61A: Buyurdı Server-i ‘Ālem Resula Fağr-ı Mevcudāt (Şādīkī), 62A: ‘Āşık ‘Ömer İcmāli, 64B: Gel Ey Şacı Sırma Dolaşık (Anonim), 65A: Māni (Māili), 65B: Bir Güzeli Sever İseñ Dānış Evvel ‘Aklı da Sev (Anonim)</p>
DÖRTLÜK	<p>16A: Neşātī, 16B: Türkī (Muştafa), 17A: Türkī (Muştafa), 17B: Türkī (Anonim), 18A: ‘Āşık ‘Ömer, 18B: Türkī (Siyāhī), 18B: Türkmānī (Anonim), 19B: Türkmānī (Seydī), 20A: Destān Türkī (‘Āşık ‘Ālī) , 22A: Mānī (Anonim), 22B: Sen Baña Cevr Eylediñ Mübtelā Küstüm Saña (Anonim), 25A: Türki-i ‘Āşık Ğarīb, 27B: Türkī (Anonim), 27B: Semāi (Anonim), 29A: ‘Āşık ‘Ömer, 29B: ‘Āşık ‘Ömer, 30A: ‘Āşık ‘Ömer, 30B: ‘Āşık ‘Ömer, 31A: ‘Āşık ‘Ömer, 31B: Kalendarī (Ĥayātī), 32A: Şerīfī, 33B: ‘Āşık ‘Ömer, 34A: ‘Āşık ‘Ömer, 36A: ‘Āşık ‘Ömer, 58A: Karşiki Dağda Bir Kuzı Meler (Anonim), 66A: A Güzeli Seni Seveli Oldi İşim Āh u Zār (Anonim), 66B: ‘Āşık ‘Ömer</p>
DİĞER	<p>2A: Manzume (Za‘fī), 4B: Hutbe (Anonim), 8A: Elifnāme (Anonim), 10A: Çünki Kõşusu Yehūdā Āsımān Olur (Anonim), 21A: Şarkı (Anonim), 21B: Şabr İdemem Seniñ İftirākına (Anonim), 24B: Türkmānī (Anonim), 29A: Mānī (Anonim), 32B: Mānī (Anonim), 33A: Semāhī (Anonim), 33A: Mānī (Anonim), 34A: Mānī (Anonim), 35A: Mānī (Anonim), 35B: Gevherī, 35B: Mānī (Anonim), 36B: İşde Koyub Gideyorum (Anonim)</p>

TABLO 3: Cõnkte Yer Alan Şiirlerin Nazım Birimlerine Göre Tasnifi

ŞAİRLER	ŞİİRLER
ANONİMLER	<p>1A: Türkî (Anonim), 1B: Gözlerimiñ ‘Ādetidir (Anonim), 4B: Hutbe (Anonim), 7A: Türkî Kobdur Kobdur (Anonim), 8A: Elifnāme (Anonim), 9B: Mānī (Anonim), 10A: Çünkü Konşusu Yehūdā Āsımān Olur (Anonim), 16B: Semā‘ī (Anonim), 17A: Mānī (Anonim), 17A: Mānī (Anonim), 17B: Türkî (Anonim), 17B: Mānī (Anonim)</p> <p>17B: Mānī (Anonim), 18B: Türkmānī (Anonim), 20B: Mānī (Anonim), 21A: Şarkı (Anonim), 21B: Şabr İdemem Seniñ İftirākına (Anonim), 22A: Mānī (Anonim), 22B: Sen Baña Cevr Eylediñ Mübtelā Küstüm Saña (Anonim), 22B: Mānī (Anonim), 23B: Beyt (Anonim), 23B: Beyt (Anonim), 23B: Müfret (Anonim), 24B: Türkmānī (Anonim), 27B: Türkî (Anonim), 27B: Semāī (Anonim), 28A: Mānī (Anonim), 28B: Mānī (Anonim), 29A: Mānī (Anonim), 29B: Mānī (Anonim), 30A: Mānī (Anonim), 30B: Mānī (Anonim), 31B: Müfret (Anonim), 31B: Müfret (Anonim), 32A: Müfret (Anonim), 32B: Mānī (Anonim), 33A: Semāhī (Anonim), 33A: Mānī (Anonim), 33B: Mānī (Anonim), 33B: Mānī (Anonim), 34A: Mānī (Anonim), 34B: Mānī (Anonim), 35A: Mānī (Anonim)</p> <p>35B: Mānī (Anonim), 35B: Mānī (Anonim), 35B: Mānī (Anonim), 36A: Mānī (Anonim), 36B: İşde Koyub Gideyorum (Anonim), 38B: Müfret (Anonim), 39A: İlahī-i Veysī (Anonim), 47B: Hağdan Eyleyen Yār Olmasından Pek Şağın (Anonim), 52B: Māni‘ Māni‘ Māni‘ (Anonim), 53A: İlahī (Anonim), 53B: Müfred (Anonim), 53B: Müfred (Anonim), 58A: Karşiki Dağda Bir Kuzı Meler (Anonim), 64B: Gel Ey Şaçı Sırma Dolaşık (Anonim), 66A: A Güzel Seni Seveli Oldi İşim Āh u Zār (Anonim), 65B: Bir Güzeli Sever İseñ Dānış Evvel ‘Ağlı da Sev (Anonim)</p>

ŞAİRİ BELLİ OLAN ŞİİRLER	<p>2A: Manzume (Za'fi), 9A: Türkî (Şâdıķı), 16A: Neşâti, 16B: Türkî (Muştafa), 17A: Türkî (Muştafa), 18A: 'Āşık 'Ömer, 18B: Türkî (Siyâhî), 19A: Türkî (Süleymân), 19B: Türkmanî (Seyyidî), 20A: Destân Türkî ('Āşık 'Ālî)</p> <p>23A: 'Āşık 'Ömer, 24A: Koşma ('Āşık 'Ömer), 25A: Türki-i 'Āşık Ğarîb, 28A: Öksüzî (Öksüz 'Āşık), 28B: Gevherî, 29A: 'Āşık 'Ömer, 29B: 'Āşık 'Ömer, 30A: 'Āşık 'Ömer, 30B: 'Āşık 'Ömer, 31A: 'Āşık 'Ömer, 31B: Kalendarî (Hayâtî), 32A: Şerîfi, 32B: 'Āşık 'Ömer, 33B: 'Āşık 'Ömer, 34A: 'Āşık 'Ömer, 34B: 'Āşık 'Ömer</p> <p>35A: Maşsüniye (Maşsüni), 35B: Gevherî, 36A: 'Āşık 'Ömer, 37A: Tekerleme (Kuloĝlu), 54A: Müjde Olsun Cümle Nisvân İştisünler 'Ayân (Şâdıķı), 56B: De Gel Gel Gör Ne Buyurdı Ol 'Aliyyü'l-Murtezâ (Şâdıķı), 58B: 'Āşık 'Ömer, 59A: 'Āşık 'Ömer, 59B: Gör Yine Canların Kılar İlim Saña Beyân (Şâdıķı), 61A: Buyurdı Server-i 'Ālem Resula Faħr-ı Mevcudât (Şâdıķı), 62A: 'Āşık 'Ömer İcmâli, 65A: Mânî (Mâili), 66B: 'Āşık 'Ömer</p>
-------------------------------------	---

TABLO 4: Cönkte Yer Alan Şiirlerin Şairlerine Göre Tasnifi

ا (Ā)	A, Ā/ a, ā	ص	Ş, ş
ا (Ā)	A, E, I, İ, U, Ü/ a, e, ı, i, u, ü	ض	Ž, D/ ž, đ
ب	B, P/ b, p	ط	T/ t
پ	P/ p	ظ	Z/ z
ت	T/ t	ع	'

ث	Ş, ş	غ	Ğ/ ğ
ج	C, Ç/ c, ç	ف	F/ f
چ	Ç/ ç	ق	Q/ q
ح	H/ h	ك	K, G, (Ñ)/ k, g, (ñ)
خ	H/ h	ك	Ñ/ ñ
د	D/ d	ل	L/ l
ذ	Z, D/ z, d	م	M/ m
ر	R, r	ن	N/ n
ز	Z, z	و	V, U, Ū, Ū, O, Ö/ v, u, ū, ū, o, ö
ژ	J, j	ه	H, A, E/ h, a, e
س	S, s	لا	LA, LĀ/ la, lā
ش	Ş, ş	ى	Y, I, Ī, Ī/ y, ı, i, ī
		ء	

TABLO 5: Osmanlı Türkçesi Transkripsiyon Alfabeti

SONUÇ

Yaptığımız tez çalışması ile, Ankara Milli Kütüphane' den tedarik edilen 06 Mil Yz Cönk 16 numaralı cönkte yer alan metinler transkripsiyonlu olarak Latin alfabesine aktarılmıştır. Ardından cönkte yer alan metinler tahlil edilmiştir.

Yaptığımız inceleme sonucunda şunlar tespit edilmiştir:

İncelediğimiz cönkte; metinleri yazmak için kullanılan kâğıt, taç filigranlı kağıttır. Sayfaları aşağıdan yukarıya doğru açılan cöngün boyutu 205*102 milimetredir. Cönk altmış altı varaktan meydana gelmektedir ve cilt kapakları kopmuştur.

Molla Hasan'ın rik'a hattıyla yazılan cönk 1197 (1783) yılında kaleme alınmıştır. Molla Hasan, cöngün 1B numaralı varağında sayfanın alt kısmına “Şāhibi-ü mālîki Molla Hasan 1197 Ft” şeklinde not düşmüştür. Ayrıca 23B numaralı varağın alt kısmında “1197” tarihi tekrar karşımıza çıkmaktadır.

Cönkte; metin sonlarına, o metnin bittiğini belirtmek için “temmet” kelimesi yahut “mim” harfî yazılmıştır. Müstensih, cönk sayfalarının kenar boşluklarını da mâni yazarak değerlendirmiştir.

Cönkte toplamda doksan sekiz ayrı metin yer alır. Cönkte yer alan metin türleri; destan, elif-name, hutbe, kalenderî, kaside, koşma, semai, şarkı, mâni, mesnevi, müfret, tekerleme ve türküdür.

Bu metinlerin altmışı anonimken otuz sekiz adet metnin yazarı bellidir. Cönkte şiirleri yer alan şairler 17.-18. yüzyıl şairleridir. Cönkte en çok şiirine yer verilen şair ise Âşık Ömer (17)'dir. Onun haricinde; Âşık Âli (1), Gevherî (2), Hayâtî (1), Kuloğlu (1), Mâilî (1), Maksûnî (1), Mustafa (2), Neşâtî (1), Öksüz Âşık (1), Sâdikî (5), Seydî (1), Siyâhî (1), Süleyman (1), Şerifi (1) ve Zâfi (1) cönkte şiirleri yer alan diğer âşıklardır.

Cönkte yer alan metinlerin otuz üç tanesi aruz, kırk iki tanesi hece ölçüsüyle yazılmıştır. Yirmi iki tane metin de kararsız yapıdadır. Cönkteki metinlerin elli beş tanesi beyitler halinde, yirmi yedi tanesi de dörtlükler halinde kaleme alınmıştır.

Konu itibariyle cönkte yer alan metinlerin büyük çoğunluğunun (elli yedi adet) konusunu aşk ve kadın/sevgili oluşturur. Dini konularda yazılan metin sayısı on üç adet, kahramanlık konusunda yazılan metin sayısı dört adettir.

Cönkteki metinler üzerinde yapılan inceleme sonucu elde edilen bulgular; “Atasözleri ve Deyimler, Din – Tasavvuf, Cemiyet, İnsan, Tabiat” olmak üzere beş bölüm altında toplanmıştır. Cönkte; yedi adet atasözü, doksan yedi adet deyim yer alır.

Hudâ Rabbim Risalesi’ nin bir varyantı 2A- 4B numaralı varaklar arasında yer alır.

Cöngün 4B-6B numaralı varakları arasında dört adet Arapça hutbe metni yer almaktadır. Bu hutbeler Ramazan'ın Son Hutbesi, Ramazan'ın İlk Hutbesi, Kadir Gecesi Hutbesi ve Şevval Hutbesi’ dir. Bu hutbelerin Arapça metinleri transkripsiyonlu olarak yazılmış ardından tarafımızca Türkçe çevirisi yapılarak ilgili Arapça metnin altında verilmiştir.

Cöngün 7B numaralı varağının sonuna müstensih tarafından hicrî ayların isimleri not edilmiştir.

Cönkte; 10A- 16A varakları arasında, Kız Destanı'nın bir varyantı bulunmaktadır.

Cönkte yer alan en çarpıcı metinlerden biri de Peygamber Efendimiz Hz. Muhammet ‘in miraç gecesi cehennemde kadınları gördüğünü konu edinen şiidir. Bu şiiirde kadınların cehennemdeki halleri, cehennemde çektikleri azaplar anlatılır. Bu şiiir, cöngün 56B- 58B varakları arasında yer almaktadır.

“Minnet Eylemem” şiiiri, cönkte 58B numaralı varakta, Âşık Ömer başlığı altında, beyitler halinde karşımıza çıkmaktadır ve şiiirde mahlas olarak Ömer Abdal kullanılmıştır.

Yapmış olduğumuz çalışma sonucunda ortaya çıkardığımız bilgiler, bu türlerde yapılacak çalışmalar için akademik anlamda hammadde niteliği taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Aça, Mehmet, “Kaynaklar”, *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, ed. M. Öcal Oğuz, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015, s. 97- 132
- Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2015.
- Alıcı, Mustafa, “Şefaat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 38. Cilt, 2010, s.411- 412.
- Alp, Gökhan, “Tasavvuf ve Klasik Şiirimiz” *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 2018, s.415-418.
- Altuntaş, Halil, Şahin, Muzaffer, Kur’an-ı Kerim Meâli, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2006.
- Apaydın, Yunus, Bardakoğlu, Ali, Karaman, Hayreddin, *İlmihal I İman ve İbadetler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002.
- Aydemir, Âdem, “The Sufism Concepts In Divanu Lûgatı’t-Turk” *Route Educational and Social Science Journal*, 2(1), 2015, s.180.
- Bilgin, Yurdanur, “Anadolu’nun Bağrından Kayıkçı Kul Mustafa”, *Ortanca*, 37, 2012, s. 16- 18.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, Metin Yayın Dağıtım, İstanbul, 1997.
- Boratav, Pertev Naili, *Halk Edebiyatı Dersleri*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.
- Cilacı, Osman, “Dua” *TDV İslam Ansiklopedisi*, 9. Cilt, 1994, s.529- 530
- Cunbur, Müjgan, Kaya, Dursun, Ünver, Niyazi, *Milli Kütüphane Yazmalar Kataloğu 7. Cilt (Cönkler)*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2002.
- Çelebi, İlyas, “Şeytan”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 39. Cilt, 2010, s.99-101.
- Çobanoğlu, Özkul, *Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü*, Akçağ Yayıncılık, Ankara, 2000.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2012.

Dikmen, Mehmet, *Peygamberler Tarihi*, Cihan Yayınları, İstanbul, 2004.

Dilçin, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.

Doğan, Ahmet, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011.

Duymaz, Ali, Sakaoğlu, Saim, *İslamiyet Öncesi Türk Destanları*, Ötüken Neşriyat, Ankara, 2015.

Ebû Nuaym El-İsfahânî, *Târîhu İşbahân (Zikru Aĥbâri İşbahân)*, (Neşreden, Seyyid Kisrevî Hasan), Beyrut, 1990.

Elçin, Şükrü, *Âşık Ömer*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.

Elçin, Şükrü, “Cönkler ve Mecmualar Üzerine”, *Türk Yurdu*, C.1, S.8, (278), 1959, s.22.

Elçin, Şükrü, *Gevherî*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.

Elçin, Şükrü, *Gevherî Divanı / İnceleme-Metin-Dizin-Bibliyografya*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1984.

Elçin, Şükrü, *Halk Edebiyatı Araştırmaları 1*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997.

Ergin, Muharrem, *Dede Korkut Kitabı 1-2*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2016.

Ergun, Sadettin Nüzhet, *Âşık Ömer Hayatı ve Şiirleri*, Semih Lütfi Matbaası ve Kitap Evi, İstanbul, 1936.

Ersoylu, Halil, *Kız Destanı (Haza Hikayet-i Kız Ma'a Cühud)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.

Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme* (Tercüme: Faruk Meyan), Bedir Yayınevi, İstanbul, 2018.

Fayda, Mustafa, “Hulefâ-yi Râşidîn”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 18. Cilt, 1998, s.324-338.

Gökyay, Orhan Şaik, “Cönkler Üzerine I”, *Folklor ve Etnografya Araştırmaları*, 1984 s. 107-173.

Güler, Kadir, “Gaybî Sun'ullah ve Hudâ Rabbim Risâlesi”, *Yedi İklim*, 10(68), 1995, s.97- 100.

Gürkan, Saime Leyla, “Yahudi” *TDV İslam Ansiklopedisi*, 43. Cilt, 2013, s.182-184.

Gürkan, Saime Leyla, “Yahudilik”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 43. Cilt, 2013, s.187-197.

Harman, Ömer Faruk, “Mûsa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 31. Cilt, 2006, s.207-213.

İbn-i Mâce, *Sünen-i İbn-i Mâce Tercemesi ve Şerhi*, (Çev. H. Hatipoğlu), Kahraman Yayınları, Ankara, 2018.

İnce, İrfan, “Ridde”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 35. Cilt, 2008, s.88-91.

Kaçar, Burhan, *Gevheri Divanı: Metin Tahlili*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1994.

Kandemir, Mehmet Yaşar, “Hadis”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 15. Cilt, 1997, s.27-64.

Karahan, Abdülkadir, “Âşık Ömer”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 4. Cilt, 1991, s. 1.

Karasoym, Yakup, Yavuz, Orhan, *Âşık Ömer Divanı*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Konya, 2015.

Karataş, Turan, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, Sütun Yayınları, İstanbul, 2014.

Kocatürk, Vasfi Mahir, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara, 1964.

Köksal, Mehmet Fatih, Cönklerde Divan Şiiri, Divan Şiirinde Cönkler, *Milli Folklor*, 28(111), 2016, s. 28-40.

Köprülü, Mehmet Fuat, *Türk Saz Şairleri II*, Millî Kültür Yayınları, Ankara, 1962.

Köprülü, Mehmet Fuat, *Türk Saz Şairlerine Ait Metniler ve Tedkikler: XVII. Asır Saz Şairlerinden Gevherî*, Türkiyat Enstitüsü Neşriyatı, İstanbul, 1929.

Köprülü, Mehmet Fuat, *Saz Şairleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

Kurnaz, Cemal, *Hâyâlî Bey Divanının Tahlili*, Kurgan Edebiyat, Ankara, 2012.

Mengi, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

Muhammed el-Buhârî, *Sahih-i Buhârî Tercüme ve Şerhi* (Çev. H. Yıldırım), Sağlam Yayınevi, İstanbul, 2010.

Muhammed el-Buhârî, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi* (Çev. A. Davudoğlu), Sönmez Neşriyat, İstanbul, 2018.

Oğuz, Mehmet Öcal, “Azerbaycan ve Türkiye Sahasında Âşık Edebiyatının XVIII Yüzyılı”, *Millî Folklor Dergisi*, 35, 1997, s.2-9.

Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2004.

Şanlı, Cevdet, “Türk”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 41. Cilt, 2012, s.518-521.

Şemizade, Eşref, “Şair Aşık Umer ve Onın Klassik Edebiyatımızdaki Yeri”, *Edebiy ve Tenkidiy Makaleler*, 2000, s. 5-36.

Şemseddin Sami, *Kâmus-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2012.

Şentürk Lütfi, Yazıcı, Seyfettin, *Diyanet İslam İlmihali*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

Taş, Bünyamin, Kuloğlu Şeyh Hacı İlyas ve Külliyyatı, *Akademik Bakış Dergisi*, 35, 2013, s. 1-18.

Topaloğlu, Bekir, “Tövbe”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 41. Cilt, 2012, s.279-283.

Türer, Osman, “Biat”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 6. Cilt, 1992, s.124-125.

Türk Atasözleri ve Deyimleri I-II, Hazırlayan: Millî Kütüphane Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1992.

Türkçe Sözlük 11. Baskı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

Uludağ, Süleyman, “Nefis”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 32. Cilt, 2006, s.526-529.

Uraz, Murat, “Cönkler ve Sefineler”, *Türk Folklor Araştırmaları*, 17. Cilt (337), 1977, s. 8057- 8059.

URL 1: Alptekin, Ali Berat, Gevherî, *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2015, (Erişim) <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/gevheri> ,24 Ekim 2020.

URL 2: Ayaz, Berna, “Şerifî”, *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2015, (Erişim) <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/serifi-mdbir> ,24 Ekim 2020.

URL 3: Çakır, Emine, “Öksüz/Öksüz Dede/ Öksüz Ali”, *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2015, (Erişim) <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/oksuz-oksuz-dede-oksuz-ali> ,24 Ekim 2020.

URL 4: Çakır, Emine, “Zafî Dede”, *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2014, (Erişim) <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/zafi-dede> ,24 Ekim 2020.

URL 5: Duymaz, Ali, “Âşık Ömer”, *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2014, (Erişim) <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/asik-omer> ,24 Ekim 2020.

URL 6: Erdoğan, Hilal, “Kul Siyahî”, *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2014, (Erişim) <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/kul-siyahi> ,24 Ekim 2020.

URL 7: İsen, Mustafa, “Mâilî, Mustafa Ağa”, *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2014, (Erişim) <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/maili-mustafa-aga> ,24 Ekim 2020.

URL 8: Kaplan, Yunus, “Seydî, Seydî Bey”, *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2013, (Erişim) <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seydi-seydi-bey> ,24 Ekim 2020.

URL 9: Köksal, Mehmet Fatih, “Sâdikî, Baba Sâdikî, Mustafa”, *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2014, (Erişim) <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/sadiki-baba-sadiki-mustafa> ,24 Ekim 2020.

URL 10: Özkan, Tuba, “Mahsuni”, *Ahmet Yesevi Üniversitesi Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, 2015, (Erişim) <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mahsuni> ,24 Ekim 2020.

Uygun, Azize, “Yazılı Büyü Olarak Muska: Kenzü'l-Havâs Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29, 2012, s.211-236.

Ünver, İsmail, “Ahmed Rıdvân”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 2. Cilt, 1989, s.58-63.

Yavuz, Orhan, “Gevherî'nin Şiirleri, Gevherî'ye Ait Olan Şüpheli ve Yayınlanmamış Şiirler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 27. Cilt, 1983, 139-155.

Yavuz, Orhan, “Türk Edebiyatında Cönkler, Hususiyetleri ve Dili”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 54. Cilt, 1988, 117-131.

Yavuz, Yusuf Şevki, “Kader”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, 24. Cilt, 2001, s.58-63.

Yelten, Muhammet, “Nev’i-zâde Atâyî'nin Sohbetü'l-Ebkârı ve İçindeki Atasözleri ile Deyimler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1985, s.171-191.

Yılmaz, Meltem, “Cönkler Üzerine Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 35, 2016, s. 165-196.

